

Voorzitter: Dolman

Tegenwoordig zijn 120 leden, te weten:

Abma, Andela-Baur, Van den Anker, B. Bakker, M. Bakker, Beckers-de Bruijn, De Beer, Beinema, Van den Bergh, Blaauw, Bolkestein, De Boois, Borgman, Borm-Luijkx, Braams, Bremen, Brinkhorst, Van den Broek, Buikema, Van der Burg, Buurmeijer, Castricum, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Couprie, G. C. van Dam, Deetman, Van Dijk, Dijkman, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Duinker, Engwirda, Epema-Brugman, Van Erp, Evenhuis, Evenhuis-van Essen, Eversdijk, Ginjaar-Maas, De Graaf, Haas-Berger, De Hamer, Hartmeijer, Van Heel-Kasteel, Van der Hek, Hennekam, Hermans, Hermsen, Van Houwelingen, Van Iersel, Jacobse, Jansen, Joekes, Kappeyne van de Coppello, Keja, Van Kernenade, Keuning, Konings, Korte-van Hemel, De Korte, Kosto, Krijnen, De Kwaadsteniet, Lambers-Hacquebard, Langedijk-de Jong, Lansink, Lauxtermann, Van Leijenhorst, Van der Linden, Lubbers, Mateman, Meijer, Mommersteeg, Moor, Van Muiden, Müller-van Ast, Niessen, Nijhof, Nijpels, Nypels, Van Ooijen, Patijn, Poppe, Portheine, Rempt-Halmmans de Jongh, Rienks, Rietkerk, Van Rooijen, Van Rossum, Salomons, Van der Sanden, Schaapman, Schakel, Scherpenhuizen, Van der Spek, Spieker, Stemerink, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van Thijn, Toussaint, Tripels, Den Uyl, Veerman, Veldhoen, Verbrugh, Voogd, De Voogd, Voortman, K. G. de Vries, Waalkens, Waltmans, Wessel-Tuinstra, Wisselink, Wolff, Worrell, Wuthrich-van der Vlist en Van Zeil,

en de heren Wiegel, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Van der Klaauw, Minister van Buitenlandse Zaken, De Ruiter, Minister van Justitie en Simons, Regeringscommissaris voor de grondwetsherziening.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Dankert en Wöltgens, wegens bezigheden elders;

Van Heel-Kasteel, gedurende het eerste deel van de vergadering, wegens andere verplichtingen.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ingekomen is een brief van de Minister-President, Minister van Algemene Zaken, met afschriften van de Koninklijke besluiten nrs. 58 en 59 inzake het ontslag van mr. W. Scholten als Minister van Defensie en de benoeming van drs. P. B. R. de Geus tot Minister van Defensie. De heer De Geus is op 25 augustus 1980 beëindigd.

Deze brief wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Ik geef het woord aan het lid Rienks tot het uitbrengen van verslag namens de Commissie voor het onderzoek van de geloofsbriefen.

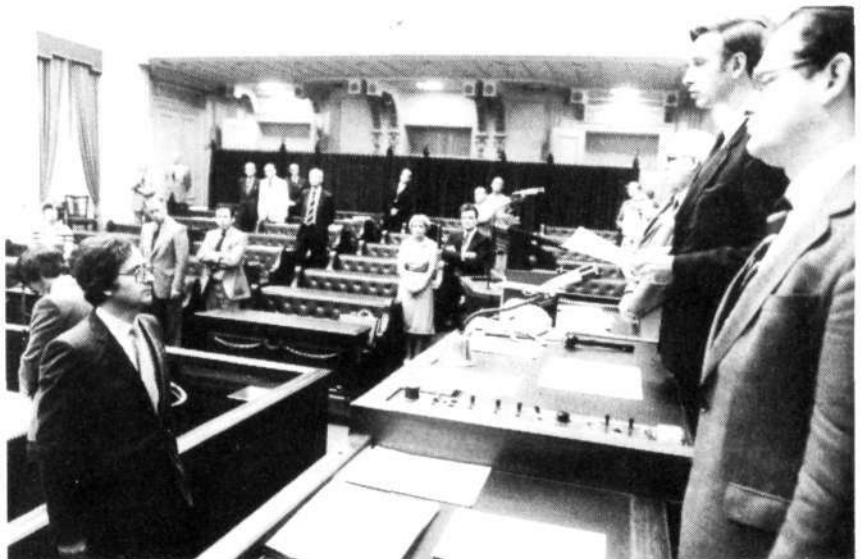
De heer **Rienks**, voorzitter van de commissie:

Mijnheer de Voorzitter!

De Commissie voor het onderzoek van de geloofsbriefen heeft de eer te rapporteren, dat zij, na onderzoek van de in haar handen gestelde stukken, eenparig tot de conclusie is gekomen, dat de heer G. A. Q. Niessen te Raamsdonk terecht is benoemd verklaard tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal in de vacature ontstaan door het ontslag nemen door de heer J. P. Pronk.

De commissie heeft derhalve de eer voor te stellen als lid der Kamer toe te laten de heer G. A. Q. Niessen, nadat hij de voorgeschreven eden (verklaring en beloften) zal hebben afgelegd.

De commissie verzoekt u, het volledige rapport in de Handelingen op te nemen.

De heer G. A. Q. Niessen (PvdA) legt in handen van voorzitter Dolman de voorgeschreven eden af

Voorzitter

De **Voorzitter**: Ik dank de commissie voor haar verslag en stel voor, dienovereenkomstig te besluiten.

Daartoe wordt besloten.

[Het rapport is opgenomen aan het eind van deze weekeditie.]

De **Voorzitter**: De heer Niessen is in het gebouw van de Kamer aanwezig om de bij de Grondwet en het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden voorgeschreven eden (verklaring en beloften) af te leggen. Ik verzoek de heer griffier hem binnen te leiden.

Nadat de heer Niessen door de griffier is binnengeleid, legt hij in handen van de Voorzitter de vereiste verklaring en beloften af.

De **Voorzitter**: Ik wens u geluk met uw benoeming en verzoek u, wederom in ons midden plaats te nemen.

Aan de orde is de behandeling van de **brief van de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie over de gebeurtenissen in Amsterdam op 30 april 1980 (16 213, nr. 2).**

De beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Jacobse** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Heeft nabetrachten eigenlijk nog wel zin? De gewelddadigheden in Amsterdam op een dag die als feestdag was bedoeld, liggen al weer vier maanden achter ons. Kunnen wij toch nog wat leren van wat toen is gebeurd? Ik denk dat dit debat toch nuttig kan zijn, niet in de laatste plaats omdat de voorwaarden voor explosies nu in de hoofdstad nog net zo aanwezig zijn als rond 30 april.

Ik wil eerst enkele opmerkingen maken over een randgebeuren. In Nederland ontstaat in de regel algemene opwinding niet over hoofd-, maar over bijzaken. Na 30 april is er een geweldige deining ontstaan rondom het optreden van radioverslaggevers van VARA en Radio Stad Amsterdam en over kritische opmerkingen daaromtrent van de Minister van Binnenlandse Zaken. Van enkele zijden is gesuggereerd dat daarbij de vrijheid van meningsuiting in het geding zou zijn gebracht. Dit nu is regelrechte onzin. Iedereen in Nederland heeft vrijheid van meningsuiting binnen de grenzen van de wet. Of die grenzen worden overschreden, bepaalt de rechter en niemand anders. Tot die vrijheid van meningsuiting moet ook worden gerekend het onvervreemdbaar recht, kritiek uit te oefenen, ook op het werk van journalisten.

In alle duidelijkheid: de VVD-fractie beschouwt vrijheid van meningsuiting als een fundamenteel democratisch recht van alle Nederlanders, ministers daaronder begrepen.

Ik kom tot de hoofdzaak. Hoe konden op de inhuldigingsdag zich in Amsterdam rellen voordoen in een omvang zoals die in Nederland zelden zijn voorgekomen? Opmerkelijk is dat in een land dat nogal wat sociologen, sociaal-pedagogen, sociaal-psychologen en andere gedragswetenschappers telt, bijzonder weinig verklaringen over achtergronden en oorzaken van het optreden van de ordeverstoorders zijn aangedragen. Zou het maatschappelijk nut van deze takken van wetenschap-in-woording dan misschien toch, – althans nu nog – gering zijn? De aangekondigde bijdrage aan een onderzoek van de kant van de Wetenschappelijke Raad voor het regeringsbeleid moet worden toegejuicht. De resultaten ervan zien wij met spanning tegemoet. We zijn eveneens benieuwd naar de resultaten van de totaal-evaluatie over het politie-optreden op 30 april van de kant van de Amsterdamse korpsleiding. Interessant is of de onderzoeken een antwoord zullen kunnen geven op de intrigerende vraag, wat mensen uit Alkmaar, de Achterhoek of Amersfoort ertoe beweegt op hoogtijdagen, bewapend met helmen, staven en stokken, naar Amsterdam te trekken om daar met hun eigen politiemensen te gaan vechten.

Vast staat nu al wel dat de rellen van 30 april geen op zichzelf staande incidenten waren. Vast staat dat de kraakbeweging een levendig aandeel had: door de organisatie op 30 april van de 'landelijke kraakdag', door de uitzendingen van de illegale zender De Vrije Keijzer vanuit het krakersbolwerk De Groote Keijzer en door persoonlijke deelneming van georganiseerde Amsterdamse krakers aan de rellen. Het achteraf afwijzen van medeverantwoordelijkheid door de Amsterdamse kraakgroepen is aantoonbaar onwaar en hypocriet. In samenhang daarmee hoorde ik graag het oordeel van de bewindslieden over het weigeren van toestemming aan het hoofd van de Mobiele Eenheid gedurende de rellen van 30 april jl. om te mogen optreden tegen de illegale zender, waardoor de politie zeer werd gehinderd.

Geen incidenten dus, de Amsterdamse rellen van 30 april, maar gebeurtenissen die op rij de rechtsorde in de hoofdstad ernstig hebben aangetast. Ik noem enkele van de belangrijkste: 26 oktober 1979: het Amsterdam-

De bewindslieden De Ruiter en Wiegel volgen aandachtig het debat over de gebeurtenissen in Amsterdam op 30 april 1980

Jacobse

se Gerechtshof beveelt de krakers van De Grote Keijser de panden binnen een maand te ontruimen. De krakers zeggen in een verklaring dat niet te zullen doen. Hun devies is: jullie rechtsorde is de onze niet. De betrokken panden zijn nog steeds niet ontruimd, herbergen de eerder genoemde illegale zender en functioneren nog steeds als hoofdkwartier van de kraakbeweging.

19 december 1979: een groep van meer dan 100 krakers bezet tijdens een vergadering van de gemeenteraad de Amsterdamse raadzaal, gijzelt burgemeester en raadsleden gedurende ruim een half uur, gooit rookbommen en richt grote materiële schade aan. Het devies daarbij is: jullie democratie is de onze niet. Er werden geen arrestaties verricht; er zijn geen rechtsgevolgen.

27 januari 1980: krakers stelen van twee dekschuiten in de Keizersgracht grote hoeveelheden bouwmaterialen ter versterking van de fortificaties in De Grote Keijser. De eigenaar doet aangifte, de politie treedt niet op, het openbaar ministerie verwijst naar de burgemeester, de burgemeester naar het openbaar ministerie. Ook bij andere gelegenheden blijkt dat er van onduidelijkheid in de verdeling van de verantwoordelijkheid tussen gemeentebestuur en openbaar ministerie sprake is.

29 februari tot 4 maart 1980: met betrekking tot deze gebeurtenissen ligt er nog een brief van de bewindslieden bij de Kamer: kraakacties en massale gevechten rond een pand in de Vondelstraat in Amsterdam. Voor de eerste maal lijdt de mobiele eenheid een nederlaag tegen krakers. Er worden barricaden opgericht in verschillende straten. Er worden winkels opengebroken en geplunderd. De barricaden worden ten slotte in de vroege ochtend van de derde maart met massale politiehulp van buiten de stad gesloopt. Het pand in kwestie is nog steeds in handen van de krakers.

1 april 1980: krakers bezetten 52 nieuwe koopappartementen aan de Amsterdamse Prins Hendrikkade. De betrokken ruimten worden in de daarop volgende maanden herschapen in een gebarricadeerde puinhoop. Het beroep van een aantal legale bewoners aan wie een redelijk bestaan feitelijk onmogelijk wordt gemaakt, op politie, openbaar ministerie en de burgemeester blijkt vruchteloos. Voor enige rechtsbescherming komen zij klaarblijkelijk vooralsnog niet in aanmerking.

En alweer: het openbaar ministerie verwijst naar de burgemeester, de burgemeester naar het openbaar ministerie.

Schriftelijke vragen mijnerzijds aan de bewindslieden hierover worden aanvankelijk geretourneerd met de mededeling dat ze uitsluitend de competentie van de burgemeester van Amsterdam betreffen. Na schriftelijke toelichting mijnerzijds dat die competentie nu juist in Amsterdam in twijfel wordt getrokken, werden de vragen geaccepteerd en vergt de beantwoording drie maanden, zonder dat er overigens echte duidelijkheid door ontstond.

Een reeks van gebeurtenissen die tot nadenken stemt.

Over één categorie doodgewone Nederlanders die het meest hebben geleden onder het optreden van relmakers, is tot dusverre het minst gezegd: de houders van winkels met kapotte ruiten, winkels die zijn leeggeplunderd, stalletjeshouders die hun stal met voorraad van de ene minuut op de andere zagen vernield. Wie vergoedt eigenlijk hun schade? Verzekeraars niet. Ik ook niet, zegt de Amsterdamse overheid. Juridisch wellicht terecht, maar moreel? Graag hoor ik daarover het oordeel van de bewindslieden.

Het is volstrekt duidelijk: het pad van een serie gebeurtenissen in de hoofdstad leidde onafwendbaar naar rechtsonzekerheid, naar een praktijk van geweld boven recht, naar straffeloosheid voor geweld, ook naar de rellen van 30 april naar een situatie die nog steeds bestaat. Over de volledige verantwoordelijkheid van burgemeester en stadsbestuur van Amsterdam voor de openbare orde daar kan evenmin twijfel bestaan. Dat dit stadsbestuur slecht tegen zijn taken is opgewassen, is ook niets nieuws. Al jaren sleept het zich moeizaam en onder aanvoering van de Partij van de Arbeid van de ene crisis naar de volgende. Dit raakt evenwel niet het beleid van de rijksoverheid. Gemeentelijke autonomie is een groot goed. Amsterdam zal ooit zelf orde op zaken moeten stellen en er zich daarbij van bewust moeten zijn dat de hoofdstad de laatste jaren steeds vaker in negatieve zin in het nieuws is gekomen. Een stad die, zoals op 5 mei, Canadese veteranen op zo'n sprankelende en hartverwarmende manier wist te verwelkomen en enkele weken geleden met Sail '80 positief wereldnieuws maakte, moet toch waarachtig in staat zijn de eigen rechtsorde redelijk te waarborgen.

Wat wèl van de rijksoverheid mag worden gevraagd, is passende hulp bij ordehandhaving wanneer daarom wordt gevraagd. Naar mijn mening heeft het daaraan op 30 april en bij andere aangelegenheden niet ontbroken. Ook mag Amsterdam aanspraak maken op extra hulp bij zijn gigantische huisvestingsproblemen, niet in de laatste plaats veroorzaakt door de enorme toevloed van ex-rijksgenoten en buitenlandse werknemers, een toevloed waarvoor Amsterdam niet aansprakelijk kan worden gesteld. Wellicht zou een bestuursovereenkomst tussen rijk en Amsterdam in dit opzicht hiervoor enig perspectief kunnen bieden.

Daarnaast moet de rijksoverheid zorgdragen voor maximale duidelijkheid inzake de verantwoordelijkheden van het Openbaar Ministerie. De mogelijkheid van Openbaar Ministerie en gemeentelijke overheid, zich achter elkaars verantwoordelijkheid te verstoppen, moet ten snelste verdwijnen.

Duidelijkheid is trouwens het trefwoord in de bestrijding van verstoringen van de rechtsorde, zoals op 30 april. Mijn fractie stelt zich achter een open, tolerante, democratische rechtsorde. De tolerantiegrenzen dienen daarbij evenwel helder te worden getrokken. Overschrijding ervan dient doeltreffend en vooral snel te worden bestreden.

De overheid beschikt daartoe over een politie-apparaat, dat hulde verdient voor wat het, zeker ook op 30 april, heeft gepresteerd. De terughoudendheid, waardoor op 30 april zelfs in ongekend extreme geweldssituaties niet van vuurwapenen gebruik is gemaakt, heeft naar mijn mening nog erger voorkomen. Die politie heeft recht op méér fysieke beveiliging dan op 30 april toereikend bleek. Ik heb dan ook met waardering kennis genomen van het snelle overleg na 30 april tussen bewindslieden en besturen van politiebonden; 106 meer of minder ernstig gewonde politiemensen op één feestdag in Amsterdam is véél meer dan kan worden aanvaard. Mijn vraag: is de uitrusting inmiddels zo verbeterd dat herhaling is uitgesloten?

Ik wil hieraan nog een vraag toevoegen. Als mijn informatie juist is, zijn gedurende de rellen die zijn ontstaan na de ontruiming van de panden aan de Prins Hendrikkade, vorige week dinsdag, vijftien politiemensen gewond geraakt. Van die vijftien zouden er slechts twee hebben behoord tot het Amsterdamse korps, waardoor de indruk is gewekt, dat het Amsterdam-

Jacobse

se korps inmiddels beter is beveiligd dan andere leden van de mobiele eenheden. Misschien kan daarover nog nadere informatie worden verstrekt.

Waarbij de politie evenzeer is gebaat, is duidelijkheid inzake de tolerantiegrenzen, waarover ik zojuist heb gesproken: bij een glashelder en consequent politiebeleid dus. Maar alweer: dat geldt niet alleen voor de individuele politieman, dat geldt voor ieder redelijk denkend mens.

Samenvattend:

1. De gewelddadigheden van 30 april waren geen incident. Zij waren onderdeel van een serie ongeregelde en ordeverstoringen, waarachter een vaste lijn herkenbaar is en die de rechtsorde in Amsterdam ernstig hebben aangetast.

2. Die rechtsorde is in niet mindere mate aangetast doordat tal van misdrijven (geweldpleging, toebrengen van zwaar lichamelijk letsel, diefstal, vernielingen, plundering van winkels en dergelijke) die, deels door hun massaal karakter, niet konden worden bestraft. Een geringe pakkans vergroot de ambitie aan het begaan van misdrijven mee te doen.

3. Ten behoeve van de veiligheid en de rechtszekerheid van alle burgers moet de rechtsorde in Amsterdam zo spoedig mogelijk worden hersteld.

4. Rechterlijke vonnissen dienen onverwijld te worden uitgevoerd.

5. Mijn fractie staat een open en verdraagzame democratische rechtsstaat voor; juist ten behoeve dáárvan dienen ruime tolerantiegrenzen met optimale duidelijkheid te worden getrokken en gehandhaafd. Een spoedige totstandkoming van een rechtvaardige leegstandwet kan daartoe een bijdrage zijn.

6. De politie verdient grote erkentelijkheid voor de terughoudendheid en de discipline in het optreden, waardoor verschillende malen grotere narigheid is voorkomen. De politie verdient maximale fysieke bescherming en een duidelijk en consistent politiebeleid.

7. Een diepgaand onderzoek is wenselijk naar oorzaken en achtergronden van agressief en massaal gewelddadig gedrag.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Mijnheer de Voorzitter! Het sirenegekluis van een ambulance, dat tijdens de inhuldiging van het nieuwe staatshoofd in de Nieuwe Kerk te horen was, zal mij nog lang bijblijven. Er was lang gepraat in onze fractie over onze aanwezigheid daar. Het kostte ons grote

moeite ons als volksvertegenwoordigers te laten indelen in de wereld van staatsie, die al erg ver van het leven van gewone mensen afstaat en zeker van het leven van die mensen waar wij ons als fractie vooral sterk voor maken. De sirene bracht de pijnlijke bevestiging dat er die dag twee voor elkaar onbereikbare werelden waren en dat wij ons hadden laten indelen.

Wij vinden overigens ook achteraf dat wij, onverlet onze opvatting over de monarchie, als fractie aanwezig dienden te zijn bij de aanvaarding van het nieuwe staatshoofd door de Staten-Generaal volgens de regels van de Grondwet.

Ook de media hebben ons die dag twee werelden laten zien en horen; de wereld van Nieuwe Kerk en Paleis en die van de rellen daarbuiten. Toch is dat beeld onvolledig. Vergeten wordt de derde wereld: die van de gewone Amsterdammers die, inhuldiging of niet, een vrije dag hadden en met hun kinderen de straat niet op durfden of hun hele handel in puin geslagen zagen. Dat heeft niemand kunnen verdedigen, niet met het argument van de woningnood, niet met het argument van het tegen de monarchie zijn. Het is echter wel gebeurd.

Mijn fractie ziet globaal twee oorzaken voor het volstrekt uit de hand lopen van de situatie. De eerste is dat veel mensen in ons land, en zeker in een stad als Amsterdam, te lang genegeerd en gekwetst zijn in hun gevoelens van recht en onrecht. Te vaak kansarm. Te vaak behorend tot een minderheidsgroep, geen woning, geen werk, geen veiligheid, geen inkomen waarmee je je zo nu en dan van gegeven omstandigheden kunt losmaken. De tweede oorzaak is de provocatie van het moment.

Het is goed dat alle betrokkenen zich ernstig afvragen in hoeverre zij verantwoordelijk zijn voor het klimaat waarin dit kon gebeuren. Dan bedoel ik het stadsbestuur, de landelijke politiek, krakers, journalisten, politieke partijen en politie. Dan bedoel ik ook de vice-minister-president wiens rol ik mis in de brief van de bewindslieden. Hij heeft in de weken vóór de inhuldiging naar onze overtuiging duidelijk aan dit klimaat van toenemende spanning meegebouwd.

Er blijven voor ons vele vragen. In hoeverre is het ons inziens onterecht laten ingrijpen van de ME in de Kinkerstraat van invloed geweest op het optreden van demonstranten en ME de verdere dag? Welke rol hebben kennelijk gewapende rechercheurs gespeeld? Waarom waren die gewa-

pend? Waren de bevelen die de ME kreeg soms niet zeer tegenstrijdig en verwarrend? Was de coördinatie op dit punt wel zo goed? Welke invloed heeft bij voorbeeld het feit dat vele ME-ers de stad helemaal niet kennen? Waarom zijn 50 militairen van de verbindingstroepen, in het stadhuis gelegerd, niet vermeld in Bijlage I? Waarom waren zij daar? Herhaaldelijk was gezegd, dat er geen militairen aan te pas zouden komen.

Ik hoop dat de onderzoeken die gaande zijn antwoorden zullen opleveren en dat alle betrokkenen hun conclusies zullen trekken. Gelukkig zijn de bewindslieden ten aanzien van het gebruik van schietwapens door de politie heel duidelijk. Mijn fractie is echter nog steeds van mening dat er duidelijkere criteria moeten komen voor het waar, wanneer en hoe inzetten van de ME. Ook bij de politie zelf is de discussie gelukkig op gang gekomen. 'De politie is er niet om maatschappelijke problemen op te lossen, dat is een taak van Regering en parlement'. Zo hebben wij gehoord, en terecht. Belangrijk is naar mijn mening dat wij niet verder de kant op gaan van het isoleren van het landelijke politieke en staatkundige gebeuren door onnodige praat en praal, door militair machtsvertoon, door steeds meer en scherpere veiligheidsmaatregelen. Mijn fractie zou willen dat de inhuldiging een gewone beëdiging werd en dat zij bij het parlement in Den Haag, bij voorbeeld in de Ridderzaal, plaatsvindt. Wij zullen op dit punt met voorstellen komen.

Minister Wiegels: Betekent dit dat de geachte afgevaardigde komt met een voorstel tot wijziging van de Grondwet?

Mevrouw Beckers-de Bruijn (PPR): Ja. Wij zullen een voorstel doen om met name de eedsformule te wijzigen en het inhuldigingsaspect eruit te halen. Ook de plaats Amsterdam zal door ons in vraag worden gesteld.

Wij moeten ook niet de kant op van het op één hoop gooien van mensen die terecht actie voeren tegen een democratie die doof is voor hun meest elementaire rechten en hen die geen enkele andere uitweg meer zien dan de zaak afbranden. Als mensen het vertrouwen in de democratie kwijtraaken, moet je dat herstellen, door naar hen te luisteren en met concrete politieke maatregelen te komen. Het gaat uiteindelijk om politieke problemen. Daarom zijn vage uitlatingen van de Minister-President over normen en waarden van vroeger die men helaas kwijt is, volstrekt ernstig. Daarom is

Beckers-de Bruijn

het depolitiseren van de zaak in een breed beraad tot mislukken gedoemd. Dit zal vage conclusies opleveren. In plaats daarvan zal politiek Den Haag een aantal principiële keuzen moeten maken over werken, wonen en ontwapening bij voorbeeld. Dat is de enige manier om mensen weer vertrouwen te geven in zich zelf en in anderen en onze democratie niet verder te laten afglijden.

De vraag rond 30 april aan de Minister-President gesteld: 'wat hebt u deze mensen voor perspectief te bieden?' heeft hij echter nog steeds niet beantwoord.

□

De heer **Nijhof** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Beelden van een plechtige, welhaast sacrale gebeurtenis met vele ontroerende momenten bij de inhuldiging van onze nieuwe vorstin enerzijds, afgewisseld met beelden van felle straatgevechten, regelrechte fysieke terreur tegen de politie, vernieling en plundering anderzijds veroorzaakten een schokkend contrast op 30 april 1980.

Diepe emotionele kwetsuren werden hierdoor geslagen bij velen thuis en ernstige lichamelijke verwondingen en schade aan eigendommen bij velen op straat. Het getal van het aantal gewonden was hoger dan ooit. Uit de cijfers spreekt duidelijk wie de onderliggende partij was en het meeste fysieke geweld te incasseren kreeg: 106 gewonden aan de kant van de politie, 36 onder burgers. Het beheerste optreden van de ME verdient veel waardering.

Geschokt waren velen ook, omdat beginselen als respect voor de besluitvorming binnen de parlementaire democratie en handhaving van de rechtstaat tot in de wortel op deze dag werden aangetast. Een duidelijke stellingname van alle politieke partijen op dit punt is vereist. Blinde agressie, troitortiegels, Molotov-cocktails en ijzeren stangen hebben overigens de inhuldigingsplechtigheid als zodanig niet kunnen verstoren. Deze verliepen op één incident na perfect, hetgeen tot voldoening stemt en een compliment is voor hen die voor de veiligheidsmaatregelen en organisatie van deze dag verantwoordelijk waren.

Ik noem enkele oorzaken van de gebeurtenissen op 30 april jongstleden. De eerste is het creëren van een relverwachting door de krakers door 30 april 1980 uit te roepen tot nationale kraakdag. Ik wijs hierbij op hun leuze: geen woning, geen kroning. Ook de media

De heer Nijhof (DS'70)

hebben een relverwachting opgebouwd door de grote aandacht die aan velerlei veiligheidsmaatregelen werd geschonken. Verder is er sprake van het opbouwen van een relverwachting door radio-STAD-Amsterdam/VARA, waarover inmiddels 6000 VARA-leden hun mening kenbaar hebben gemaakt. Hieraan wil ik niets toevoegen.

Een andere oorzaak die ik noem – dit is een frappant verschijnsel – is dat de actievoerders, de rellenmakers, volkomen apolitiek bezig waren en slechts gemotiveerd schenen door de kick van de rel met al zijn theatereffecten. Zoals ik later zelf op de avond van die dag heb mogen ervaren, had men slechts één kreet op de lippen: 'Waar valt wat te beleven?' Het culturele en politieke klimaat in de 'Republiek Amsterdam' biedt hiertoe meer mogelijkheden dan welke stad ook.

In het stadscentrum is het aantal woonachtige jongeren sterk oververtegenwoordigd. Het is een stad met een zwak bestuur. De interne ruzies en machtsconflicten binnen de grootste en daardoor meest verantwoordelijke partij (PvdA) frustreren het beleid ernstig. De ene wethouder na de andere gaat aan 'politieke moord' ten onder. In vraagstukken van veiligheid en openbare orde wordt de burgemeester regelmatig onderuitgehaald door delen van de gemeenteraad. Deze stad heeft hierdoor geen antwoord op voortschrijdende verkrotting, drughandel, onveiligheid, vertrek van meer

welvarende burgers en instroom van emigranten. Dit is al met al een conflictrijk potentieel.

Onbegrijpelijk is het dat het stadsbestuur niet op grote schaal activiteiten heeft georganiseerd van ietwat spectaculaire aard met pop-beroemdheden, sportsterren, muziek, sport en spel die juist deze publieksgroep hadden kunnen wegzuigen van te verwachten rellen. Waarom is dit niet gebeurd?

Uit verslagen uit de kring van de ME blijkt dat de escalatie ook is opgetreden, doordat de politie soms over onvoldoende beheersingsmiddelen beschikte. Wat is hieraan inmiddels gedaan? Kritiek is vereist op het ambivalente optreden van de burgemeester bij de handhaving van de openbare orde; dit onder druk van een deel van de gemeenteraad. Ik noem het dan weer wel, dan weer niet optreden in de Kinkerbuurt zonder consistente lijn; het niet ingrijpen door het zwijgen op te leggen aan de illegale radiozender de 'Vrije Keyser'. Het leven van manschappen en burgers is direct in gevaar gebracht doordat deze radiozender het politieradioverkeer urenlang gestoord heeft of dit zelfs urenlang heeft platgelegd.

De heer **Kosto** (PvdA): Is het misschien bij de heer Nijhof opgekomen dat het leven van de politiemensen pas echt in gevaar zou zijn gekomen als er wel een poging was gedaan, die zender tot zwijgen te brengen?

Nijhof

De heer **Nijhof** (DS'70): Ik deel die opvatting uitdrukkelijk niet. Doordat die zender de radioverbindingen stoorde, waardoor eenheden van de mobiele eenheid niet met elkaar in contact konden worden gebracht en zij op verschillende momenten in een zwakke of te zwakke positie verkeerden of zelfs helemaal niet konden optreden, is het leven van manschappen meer in gevaar gebracht dan ingeval de politie wel zou hebben ingegrepen. Het laatste zal de heer Kosto dan toch eerst moeten aantonen, terwijl de schadelijke effecten nu zijn gebleken. De uitzendingen zelf hadden een bewust sterk escalerende opzet. Rechtsongelijkheid duurt voort door het uitblijven van ingrijpen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik acht deze zaak zo urgent dat ik de eer heb, u ter zake een motie te overhandigen.

Motie

De **Voorzitter**: Door het lid Nijhof wordt de volgende motie voorgesteld:

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat de illegale uitzending van de 'Vrije Keyser' vanuit het pand de 'Groote Keyser' op 30 april 1980 langdurig het politieradioverkeer ernstig gestoord heeft alsmede opriep tot gewelddadig optreden;

overwegende, dat hiervoor direct gevaar dreigde voor lijf en goed van zowel politie als bevolking op deze dag;

overwegende, dat ook nadien de illegale zender 'Vrije Keyser' heeft uitgezonden en opgeroepen tot gewelddadig optreden zoals bij de ontruiming van de appartementen op de Prins Hendrikkade op 19 augustus 1980;

overwegende, dat inbeslagname van de illegale zender tot dusverre achterwege is gebleven omdat het rechterlijk bevel tot ontruiming van de 'Groote Keyser' nog niet geëffectueerd is;

overwegende, dat continuering van de uitzendingen van de illegale zender bij ontruiming dan wel ander politieoptreden opnieuw direct gevaar kunnen oproepen voor lijf en goed van politie dan wel bevolking en de Overheid de verantwoordelijkheid van het voortduren van deze situatie niet voor haar rekening kan nemen;

nodigt de bewindslieden van Binnenlandse Zaken, van Justitie en van Verkeer en Waterstaat uit, al datgene te

doen – in overleg met de verantwoordelijke Amsterdamse autoriteiten – wat in hun vermogen ligt, waardoor langs de volgens hen meest geëigende weg het in beslag nemen van de illegale zender de 'Vrije Keyser' op korte termijn bevorderd wordt,

en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

Zij krijgt nr. 3 (16 213).

De heer **Nijhof** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! De vraag rijst met klem of in de toekomst de mobiele eenheid niet moet worden gemachtigd, overtuigender middelen in te zetten. In de huidige situatie komt de mobiele eenheid als regel niet verder dan het verplaatsen van de actievoerders: een soort ping-pong, maar dan met harde klappen. Als het 'afschrikingsconcept' niet voldoende functioneert, dient dan het 'commandoraïd-concept' niet meer gewicht te krijgen? De besluitvorming op dit punt dient hoe dan ook rekening te houden met het feit dat, zoals een brief van 30 april jl. uit het politiekorps het onder woorden brengt, 'de gewonden of doden niet vallen bij hen die de beslissingen nemen, maar wel bij hen die de beslissingen moeten uitvoeren'. Sterk wil ik pleiten voor het inzetten van voldoende en goed getrainde aanhoudings-eenheden. Het moet mogelijk zijn, aan de hand van tv-, film- en fotomateriaal alsnog tot aanhoudingen te komen. Wordt hieraan actief gewerkt? Hoe staat de Minister van Justitie tegenover het vereenvoudigen van de juridische bewijslast? Een normaal mens behoeft niet als een soort 'alternatieve me'er' met helm, ijzeren staaf, gasmasker en kranten onder zijn dubbele jekker de straat op te gaan. De verschijningsvorm van deze mensen bewijst hun opzet.

Ten slotte merk ik op dat wij als politici ook de hand in eigen boezem moeten steken, in zoverre adequate wetgeving in de vorm van een leegstandswet en een anti-kraakwet al tien jaar op zich laat wachten. Ik meen dat dit één van de oorzaken is die hebben bijgedragen tot de escalatie op 30 april jl., een verantwoordelijkheid van zowel de Kamer als van het kabinet-Den Uyl en het kabinet-Van Agt.

□

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Deze Kamer debatteert vandaag over de ongeregeldeheden op 30 april jl. als zoveelste instantie in een lange rij. Politici en journalisten,

woordvoerders uit het publiek en wetenschapsmensen spraken hun verontwaardiging en verontrusting uit over het getoonde straatgeweld, waartegen de overheid zich op haar beurt gedwongen zag, geweld in te zetten ter handhaving van de openbare orde. Er zijn inmiddels rechterlijke uitspraken bekend doordat enkele arrestanten zijn gevonnist en, heet van de naald, heeft de Eerste Kamer, ditmaal de waan van de dag niet schuwend, op 6 en 7 mei jl. over de ongeregeldeheden in Amsterdam gedebatteerd. Verontwaardiging en verontrusting. Wie de stapels knipsels uit de eerste dagen van mei doorloopt, ziet de verontwaardiging overheersen. Zondebokken worden gezocht en gevonden. Politici doen uitspraken, reageren op elkaars woorden en ook daarin overheerst de verontwaardiging. Eenstemmigheid is er ook: men laakt het geweld en prijst de politie.

Mijnheer de Voorzitter! Er is voordeel gelegen in het feit dat wij een brief met bijlagen van regeringszijde bespreken op enige tijdsafstand van de feitelijke gebeurtenissen. De grijpelijske, maar onvruchtbare verontwaardiging heeft haar tijd gehad. Wat blijft, is de verontrusting. Die verontrusting moet en kan leiden tot een beleid dat niet de symptomen van maatschappelijke onvrede bestrijdt, maar de oorzaken. Om er een paar te noemen: jeugdwerkloosheid, huisvestingsnood en onrechtvaardige inkomensverdeling.

Wij moeten ons daarbij ook voor ogen stellen dat straatgeweld niet een specifiek Nederlands verschijnsel is. Zoals de heer Jacobse zojuist leek te doen suggereren. De laatste maanden zijn berichten binnengekomen over gewelddadige demonstraties uit de Bondsrepubliek (Bremen, gisteren nog Hamburg, België, Noorwegen, Denemarken en Zwitserland. Georganiiseerd geweld van terroristische aard is bekend uit Italië, Frankrijk en Engeland. In Frankrijk dreigt een massale actie van burgerlijke ongehoorzaamheid tot economische ontwrichting en overheids geweld te leiden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik beperk mij tot Europa en tot functionerende democratieën.

Bij ons manifesteerde het geweld zich op de 30ste april in ongekende hevigheid. En het werd verwacht. Al maandenlang werd er over geschreven. In kranten, weekbladen en op aanplakbiljetten. Zo ontstond een verwachtingspatroon, waarin het kon gebeuren dat op 30 april uit het hele land jonge mensen naar de hoofdstad trok-

Kosto

ken, popelend om daar hùn feest te vieren, daarbij het feest bedervend van velen uit de tienduizenden. Niet van allemaal, want er is in die wonderlijke stad die Amsterdam heet, ook nog feestgeviert zoals ieder jaar op 30 april.

Mijn fractie, consequent op de bres voor de vrijheid van meningsuiting, meent toch de vraag te moeten opwerpen of men zich in kringen van journalisten niet eens moet bezinnen op de vraag of niet een wervende kracht uitgaat van het frequent schrijven en spreken over te verwachten geweldadigheid. Dit, ik herhaal dat uitdrukkelijk, tegen de achtergrond van een neiging tot geweldpleging die zo op het oog bij bepaalde leeftijdscategorieën internationaal gespreid aanwezig is.

Mijnheer de Voorzitter! Wij spreken onze waardering uit voor de handhaving van de openbare orde in Amsterdam: burgemeester Polak en zijn politie-ambtenaren uit stad en bijstand. De Regering heeft de burgemeester terzijde gestaan en de Commissaris der Koninging in Noord-Holland heeft zijn deel bijgedragen. Uit antwoorden op vragen van raadsleden op 21 mei jl. in Amsterdam blijkt dat drie besprekingen op topniveau hebben plaatsgevonden over de veiligheid. Bij één van die besprekingen was de Minister van Binnenlandse Zaken aanwezig. Het wil ons voorkomen dat die aanwezigheid wat mager is vergeleken met 's ministers aanwezigheid in de publiciteit over aangelegenheden de openbare orde betreffende, zowel voor als na 30 april. Nog zeer onlangs meende de heer Polak naar aanleiding van opmerkingen van de Minister in een ochtendblad en voor de TV te moeten verklaren dat Amsterdam wel om een negende wethouder heeft gevraagd, maar nooit om een tweede burge-meester. En zo is dat.

Amsterdam, een stad met uitzonderlijk veel problemen en een nationale opdracht op 30 april, heeft een politie-korps dat nominaal bijna op sterkte is. Maar de vraag rijst of die sterkte wel de juiste is. Weliswaar is op 30 april, met niet alleen bezorgdheid om mogelijke ongeregelde heden, maar ook de beveiligingstaak voor buitenlandse gasten tegen wie zich wel eens terroristische acties zouden kunnen richten, op ruime schaal bijstand verleend, maar Amsterdams gemeentebestuur blijft geconfronteerd met een hoeveelheid maatschappelijke problemen die het landelijk gemiddelde ver te boven gaat. In het juni-nummer van het juridisch studentenblad *Ars Aequi* zet bur-

gemeester Polak een paar van zijn problemen op een rij. Erg verhelderend, vooral voor lieden die graag om krachtig optreden vragen.

Een heroverweging van de politiestrategie zou zeker niet misplaatst zijn. Vooral niet waar het handhaven van de openbare orde naar de vaste overtuiging van mijn fractie tot de normale politietaken moet blijven behoren. Om het ronduit te zeggen: wij voelen niets voor de vorming van een speciale oproerpolitie. Wel komt het uitermate vreemd op ons over dat juist in deze tijd de Regering marechaussee-bijstand terugtrekt, een bijstand die Amsterdam jarenlang dankbaar heeft gebruikt. Een toelichting op dit beleid zou ik gaarne vernemen.

De politie is zo vaak en zo uitbundig geprezen, dat uit die kring al wordt vernomen dat men zo langzamerhand liever beleid wil zien dan nog meer lof horen. Daarom een paar vragen. Is het waar, dat op 30 april een aantal eenheden in de stad zijn verdwaald omdat men, van buiten komende, de stad niet kende, maar ook niets had aan de verbindingssystemen, niet zozeer door de Grote Keyser, maar omdat ieder korps zijn eigen materieel aanschaft dat onderling niet op elkaar is afgestemd. Is de verbinding juist daardoor niet bemoeilijkt?

Zijn juist verbindingen bij grotere acties niet vitaal en is het dan niet merkwaardig dat tegenover een bedrag van 7 mln. voor manbeveiligend materiaal voor rijks- en gemeentepolitie, nu in deze brief aangekondigd, een bezuinigingsopdracht van 16 mln. staat bij de rijkspolitie alleen te vinden op het verbindingenaspect? Krijgt de politie op die manier niet een sigaar uit eigen doos? Een toelichting op dit punt zullen wij zeer op prijs stellen.

Kan de Regering informatie geven over de wijze waarop in diverse korpsen de emoties en de spanningen, die voor de politiemensen gepaard zijn gegaan met hun werk op 30 april, zijn begeleid? De meeste mensen immers moesten in Amsterdam of elders in het land weer onmiddellijk overgaan tot de orde van de dag, die gelukkig voor de meesten nogal sterk afwijkt van die op 30 april. Wat kan de Regering meedelen uit het evaluatierapport van de Amsterdamse politie, dat in juni klaar zou zijn? Wij gaan er vanuit dat de enquête die door de politiebonden in samenwerking met het WODC wordt gehouden voor Rijksrekening komt. Wij zullen de resultaten graag vernemen.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie haat geweld en zij verafschuwt het als de overheid zich gedwongen ziet ge-

weld te gebruiken. Wij hebben een traditie in het verantwoorden vragen, wanneer overheidsgeweld is toegepast. Vanuit politiekringen is wel eens met onbegrip gereageerd op deze kritische houding, maar altijd weer hebben wij gesteld dat het politiegeweld in en namens onze democratie werd gehanteerd en dat daarover in het openbaar verantwoording moet worden afgelegd. Men weet dat de fractie van de PvdA ook steeds getoond heeft te beseffen hoe uitzonderlijk zwaar de politietaken is, die namens de gemeenschap wordt vervuld.

Op 30 april was er geen keus. Het politie-optreden is nadrukkelijk geprovoceerd. Dat optreden is terughoudend geweest, op grond van een goed beleidsplan, dat goed is uitgevoerd. De verhoudingscijfers van gewonden tussen politie en burgers tonen aan dat het grootste geweld niet van de politie is gekomen.

De Regering kondigt een breed beraad aan over de achtergronden van geweld. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid zal een probleemstelling formuleren en voor mogelijk nader wetenschappelijk onderzoek is een miljoen beschikbaar. Dat zou best eens interessant kunnen zijn, maar wat moeten we ons voorstellen bij dat 'brede beraad'? Mijn fractiege-noot Van Thijn heeft terecht al eens opgemerkt dat er geen ander forum denkbaar is dan deze Kamer, als het gaat om het beraad over de gewelds-problematiek in onze samenleving. De Regering heeft in de Eerste Kamer gezegd dat bij het brede beraad de oppositie moet worden betrokken, dit in navolging van de heer De Gaay Fortman senior. Omdat de Minister van Binnenlandse Zaken eraan toevoegde dat 'deze zaak buiten de partijstrijd moet blijven' werd duidelijk dat niet de maatschappelijke, maar de parlementaire oppositie werd bedoeld. Dat heeft ons verbaasd, want het is toch volstrekt ondenkbaar dat het bedoelde beraad, door de Regering geïnitieerd, wat dat dan ook zijn mag, zich buiten deze Kamer afspeelt.

Bovendien: er is al veel materiaal. Talloze publikaties bestaan, ook in de sfeer van de overheid. Zo zond de Staatssecretaris van CRM mevrouw Kraayeveld-Wouters ons onlangs de nota 'Agressief gedrag van jeugdigen - signalen uit het sociaal-cultureel werk'. Misschien kan via dit debat ook de WRR nog eens vernemen wat de Regering nu precies voor ogen staat.

Mijnheer de Voorzitter! In 'De Tijd' van 15 augustus stond een vraaggesprek met de Minister van Justitie. Het

Kosto

is niet onbekend dat mijn fractie grote waardering heeft voor deze Minister en die waardering strekt zich ook uit over zijn persoonlijke rol in het beleid rond Amsterdam. Niettemin heb ik een enkele kritische vraag.

In de evaluatie van de gebeurtenissen stellen de bewindslieden dat binnen het geheel van overheidsmaatregelen bij ongeregeldeheden de justitiële component meer aandacht moet krijgen. Wij zijn het daarmee eens. Het geweld van de overheid ter handhaving van de openbare orde mag gerechtvaardigd zijn, maar er kleven grote nadelen aan. Er zijn aanwijzingen dat mensen, in het geheel niet geneigd tot enigerlei geweld, zich geprovoceerd voelen als zij een chargerende mobiele eenheid zien: de escalatie. Nadruk op de openbare orde kan ook verdoezeling van strafwaardig gedrag met zich meebrengen. Nu zijn wij niet van mening dat er moet worden gestreefd naar vervolging van elk strafbaar feit maar de geweldpleging door sommigen uit het publiek in Amsterdam was onbarmhartig en wel zeer openlijk. Daarom is ons het naar verhouding geringe aantal arrestaties opgevallen. Is het waar, dat mensen van de recherche werkeloos hebben moeten blijven en geen toestemming kregen, aanhoudingen te verrichten? Is het waar, dat een groep Haagse rechercheurs, na de plechtigheden vrij van dienst in de Nieuwe Kerk, hun diensten aanboden en dat toen nog min of meer toevallig enkele aanhoudingen zijn verricht?

Welke maatregelen staan de Minister van Justitie voor ogen als hij in navolging van de Procureur-Generaal stelt dat er een 'planmatige en organisatorische aanpak' mag worden verwacht die de politie in staat stelt aanstichters, aanvoerders en hoofddaders te scheiden van meelopers? Wij zijn ons zeer bewust van het feit dat bij arrestaties bij ongeregeldeheden de pak-kans vaak groter is voor een meeloper dan voor iemand die leiding en inspiratie geeft. Dat is bijna een algemene regel te noemen die op het terrein van het strafrecht steeds weer wordt bezwezen, van heroïnehandel tot belastingfraude, maar de voorgenomen 'aanpak' moet binnen grenzen blijven.

Het registreren bij voorbeeld van gegevens van lieden, die met bepaalde niet-strafbare acties bezig zijn, of van wie bepaalde opvattingen bekend zijn, zou van preventief nut kunnen zijn, maar het is niet aanvaardbaar daarop preventieve acties te ondernemen.

Daarom verkrijg ik graag een toelichting van de Minister, ook waar het gaat om de 'aanzet' die binnen het Amsterdamse politiekorps al gegeven zou zijn. Een criminaliseren van de hele kraakbeweging zou niet alleen onjuist maar ook onrechtvaardig zijn.

Onze rechtsorde heeft flexibele grenzen. Wat ooit onaanvaardbaar werd gevonden en vervolgd, is nu algemeen aanvaard. De Regering erkent terecht de ruimte voor maatschappelijke actie op het uiten van afwijkende meningen. In een recent interview in 'De Tijd' zegt de Minister van Justitie dat je bijna zou kunnen zeggen dat maatschappelijke actie één van de voorwaarden is voor het behoorlijk functioneren van een democratie. Het was goed, dat van hem te horen maar zijn instemming zal wel niet leiden tot ARP-actiepartij als ik vervolgens lees hoe hij het nut van die actie omschrijft 'omdat ze soms een aardige doorsnee geeft van gezichtspunten die net niet voldoende aan hun trekken zijn gekomen'.

Hier spreekt de bestuurder, niet ontevreden over z'n beleid en best bereid attent te zijn als ergens een steekje is gevallen en ik geloof dat dat een misvatting van de werkelijkheid is. De maatschappelijke acties van de laatste jaren richten zich op de hoofdpunten van het menselijke bestaan: vrede en veiligheid, kernenergie, werkloosheid, huisvestingsnood. De kraakacties, voor zover die gericht waren op het aan de kaak stellen van de barre schande van de speculatieve leegstand, vormden een maatschappelijke actie van mensen met wie méér aan de hand was dan dat 'gezichtspunten net niet voldoende aan hun 'trekken' zijn gekomen'. Die mensen leven met een fundamentele achterstand in één van hun essentiële rechten: een dak boven hun hoofd. Belanghebbenden hebben hun uiterste best gedaan deze mensen te criminaliseren maar hun gelijk is al in 1971 door de Hoge Raad erkend.

Helaas zijn er nu ontwikkelingen aan de gang waarbij de kraakbeweging wordt bedreigd door criminele elementen. Bij ons zijn al berichten binnengekomen – niet uit Amsterdam overigens – van het kraken door de traditionele onderwereld, die dan na intimidatie voor eigen rekening verhuurt. Er zijn op grote schaal vernielingen aangebracht. Er is geweld gebruikt en er is gekraakt in de woningvoorraad van gemeenten, die hun uiterste best doen om de schaarse woonruimte rechtvaardig te verdelen, waardoor het recht van de sterkere woningzoe-

kende werd gerealiseerd ten koste van de zwakkere. Tegen deze tendensen moet worden opgetreden.

De bonafide krakers krijgen binnen onze rechtsorde rechtsbescherming. Zij zullen rechterlijke uitspraken respecteren, zij het misschien onder protest, maar degenen die zijn eigen rechtsorde door geweld wil vestigen, stuit op de tolerantiegrens van de bestaande rechtsorde die hier, door Regering en Staten-Generaal, door het justitiële beleid en de uitspraken van de rechterlijke macht onder steeds wisselende omstandigheden wordt vastgesteld. Geweld past niet binnen onze rechtsorde, speculatieve leegstand hoort er niet in te passen. Hier ligt nog een nadrukkelijke opdracht voor Regering en Kamer.

Mijnheer de Voorzitter! Ik had het eerder over dat geweldplegingen internationaal gespreid voorkomen. Ik duidde bovendien op een aantal maatschappelijke noden. Ik geloof dat het eerlijk is, als wij hier met elkaar erkennen dat we er niet in zijn geslaagd een aantal problemen op te lossen. Wij hebben aan tienduizenden jongeren geen werk en geen huisvesting te bieden. Wij kunnen niet garanderen dat de toekomst veiligheid en voorspoed zal brengen, maar we kunnen wel laten blijken dat we er hard aan werken, waarbij we moeten beginnen de achterliggende oorzaken van het straatgeweld te erkennen. We moeten niet blijven steken in verontwaardiging. Het is bekend dat mijn fractie andere opvattingen heeft dan het zittende kabinet over het beleid dat een Regering zou kunnen voeren. Nu het kabinet uit de begrotingsproblemen denkt te zijn, zullen er algemene beschouwingen kunnen volgen in oktober. Daar zullen de verschillen van inzichten, ook over de oplossing van maatschappelijke nood, duidelijk worden.

Intussen moeten buiten rechterlijke uitspraken worden gerespecteerd, als degene in wiens voordeel de uitspraak is gedaan, zijn recht opeist. Dat wordt niet altijd gedaan. Niet al te lang geleden heeft een gerechtigde tot een gekraakt pand in het openbaar verklaard dat hij geen belang had bij een spoedige ontruiming. Het is duidelijk dat het hoofd van de politie die naar ons oordeel ook overigens het recht, ja zelfs de plicht heeft, zijn beleidsafweging te maken, zich dan niet haast om het recht van zo'n eigenaar of anderzins gerechtigde te realiseren.

Mijnheer de Voorzitter! Op bevel van uw klop zal ik het hierbij laten.

□

De heer **Abma** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Elke medaille heeft haar keerzijde, zelfs de gedenkpenning van de inhuldiging op 30 april. Die hebben wij dan voor ons liggen in de brief van de bewindslieden van Binnenlandse Zaken en Justitie, die thans onderwerp is van discussie. Terwijl in de prachtig vernieuwde Nieuwe Kerk onze monarchie met niet overdadig vertoon, sympathiek, verstandig, zakelijk en beloftevol een nieuwe periode inging, presenteerde de anarchie bijkans op diezelfde Dam een nieuwe stroomversnelling. Is het volgens de Regering gewettigd om te spreken van een grimmiger, wreder en verbeterer fase van revolutie? Wordt trouwens het klimaat in de hele wereld niet radicaler en onguurder en is het misschien niet geraden ons op erger en ernstiger in te stellen?

Hoewel geen profeet, heeft de Regering die over talloze en uiteenlopende informatie beschikt een zorgende, voorlichtende en toerustende taak in dit opzicht. En zo geen relaties en contacten aanwijsbaar bestaan tussen al die uitbarstingen van wrevel en ongenoegen over de gehele wereld, kunnen zij er reeds zijn of zij kunnen komen. Dat geldt ook nationaal in deze zin dat gebeurtenissen als op de 30 ste april in Amsterdam op verschillende plaatsen tegelijk kunnen plaatsvinden. Ik las dat op de laatste april een zesde van de totale politie aanwezig was te Amsterdam en dat die grote macht gewettigd was.

Wanneer activiteiten her en der zich ontladen, heeft het Rijk niet eens zoveel zeilen bij te zetten. Diligentie is derhalve noodzakelijk. De brief bood een voorlopige evaluatie. Wanneer komt een meer definitieve evaluatie? Veel tijd is er niet, gelet op de omstandigheden dat – als zeer recent aan de Prins Hendrikkade bleek – de acties gestaag en stug voortgaan. Willen de bewindslieden erop toezien dat het onderzoek niet vervaagt en verzandt in veelheid van structurele en nog dieper liggende oorzaken en factoren, waarvoor met alle respect deskundigheid een zwak heeft.

Ten slotte ontwaart men geen bos meer bij zoveel bomen. Het onderzoek kan zich te diep uistrekken vanwege de samenhang van alle dingen, anderszits nooit diep genoeg wanneer wij denken aan de boosheid van het menselijk hart, waaruit onder andere voortkomen pure vernielzucht, vernietigingsdrang en ontkenning van elk gezag en alle waarden. Onderzoek kan te ideologisch en idealistisch van de veronder-

stelling uitgaan dat alles zou zijn te voorkomen, wanneer intijds alle misstanden waren weggenomen. De politie, zei men, heeft geen behoefte aan liefdesverklaringen. Relzoekers hoeven daar in de zin van begripsbetuigingen niet mee te worden overladen.

Uiteindelijk wil de zateheid wel eens op nagenoeg dezelfde manier afreageren als de ontbering.

Bestaat er een organisatie, fungeert er een harde kern, is er een brein en zijn er gangmakers die voor het in dezen onderhavige politie-radar onzichtbaar blijven?

De tactiek van de politie is vaak terugdringen, verdrijven of verspreiden en daarna terugtrekken. Dat ging zo echter op 30 april niet, toen de politie op de Dam met de rug tegen de muur stond. Maar kan ter overzij ook zo'n systeem werken: opdringen, zich laten verdrijven en later weer oprukken? Niet slechts tactisch-operationeel, maar ook als achterliggende mentale methode om zo de maatschappij alengskens meer en meer te verzieken. Wij mogen dankbaar zijn dat op 30 april geen bloed vloeide, temeer nu zich situaties voordeden, die het gebruik van vuurwapens hadden gewettigd.

De politie moet handlanger van de Regering zijn om het recht te handhaven en behoort soms rake klappen uit te delen, maar hoeft ter afreagering niet steeds de klappen en slagen van de tegenstander op te vangen. Effectieve materiële beschermingsapparatuur is minstens zo urgent voor de politie als lof en bewondering voor beheerst optreden. Wij prijzen het initiatief om de beschermingbiedende uitrusting te verbeteren. Blijft de Regering niet steeds een pas achter? Deze vraag is ingegeven door de overweging dat al het water van de waterkanonnen de agressie al niet meer wegspoelt. Komt er nog iets tussen wapenstok en niet gebruikt schietwapen? Wat? Bezinning op het functioneren van de media is dringend geboden. Vrijheid van meningsuiting is wat anders als vrijheid van aanmoediging, van ophitsing, verschaffen van directieven en voor de actie nuttige informatie.

Komt de Regering in zulke gevallen niet een preventieve maatregel toe? Het gaat om vrijheid van meningsuiting, maar wat is per saldo 'een mening'? De Grote Keijzer met z'n 'Vrije Keijzer' is een rotte plek in de Amsterdamse toestanden. Het is weinig consequent van de officiële beweging van de krakers dat zij eerst een stevige bries zaaiden en naderhand weigerden hun storm te oogsten. Is de woningnood

een zo al niet legitieme rechtvaardiging, toch een veel billijkende verklaring voor de ongeregeldeheden? Dat willen wij wel eens weten. Geldt het niet een bepaalde woningnood van bepaalde woningzoekenden? Is gebrek aan huisvesting soms niet de eerste barrière waar uiteraad vroege en zeer vroege huis- en gezinverlaters, in echtscheidings- en andere conflicten verwickelden en ook allerlei binnenstromenden vanzelf op stuiten en is de Regering ooit bij machte bij toeneming in al die behoeften te voorzien?

Dit heet dan woningnood, maar daarin worden diepere noden en ellenden concreet. En wat de krakers aangaat! Is er niet overlang van katheders en ander spreekgestoelte alsook bij geschrift in spirituele zin maar wel funester gekraakt en krijgen wij daarvoor nu de rekening gepresenteerd? Er zijn na de brief blijkens onze bijdrage nu nog voldoende onopgehelderde vragen overgebleven. Laten de onderzoekers de urgentste eruit halen, zoals Justitie met onze instemming bij ordeverstoringen de ergste raddraaiers gaat oppakken. Overigens hoeven niet alle tactieken en strategieën bij voorbaat gepubliceerd te worden.

Laat de Regering vandaag en niet overmorgen doen wat morgen effectief is. Laat de Regering met liefdevolle – en dat is niet per definitie slappe – hand de zaken behartigen. Laat zij de lagere organen daartoe opwekken. Al te tolerant is herrieschoppers gek. Laat de Regering voorts als taak zien te bevorderen dat het leven doel en richting krijgt. Niet slechts leegstand maar lediggang en allerhande leegte geven de duivel evenzo vele oorkussens.

□

De heer **Bremen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! De troonswisseling is een belangrijke en zeldzame gebeurtenis in onze democratie. Zij benadrukt de betekenis van het staatshoofd als bindend element in de Nederlandse samenleving en profileert onze constitutionele monarchie. De overgrote meerderheid van ons volk schaarde zich dankbaar en blij op 30 april j.l., hetzij fysiek, hetzij via radio en T.V., rondom de historische plaatsen in Amsterdam waar Koningin Juliana haar functie overdroeg aan haar dochter Beatrix. Via de moderne communicatiemedia volgden ook tientallen miljoenen buitenlanders de troonswisseling in ons land. Met het merendeel der Nederlanders zagen zij verbijsterd toe, hoe een en ander zich voltrok met op de achter-

Bremen

grond escalaties van intolerante ontevredenheidsbetuigingen, agressie en bruto geweld.

In de brief van de beide Ministers valt te lezen, dat de voorbereiding van de organisatie van de troonswisseling ambtelijk zorgvuldig is geschied. Voor de handhaving van de openbare orde ligt het primaat bij de burgemeester. Op 30 april was dat natuurlijk zo in Amsterdam. De nationale betekenis van de troonswisseling maakte Amsterdam tot een platform, waar een zorgvuldig evenwicht in rollen tussen burgemeester en de meest betrokken Ministers van Binnenlandse Zaken, Justitie en Defensie noodzakelijk was. Is het daartoe nodige contact in het persoonlijke vlak tussen de burgemeester enerzijds en bijvoorbeeld de Minister van Binnenlandse Zaken anderzijds in voldoende mate stap voor stap aanwezig geweest?

De aanwezigheid van buitenlandse Koninklijke gasten, leden van het Corps Diplomatique, alsmede de aanwezigheid van de voltallige Regering en het parlement maakte de handhaving van de openbare orde tot een gemeenschappelijke zaak van de gemeente Amsterdam en de Regering

De Amsterdamse bevolking is opvallend onevenwichtig gelaagd. Naar leeftijd zijn de 18-25 jarigen oververtegenwoordigd. Velen voelen zich ontevreden en ongelukkig; men verveelt zich, voelt zich gefrustreerd, vormt actiegroepen die de gebruikelijke regels van het maatschappelijk verkeer negeren en het respect voor andermans leven of goed opzij zetten.

Welke zijn dan wel de diepere oorzaken van de verschijnselen waarmee wij meer en meer te maken krijgen? Zaken die in dit verband genoemd kunnen worden: de omvangrijke werkloosheid, de woningnood, de leegstand en huizenspeculatie, gevoelens van onzekerheid over de toekomst van de wereld in verband met bewapeningswedloop en kernenergie, een deel van onze jeugd dat opgroeit zonder al te veel verantwoordelijkheden en sociale verplichtingen.

Hoezeer de CDA-fractie hiervoor ook begrip wenst op te brengen en mede wil werken aan het verbeteren van de levensomstandigheden van iedereen, zij stelt er prijs op hier andermaal duidelijk te stellen, dat het gebruik van geweld naar haar mening uitsluitend voorbehouden is en dient te blijven aan de overheid.

Uit de verhoren van de arrestanten van 30 april komt naar voren dat het hier veelal gaat om jongeren zonder

enige politieke of ideologische binding. Deze jongeren zien het deelnemen aan rellen als een mogelijkheid hun verving te uiten, tot zelfbevestiging en statusverhoging binnen hun groep te komen door zich op zo gewelddadige wijze te meten met de politie; als het ware vechten om het vechten! In dat verband bood Amsterdam op 30 april natuurlijk vele, gewelddadige, mogelijkheden. Er was via de media een verwachtingenpatroon gewekt. Het ging om een belangrijke, grote gebeurtenis, die van te voren al 'relrijf' was gemaakt, onder meer door aankondigingen van krakers op de LOK-vergadering op 19 april, dat de acties tegen de politie grimmig zouden zijn, door berichten in de media van te voren en tijdens de rellen, bedoeld dan wel onbedoeld, de zichtbare aanwezigheid van een aanzienlijke met een bepaald machtsvertoon gepaard gaande politiemacht, waar men zich door voelt uitgedaagd, en de aanwezigheid van veel publiek, op straat en via de TV in de huiskamers.

Bepaald niet over het hoofd valt te zien de stimulans welke tijdens de ongeregelde zelfuitgang van volwassenen naar rellenzoekende jongelui, toen sensatielust of de publieke belangstelling sterk vergrootte en geaplaudiseerd werd als ware het een schouwspel, wanneer de politie aan het kortste eind dreigde te trekken.

Kunnen de bewindslieden overigens geruchten die wij vernomen hebben bevestigen, nl. dat internationale elementen onder de rellenmakers gesignaleerd zijn, die ook bij ordeverstoringen elders in Europa een rol spelen?

Een belangrijke vraag is: hoe een toenemende geweldsspiraal bij confrontaties tussen politie en actievoerders voorkomen kan worden. Hoe ligt de relatie tussen machtsvertoon van de politie en het ten gevolge daarvan uitlokken van geweld? Is hier een duidelijk antwoord mogelijk, omdat het, zeker na de recente gebeurtenissen, wel bij niemand zal opkomen te gaan experimenteren met ongewapende, onbeschermd politie die wellicht dan een al te kwetsbare prooi wordt voor haar tegenstanders.

Het is de jeugd eigen om tegen misstanden in verzet te komen. Dit kan op positieve wijze gebeuren, maar ook op negatieve wijze via een, helaas toenemende mate van criminaliteit, geweld enz.. Dit nu lijkt in Amsterdam in versterkte mate het geval te zijn. Een ander heeft geleid tot de opvatting die bij velen is gaan post vatten, nl. dat in de hoofdstad een sfeer is ontstaan van

'alles kan'; alles is daar mogelijk wat elders in het land niet wordt toegestaan. Rechtsongelijkheid en rechtsonzekerheid groeit, hetgeen ook voor de politieambtenaren in de hoofdstad een frustrerende zaak is.

Is het uitoefenen van gezag in de hoofdstad niet wat delicaat geworden, het handhaven van de openbare orde en het effectief optreden tegen en het verbieden van bepaalde zaken niet wat mistig? Is er op de juiste momenten wel voldoende eensgezindheid voor doortastende besluitvaardigheid?

Kan de burgemeester de hem opgedragen taak als hoofd van de politie wel in alle omstandigheden vervullen, indien — naar wij vernomen hebben — vooraf een gemeentelijke openbare ordecommissie moet worden geraadpleegd? Was de rijksinvloed op 30 april nog een complicerende factor?

Dat het niet zomaar een beschuldigende vinger is in de richting van de burgemeester van Amsterdam moge blijken uit onze conclusie, dat op 19 augustus jl. de burgemeester van Amsterdam andermaal bewees in de taxatie van de rumoerige incidenten in zijn stad een koel hoofd en een soepele hand te hebben. Hij heeft bij een reeks van incidenten in zijn stad, Vondelstraat en Herengracht op 30 april, 19 augustus en bij een reeks van zich minder spectaculair voltrekkende ont-ruiming bewezen, dat hij bij zo min mogelijke risico's aanvaardbare ingrepen durft door te voeren.

De voorbereidende maatregelen met betrekking tot organisatie, orde en veiligheid, justitieel optreden en dergelijke zoals die in de brief worden geschetst, konden vooraf gezien, gemeenten naar vorige ervaringen, voldoende worden geacht. Wij veronderstellen dat zelfs het gewest Amsterdam van de PvdA achteraf moet toegeven dat het van goed beleid getuigde, een grote politiemacht op de been te brengen. Wel bestaat de indruk dat in een groot aantal gevallen de opvang, instructie, briefing enz. van in te zetten politieambtenaren niet optimaal heeft plaatsgevonden. Voor het overige kan achteraf gesteld worden dat de meer dan 100 gewonden aan politiezijde en de aanzienlijke schade aan voertuigen bewijzen dat de politie en ME niet voldoende waren uitgerust!

Er deden zich talrijke situaties voor waarin de politie volgens de bestaande geweldsinstructies bevoegd was van het vuurwapen gebruik te maken. Zij heeft echter de grootst mogelijke zelfbeheersing en discipline betracht. Veel lof! Een gedegen opleiding heeft hier vrucht gedragen.

Bremen

Amsterdam heeft zeker een voorbeeldfunctie voor de rest van ons land. Het blijkt ook uit de arrestaties dat het niet alleen gaat om de jeugd van Amsterdam of om de krakers. Als de krakers op 30 april in het Sarphatipark op hun manier feestvieren mogen de negatieve gebeurtenissen niet eenzijdig op hun conto geschreven worden. Als de burgemeester van Amsterdam autonoom wél op 30 april een demonstratie toestaat in het Dijkzichtcentrum van protesterenden tegen de afsluiting van de oude stad, zonder verdere escalatie, is dat een bewijs voor het juist aanvoelen van zijn eigen verantwoordelijkheid en de gevolgen daarvan. In een fijn gestructureerde samenleving als de onze is er eigenlijk weinig nodig om de openbare orde te verstoren. Een relatief kleine groep mensen kan op een verschrikkelijke manier een nationaal feest verstoren. Honderd man, die nergens voor terugdeinzen, dagen de weerbaarheid van onze democratie uit! De politie staat in een moeilijke positie, waar schieten alleen bij acuut levensgevaar toelaatbaar is. De andere partij weet dat en als men gewapend met puntige stokken en kettingen de politie атаqueert wordt wel heel veel zelfbeheersing van onze politie verwacht en zij nemen wel een groot risico. Een doorbraak van de rebellen op de Dam naar de Nieuwe Kerk, op 30 april, of het optreden van terroristen had wél schieten ten gevolge kunnen en misschien moeten hebben!

De hoofddoelstellingen van het beleid ten aanzien van de politie op 30 april waren, zo blijkt uit de brief van de bewindslieden, een ongestoord verloop van de plechtigheden op de Dam en in de Kerk te garanderen, de veiligheid van personen, waaronder vele hoge buitenlandse gasten, te waarborgen en ertoe bij te dragen dat zoveel mogelijk mensen getuige konden zijn van de plechtigheden. Vanwege deze aspecten was de politionele fysieke massaliteit in preventieve zin verklaarbaar en noodzakelijk.

Twee zeer ernstige incidenten – 30 april en 19 augustus – hebben ons meer ervaring opgeleverd. Amsterdam moet kunnen beschikken over voldoende mankracht, goed geschoold en getraind en volledig adequaat uitgerust. Het niet onmiddellijk ingrijpen houdt wellicht mede verband met niet voldoende effectieve sterkte en gebrek aan adequate uitrusting. Dergelijke voorbereiding eist in die omstandigheden vele dagen!

In een stad waar naast de thans in discussie zijnde verschijnselen de in-

ternationale criminaliteit toeneemt, mogen bezuinigingsmaatregelen de noodzakelijk geachte effectieve corpssterkte niet aantasten. De uitrusting moet in defensieve zin verbeterd worden. De verbindingsmiddelen moeten optimaal zijn en het rollend materieel dient van een veel sterkere uitvoering te zijn dan normaal. De handhaving van de orde in Amsterdam wordt meer en meer een gigantisch probleem. De rijksoverheid moet het de burgemeester ook mogelijk maken zijn plicht en verantwoordelijkheid ter zake na te komen.

Ten slotte blijft er het probleem van de gekraakte Groote Keijser. Wat bellette de burgemeester van Amsterdam op 19 augustus jl. meteen schoon schip te maken? Naar ons idee zou dit toch voor de hand hebben gelegen. Kunnen de Ministers daaromtrent enigerlei informatie geven? Juist in de Groote Keijser zit de brandhaard van krakersacties, uitgedragen en gesteund door een klandestiene zender. Het is toch wel schrijnend voor het rechtsgevoel als apparatuur van de gewone man die zonder vergunning zendt, maar zich overigens aan geen strafbare feiten schuldig maakt, in beslag genomen wordt, terwijl de zender van de Groote Keijser ongestoord zijn gang blijft gaan!

Blijft ons toch ook erop te wijzen bij zoveel negatieve publiciteit over Amsterdam, dat de ontvangst van de Canadezen op 1 mei en de grote show 'Sail'80' positieve signalen zijn uit een boeiende stad. Niettemin is uit de gebeurtenissen van 30 april uiteraard de nodige lering te trekken en dringen zich een aantal conclusies op.

Voorop dient te worden gesteld dat ondanks alles er in ons land geen speciale oproepolitie moet komen en dat het leger in dergelijke situaties niet moet worden ingezet. Wij zijn bezig met het integreren van de politie in de samenleving, waarbij de nadruk ligt op dienstbetoon in plaats van repressie. Op dit proces zou door het creëren van speciale eenheden inbreuk worden gemaakt.

Een zaak die ten zeerste de aandacht verdient, betreft het grote aantal gewonden dat op 30 april aan politiezijde is gevallen. Als wij de politie een bepaalde taak toekennen in onze samenleving, dan is het onze plicht ervoor te zorgen dat die politie over de best denkbare uitrusting kan beschikken. Men kan er dan ook verheugd over zijn dat de Regering inmiddels heeft besloten om 7 mln. beschikbaar te stellen voor betere beschermende uitrusting van gemeente- en rijkspolitie en 2 mln.

voor het Wapen der Koninklijke Marechaussee. De vraag is echter: waar komen die gelden vandaan? Zijn ze 'extra' of gaan ze ten koste van iets anders? Worden ze niet geblokkeerd door bezuinigingsmaatregelen?

Een ander belangrijk punt betreft de tactiek van de politie en in het bijzonder het feit dat op 30 april te weinig arrestaties verricht zijn c.q. konden worden.

Ook weer achteraf gezien blijkt, dat men van te voren, in verband met de onvoorziene intensiteit van de rellen, niet voldoende op arrestaties was ingesteld, terwijl er ook tijdens de ongegegheden een voortdurende spanning bestond tussen het verrichten van arrestaties en het bestrijden van derellenschoppers dan wel het vege lijf te redden. Hoe dan ook, voor de toekomst moet getracht worden de pak-kans van met name lieden die als de aanstichters van de ongeregheden kunnen worden aangemerkt, te vergroten, mede vanwege de preventieve werking die van arrestaties kan uitgaan. Is de Regering het met deze stelling eens en hoe denkt zij in dat kader over aanhoudingseenheden en snelrecht zonder dat aan de zorgvuldigheid van de rechtsgang afbreuk wordt gedaan?

In feite nog belangrijker echter dan het beleid met betrekking tot de politie, is het beleid ten aanzien van het wegnemen van allerlei maatschappelijke problemen, misstanden en onlustgevoelens die aanleiding zouden kunnen geven tot escalaties. Een eerste stap tot verbetering zou bij voorbeeld een leegstandswetgeving zijn.

Er zijn nogal wat lacunes in de wetgeving. Hoe denkt de Regering over de cri de coeur van burgemeester Polak in Ars Aequi van 29 juni jl.? Zijn de bewindslieden het met zijn stelling eens, dat er te veel gevraagd wordt van de spankracht van de burgemeester en de politieambtenaren?

Verheugend is dat er een 'breed be raad' zal gaan plaats vinden met betrekking tot de dieper liggende oorzaken die aan de rellen ten grondslag zouden kunnen liggen. De WRR zal daartoe een probleemstelling formuleren, aan de hand waarvan verder onderzoek zal plaatsvinden. De vraag is echter wanneer de resultaten van een ander te verwachten zijn. Gaat het allemaal niet erg lang duren?

Interessant is in dit verband de suggestie van prof. Hoefnagels. Deze betreft de vraag of de schade die op 30 april in Amsterdam is aangericht door jeugdige vandalen, niet zoveel mogelijk over de daders kan worden omge-

Bremen

slagen. Wij hebben voor alternatieve sancties trouwens herhaaldelijk de aandacht van de Regering gevraagd. De opvatting is: de verzorgingsstaat betaalt alles. Men gaat voor misdrijvingen de gevangenis in, maar wie betaalt de schade aan huizen, verkeerslichten, straten enz.? In die zin, zo stelt prof. Hoefnagels, is gevangenisstraf een onverantwoordelijkheidstraining bij uitstek. Hoe denken de Ministers over deze stelling?

In aansluiting hierop kan in zijn algemeenheid de vraag worden gesteld of de straffoedelingen op bepaalde ernstige wetsovertredingen niet in veel gevallen te licht zijn. De preventieve werking verliest bij de huidige praktijk aan betekenis!

Een belangrijk punt dat ook aandacht verdient, betreft de rol van de diverse publiciteitsmedia.

Er kan toch niet ontkend worden, dat hiervan een opruiende werking is uitgegaan. De fractie van het CDA hecht het allergrootste belang aan de persvrijheid, maar wenst duidelijk afstand te nemen van de manier waarop hiervan op 30 april gebruik is gemaakt door sommige media. Zouden de media zich niet bewust moeten zijn van hun bijzondere verantwoordelijkheid met betrekking tot de wijze van berichtgeving over bepaalde gebeurtenissen, zowel voorafgaand aan de gebeurtenissen als tijdens het plaatsvinden daarvan?

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! De emoties rond de gebeurtenissen op 30 april zijn inmiddels wat geluwd. De 'volkswoede' heeft zich bij monde van de Minister van Binnenlandse Zaken afgereageerd op zogenaamde reischoppers, op krakers en op de media, vooral naar aanleiding van het mijns inziens voortreffelijke (zij het onvoldoende alternatieve) programma van Radio Stad Amsterdam en VARA.

Zoals echter langzamerhand in brede kringen erkend wordt, waren de gebeurtenissen op 30 april geen ongerichte incidentele acties, maar een uiting van ongenoegen en machteloosheid. Ongenoegen over een geldverslindende show, terwijl velen, met name jongeren, te lijden hebben van de woningnood, de toenemende werkloosheid, etcetera. Ook de dreiging van een atoomoorlog draagt bij aan een sfeer van onzekerheid en onlust. Dit bracht niet alleen krakers, maar ook andere groepen jongeren op de been.

Zij richtten zich tegen de maatschappij, waarvan 'kroning' en mobiele eenheid symbolen zijn. Een op talloze terreinen falend overheidsbeleid, dat door een militaristisch politie-apparaat verdedigd moet worden, (zoals onder andere het optreden in de Vondelstraat heeft bewezen) heeft mede tot de gewelduitbarsting op 30 april geleid.

De brief van de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie gaat volledig aan deze achtergronden voorbij. Die brief richt zich uitsluitend op de voorbereiding en op de gebeurtenissen van die dag. Daarover heb ik nog een vraag. Op blz. 3 staat, dat over aanwijzingen omtrent het justitieel optreden van de politie nader overleg heeft plaatsgevonden met de korpsleiding op verzoek van het Openbaar Ministerie en dat dit niet heeft geleid tot wijziging van die aanwijzingen. Wilde het Openbaar Ministerie wijziging van die aanwijzingen en, zo ja, in welke zin?

Het enige antwoord van de Regering op de gebeurtenissen is tot nu toe geweest: meer politie, meer en betere bewapening, nieuwe tactieken en technieken om het geweld te bestrijden. Op geen enkele manier verdiept de Regering zich in het optreden van de overheid zelf. Centraal stond een ongestoord verloop van de plechtigheden, naast uiteraard de bescherming van personen. Daarbij is geen middel onbeproefd gelaten om dat te bewerkstelligen. In dit verband wil ik graag alsnog een antwoord van de Minister van Binnenlandse Zaken hebben op vraag 10 van de door mij op 25 april schriftelijk gestelde vragen. Die vraag was of de Minister wel heeft overwogen dat de voor 30 april geplande grootschalige inzet van politionele en (para-)militaire eenheden op geen enkele manier zou bijdragen aan het door de Minister blijkbaar op prijs gestelde feestelijke karakter van deze dagen – integendeel – aan Amsterdam het uiterlijk van een politiestaat zou geven dat eerder agressie zou oproepen dan voorkomen?

Op 30 april zelf is de juistheid van mijn veronderstelling frappant bevestigd door delen van de politie zelf. In hun onderlinge communicatie hebben zij namelijk diverse keren meegedeeld, dat het op bepaalde plekken in de stad kennelijk rustig was doordat zich daar geen mobiele eenheid meer bevond. Ook mededelingen en brieven van demonstranten aan mij bevestigden, dikwijls op een tragische wijze, hoe uiterst vredelievende mensen door het

politie-optreden buiten zinnen zijn geraakt. Vertegenwoordigers van diverse buitenlandse persmedia zeiden mij op 30 april, dat de repressie op die dag van de Nederlandse overheid erger was dan nota bene in Frankrijk gebruikelijk is bij dit soort gelegenheden.

Kan de Regering beargumenteren waarom een dergelijk groot machtsvertoon in Amsterdam nodig was? De aangekondigde kraakacties, bedoeld om huizen te kraken en niet om de openbare orde te verstoren, en een niet aangevraagde demonstratieve optocht lijken toch onvoldoende redenen om de gebruikte politiemacht te rechtvaardigen. Evenmin hebben buitenlandse groepen aanslagen of acties aangekondigd.

Dit brengt mij op het feit, dat de Minister ook vraag 9 van de schriftelijk door mij gestelde vragenreeks niet heeft beantwoord. Dat betreft de vraag, in hoeverre buitenlandse inlichtingendiensten in het kader van de troonswisseling hebben samengewerkt met Nederlandse veiligheidsdiensten. Bij gelegenheid van dit debat kunnen beide vragen misschien alsnog worden beantwoord. Neen: dat kan zeker gebeuren.

In de brief ontkennen de Ministers dat zich van politiezijde kwalijke handelingen hebben voorgedaan in de zin van 'hun gram halen', 's avonds onder andere op de Lijnbaansgracht op een laat tijdstip. Heel wat ooggetuigen verklaren het tegendeel. Kunnen de Ministers daarom iets zeggen over de aard van het onderzoek daarnaar? Met wie is er gesproken? Op grond van welke gegevens is men tot deze conclusie gekomen? Ik zou in dit verband willen voorstellen ook kamerleden een soort vrijgeleide-kaart te geven, waardoor zij zich direct en persoonlijk op de hoogte kunnen stellen van de gebeurtenissen.

Een aantal mensen is naar aanleiding van een strafbaar feit, op 30 april gepleegd, later gearresteerd. Bij de opsporing is gebruik gemaakt van filmbeelden en foto's van niet alleen de politie maar ook van de pers, onder andere de NOS. Kunnen de Ministers garanderen dat dergelijk materiaal uitsluitend voor het opsporen van strafbare feiten wordt gebruikt, en bij voorbeeld niet voor politieke doeleinden zoals het registreren van linkse activisten bij de BVD? Kunnen de Ministers garanderen dat ter bescherming van de privacy van betrokkenen het filmmateriaal wordt vernietigd zodra het niet meer nodig is? Delen de Ministers mijn mening dat het een volstrekt on-

Van der Spek

juiste gang van zaken is indien de pers niet in het openbaar gebrachte filmbeelden aan de politie afstaat, aangezien de openbaarheid hierdoor in gevaar komt? Dan is namelijk te verwachten dat groepen aan de pers de toegang zullen weigeren, omdat zij bang zijn dat de pers samenwerkt, eventueel op deze indirecte manier, met de politie.

Inmiddels dreigen wij verzeild te raken in een geweldsspiraal: geweld als reactie op geweld. Dit is een bekend patroon. Doorbreking van die spiraal voordat de eerste dode valt in Nederland, is een absolute noodzaak. Uit de brief van de Ministers blijkt geen enkele aanzet daartoe. Ik dring er echter bij de bewindslieden op aan om, naast een onderzoek naar de brede maatschappelijke achtergronden van de gebeurtenissen op 30 april, de eerste stappen te zetten om het geweld te doen de-escaleren.

□

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Het beruchte historische precedent van 30 april is 10 mei 1535. Op die dag deden de anarchistische Wederdopers een aanval op de stad, waarbij dezen er wel in slaagden de Dam te veroveren. Aan die gewelduitbarsting was enkele maanden tevoren een publieke demonstratie van naaktloperij vooraf gegaan. Men had zich van zijn kleren ontdaan omdat, aldus de kronieken, 'de waarheid naakt moest wezen' en 'alles wat uit de aarde gesproten of gemaakt was, in het vuur moest worden geworpen'. Deze Wederdopers hadden hun sympathisanten tot in het stadsbestuur. Ondanks verschillen in vorm is er mijns inziens een reële verwantschap van politieke en geestelijke achtergrond tussen toen en nu.

Na de jaren '50 is er een geest van kritiek op de belijdenis van de christelijke kerk en daarna van maatschappijkritiek gekomen, waarin men dezelfde elementen tegenkomt. Dat zijn namelijk verwerping van overheidsgezag, ethisch simplisme en verachting van het materiële. Zowel toen als nu kon dit leiden tot gewelddadig anarchisme. Zou een WRR-analyse van de gebeurtenissen op Amsterdam van 30 april voor deze geestelijke en ideologische wortels geen oog hebben, dan zou deze volstrekt tekort schieten.

Er is in ons land jarenlang geflirt met ideeën over burgerlijke ongehoorzaamheid. Het begrip 'overtuigingsdaders' heeft bij voorbeeld ook in de buitenlandse politiek een schone klank

gekregen. Onze stoffelijke welvaart heeft niet tot positief gerichte dankbaarheid geleid, maar juist tot veel modieuze kritiek op het zogenaamde kapitalistische systeem. Het zijn vooral ook de theologische en kerkelijke smaakmakers geweest die hierin geestelijk leiding hebben gegeven. Door een volstrekt eigenmachtige en horizontalistische uitleg van de Bijbel kwam men tot een verwerping van de samenleving als deel van Gods schepping en ook tot een verwerping van de bijbelse leer, dat het overheidsgezag van Gods wege is ingesteld, en tot een omhelzing van een individualistische revolutionaire ethiek.

Ik meen dat ook in onze tijd, met zijn terechte scheiding van kerk en staat, de overheid verplicht is tegen het anarchistische element in deze ideeën publiekelijk weerstand te bieden en zich niet moet verschuilen achter vermeend neutralisme. Alle anarchisme is bederf van de samenleving. Het zou een zegen voor ons volk zijn als de geestelijke leiders zelf daarvoor weer scherp oog kregen, maar als dit niet gebeurt, zouden in elk geval de politieke leiders en overheden, zowel lokaal als nationaal, de politieke moed moeten kunnen opbrengen om tegen dit anarchisme en zijn geestelijke wortels ondubbelzinnig te waarschuwen.

Daarnaast verdient het aanbeveling ook in het onderwijs weer nadrukkelijk de burgerschapsvorming ter hand te nemen en de jongeren voor te houden welke minimumvoorwaarden strikt noodzakelijk zijn voor een vrije en ordelijke wijze van samenleven. Dit is bepaald geen law and order-opvatting – alsof wet en orde zulke verachtelijke zaken zouden zijn – maar een politieke overtuiging, die uitgaat van Gods geboden. Daardoor is namelijk een geordende samenleving mogelijk en kan gewerkt worden aan het verder verbeteren van onze samenleving, zodat het ons zal wèlgaan.

De Regering werpt terecht de vraag op of geen herbezinning nodig is op het tot dusverre gevoerde overheidsbeleid ter handhaving van de rechtsorde.

Ook constateert de Regering met helaas te veel zelfingenomenheid dat haar beleid niet uitgaat van een legalistische benadering van rechtshandhaving. Het is juist verontrustend dat zoveel ernstige strafbare daden op 30 april jongstleden ongestraft zijn gebleven. Het is mijns inziens kortzichtig, te zeggen dat het politieke beleid op 30 april is geslaagd, omdat de plechtigheden rondom de troonswisseling ongestoord voortgang hebben kunnen vin-

den. Dit was nodig, maar niet voldoende. Het is een verval van onze rechtsorde, indien men ook bij ernstige strafbare feiten een goede kans loopt, niet te worden gepakt. Evenals de heer Kosto stel ik het op prijs, als de Minister van Justitie ingaat op de vraag of niet meer moet worden gestreefd naar verhoging van de pakkans.

In het Algemeen Politieblad van 21 juni jongstleden wordt de suggestie gedaan, bij de waterwerpers ook te denken aan het gebruik van traangas. Elders las ik dat de waterwerpers ook op volle in plaats van halve kracht moesten mogen werpen. Wil de Minister op de rol van dit wapen nader ingaan? Het bleek dat ook het technische materieel voor de verbindingen zodanig te kort schoot dat een peloton enige tijd zoek is geweest. Ik hoor hierop graag het commentaar van de Minister.

Over de weinig fraaie rol van de media heb ik al schriftelijke vragen aan de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk gesteld, waarop ik helaas een teleurstellend antwoord kreeg. Mijn fractie ziet er geen enkele reden toe, de Minister van Binnenlandse Zaken te kapitelen over zijn kritische opmerking op 30 april jongstleden ter zake van de rol van sommige media, integendeel. Kritiek op de media vanwege hun steun aan anarchie is immers nog geen knevelen van de vrijheid van meningsuiting.

Veel hypocrieter is mijns inziens de kraakbeweging, die aan het einde van de dag zei, zich van de rellen te distantiëren.

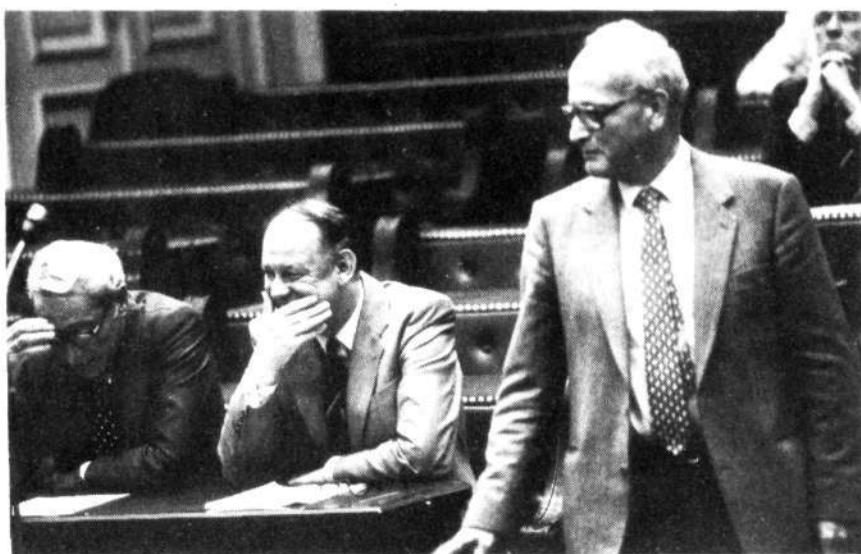
Afgezien van de inhoud van de motie-Nijhof, vraag ik waarom de PTT de illegale radiozender in de Groote Keyser op 30 april en 19 augustus jongstleden niet met stoorzenders zijn opruiende rol onmogelijk heeft gemaakt.

□

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Mijn fractie acht de door de Regering gezonden brief over de gebeurtenissen op 30 april 1980 correct. Deze geeft op zake-lijke toon de gebeurtenissen weer. Vooral wanneer wij rekening ermee houden dat de brief zes weken na dato is opgesteld, dus toen de emoties nog niet zo ver waren weggeëbd als wellicht momenteel het geval is, kan mijn fractie haar waardering over de brief uitspreken.

Hierop is één uitzondering, de zin die op bladzijde 9 onder het kopje evaluatie staat: 'De hoofddoelstelling van het beleid ten aanzien van het politie-optreden was: het verzekeren van een

De kamerleden Keja, Jacobse (beiden VVD) en Wolff (CPN)

ongestoord verloop van de plechtigheden en de beveiliging van personen. Met voldoening stellen wij vast dat die doelstelling ten volle is verwezenlijkt.' Hoewel de laatste zinsnede wellicht letterlijk waar is, meent mijn fractie dat hierin te veel zelfgenoegzaamheid doorklinkt.

Wel deelt zij de mening van de Regering dat het mede aan de zelfbeheersing van individuele politiemensen is te danken dat geen doden te betreuren zijn geweest. De opdracht, niet tot het gebruik van vuurwapens over te gaan, zal hiertoe zeker hebben bijgedragen. De burgemeester van Amsterdam, de heer Polak, verdient hiervoor hulde. Voor zijn beleid heeft mijn fractie in dit soort moeilijke situaties zeker waardering.

In de politiek gaat alles snel en even denk je: wat is het allemaal al weer lang geleden. Mijn fractie heeft zich echter voorstandster betoond van het in het parlement bespreken van de brief van de bewindslieden, omdat de gebeurtenissen van 30 april jongstleden nu eenmaal een schokeffect in de samenleving hebben teweeggebracht. Hiervan is bespreking in het parlement altijd gewenst. Wij zien deze discussie dan ook niet als incidenteel, maar als een gelegenheid, ons nog eens te bezinnen over lijnen naar de toekomst.

Men kan de gebeurtenissen van 30 april 1980 in Amsterdam niet bezien zonder de sfeer van wederzijds onbegrip die al maanden in de hoofdstad heerste, in het oog te houden. Het gaat mijn fractie wat ver, hiervan eenzijdig krakers en actievoerders de schuld te geven. Wel moet worden gezegd dat de oproep' kom naar Amsterdam,

helm hoofdzaak' te denken geeft. Men trekt op deze wijze een bepaalde groepering aan, die niet alleen naar Amsterdam komt om met vlaggetjes te zwaaien.

De verklaringen van de Minister van Binnenlandse Zaken dat 30 april beslist een feestelijke dag moest worden, hebben zeker ook bijgedragen tot een gevoel van wrevel. Opgelegde feestelijkheid kan nooit een succes worden. Op geen enkel verjaardagsfeestje verzoent de constant ruzie makende familie zich geheel; men kan hoogstens proberen er 'ondanks alles' met elkaar het beste van te maken.

'Ondanks alles' want, hoe vreugdevol de inhuldiging van een nieuwe koningin ook is, de werkloosheid, die vooral de jeugd treft, blijft groot, de huisvestingsproblematiek is vreselijk; het kraken geeft maar het topje van de ijsberg aan. Van de Regering worden in zo'n geval de-escalerende woorden verwacht en geen opgedrongen feestelijkheid. 'Er samen iets van proberen te maken' heeft heel Nederland gedaan. Bij een heel kleine minderheid liep het mis en daar hebben wij het nu over.

In het algemeen, mijnheer de Voorzitter, weten jongeren uitstekend hoe zij politiek moeten bedrijven. Wie dat vergelijkt met een twintigtal jaren geleden ziet daarin een toegenomen politiek bewustzijn, demonstraties bij voorbeeld voor onderwijsvernieuwingen, tegen atoomraketten en kernenergie blijken goed georganiseerd. Op 5 mei werd een tienduizenden bezoekers trekkend anti-facisme festival in het Vondelpark gehouden op initiatief van jongeren. Niet alleen jongeren zijn

anders, ook in het optreden van de politie is heel wat veranderd. Wie de geweldsinstructie op blz. 5 leest, weet dat deze humane instructie tien jaar geleden niet mogelijk geweest zou zijn. Het opruimen van de barricaden nabij de Groote Keyser, na wederzijds overleg tussen politie en krakers, is daarvan een ander voorbeeld.

Ook voor de fractie van D'66 zijn er tolerantiegrenzen ten aanzien van het gebruik van geweld, bij voorbeeld met betrekking tot vernielingen. De D'66-fractie acht vernielingen ontoelaatbaar. Wij willen dat met nadruk stellen. Wij onderschrijven volstrekt en achten het juist dat in de instructies ten aanzien van de politie is opgenomen dat straatopbrekingen onder geen enkele omstandigheid worden getolereerd. Ook tegen kraakacties, hoe begrijpelijk ook, die met bewuste vernieling van andermans eigendom gepaard gaan, heeft de fractie van D'66 het grootste bezwaar. Ten aanzien van de schadevergoeding hebben ook wij de suggestie van prof. Hoefnagels met belangstelling gelezen. In hoeverre zien de bewindslieden hierin mogelijkheden?

Kraakacties zijn correcties op een falend politiek beleid. Vernielingen zijn geen correcties, zij bederven het bestuurlijk klimaat, brengen de naam van alle krakers, ook de vreedzame, in discrediet en treffen soms willekeurige eigenaars en niet alleen projectmaatschappijen in hun eigendom. De grenzen tussen criminaliteit en politiek-bezig-zijn zijn in dit soort situaties moeilijk te trekken; vooral in het heetst van de strijd. Mijn fractie vindt iemand die, hoe politiek bewust dan ook, een steen opneemt om een ander mens, een medemens, te treffen crimineel; een vorm van crimineel gedrag waartegen door bij voorbeeld arrestaties direct moet kunnen worden opgetreden. Nu en voor de toekomst moet ons inziens duidelijk zijn dat in onze rechtsorde deze vorm van gewelddadig optreden ontoelaatbaar is. Mijn fractie vraagt zich af of er voorzien is tevoren in arrestatiegroepen binnen de mobiele eenheid. Aanhouding bij betrapping op heterdaad is immers een middel dat zeer afschrikwekkend werkt, zo hebben politiemensen mij verzekerd.

Het beleid ten aanzien van de rechtshandhaving zal – aldus de Ministers – blijven stoelen op redelijkheid, gematigdheid, subsidiariteit en proportionaliteit. Geen 'law and order' dus en dat stemt tot tevredenheid, te meer daar de nota bovendien nog gewag maakt van het besef dat met name het beginsel van proportionaliteit het gevaar in-

Wessel-Tuinstra

houdt van escalatie. Toch vallen twee zaken op waarover mijn fractie zich nog zorgen maakt.

a. Rechtshandhaving wordt in de brief benaderd als iets van hogere orde dat los staat van het maatschappelijk gebeuren, als iets wat met een apart beleid, los van het overheidsbeleid in zijn totaliteit benaderd kan worden;

b. er zal volgens de nota 'critisch en met terughoudendheid worden bezien welke bestuurlijke en justitiële maatregelen een passende reactie kunnen zijn op ernstige ordeverstoringen'. Wat is een 'passende reactie'? Natuurlijk moet er passend gereageerd worden op ernstige ongeregeldeheden en is het toe te juichen dat daar met terughoudendheid over wordt nagedacht. Handhaving van de rechtsorde is echter veel meer gediend met een actief beleid, gericht op het voorkomen van ordeverstoringen dan met een reactief beleid.

Deze twee zaken hangen met elkaar samen. Massale ongeregeldeheden, waarbij de grenzen van de rechtsorde onaanvaardbaar worden overschreden, vinden hun oorzaak toch in belangrijke mate in maatschappelijke onvrede; onvrede over bepaalde maatschappelijke problemen en onvrede met het overheidsbeleid bij een belangrijke stroom in onze samenleving.

De beste wijze om ongeregeldeheden e.d. als maatschappelijk fenomeen, dat een bijna structureel karakter dreigt te krijgen, aan te pakken is niet alleen reageren op symptomen maar ook werken aan de oorzaken, aan de problemen. Dan kan niet volstaan worden met een reactief beleid en min of meer geïsoleerde rechtshandhaving, maar is het noodzakelijk met het totale overheidsbeleid, wetgeving inclusief, in te spelen op maatschappelijke problemen en conflicten. Of om het in het ambtelijk-juridische jargon te zeggen: 'de rechtsorde kan het beste beschermd worden door aan haar onvolkomenheden te werken'.

Het laat zich voortreffelijk illustreren aan de hand van de kraakproblematiek. De eerste landelijke kraakdag was op 5 mei 1970. Tien jaar later was er nog geen leegstandswet – dit verwijft treft dus niet alleen deze Regering – en evenmin was de oplossing van de huisvestingsproblematiek dichterbij. Tolerant optreden van de politie heeft gezorgd dat ernstige maatschappelijke spanningen niet al in het begin van de zeventiger jaren zijn opgetreden. Er was het nodige respijt om met beleid en wetgeving te komen, maar dat is

niet benut. Het kraken groeide uit van een handelen uit sociale overmacht tot eigenrichting en verbeterd verzet, van een sympathieke, maatschappelijk beweging stroming die ten onrechte gecriminaliseerd werd tot een beweging waaraan criminele elementen inderdaad niet ontzegd kunnen worden. Een mooi, wellicht droef voorbeeld hoe rechtshandhaving, zelfs al geschiedt deze tolerant, niets oplost indien niet met het totale overheidsbeleid wordt gewerkt aan het eigenlijke probleem.

Wat het brede beraad betreft, vernem ik graag of de Regering bepaalde richtlijnen heeft gegeven met betrekking tot het onderzoek. Het lijkt mij dat de zaak anders zo in de lucht komt te hangen. De moeilijkheid is wat onderzocht moet worden. Heeft de Regering al een bepaalde opdracht geformuleerd?

Mijnheer de Voorzitter! Direct na 30 april zijn stemmen opgegaan om de Grondwet te wijzigen en de inhuuldiging niet meer in Amsterdam te doen plaatsvinden. Mijn fractie is tegen zo'n wijziging. Amsterdam is een prachtige stad, Amsterdammers zijn onafhankelijke en aardige mensen, een kwalificatie die D'66 graag tot de hare maakt. Voor een wijziging van de Grondwet in dezen zien wij dan ook geen enkele reden.

□

De heer **Wolff** (CPN): Mijnheer de Voorzitter! Eén dag ellende op dertig april en vijf minuten spreekijd vier maanden later. Er is dus veel, dat mij niet van het hart kan, maar het zij zo.

Het standpunt van mijn partij inzake de inhuuldiging van een nieuw staats-hoofd, een constitutioneel, parlementair-democratisch gebeuren, mag ik in deze Kamer als bekend veronderstellen. Volkomen in de geest van dit standpunt betreuren wij de ongeregeldeheden, die op de dertigste april in de hoofdstad hebben plaatsgevonden. Van meet af aan hebben wij daarover echte zorgen gehad en hebben wij ge-waarschuwd tegen uitlokking van rellen en geweld.

Het valt ons op dat de Regering alles in haar brief eigenlijk wat beperkt ziet of wil zien (dat weet ik niet). Wij praten namelijk over uitwassen maar jammer genoeg niet over goede voorbeelden, die voor en na de inhuuldiging te zien zijn geweest, zonder enige wanklank, getuigende van een mentaliteit die waardevol is en van een bewustzijn dat de sleutel is tot de oplossing van problemen, niet door geweld en de escalatie van geweld, maar door redelijkheid, overtuigingskracht en een appel

aan gemeenschappelijke daadkracht, met respect voor de pluriformiteit van meningen.

Vlak vóór en na de inhuuldiging, van 14 tot en met 22 april en van 8 mei tot 24 mei stond het koninklijk paleis op de Dam open, wagenwijd, voor het bezichtigen van de tentoonstelling '1940–19 nu'. Er waren geen stenen, geen kladderaars, maar wel zo'n 60.000 bezoekers in het huis van de Koningin. De vierde en de vijfde mei zijn dagen geworden van herdenken en ongestoorde uitbundige feesten. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, die vanzelfsprekend met een zeer wetenschappelijke studie is belast, zou daarover ook eens diep moeten nadenken. Niet alleen het uitpluizen van het negatieve heeft zin. Wie het positieve vergeet, gaat onherroepelijk in de fout. Is de Regering bereid dit nog eens onder de aandacht van haar wetenschappelijke raad te brengen? Heeft zij dit fenomeen – het positieve – zelf eigenlijk geanalyseerd?

De Regering laat onderzoek doen naar de onregelmatigheden op de 30ste april à raison van 1 mln. Dat zijn dure onderzoekers, bijna even duur als waterkanonnen, scherpshutters, heli-copters en dergelijke, maar goed, beter 1 mln. naar de wetenschappelijke raad dan naar dit soort instellingen en uitrustingen. Het blijft echter een absurditeit het op zo'n manier over de balk smijten van geld. Het zou beter zijn het te besteden voor het lenigen van de woningnood in de hoofdstad.

Waartoe zal zo'n onderzoek leiden? Waarschijnlijk tot een overdosering aan psychologie. Wat komt er uiteindelijk uit? Misschien een advies tot terugkeer naar de bandeloze luilakviering en – ik zou het niet eens zo gek vinden – een rehabilitatie van hartjesdag. Bij luilak ging het vuur erin, bij hartjesdag ging het ploffend en rokend de lucht in. Ik denk dat de Minister van Justitie zich dit zal herinneren en zeker ook collega Jacobse. Breitner heeft er een prachtig schilderij van gemaakt.

Als het om sociale problematiek gaat, zit de analyse in de rijksbegroting zelf. Deze creëert sociale nood, zij vergroot de woningellende en de verkrotting in de grote steden. Zij oriënteert zich op meer geweld en minder op de bevordering van het welzijn. Het is onze mening dat ook bij een staatkundige gebeurtenis als die op 30 april het recht op een duidelijk afwijkende mening, op demonstratie en op vrije meningsuiting blijft bestaan. Dat is trouwens de constitutionele zin van de inhuuldiging en van het afleggen van de eed of de belofte. Ziet de Regering dat anders?

Wolff

Het past onzes inziens de Minister van Binnenlandse Zaken niet om zich in functie uit te laten over radio- of televisie-uitzendingen, ook al zijn deze volgens meerdere stromingen onder de bevolking laakbaar. Het zou ook goed zijn als de Minister van Binnenlandse Zaken, wanneer hij bij voorbeeld kritiek levert op een VARA-uitzending, zich tegelijkertijd zou realiseren dat het psychologisch goed mogelijk is dat een uitzending, die ook niet mijn smaak is, zoals de Minister bekend zal zijn, een antwoord is op het verschijnen van de Minister van Binnenlandse Zaken in TROS Aktua, waarin in de hoofdstad werd gesommeerd om feest te vieren en de kwestie van dreigend geweld aan de orde werd gesteld.

De psychologische zenuwenoorlog met helicopters heeft ongetwijfeld geholpen de sfeer rijp te maken voor ongeregelheden, ook het overmatige machtsvertoon. Dat is altijd schadelijk voor de bevolking en voor de politiemensen, die daardoor aan veel te grote spanningen worden blootgesteld. Machtsvertoon wekt irritatie. De Regering heeft natuurlijk haar eigen verantwoordelijkheid, maar wij vinden het absoluut foutief en laakbaar dat de Regering bij haar maatregelen heeft gehandeld buiten het bestuur van de gemeente Amsterdam om. Daarbij is er een grote en een grove fout gemaakt door de Minister van Binnenlandse Zaken.

Minister **Wiegel**: Waar doelt u op?

De heer **Wolff** (CPN): Ik doel op het bestuur van de gemeente Amsterdam. U weet dat het dan om de gemeenteraad gaat. De heer Bremen ziet de dingen soms heel goed maar hij ziet ook dingen, die er helemaal niet zijn geweest. Hij ziet een bijeenkomst van de raadscommissie voor de openbare orde. Die commissie komt altijd en voor alles en nog wat bij elkaar maar bij deze gelegenheid is zij – en in die commissie zijn alle partijen vertegenwoordigd, van CPN tot VVD – uitgesloten. In een stad als Amsterdam en in de gegeven omstandigheden – het huidige gemeentebestuur heeft een smaller draagvlak dan ooit te voren in de geschiedenis van de hoofdstad – is dit een grove nalatigheid geweest.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Kosto heeft gezegd, dat wij nu, maanden na 30 april, in alle rust met elkaar kunnen spreken over wat er op die dag in Amsterdam ge-

beurde. Hij herinnerde aan een discussie, die mijn collega van Justitie en ik met de Eerste Kamer hadden, vrij kort na dit gebeuren. Hij stelde, dat de Eerste Kamer zich op dit punt wél in de waan van de dag heeft begeven. Dit oordeel over de 'overzijde' laat ik voor zijn rekening.

Ik ben mevrouw Wessel erkentelijk voor haar opmerking dat in de brief, die mijn collega van Justitie en ik aan de Kamer hebben gezonden, de gang van zaken correct is weergegeven; in die brief worden ook de beleidsmaatregelen weergegeven, die naar ons oordeel vervolgens moeten worden getroffen. Zij sprak haar waardering over onze brief uit, waarvoor ik haar dank.

Graag plaats ik wat kanttekeningen bij de opmerkingen, gemaakt over het zogenaamde brede beraad. Bijna alle sprekers vroegen hoe de Regering zich verder de procedure ter zake indenkt. De heer Jacobse mag ik in herinnering brengen dat wij in onze brief spreken over een onderzoek naar mogelijke achtergronden. Dat woord 'mogelijke' staat er niet voor niets. De heer Abma meent dat er niet te diep verder moet worden onderzocht; wat komt er dan uit? De heer Wolff heeft in feite de zelfde opmerking gemaakt. De heer Kosto maakte een opmerking, die aansloot bij hetgeen de heren Van Thijn en Bakker hier eerder stelden. Beiden hadden het over een breed beraad, waarbij ook de oppositie zou zijn betrokken. Welnu, het breedste beraad, dat gevoerd kan worden, is hier, in de volksvertegenwoordiging. Met dit oordeel ben ik het volstrekt eens. Als de heer Kosto in dit verband spreekt over de algemene beschouwingen, waarbij het gehele regeringsbeleid aan de orde komt, meen ik dat analyses in dat kader kunnen worden beoordeeld. Ook de fractie van de heer Wolff heeft hierover een duidelijke mening. Bij die gelegenheid kan worden beoordeeld, of de Regering in haar concrete beleid een passend antwoord geeft naar aanleiding van allerlei achtergrondaspecten, problemen enz., waarmee vooral de grote steden te kampen hebben. In dat raam en bij de behandeling van de verschillende begrotingshoofdstukken hoort die discussie thuis.

Dat is een benadering die ik mij heel wel kan indenken. Ik voeg hieraan toe dat de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over ongeveer een maand de probleemstelling zal formuleren. Het is mogelijk dat de probleemstelling, voorzien van commentaar door de Regering, aan de Kamer wordt gezonden, waarna er gezamenlijk over gediscussieerd kan worden.

Uiteraard komen de verschillende factoren van het regeringsbeleid bij de behandeling van de diverse begrotingshoofdstukken aan de orde. Ik ben het met verschillende afgevaardigden eens, dat gewaarschuwd moet worden voor het wekken van te hoge verwachtingen en voor zeer diepgravende theoretische beschouwingen, waarmee men in de praktijk nauwelijks verder kan komen.

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Voor de goede orde wijs ik erop, dat ik niet heb willen suggereren dat het brede beraad, waarover de Regering als eerste heeft gesproken, zich zou voltrekken bij de algemene politieke beschouwingen. Ik heb alleen gezegd dat daar het moment is waarop de verschillen in opvatting duidelijk worden over wat de Regering zou kunnen doen aan de werkelijke achterliggende oorzaken van het geweld. Ik krijg nu de indruk dat de Minister wat met het brede beraad in zijn maag zit, dat misschien toch een beetje in de waan van de dag er ineens was in de Eerste Kamer, en dat hij nu een beetje wegschuift naar de diverse begrotingshoofdstukken.

Minister **Wiegel**: Neen, waarom?

De heer **Kosto** (PvdA): Ik wil toch wat helderheid krijgen wat nu gaat gebeuren. Volgens de stukken zal de WRR alleen een probleemstelling formuleren. Wij kennen de problemen echter zo langzamerhand wel. Welk materiaal legt de Minister ons voor en hoe stelt hij zich dan het brede beraad voor, dat, zoals hij heeft gezegd, in deze Kamer zal plaatsvinden? Komt de Minister dan met concrete beleidsvoorstellen, met voorstellen voor nader wetenschappelijk onderzoek? Ik wil in ieder geval helderheid van hem hebben. De wezenlijke politieke tegenstellingen komen hier inderdaad stelselmatig aan de orde; dat ben ik met de Minister eens.

Minister **Wiegel**: Dat verheugt mij zeer. Ik heb de geachte afgevaardigde gezegd dat wij in afwachting zijn van de probleemstelling door de WRR, waarna wij ons zullen bezinnen op de vraag hoe het proces verder zal moeten verlopen. Wat dit betreft is de Regering uiteraard bereid met de Kamer van gedachten te wisselen over de weg die het best bewandeld kan worden. Ik bestrijd dan ook de foutieve conclusie van sommigen dat het brede beraad zich ergens in schimmigheid zou voltrekken. Het breedste beraad is hier, in het midden van de vergadering der volksvertegenwoordiging, zoals al eerder is opgemerkt.

Wiegel

Bovendien ben ik van mening dat het antwoord dat de politiek op de vraagstukken geeft, waarmee men met name in de grote steden te kampen heeft, te vinden is in de verschillende facetten van het regeringsbeleid. Als ik dan zo vriendelijk ben aan te sluiten bij hetgeen de geachte afgevaardigde de heer Kosto heeft gezegd over een eerste discussie daaromtrent bij de algemene beschouwingen, dan begrijp ik niet waarom hij bij mijn positieve reactie naar de interruptiemicrofoon snelt.

De heer Kosto (PvdA): U hebt toch niet een miljoen uitgetrokken voor de algemene politieke beschouwingen? Dat staat wel in het stuk.

Minister Wiegel: Niet voor de algemene politieke beschouwingen. De Regering ziet met veel vertrouwen tegemoet wat daaruit zal voortkomen.

Ten aanzien van de voorbereiding en de organisatie van de politie-activiteiten op 30 april hebben de heren Jacobse, Bremen en Nijhof waarderende woorden gesproken. Het plan hiervoor is onder leiding van met name commissaris De Rhoades van de Amsterdamse politie ontworpen en definitief tot stand gekomen in diverse besprekingen in groter en kleiner verband. Aan deze besprekingen is ook deelgenomen door vertegenwoordigers van de rijksoverheid, die in dit geval niet alleen aanwezig waren omdat bijstand moest worden verleend, maar omdat zij het ook vanuit andere facetten van de verantwoordelijkheid van de rijksoverheid nuttig achtten dat over het plan en alle daarmee verbonden zaken een goed overleg zou plaatsvinden tussen de diverse autoriteiten.

Dat overleg is er verschillende keren geweest, zoals dat meer gebeurt bij grootschalig politie-optreden, bij voorbeeld bij de begeleiding van de demonstratie bij UCN in Almelo, en bij de Vondelstraat in Amsterdam. Bij dat overleg ben ik als Minister van Binnenlandse Zaken persoonlijk betrokken geweest. Dat overleg is bepaald vruchtbaar geweest. Wij hebben elkaar alle nodige informatie gegeven. Ik deel de waardering, die in de Kamer is uitgesproken voor de organisatie van het politie-optreden op 30 april in Amsterdam.

Er zijn voorts vragen gesteld over de inzet van het aantal politie-ambtenaren. Van zekere zijde in de Kamer is gevraagd, of dat machtsvertoon niet escalerend heeft gewerkt. Ik ben ervan overtuigd dat, wanneer niet op zo'n grote schaal bijstand aan de Amster-

damse politie zou zijn verleend door politie uit andere gemeenten, door de rijkspolitie en door de marechaussee, de zaak op 30 april uiteindelijk niet zo positief zou zijn afgelopen als nu het geval is geweest. Ik geloof in het algemeen, dat het inzetten van veel manschappen in precare situaties eerder de-escalerend dan escalerend werkt. Men denke aan de uiteindelijke ontruiming in de Vondelstraat en aan de Prins Hendrikkade. Daar is met zeer veel manschappen en materieel opgetreden, hetgeen naar mijn overtuiging eerder een de-escalerend dan een escalerend effect heeft gehad.

Mevrouw Wessel-Tuinstra (D'66): Zou dat niet eens een vraag zijn, die u onder andere aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid zou moeten voorleggen? Is het nu zo dat groot vertoon van geweld verzet oproept dan wel anderen van geweld afschrikt? Mijn fractie is daar beslist niet uit. De Minister zegt dit met grote stelligheid, maar moet deze cruciale vraag niet eens worden onderzocht?

Minister Wiegel: Ik heb er geen enkel probleem mee, als ook dat facet wordt onderzocht. Wat mij betreft, behoeft op dat punt evenwel geen onderzoek plaats te vinden. De praktijk heeft immers geleerd dat een grootscheepse inzet de-escalerend werkt, althans zeker niet heeft bijgedragen tot verder geweld. Dit was ook noodzakelijk, gezien de berichten die de politie bereikten over bepaalde 'demonstraties', die op 30 april zouden worden gehouden en een optrekken naar de Dam zouden inhouden. De praktijk van 30 april heeft uitgewezen dat het noodzakelijk was, met grootscheepse inzet van mannen en materieel te werk te gaan.

Mevrouw Wessel-Tuinstra (D'66): Ondanks het feit dat dit voor u klinkklaar bewezen is, bent u toch bereid, dit tot een onderzoekpunt te maken?

Minister Wiegel: Als dit in de probleemstelling, waarmee de WRR worstelt, aan de orde kan komen, vraag ik mij af, wie ik dan ben om dat wetenschappelijk gewrocht te willen ondermijnen. Naar mijn gevoel behoeft dat facet echter niet te worden bekeken. Maar waarom zou het niet gebeuren, als men dit wel wil onderzoeken?

De heer Nijhof (DS'70): Als deze vraag wordt voorgelegd, dient naar mijn mening tevens de vraag te worden bekeken, of een keuze mogelijk is. Kan men er inderdaad voor kiezen om met minder mensen te volstaan? Het is mogelijk dat er geen alternatief is, ook als

komt vast te staan dat een grote inzet een zekere agressie oproept, hetgeen ik mij kan indenken.

Minister Wiegel: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben dat met de geachte afgevaardigde eens; denkt u maar aan de dreiging op de 30e april door bepaalde groepen om naar de Dam te trekken, denkt u maar aan de Vondelstraat waar eerder met te weinig manschappen en materieel werd opgetreden en de politie werd teruggeslagen. Uit deze feiten moeten toch lessen worden geleerd!

Door de gebeurtenissen op de 30e april en met name door het aantal gewonden onder de politiemansschappen en de aard van de verwondingen is ons voorts duidelijk gebleken dat het materieel ter bescherming van de politie-ambtenaar niet adequaat en voldoende was. Dat was ook een van de onderwerpen van het gesprek dat wij kort na het gebeuren hebben gehad met de politie-vakorganisaties. Dat is een bijzonder goed gesprek geweest en het zal de Kamer bekend zijn, dat wij al hebben besloten om het manbeschermend materiaal te vervangen. De levering vindt plaats voor ongeveer 5.000 man politietroepen. Als alle leveringen hebben plaatsgevonden, zullen bij grootscheepse inzet de politiemensen goed beschermd zijn. De middelen voor deze aanschaf zijn al uitgetrokken. Hierover hebben de heren Jacobse, Kosto en Nijhof vragen gesteld.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben ook aan de Bewapenings- en uitrustingscommissie advies gevraagd over de bescherming van de voertuigen, want ook op dat punt zijn tekortkomingen geconstateerd. Ik wijs er maar op dat op die 30e april bij voorbeeld vele banden zijn stukgemaakt en ook dat met ijzeren staven door het dak en door de ramen naar de politiemensen die in de voertuigen zaten is gestoken, waardoor ook verwondingen zijn ontstaan. De eerder genoemde commissie heeft hierover advies uitgebracht en enkele zeer zinnige voorstellen gedaan. De middelen die nodig zijn voor een betere bescherming van de voertuigen en voor een verbetering van de verbindingen tussen de voertuigen onderling zullen ook worden uitgetrokken.

De heer Kosto (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Nu de Minister van Binnenlandse Zaken dit punt toch naar voren brengt, zou ik graag willen weten – alhoewel het formeel een zaak is voor de Minister van Justitie – hoe de bezuiniging van 16 mln. bij de rijkspolitie zich verhoudt met de kosten van al de ge-

Wiegel

noemde verbeteringen. Ik heb namelijk begrepen dat er speciaal op het punt van de verbindingen moet worden bezuinigd.

Minister Wiegel: U krijgt hierop nog antwoord van de Minister van Justitie. In deze tijd van noodzakelijke bezuinigingen zal er overal bezuinigd moeten worden en natuurlijk ook in de uitgaven voor de politie. Dat is op enkele punten ook mogelijk, zeker bij de gemeentepolitie. In ieder geval moeten de concrete gebreken die op de 30e april zijn geconstateerd, worden weggenomen.

Mijnheer de Voorzitter! De heren Jacobse en Kosto hebben vragen gesteld over de evaluatie binnen het Amsterdamse korps, het nadere beraad over de tactiek en de techniek. Op ons departement zijn gegevens voor deze evaluatie voorhanden. Wij hebben besloten om in september op een speciale conferentie niet alleen de evaluatie, maar ook mogelijke conclusies voor de tactiek en de techniek van de mobiele eenheden nader met elkaar te bespreken.

Mij is gerapporteerd dat in de loop van oktober de eerste resultaten van de evaluatie van de politie-vakorganisaties er zullen zijn. Het eindrapport zal later gereed komen. Uiteraard zal daaraan passende aandacht worden geschonken. Mijn collega van Justitie en ik hebben in het gevoerde overleg met deze vakbonden al gezegd dat wij het een goede zaak vinden dat deze organisaties zelve die evaluatie ter hand zouden nemen. Wij hebben ons daarbij ook bereid verklaard zo nodig steun te bieden, hetgeen ook al is gebeurd.

De heer Abma vroeg hoe het nu precies staat met de oriëntatie op vormen van wapenrusting tussen de lange wapenstok en het vuurwapen. Die zaak is op het ogenblik nog in bespreking in de wapenrustings- en uitrustingscommissie, waar men voorrang heeft gegeven aan de adviezen ten aanzien van het manbeschermend materiaal en aan het advies over de bescherming van voertuigen. Op dit moment is dus niet te zeggen of – ik zou dan vooruitlopen op de discussie in de desbetreffende commissie – en zo ja wat, er aan dat 'gat' in de wapenrusting tussen de wapenstok en het vuurwapen is te doen.

Het moge duidelijk zijn dat uit de gebeurtenissen van 30 april bepaalde lessen zijn getrokken: betere bescherming van mensen en materieel, een nader beraad over de tactiek en de

techniek, onderzoek naar betere verbindingen en een onderzoek naar mogelijke aparte wapenrusting.

Door verschillende geachte afgevaardigden is gesproken over wat vóór 30 april is plaatsgevonden. Ik doel op activiteiten van media. De heer Kosto zei dat het wellicht goed is wanneer journalisten zich zelf erop zouden beraden of van veelvuldige meldingen, waarover ook mevrouw Wessel sprak, niet een zekere wervende kracht uitgaat. Sommige afgevaardigden – mevrouw Beckers en de heren Van der Spek en Wolff – zeiden dat de Minister van Binnenlandse Zaken door zijn uitlatingen heeft meegebouwd aan de spanning. Ik verwerp dat. Ik heb van mijn kant heel duidelijk – ook vanuit mijn verantwoordelijkheid voor de openbare orde op die heel belangrijke dag en uitgaande van de concrete berichten dat er mogelijk rellen zouden ontstaan – een oproep gedaan om die rellen niet te doen plaatsvinden. Iedereen weet dat ik ook na 30 april mijn oordeel heb gegeven over met name de uitzendingen van de VARA en Stad Amsterdam. In de Eerste Kamer heb ik daarvan gezegd dat ik daaraan niets had toe te voegen en er ook niets aan afdeed. Ik zeg dit nu ook. Met aantasting van de vrijheid van meningsuiting – ik ben de heer Jacobse dankbaar voor zijn uitlatingen op dit punt – heeft dit niet van doen. Vrijheid van meningsuiting heeft eenieder. Ook de heer Verbrugh heeft dat duidelijk gezegd. Ik vond het gewoon noodzakelijk dat ervan te zeggen. Wat ik ervan gezegd heb, was uiteraard gebaseerd op verkregen informatie, die ik ook van de Amsterdamse politie heb gekregen. Tijdens het gebeuren op 30 april ben ik een paar keer op het hoofdbureau van politie geweest en ik heb daar ook met de algemeen commandant, commissaris De Rhoades, gesproken. De algemene mening – dat weet toch een ieder – is dat verschillende uitlatingen via de VARA-radio – laat ik het nu maar vriendelijk zeggen in deze rustige gedachtenwisseling – zeker niet de-escalierend hebben gewerkt.

De heer Kosto (PvdA): Nu wij daar zo plezierig over kunnen spreken, zo buiten de aanwezigheid van camera's, is het misschien niet gek op dat begrip 'vrijheid van meningsuiting' in te gaan. Ik ben het namelijk volstrekt eens met de Minister en de heer Jacobse dat iedereen in dit land het recht heeft op vrijheid van meningsuiting. Dit geldt overigens niet voor iedereen. De leden van het Koninklijk Huis bij voorbeeld zijn hierin duidelijk beperkt.

Als de Minister van Binnenlandse Zaken voor een microfoon gehaald wordt om daar te zeggen wat de heer Wiegel uit Amerongen vindt, ligt er ook een probleem. Ik vind dit zo evident. Als de zaken, de omroep betreffende, thuishoren in het pakket van de Minister van CRM en als de vraag of iets een strafbaar feit is, bij voorbeeld opruiming, thuishoort bij de Minister van Justitie, waarom moet de heer Wiegel dan zijn oordelen geven? Dan immers doet hij niets anders dan, voor de camera gebracht als Minister van Binnenlandse Zaken, de opinies geven van de heer Wiegel uit Amerongen, een heer overigens die recht heeft op zijn opinies.

Minister Wiegel: De heer Wiegel uit Amerongen was het inderdaad volstrekt met de Minister van Binnenlandse Zaken eens. Hij was ook niet de enige. Ook in de politieke kring van de geachte afgevaardigde waren er nogal wat die de uitlatingen van de Minister van Binnenlandse Zaken wel konden onderschrijven. De Minister van Binnenlandse Zaken is verantwoordelijk voor de openbare orde. Hij is ook (zo heb ik het gevoeld) verantwoordelijk voor de politie-ambtenaren en voor datgene wat hun en hun gezinnen is aangedaan. Ik vond het dan ook volstrekt terecht (dit houd ik volledig staande) dat ik daarover heb gezegd wat ik heb gezegd.

De heer Kosto (PvdA): Die verantwoordelijkheid kunt u ruimschoots belijden in uw beleid. Ik heb al gezegd (ik herhaal het) dat uw aanwezigheid bij de veiligheidsbesprekingen meer zou hebben bijgedragen tot het uitoefenen van uw functie dan het uiten van uw privé-opvattingen voor radio en televisie.

Minister Wiegel: De Minister van Binnenlandse Zaken is zelf verscheidene keren aanwezig geweest bij die besprekingen. Voor het overige heeft hij via zijn directeur-generaal voor de openbare orde en veiligheid en via de Commissaris der Koningin in de provincie Noord-Holland, die zoals men weet kan optreden als rijksorgaan, zijn opvattingen over een en ander gegeven. Daaraan behoeft ik helemaal niets af of toe te doen. Ik heb zojuist gezegd dat de gehele organisatie van de 30ste april in een bijzonder goede samenwerking tussen de Amsterdamse, de provinciale en de rijksautoriteiten is geschied.

Door de heren Jacobse, Nijhof, Bremen en Verbrugh zijn vragen gesteld over de illegale zender in de Groot-

Wiegel

Keijser. De vraag is gesteld, wat op de 30ste april een optreden tegen die illegale zender heeft belet. Inderdaad heeft die zender het politiewerk bemoeilijkt. In het geven van een mening daarover moet ik uitermate terughoudend zijn, omdat sommigen al menen dat de Minister van Binnenlandse Zaken op verschillende punten grote belangstelling heeft voor het Amsterdamse gebeuren. Laat ik er maar het volgende van zeggen. De verantwoordelijke autoriteiten in Amsterdam waren van mening dat er op die dag niet tegen de Grootte Keijser moest worden opgetreden. Technisch was zo'n plan er wel volgens informatie die mij heeft bereikt. Door de verantwoordelijke autoriteiten in Amsterdam (ik ben altijd zeer geneigd mijn belangstelling uit te dragen voor het gebeuren in tal van gemeenten, maar ik wil er nu wat voorzichtiger mee zijn) is het verstandiger geacht niet op te treden in de gegeven situatie.

Eenzelfde neiging om mij niet te zeer in de Amsterdamse situatie te begeven, heb ik als ik mijn opvatting geef over hetgeen de heren Jacobse, Bremen, Nijhof, Kosto en Wolff hebben gezegd over de algemene bestuurlijke situatie in Amsterdam. De heer Kosto heeft een uitspraak van burgemeester Polak aangehaald, namelijk dat Amsterdam geen behoefte heeft aan een tweede burgemeester, maar wel behoefte had aan een negende wethouder. Men kent mijn opvattingen over de vraag of er een negende wethouder moest komen. Over het algemeen ben ik van mening dat de kwaliteit van het bestuur niet absoluut afhangt van het aantal bestuurders, maar wel van de kwaliteit van die bestuurders zelf.

Ik kan ook geen antwoord geven op de stelling van de heer Wolff dat de raadscommissie voor openbare orde op die dag buiten spel is gezet. Dit heb ik althans opgemaakt uit zijn betoog. Dit is een aangelegenheid waar anderen dan de Minister van Binnenlandse Zaken meer bevoegd zijn om daarover hun oordeel te geven.

De heer Van der Spek heeft een vraag gesteld over de gang van zaken op de Lijnbaansgracht. Uit de ambtsberichten die ons vanuit het Amsterdamse hebben bereikt kon worden geconcludeerd (onderzoek onder verantwoordelijkheid van de desbetreffende autoriteiten) dat geschied is wat door de Minister van Justitie en mij in de desbetreffende brief is weergegeven.

De geachte afgevaardigde de heer Van der Spek heeft op een bepaalde

wijze zijn oordeel gegeven over het optreden van onder andere de rijksoverheid. Wat mij meer heeft verbaasd, is de stelling van mevrouw Beckers. Zij heeft namelijk gezegd, dat er vanuit haar fractie voorstellen zullen komen om een komende troonswisseling niet meer in Amsterdam te laten plaatsvinden.

Ik heb toen bij interruptie gezegd, dat dit dus een grondwetswijziging betekent. Zij heeft gezegd: ja, wij denken in die richting. Het is natuurlijk het volstrekte recht van de geachte afgevaardigde en haar groep om een dergelijke wens te uiten. In een paar zinnen wil ik hierop echter commentaar geven. Is het niet, als men dit wil doen, toch het wijken voor degenen die in Amsterdam op 30 april geweld hebben gebruikt? Doet het recht aan Amsterdam en al de goede Amsterdammers?

Ik vind van niet. Ik ben het dus volstrekt eens met mevrouw Wessel. Ik ben het ook eens met wat de heer Wolff in dit verband heeft gezegd. Hij heeft gewezen op de gang van zaken op 4 en 5 mei in Amsterdam en bij de tentoonstelling die in het paleis is gehouden. Men heeft daarbij een heel andere kant van de stad kunnen zien. Van deze Minister van Binnenlandse Zaken is in ieder geval geen voorstel tot wijziging van de Grondwet op dit punt te verwachten.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Ik wil het even verduidelijken. De voorstellen liggen besloten in de inbreng voor het voorlopig verslag die vóór 30 april is ingediend. De conclusie die de Minister in het eerste deel van zijn antwoord trekt, kan hij dus in elk geval niet doen. De Minister kan dan ook geen verband leggen met de gebeurtenissen van 30 april zelf. De aanzet van het voorstel dat wij gaan doen ligt al besloten in het voorlopig verslag dat voor 30 april door de fracties is ingediend.

Minister **Wiegel**: Ik breng dit punt niet ter discussie. Dat doet de geachte afgevaardigde naar aanleiding van het gebeuren in Amsterdam op 30 april.

Mevrouw **Beckers-de Bruijn** (PPR): Precies. Dat is gebeurd naar aanleiding van het feit, dat de provocatie misschien wat al te groot is geweest. Achteraf is dit bevestigd door een aantal gebeurtenissen. Als op dit moment en zeker in een stad zoals Amsterdam niet provocerend mag worden opgetreden, komt men mijns inziens tot dit soort maatregelen. Wij zijn al tot die voorstellen gekomen vóór 30 april. Zij liggen al besloten in het voorlopig verslag. De Minister kan dit daaruit opma-

ken, als hij het goed leest. De relatie met de gewelddadigheden op die dag, zoals zij in de praktijk zijn voorgekomen, kan de Minister dus niet direct leggen.

Minister **Wiegel**: Die leggen wij ook helemaal niet. Vandaar dat ik daarover heb gezegd wat ik heb gedaan. Ik hoop overigens uiteraard, dat de komende troonswisseling nog zeer lang uitblijft. Ik handhaaf mijn standpunt ter zake. Ik zie geen enkele reden om wat dat betreft tot wijziging van de Grondwet te komen.

De heer Jacobse en anderen hebben ook in die geest gesproken. Hij heeft gepleit voor een tolerante rechtsorde. Dat pleidooi wil ik van harte onderschrijven.

Hij heeft er ook bij gezegd dat er grenzen zijn. Als de rechtsorde met geweld wordt overschreden, dan moet dat geweld bestreden worden. Als ik goed proef wat alle geachte afgevaardigden hierover hebben gezegd, lijkt het mij dat daarover in deze Kamer geen verschil van mening bestaat.

Er zijn waarderende woorden gesproken aan het adres van de politie; een politie die zeker geen behoefte heeft aan liefdesverklaringen maar wel, en wie niet in dit leven, zo af en toe aan een waarderend woord. Die waarderende woorden zijn gesproken, die zijn terecht gesproken. Als wij zien naar het beheerste optreden van de politie in Amsterdam op 30 april, naar de mentaliteit van de politieambtenaar die daaraan ten grondslag ligt, dan zijn inderdaad zeer terecht dat respect en die waardering uitgesproken.

De heer **Kosto** (PvdA): De Minister rondt af, maar laat een hoofdvraag van mij liggen. Dat vind ik jammer. Zowel de heer Bremen als ik hebben verwezen naar hetgeen de burgemeester van Amsterdam schreef in *Ars aequi*, waarin hij de problematiek van Amsterdam schetst als een hele zware. De vraag is misschien gerechtvaardigd of het politiekorps, daar bijna op sterkte, wel de juiste sterkte heeft. Onder deze omstandigheden trekt de Minister de marechausseebijstand terug. Dat is merkwaardig. Die vraag heb ik opgeworpen, maar de Minister is er niet op ingegaan.

Minister **Wiegel**: De geachte afgevaardigde weet dat ten aanzien van het terugtrekken van de Koninklijke Marechaussee vragen zijn gesteld vanuit de Kamer, die ook zijn beantwoord door mij. Iedereen wist dat indertijd de afspraak is gemaakt met de Amsterdamse autoriteiten dat de Koninklijke Marechaussee tijdelijk bijstand zou verle-

Wiegel

nen aan het Amsterdamse korps. In de afgelopen periode, zeker ook in de laatste jaren, is de sterkte van het Amsterdamse korps duidelijk toegenomen. De weging voor de passende sterkte, waarover men altijd van mening kan verschillen, is op een gegeven ogenblik vastgesteld op een bepaald aantal. Dat heet de organieke sterkte. De feitelijke sterkte was jaren geleden veel minder. De feitelijke sterkte is echter duidelijk toegenomen. Daarom kon het tijdelijk in gang gebrachte beleid, van het tijdelijk ter beschikking stellen van de Koninklijke Marechaussee, worden beëindigd.

Wanneer echter in een bepaalde situatie, zoals bij voorbeeld bij de Prins Hendrikkade, de Amsterdamse politie en de Amsterdamse autoriteiten van mening zijn dat het aantal politieambtenaren in Amsterdam niet voldoende is om een extra actie van tamelijk grootscheepse aard te kunnen uitvoeren, dan kan de nodige bijstand komen. De Regering vindt, als zij kijkt naar de organieke sterkte, dat het huidige aantal politiemensen in Amsterdam voldoende is. Zij is bereid waar nodig bijstand te verlenen en verleent die bijstand ook in bepaalde situaties. Echter, door het sterktebeleid dat door deze Minister van Binnenlandse Zaken is gevoerd, kon inderdaad de tijdelijke terbeschikkingstelling van de Koninklijke Marechaussee worden ingetrokken.

□

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Na hetgeen de Minister van Binnenlandse Zaken heeft gezegd, kan ik betrekkelijk kort zijn. Ik kan mij beperken tot die aspecten van de gebeurtenissen en van de vraagstukken die met name de Minister van Justitie aangaan. Mijn rol als beheerder van het Korps Rijkspolitie waardoor ik verantwoordelijk ben geweest voor bijstand aan de Amsterdamse politie, wil ik onbesproken laten omdat die rol in dit verband niet aan de orde is gesteld. Ik wil wel van deze gelegenheid gebruik maken, ook juist in deze rustiger beschouwingen, om te zeggen dat ook een beheerder van een dergelijk korps, hoewel helemaal overtuigd, met zorg dergelijke bijstand verleent en des te blijer is, als hij achteraf kan zeggen dat hij respect heeft voor de wijze waarop zijn eenheden dit werk hebben verricht.

Ik meen dat ik mijn betoog het beste kan concentreren rondom twee algemene vraagstukken die vanuit de Kamer naar voren zijn gebracht en waar-

op ik graag nader inga. Het eerste is de verhouding tussen handhaving van de openbare orde en de handhaving van de rechtsorde in haar strafrechtelijke kanten, met hieraan gekoppeld de verantwoordelijkheid voor beide. Dit punt is door de heer Jacobse en anderen aan de orde gesteld. Het tweede vraagstuk, dat hiermee nauw samenhangt, is het strafrechtelijke beleid dat bij grote ordeverstoringen moet worden gevoerd. Ook hiernaar is van vele zijden gevraagd.

Voordat ik tot bespreking hiervan overga, betuig ik mijn erkentelijkheid ervoor dat de fundamentele beschouwingen in onze brief over de methodiek van de handhaving van de rechtsorde vrijwel algemene instemming in de Kamer hebben gevonden. De beginselen waarvan wij menen te moeten uitgaan, zoals dat van evenredigheid, en het doelgerichte, maar terughoudende dat hieruit spreekt, hebben naar mijn mening instemming in de Kamer gekregen. Hierom ben ik natuurlijk blij.

Mevrouw Wessel heeft zich bij deze benadering aangesloten, maar hield enkele vragen over. Het klinkt haar allemaal enigszins te hoog en te abstract, net alsof de rechtsorde in deze gedachtengang niets te maken heeft met algemene verschijnselen in de maatschappij. Haar betoog mondde erin uit dat men beter kan zeggen dat in het goed regelen van de maatschappelijke vraagstukken de beste waarborg voor de handhaving van de rechtsorde ligt.

Hiermee ben ik het in zeer belangrijke mate eens. Ik heb mij niet expliciet in de onderhavige brief, maar wel er buiten in woord en geschrift nooit anders dan op deze wijze uitgelaten. Ik wijs erop dat, als wij spreken over de rechtsorde of een rechtvaardige ordening van de samenleving als zodanig – dit vraagstuk moet men soms los bij de kop pakken – wij toch over enkele zaken als vast moeten kunnen spreken. Het gaat niet alléén om maatschappelijke problematiek. Mevrouw Wessel heeft hiervan zelf het bewijs al geleverd door elders in haar betoog te zeggen dat er ook voor haar fractie grenzen aan de tolerantie zijn. Deze grenzen staan los van de maatschappelijke vraagstukken in verband waarmee intolerant wordt gehandeld.

Als wij spreken over vragen zoals of wij geweld toelaten in de samenleving en of het nodig is dat vonnissen van rechters ten uitvoer worden gelegd, spreken wij over elementen van handhaving van de rechtsorde. Ik ben het ermee eens dat het geen absolute

grootheden zijn. Door het gehele recht heen klinkt het dat zij gerelateerd zijn aan zaken waarover wij in het recht willen spreken. Dit zijn geen juridische zaken, maar zaken van leven, wonen, inkomen en dergelijke elementaire menselijke aangelegenheden.

Ik wilde de woorden van mevrouw Wessel op deze manier van commentaar voorzien, zonder te denken dat er een groot verschil van mening tussen ons is.

Ik kom terug bij de beide vraagstukken, in de eerste plaats dat van de verhouding tussen de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde en die van de openbare orde. Voor de eerste is het openbaar ministerie verantwoordelijk. Voor het openbaar ministerie is weer de Minister van Justitie verantwoordelijk. Voor de openbare orde is, zoals bekend, de burgemeester van een stad of dorp verantwoordelijk.

Steeds meer overheerst het inzicht – ik sta volledig hierachter – dat theoretisch een zekere scheiding tussen de begrippen openbare orde en rechtsorde is te maken, maar dat in vrijwel iedere feitelijke situatie beide zeer zijn verstrengeld. Als men slechts denkt aan de gemakkelijke overgang van het verstoren van de openbare orde naar het plegen van strafbare feiten, zijn er naar mijn mening weinig situaties aan te geven waarin de beide orde-vraagstukken zijn te scheiden in reïncultuur.

Toch meen ik dat het onderscheid wel moet blijven bestaan, maar dat wij deze problematiek moeten vertalen in een heel duidelijke overlegsituatie plaatselijk, daar waar de ordeverstoringen aanwezig zijn of waar zij te verwachten zijn, tussen enerzijds het lokaal bestuur en anderzijds het 'justitiële bestuur', het openbaar ministerie en de leiding van de politie, die – en hierbij is die verstrengeling misschien het duidelijkst – is belast met beide taken, zij het met verschillende gezagslijnen. Dit is het zogenaamde bestuurlijk overleg, in de wandeling ook wel het driehoeksoverleg genoemd. Hierin zullen deze zaken aan de orde moeten komen.

De heer Jacobse heeft gevraagd naar een heldere, scherpe uiteenzetting van de verschillende verantwoordelijkheden. Die is met woorden wel te geven, op de wijze waarop ik dat zoëven heb gedaan; de realisering van die verschillende verantwoordelijkheden zal echter in dat bestuurlijk overleg moeten plaatsvinden. Het is moeilijk in algemene termen te zeggen hoe dat precies gaat. Wel zal het duidelijk zijn dat ieder in dat overleg met zijn eigen

De Ruiter

verantwoordelijkheid komt en dat daaruit een beleid zal moeten voortkomen. Dat is in dit geval ook gebeurd. Vandaar dat de opmerking op blz. 3 van de brief waar de heer Van der Spek op doelde, namelijk dat op een zekere datum het Openbaar Ministerie constateerde dat er in instructies ook aspecten zaten die onder verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie vielen en daarover toen ook wilde meespreken, hetgeen ook daadwerkelijk is gebeurd.

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijn vraag was of het Openbaar Ministerie de instructie op dat punt gewijzigd wilde hebben.

Minister **De Ruiter**: Deze vraag wordt eigenlijk beantwoord door de formulering die in de brief staat. Er staat namelijk niet meer in dan dat het Openbaar Ministerie daarover wilde spreken en dat men het erover eens is geworden. Ik meen ook niet dat het zozeer de kwestie is of iemand iets veranderd wil hebben maar veeleer of men bij elkaar gaat zitten om een samenhangend beleid te voeren. Dat is in dit geval gebeurd, zij het – dit klinkt hier en daar enigszins door in onze brief – dat wij beslist niet kunnen zeggen dat dit nu al, altijd en overal, optimaal is gerealiseerd. Wij zijn op dit punt bezig met een procesmatige ontwikkeling in het denken over de verschillende verantwoordelijkheden. Ieder geval waarin dit moet worden gerealiseerd op een wijze als ik nu beoog, moet weer dienen om deze zaken nader in te vullen en voor een volgend geval weer beter te rade te gaan met elkaar. Ik zou dus nooit de stelling willen verdedigen dat dit driehoeks-overleg altijd de panacee is en dat het zo volmaakt verloopt. Ik meen echter dat wij wel moeten zeggen dat de instelling bij alle partners duidelijk positief is. Laten wij van ieder concreet geval gebruik maken om te bezien waar het nog niet zo goed ging, om het in het vervolg nog overtuigender en afgewogener te kunnen doen.

De heer **Jacobse** (VVD): Ik heb twee concrete voorbeelden gegeven, die misschien toch de mogelijkheid geven, dit iets aan te scherpen. Voorbeeld één betrof de rechtmatige bewoners van het pand aan de Prins Hendrikkade, die inderdaad naar het Openbaar Ministerie zijn gegaan en die daar te horen hebben gekregen dat het hier de competentie van de burgemeester betrof, en die het omgekeerde van de burgemeester vernamen. Voorbeeld

twee betrof de benadeelde van de diefstal van bouwmaterialen, die eveneens tegengestelde berichten van de burgemeester van Amsterdam en van het Openbaar Ministerie heeft ontvangen. Een dergelijke situatie is toch in hoge mate onwenselijk. Kan dit in de toekomst worden voorkomen?

Minister **De Ruiter**: Een dergelijk 'van het kastje naar de muur sturen' is inderdaad in hoge mate onwenselijk. Evenzeer als de burgemeester in concrete gevallen een zekere beleidsmarge heeft in zijn standpuntbepaling, heeft ook het Openbaar Ministerie bij het handhaven van het strafrecht een beleidsmarge. Ik kan U wel een eind volgen in uw gedachte, maar ik kan u toch geen recept geven. Het zijn geen van beide automaten, waar men een feit in stopt en waar vervolgens, na een druk op de knop, uitrolt wat er zal gebeuren.

Overigens ben ik het er volstrekt mee eens, dat er duidelijkheid moet zijn en dat, als een burger vraagt: 'wilt u optreden', duidelijk moet zijn wie zou kunnen optreden krachtens ons stelsel van wettelijke bepalingen en, als deze het niet doet, waarom deze het dan niet doet. Ik wil erbij zeggen, dat wij in Nederland gelukkig nog niet gewend zijn aan dit soort ordeverstoringen op grote schaal. Vandaar, dat het proces van behandeling en van nadering vanuit de verschillende verantwoordelijkheden niet vanaf de eerste dag volstrekt tot duidelijkheid heeft geleid. Wij moeten wel steeds door blijven werken aan het verkrijgen van duidelijkheid. Ik hoop echter, dat wij niet al te veel materiaal in de toekomst krijgen om er onze vaardigheden aan te kunnen toetsen.

De heer **Kosto** (PvdA): Ik kan mij wel vinden in dit antwoord van de Minister. De vraag van de heer Jacobse kan naar mijn gevoel echter dat antwoord nauwelijks dragen. Het is toch evident dat iemand, die benadeeld is doordat hem iets ontstolen is, niet naar de burgemeester moet om aangifte te doen? Dat is wat de heer Jacobse merkwaardig vindt. Ik denk dat iedere burger weet waar hij aangifte moet doen als hij bestolen is. Dat is niet bij de burgemeester.

De heer **Jacobse** (VVD): Nee, men ging in het concrete geval naar de politie. De politie zei: wij treden pas op als van hogerhand ons daartoe opdracht wordt verstrekt. Vervolgens zeiden het openbaar ministerie en de burgemeester van Amsterdam dat zij die opdracht niet konden geven.

De heer **Kosto** (PvdA): Maar er is maar één gezagslijn.

De heer **Nijhof** (DS'70): Ik denk dat de kern van het probleem ligt in het ping-pong-effect en het zich soms om politieke of andere redenen achter elkaar verschuilen. Ik meen dat van het openbaar ministerie gevraagd mag worden, maar ook van de burgemeester, dat wordt gezegd: er is sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid; wij hebben een zekere vrije beleidsmarge maar wij komen te zijner tijd tot een beslissing. Niet aanvaard mag worden, dat men zegt: 'gaat u maar naar de burgemeester' en dat de burgemeester zegt: 'gaat u maar naar het Openbaar Ministerie'. Anders is er tussen die twee geen sprake van coördinatie, terwijl het aspecten betreft van dezelfde zaak.

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan mij in deze woorden goed vinden.

Ik wil dit afronden. Iedere gebeurtenis, waarbij zich deze vragen voordoen, moet dienen als materiaal voor evaluatie en bijstelling van elementen in met name de overlegsituatie, die nog niet helemaal voldoende is. Laten wij echter niet over ons afroepen dat dit tot grote ervaring op deze terreinen zal moeten leiden.

Mijnheer de Voorzitter! Van zeer vele kanten is gevraagd waarom zo weinig arrestaties zijn verricht en of het geen zaak is om bij ordeverstoringen op deze schaal, waarbij voor iedere burger zichtbaar op grote schaal strafbare feiten zijn gepleegd – ernstige strafbare feiten – veel meer verdachten van het plegen van die feiten voor de rechter te leiden. Op 30 april jl. was de situatie in zoverre bijzonder dat niet alleen ordeverstoringen op grote schaal werden verwacht, maar dat bovendien Amsterdam werd bezocht door een groot aantal hoge gasten, vooral uit het buitenland, die duidelijk goed beveiligd moesten worden. Voor beveiligingsdoeleinden wordt over het algemeen een zwaar beroep gedaan op de researchediensten. Vandaar, dat de druk op het politie-apparaat in dit geval wel uitzonderlijk groot was.

Daarbij kwam een algemene beleidslijn, zoals in de brief uiteengezet, namelijk de beleidslijn van het primaat van de veiligheid, niet alleen die van de gasten maar ook ten opzichte van de plechtigheden die plaatsvonden en in het algemeen de veiligheid binnen Amsterdam. Die twee zaken te zamen hebben feitelijk tot gevolg gehad dat aanvankelijk – terwijl de rellen bezig waren – betrekkelijk weinig arrestaties zijn verricht. Men heeft tevens kunnen

De Ruiter

constateren, dat, naarmate de dag voortschreed en hier en daar enige lucht ontstond, op niet onbelangrijke schaal tot arrestatie is overgegaan.

De heer **Kosto** (PvdA): Iets meer dan veertig; dat is toch niet op zo grote schaal.

Minister **De Ruiter**: Ik noem dat ook niet een grote schaal, maar mijn conclusie daaruit is, dat men in verband met de Amsterdamse situatie moet zeggen, dat het primaat van de veiligheid en ook de grenzen, die het apparaat nu eenmaal aan activiteiten stelt ertoe hebben geleid, dat onder een bepaalde optiek te weinig strafrechtelijk is opgetreden, hoe wij verder dat getal precies ook moeten kwalificeren. Ik zou ook bepaald niet willen betogen dat dit model moet staan voor het optreden in soortgelijke situaties, helemaal niet. Door onze brief heen wordt uitdrukkelijk gesteld dat de gebeurtenissen ons hebben geleerd dat die strafrechtelijke component meer aandacht verdient. Wij zijn van plan dit in beleid om te zetten. Er is naar mijn smaak een beetje te concreet gevraagd, hoe wij dit allemaal precies gaan doen.

Ik hoop dat degenen die daarnaar hebben gevraagd er begrip voor zullen hebben dat het nu hier niet de tijd en de plaats is om daarvan een haar-scherpe uiteenzetting te geven. Ik kan echter meedelen dat een beleid ter zake er al voor een belangrijk deel is. Dat zal verder worden ontwikkeld om de wat men noemt de raddraaiers of de veroorzakers zoveel mogelijk in de strafrechtelijke lijn te krijgen. Ik heb het volste vertrouwen, dat dit niet alleen een gedachte zal blijken te zijn, maar dat dit ook inderdaad in de praktijk in daden is om te zetten. Ik deel het gevoel van onvrede dat ter zake kan ontstaan, maar ik heb er wel in zekere zin een verklaring voor, of een rechtvaardiging vanuit de bijzondere omstandigheid van dit geval.

Ik kan de Kamer echter verzekeren dat dit niet de inslag van het beleid zal worden, want dat zou zeer onbevredigend zijn. Wel wil ik er nog eens de aandacht op vestigen, dat de algemene beginselen voor het strafrechtelijk optreden, zoals in de brief uiteengezet, wel recht overeind blijven. Het wordt niet een wilde jacht om zoveel mogelijk verdachten te kunnen aanhouden. Inherent aan dit soort ordeverstoringen is, dat er raddraaiers en meelopers lijn. Uit deze woorden zal blijken, waar men de aandacht in de eerste plaats op zal moeten richten. Vandaar

de woorden 'planmatige organisatorische opzet' op bladzijde 11 van onze brief; ik heb al gezegd, dat ik het niet erg opportuun vind nu dat plan, die organisatie als het ware, op tafel te leggen. Voor een deel vloeit het al uit de gebruikte woorden voort.

Bovendien verschillen de omstandigheden in ieder geval. Men treedt anders op in een landelijk gebied dan in een stad. Men treedt anders op bij het bewaken van één object dan wanneer het om stadsdelen gaat, waar mensen zich kunnen verplaatsen. Dat leidt ertoe, dat men zeer flexibel moet zijn. Ik hoop dat ik de geachte afgevaardigden die terecht op dit aspect hebben gewezen ervan heb overtuigd dat dit niet aan dovemans oren is gesproken. Verwacht echter van mij toch geen als het ware mathematisch recept.

Ik wil nog een vraag aan de orde stellen, die wat buiten het kader valt dat ik zelf heb gesteld, maar die toch zeer belangrijk is. Verschillende sprekers hebben deze vraag gesteld en ik kom er nu niet op omdat ik er een prima antwoord op heb. Het gaat in wezen om een zeer moeilijk, wellicht onoplosbaar vraagstuk. Het gaat namelijk om de schadevergoeding. Wij hebben te maken met een zeer pijnlijk dilemma. Als men heel nuchter en zakelijk kijkt naar het Nederlandse privaatrecht en naar bepaalde onderdelen van ons Wetboek van Strafvordering, dan is het helemaal geen vraag, want volgens Nederlands recht en volgens vrijwel ieder recht in de wereld, denk ik, moet degene die onrechtmatig schade toebrengt de schade vergoeden. In die zin is het geen vraag, maar de vraag is wel – dat is juist het pijnlijke dilemma – dat er een geweldige gaping is tussen het officiële stukje recht, waartegen waarschijnlijk niemand iets in zal brengen en de praktijk, als men naar dit soort gebeurtenissen kijkt.

Die praktijk houdt in, dat een voor een belangrijk deel niet-geïdentificeerde menigte een spoor van vernielingen door een stadsdeel trekt. Enkelen worden gearresteerd – ook al zouden het er veel zijn, men kan nooit de gehele groep arresteren – en men zou op individuele basis de schade moeten vaststellen en verhalen. Dit zou tot op zekere hoogte mogelijk zijn maar in verreweg de meeste gevallen zou blijken dat de schade niet gemakkelijk kan worden verhaald. Het zou uitzichtloos zijn, een uitspraak van de rechter dat een aandeel in de schade moet worden betaald, ook werkelijk te effectueren.

Ik moet eerlijk zeggen, dat ik op dit punt niet met een pasklare oplossing kan komen. De afstand tussen het formele recht en de maatschappelijke realiteit – men bedenke nog dat de personen, waarom het hier gaat, in het algemeen niet kapitaalkrachtig zijn – is zo groot, dat ik die niet gemakkelijk kan overbruggen.

Er is gesproken over de mogelijkheid van alternatieve sancties. Ik wil daarom even aangeven in welk kader wij bezig zijn. Men denkt aan een poging om degenen, die in aanmerking zouden komen voor een korte onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, door meer zinvolle bezigheden in de sfeer van de dienstverlening iets te laten goedmaken. Men voorkomt daarmee de nadelen, die aan een korte gevangenisstraf zijn verbonden. In de praktijk is het mogelijk, dat in deze vorm ook een zekere schadevergoeding plaatsvindt, bij voorbeeld doordat opbrengsten van verrichte diensten ter beschikking worden gesteld van het slachtoffer. De Kamer zal het echter snel met mij eens zijn, dat deze sterk op de persoon gerichte aanpak niet direct een oplossing voor dit gigantische probleem kan inhouden.

Er is nog een andere mogelijkheid, die technisch-juridisch wordt aangevend en waarbij via een voorwaardelijke veroordeling en een bijzondere voorwaarde, strekkend tot betaling van schadevergoeding, iets wordt gedaan. Echter, ook deze werking heeft in dit verband een te beperkte strekking.

Nogmaals, ik kan geen pasklare oplossing bieden. Wèl wil ik nog eens de kwestie voorleggen aan degenen, die met dergelijke vraagstukken bezig zijn. Het betreft een groep, die zich speciaal met de alternatieve sanctie bezighoudt, het openbaar ministerie enz. Kortom allen, die zich voor deze problematiek behoren te interesseren, zal ik het vraagstuk nog eens voorleggen. Ook al gaat het maar om een fractie, in dezen mag het element van de schadevergoeding niet ontbreken. Als men bedenkt welke enorme afstanden er tussen praktijk en formeel recht bestaan, kan dit leiden tot een zekere moedeloosheid maar deze kan niet voeren tot de conclusie dat maar nagelaten moet worden wat wèl kan worden gedaan.

De heer **Kosto** (PvdA): Mag ik even herinneren aan mijn vraag over het bedrag van f 16 miljoen?

Minister **De Ruiter**: Ik geloof – en ik zeg het met genoegen omdat het verschrikkelijk zou zijn als ik de bedoelde

De Ruiter

vraag positief moest beantwoorden – dat de aangegeven zaken niet direct met elkaar te maken hebben. Het gaat inderdaad om extra geld, vooral bedoeld voor uitrusting.

De heer Kosto zegt dat ten koste van de post rijkspolitie en met name de verbindingen die nu zo nodig zijn, een bedrag wordt verkregen. Mijn volgende opmerking zou zelfs wel bij een begrotingsbehandeling voor de politie aan de orde kunnen komen en dan erg ter zake zijn. Natuurlijk zal in tijden waarin de financiële situatie moeilijk is in het land iedere overheidsorganisatie zekere gevolgen daarvan ondervinden, hoe centraal de taak van de organisatie ook is. In die zin heb ik inderdaad aan de rijkspolitie moeten vragen het wat zuiniger aan te doen. De gehele ondertoon van de operatie is dat de uitoefening van de centrale politietaken onaangetast moeten blijven. En al zijn de bedragen alle nogal duidelijk gespecificeerd weergegeven, dat wil niet zeggen dat dit zonder inspraak of meepraten van de rijkspolitie gebeurt. Integendeel, door het gehele korps is men bezig met de beantwoording van de vraag hoe het benodigde bedrag – 16 mln. op totaal 930 mln., een verhoudingsgewijs gelukkig niet al te groot bedrag – kan worden opgebracht zonder de dienstverlening essentieel aan te tasten en zonder de taakuitoefening te verminderen. Maar ook ten aanzien van de verbindingen en zeker ten aanzien van de verbindingen voor de eenheden die bij deze situaties worden ingezet, zal aan redelijke eisen worden voldaan.

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! Van wie van de bewindslieden krijg ik nu antwoord op mijn vraag of de zender in de Groote Keyser niet door een stoorzender onschadelijk kon worden gemaakt? Of moet daar de Minister van Verkeer en Waterstaat bij komen?

Minister **De Ruiter**: Die vraag is overwogen en de berichten die ons toen van technische zijde bereikten wezen erop dat het technisch niet mogelijk was.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de spreek-tijd in tweede termijn te bepalen op een derde van die in eerste termijn.

Daartoe wordt besloten.

De heer **Jacobse** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de interruptie van de heer Verbrugh merk ik op dat de Vrije Keyser uitzond op een

politiegolf lengte, waardoor het storen van de uitzendingen vanuit de Groote Keyser een extra storing zou hebben betekend voor de politie-communicatie.

De heer **Verbrugh** (GPV): Dan is er wel een bijzonder tekort in de politie-zenden ontvangapparatuur, want dan kan dus één echte stoorzender de politie-communicatie volstrekt onmogelijk maken. Ik kan mij niet voorstellen dat men niet een paar verschillende golflengtes heeft.

De heer **Jacobse** (VVD): De politie beschikt inderdaad over meer kanalen, maar een van de essentiële kanalen op 30 april werd aanzienlijk gestoord door de Vrije Keyser. Daardoor is niet alle communicatie onmogelijk gemaakt, maar wel een deel van de communicatie.

De heer Nijhof heeft een motie ingediend over de illegale zender. Het zal duidelijk zijn dat de strekking daarvan mij wel aanspreekt. Het is een ergerlijke vorm van rechtsongelijkheid dat tal van mensen in Nederland die het leuk vinden met een zendertje te werken, een plaatje te draaien en de groeten aan hun tante te doen het hele PTT-apparaat achter zich aankrijgen en voor de kadi worden gesleept, terwijl in Amsterdam al maanden zo'n zender wordt getolereerd. Dat wekt ergernis.

De uitspraak die de heer Nijhof vraagt heeft echter een pikant tintje. Van de burgemeester van Amsterdam heb ik al enkele keren gehoord, dat de zender niet onder zijn competentie valt, maar onder die van de PTT, volgens de Telegraaf- en telefoonwet. Den Haag zou maar een oplossing moeten vinden. Het zal echter volstrekt duidelijk zijn, dat Den Haag de zender uitsluitend, via de PTT of via een andere instantie, kan aanpakken als het ont-ruimingsbevel van het Amsterdams Gerechtshof van 26 oktober wordt uitgevoerd. De competentie daartoe berust nu juist weer bij de burgemeester van Amsterdam. Zo kunnen wij in dit land aardig 'cirkelredeneren'.

De heer **Kosto** (PvdA): De heer Jacobse suggereert weer, dat het toch maar een zwak beleid van de burgemeester van Amsterdam is om niet te ontruimen. Hij stelt dat het vonnis moet worden uitgevoerd. Ik heb de indruk dat de heer Jacobse de feiten niet kent. Op een goed moment heeft de burgemeester gezegd dat hij van mening was, dat het vonnis moest worden uitgevoerd, maar dat het in zijn beleid paste om dat uit te stellen, omdat er ook voor de politiemensen levensgevaar aanwezig zou kunnen zijn. Dat is een beleid, dat ik positief beoordeel.

Vervolgens is door de deurwaarder procesverbaal gemaakt van deze opvatting en daarna is een gerechtigde tot het pand opgestaan, die in het openbaar heeft verklaard dat wat hem betreft niet ontruimd behoefde te worden. Onder die omstandigheden is de burgemeester op dit moment niet gehouden en kan hij waarschijnlijk juridisch zelfs niet eens tot ontruiming overgaan. Ik zou hierover graag de opvatting van de bewindslieden vernemen. Het is essentieel dat de suggestie inzake een zwak bestuur ongedaan wordt gemaakt. Naar mijn oordeel kan de burgemeester het pand op dit moment juridisch gezien niet in. En als hij er met politiesteun wel in zou gaan om die zender tot zwijgen te brengen, zou hij ook weer moeten vertrekken, de krakers in het pand achterlatende.

De heer **Jacobse** (VVD): Ik moet de heer Kosto teleurstellen, want ik ben wel goed geïnformeerd. Ten aanzien van het laatste punt wacht ik liever het oordeel van de Minister van Justitie af. Er kan inderdaad een nieuwe situatie zijn ontstaan. Na het vonnis van 26 oktober is na een maand door de recht-hebbende om ontruiming gevraagd. Duidelijk is dat daartoe toen niet is overgegaan.

De heer **Kosto** (PvdA): Op beleidsgronden.

De heer **Jacobse** (VVD): Ja, op grond van de overweging dat het de burgemeester van Amsterdam zou vrij staan een wat gunstiger tijdstip voor de ontruiming te kiezen. Het is een boeiende vraag, hoelang dat kan duren. Het is naar mijn overtuiging echter volstrekt duidelijk dat hoe langer dit duurt hoe groter de geneigdheid van nogal wat mensen in Nederland zal zijn om erop te wijzen, dat een rechterlijke uitspraak niet ten uitvoer wordt gelegd. Het staat als een paal boven water dat dit een serie consequenties ook in de morele en mentale sfeer heeft.

De heer **Kosto** (PvdA): Nu laat u liggen het feit dat de gerechtigde in die tijd heeft laten weten, niet geïnteresseerd te zijn in een ontruiming. Gegeven die gevaarlijke situatie voor de politiemensen, moet hij van dat feit toch zeer nadrukkelijk nota nemen. Hij kan dan toch met recht besluiten, onder die omstandigheden niet tot ontruiming over te gaan. Een vonnis moet wel ten uitvoer worden gelegd, maar men moet bedenken dat dit is geweest ten bate van een civiele partij. En als de civiele partij vervolgens zegt, dat het voor hem eigenlijk niet hoeft, rijst de vraag wat de burgemeester dan moet

Jacobse

doen. Moet hij dan de gerechtigde een recht opdringen, dat hij niet eens meer begeert?

De heer **Jacobse** (VVD): 26 november 1979 was de uiterste datum, waarop volgens de rechterlijke uitspraak zou moeten worden ontruimd. Die ontruiming is toen door de rechthebbende gevraagd. Die rechthebbende heeft toen zijn zin niet gekregen. Dat een rechthebbende in een veel later stadium zegt dat er een situatie is ontstaan, waarin wat hem betreft van de ontruiming kan worden afgezien, kan een nieuw feit zijn. Dat neemt echter niet weg, dat in de periode waarin om ontruiming werd gevraagd niet is opgetreden. Ik vind dat inderdaad getuigen van zwak bestuur. Er wordt gesteld dat er wellicht levensgevaar voor de politie was. Inzet van politie, waarbij gewelddadig verzet dreigt, brengt altijd risico's met zich mee, die van tevoren nooit exact kunnen worden gemeten.

De heer **Kosto** (PvdA): Ik neem er nota van dat de heer Jacobse van mening is dat desnoods politiemensen in een situatie van levensgevaar gebracht moeten worden om het recht te bevestigen van iemand die geen duidelijke bestemming heeft voor het pand, dat ontruimd moet worden. Dat gaat nogal ver. Hij ontkent met andere woorden de beleidsruimte van de burgemeester om een redelijke afweging te maken bij de door hem in te zetten politiemacht. Ik vind dit een vrij sterke en zeer illustrerende opvatting van de heer Jacobse.

De heer **Jacobse** (VVD): Ik ben voldoende duidelijk geweest over de noodzaak van het uitvoeren van een rechterlijke uitspraak binnen een redelijke termijn.

De heer **Kosto** (PvdA): A tout prix?

De heer **Jacobse** (VVD): Inderdaad; rechterlijke vonnissen in Nederland dienen te worden uitgevoerd op straffe van het op de tocht zetten van de rechtsstaat.

De heer **Nijhof** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Hierbij moet mijns inziens nog worden opgemerkt dat er indertijd een wijziging van rechthebbende is opgetreden, waardoor deze zaak aanzienlijk gecompliceerder is geworden. Een formeel punt is bovendien dat de gedane uitspraak dan toch van kracht blijft.

De heer **Jacobse** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Er is veel gesproken over het grootscheepse karakter van het optreden van de politie dat wellicht een

provocerende werking zou kunnen hebben gehad. Ik ben het helemaal eens met de reactie hierop van de Minister van Binnenlandse Zaken; je kan dat nooit weten, maar wel kan je weten dat er risico's bestaan en dat bepaalde risico's eigenlijk niet kunnen worden genomen. Een principiële vraag in dit verband is wel of de Minister van Binnenlandse Zaken op dat grootscheepse karakter kan worden aangesproken. Naar mijn overtuiging is de verantwoordelijkheid bij dergelijke gelegenheden van de plaatselijke autoriteiten centraal en is de vraag naar de omvang van de geboden hulp een kwestie die komt voor de verantwoordelijkheid van het gemeentebestuur/de burgemeester van Amsterdam en heeft zich de Minister van Binnenlandse Zaken daarnaar te voegen. Als ik dit verkeerd zie en als er sprake is van een andere verdeling van verantwoordelijkheid, dan verneem ik dat graag.

Een andere kwestie betreft de vrijheid van meningsuiting, waarover de heer Kosto zich thans vrij geserreerd heeft uitgelaten.

De heer **Kosto** (PvdA): Maar nooit anders dan anders; net zoals nu!

De heer **Jacobse** (VVD): Althans aanzienlijk geserreerder dan toen ik hem vrij kort na de 30e april in het radioprogramma 'In de Rooie Haan' heb horen zeggen dat de VVD voorstandster was van vrijheid van meningsuiting slechts wanneer die mening haar aantrekkelijk voorkwam. Ik heb dat gelukkig daarna niet meer van hem gehoord, maar ik geloof nog steeds dat de heer Kosto een denkfout maakte in zijn interruptiedebat met de Minister van Binnenlandse Zaken. Het is zijn volste recht om te vinden dat de Minister van Binnenlandse Zaken zich over bepaalde aangelegenheden onverstandig of ongenueanceerd of te driftig heeft uitgelaten, maar ik vind het onverstandig om te zeggen dat hij zich niet had moeten uitlaten, want dat raakt nu juist weer die vrijheid van meningsuiting.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn laatste opmerking in deze termijn betreft het door mij niet noemen van de samenhang met het probleem van de woningnood. Ik heb dat zeer bewust niet gedaan, omdat ik van mening ben dat bij de reeks van onaangenaamheden en ordeverstoringen in de hoofdstad de samenhang met de woningnood eigenlijk zeer zijdelings is en dat een beroep op die schrijnende woningnood in de richting van hetgeen ik signaleerde, nl. 'jullie democratische orde is de onze niet' en 'jullie rechtsorde is de on-

ze niet' nauwelijks meer is dan een kapstok. Bovendien ben ik van mening dat een groep mensen die door hun optreden inmiddels al hebben bewerkstelligd dat particulieren, instellingen en zelfs woningbouwverenigingen thans vrijwel niet meer bereid zijn om in de woningbouw in Amsterdam te investeren en bovendien kans hebben gezien om 52 appartementen aan de Prins Hendrikkade binnen enkele maanden geheel voor bewoning onbruikbaar te maken ieder moreel recht moet worden ontzegd om op te komen tegen de woningnood.

□

De heer **Nijhof** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil in deze tweede termijn even terugkomen op de problematiek rond de Groote Keyser resp. de Vrije Keyser. Wij worden hier geconfronteerd met een afschuwelijk dilemma; er is een rechterlijke uitspraak die aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. Sindsdien heeft er een verandering in rechthebbende plaatsgevonden. Door de bezetting van de Groote Keyser is een situatie ontstaan dat er als het ware een eilandje, een stukje buitenland binnen Nederland gecreëerd is waarop de rechtsstaat geen toegang heeft. Daardoor vinden ongestoord illegale uitzendingen plaats met schade voor lijf en goed, zowel van politie als van burger.

Wij komen er niet, wanneer de hierbij betrokken partijen de verantwoordelijkheid voor dit gebeuren naar elkaar schuiven. Er zijn verschillende invalshoeken, zoals het aspect openbare orde, het aspect rechtsgelijkheid en het aspect rechtsstaat. De verschillende partijen die hierbij betrokken zijn, dienen gemeenschappelijk tot een oplossing te komen. Dat wordt in mijn motie gevraagd. Die oplossing dient, zo mogelijk, op korte termijn gevonden te worden om wille van de belangen die ik zojuist heb genoemd. De vraag hoe men dit doet, wordt in de motie open gelaten. Daarover kunnen wij geen uitspraak doen.

In de beschouwing van de bewindslieden heb ik gemist welke consequenties zij uit het gebeuren op 30 april trekken voor wat betreft het concept van optreden van de mobiele eenheid. Ik doel, korthedshalve, op de problematiek, zoals die bij voorbeeld uiteen is gezet door de raadsadviseur van de Minister van Justitie, dr. P. van Reenen in het Algemeen Politieblad, het afschrikingsconcept versus het commandoraaidconcept. Hierover verneem ik nog graag het een en ander.

Nijhof

Het arrestatiebeleid, zoals de Minister dat uiteen heeft gezet, en de pleidooien van met name mevrouw Wessel die refereerde aan de opvattingen van professor Hoefnagels, zijn punten die mijn warme instemming hebben.

□

De heer **Kosto** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de bewindslieden voor hun antwoorden in dit kalme debat. Ondanks alles wat de Minister van Binnenlandse Zaken gezegd heeft, blijft dat 'brede beraad' voor mij wat schimmig. Er staat heel concreet een miljoen gulden aangekondigd. Ik kan mij echter niet aan de indruk onttrekken dat dit als een mooie gedachte in de Eerste Kamer is ontstaan en dat de Minister er niet zo duidelijk raad mee weet. Ik hoop eigenlijk meer dan ik verwacht dat de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid nu werkelijk houvast heeft om uit te kunnen maken wat van hem wordt verwacht.

De Minister van Binnenlandse Zaken zei dat hij gaarne steun biedt aan het onderzoek – in feite een enquête – dat door de politiebonden wordt ingezet. Ik meen te weten dat de WODC daaraan al een bijdrage heeft geleverd. Volgens mijn informatie is daarmee een bedrag gemoeid van f 40.000. Ik leg de welwillende woorden van de Minister als volgt uit. Dit bedrag wordt niet door de bonden, maar door de Regering gedragen.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben gesproken over de problemen in Amsterdam tegen de acute situatie van 30 april geplaast. Ik heb iets meer willen doen. Ik heb ook verwezen naar de burgemeester die in *ars aequi* een paar andere dingen zegt. Gewezen is op de verkeersproblematiek in de binnenstad, het kraken, de drugsproblematiek en het feit dat de bevolking vergrijst, terwijl veel vreemdelingen aanwezig zijn. In Amsterdam tekent zich een zeer speciale grote stadsproblematiek af. Daarin moet de rechtsorde worden gehandhaafd, volgens de beide lijnen, door de Minister van Justitie aan te geven.

Ik stel vast dat de Minister van Binnenlandse Zaken namens de Regering stelt dat men vindt dat de politiesterkte daar de juiste is. Wij zijn nooit voorstanders geweest van meer agenten. De Minister van Binnenlandse Zaken weet dat wel. Het is toch een feit dat de problematiek in Amsterdam dermate groot is dat het gemeentebestuur – hier wel gelaakt vanmiddag, maar naar mijn oordeel niet geheel terecht – zijn handen vol heeft om in die situatie

te blijven functioneren. In dat licht zou die marechaussee worden teruggetrokken.

Minister **Wiegel**: Het functioneren van een gemeentebestuur is niet geheel afhankelijk van het aantal agenten.

De heer **Kosto** (PvdA): Dat ben ik geheel met u eens. Wanneer bij voorbeeld het gemeentebestuur in een week-end met betrekking tot het onrechtmatig in bezit nemen van woonruimte wil reageren, kan wel eens worden misgegrepen omdat de bemanning onvoldoende is. Ik heb dit naar voren willen brengen, niet eens in verwijtende zin. Wij moeten ons echter bewust zijn van die buitengewoon zware verantwoordelijkheid die juist in Amsterdam gedragen wordt, gelet op die zeer bijzondere omstandigheden. Het is de vraag of wij ons hier in Den Haag wel ten volle bewust kunnen zijn van wat daar aan de gang is. Ik kan mij best voorstellen dat de Minister van Binnenlandse Zaken eens met de burgemeester van Amsterdam beraad voert over de vraag wat diens opvatting is over het terugtrekken van de marechaussee. Ik heb zo het vermoeden dat hij dan tegen de Minister zou zeggen dat het wijs beleid zou zijn om dit niet te doen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb er best begrip voor dat de Minister van Justitie zegt dat hij niet wil uitweiden over de maatregelen die in Amsterdam zullen worden genomen om de lijn van het openbaar ministerie beter te laten functioneren. Hij moet onze woorden ook als een waarschuwing zien. Er is in de samenleving een duidelijke tendens om vanwege die onregeligheden iedereen die ooit gekraakt heeft, meteen maar te criminaliseren. Wij moeten ons natuurlijk wel bewust zijn van het feit dat registratie van bepaalde gegevens nooit criminaliserend mag werken voor mensen die overigens alleen maar met een actie bezig zijn, die maatschappelijk aanvaardbaar is, ook in de ogen van deze Minister.

Ik zou nog iets willen vragen aan de Minister van Justitie. Ik heb net een interruptiedebat met de heer Jacobse gehad. Ik blijf volhouden (want ik wil niet dat de burgemeester van Amsterdam onverdiend blaam zou treffen) dat hij op dit moment juridisch niet in de situatie is, waarin hij de Grootte Keyser zou kunnen ontruimen, omdat hiervoor noodzakelijk is een hernieuwd verzoek om bijstand van de deurwaarder namens de rechthebbenden op basis van het vonnis. Toen een eigenaar zei 'Er kan niet ontruimd wor-

den' (en dit was indertijd terecht) heeft de burgemeester het wijs beleid gevonden het leven van zijn politiemensen in die uitermate precaire situatie niet in gevaar te brengen. Dit kan trouwens evenzeer gezegd worden over het tot zwijgen brengen van die zender. Dit zou dezelfde levensgevaarlijke situatie met zich hebben gebracht, met toch als resultaat dat men ter plekke niets anders had kunnen doen dan proces-verbaal opmaken, zendapparaat in beslag nemen en vervolgens het perceel verlaten, met achterlating van de onrechtmatige bewoners.

De heer **Nijhof** (DS'70): Naar aanleiding van de conclusie van de heer Kosto zou ik willen opmerken dat, hoewel ik onmiddellijk toegeef dat het in de praktijk problematisch is, men formeel en praktisch zeer wel een onderscheid kan maken tussen het in beslag nemen van die zender en de feitelijke ontruiming. Dit zijn twee dingen die afzonderlijk bekeken kunnen worden.

De heer **Kosto** (PvdA): Ik vroeg een antwoord aan de Minister van Justitie. De heer Nijhof is verder dan ik dacht.

□

De heer **Bremen** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij gaarne aan bij vorige sprekers die hebben geconstateerd dat de huidige evaluatie leert dat voortgang in tijd wel meer objectiviteit in beoordeling heeft opgeleverd. De springende vraag is en blijft: hebben wij ervan geleerd? Ik denk het wel. De gebeurtenissen op 19 augustus getuigden daarvan duidelijk.

Er is een debat geweest tussen de heer Kosto en de Minister van Binnenlandse Zaken over de procedure bij de opdracht aan de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Ik denk dat mijn fractie zich kan aansluiten bij de door de heer Kosto geuite wens een en ander bij een goede gelegenheid in deze Kamer ter sprake te brengen.

Mèt de Minister van Justitie zijn wij het uiteraard volkomen eens, als hij stelt dat de aanpak van de arrestanten natuurlijk volgens een strafrechtelijk zuivere procesgang dient te geschieden. Daaraan hechten wij ook sterk, maar om wille van de voorbeeldwerking bij de incidenten in Amsterdam (je hoort het bij de burgers die hierover vrij snel een mening hebben; ik weet niet of het een goede mening is) meen ik dat het juist is spoed te betrachten en effectieve alternatieve sancties toe te passen in de verdere afhandeling. De Minister is hierover positief geweest; zo ik hem verkeerd heb

Bremen

verstaan, zou ik het op prijs stellen als hij hierop nog even zou terugkomen.

Ik sluit mij ook gaarne aan bij de herhaalde vraagstelling van de kant van de heer Kosto met betrekking tot de publikatie door de burgemeester van Amsterdam in *Ars Aequi*. Wij hebben dit stuk beiden genoemd, met een heel goede bedoeling, want de burgemeester van Amsterdam heeft eigenlijk in die kolom kunnen duidelijk maken hoe moeilijk vandaag het besturen is, waar er toch kapitale lacunes in de wetgeving bestaan. De Minister van Justitie is daarop ook helemaal niet ingegaan. Er zijn echter toch zeer storende lacunes in de wetgeving die een flexibel en adequaat bestuur belemmeren, zo niet onmogelijk maken.

Wij hebben aangehaald, dat er 7 miljoen voor gemeentepolitie en rijkspolitie extra komt. Ik meen dat er 2 miljoen is voor de Koninklijke Marechaussee. Men kan zich afvragen of deze middelen, mede beschikbaar gesteld als gevolg van de incidenten die zich in Amsterdam hebben voorgedaan, niet met de hoogst mogelijke prioriteit naar de korpsen van Amsterdam kunnen worden toegedeeld, voor zover dat mogelijk en redelijk is. Misschien kunnen de Minister van Binnenlandse Zaken en de Minister van Justitie daarop nog even ingaan.

□

De heer **Van der Spek** (PSP): Mijnheer de Voorzitter! Twee van mijn vragen zijn niet beantwoord. Ik had de Minister van Binnenlandse Zaken gevraagd, alsnog een destijds door mij schriftelijk gestelde vraag te beantwoorden. Die vraag is, in hoeverre buitenlandse inlichtingendiensten in het kader van de voorbereidingen voor 30 april hebben samengewerkt met Nederlandse veiligheidsdiensten.

Ik heb ook gevraagd, of niet overwogen kan worden om kamerleden een soort van vrijgeleide te verschaffen van de zijde van de rijksoverheid, zodat zij zich ter plekke bij problemen kunnen oriënteren. Zij kunnen aan de hand van eigen waarneming dan hun controlerende functie beter uitoefenen. Hierop is ook niet geantwoord. Ik vraag dit dus opnieuw.

Het antwoord van de Minister van Binnenlandse Zaken op mijn vraag naar de gebeurtenissen op de late avond van 30 april bij onder andere de Lijnbaansgracht vind ik erg onbevredigend. Hij heeft gezegd, dat uit ambtsberichten is gebleken dat er eigenlijk niets aan de hand is geweest. (Eigenlijk is de bespreking van deze kwestie uitgelokt door de heer De Gaay Fortman Sr. van de Eerste Kamer). Naar mijn mening is dit het horen van één kant. Zoals wij al herhaaldelijk in de

loop der jaren hebben ontdekt, is dat niet bepaald de methode om een goed beeld te krijgen.

De Minister van Binnenlandse Zaken heeft aan het eind van zijn verhaal eigenlijk gepoogd, alles enigszins naar zich toe te trekken door de opmerking, dat iedereen in deze Kamer het aantasten van de rechtsorde door geweld afkeurt. Het is nodig om daarop even in te gaan. Ik behoef niet te vragen, of de Minister twijfelt aan mijn afkeuring van geweld. Die gaat veel verder dan de zijne; die gaat zelfs oneindig veel verder. Dat is dus geen probleem. Dit geldt echter ook voor het geweld van de kant van de overheid, evenals het prepareren op geweld en massamoord door middel van de militaire middelen die men tegenwoordig ter beschikking heeft. Dat geweld keur ik dus altijd af, tenzij het om beschermend geweld gaat, namelijk om te voorkomen dat iemand bij voorbeeld wordt doodgeschoten. Het geweld komt echter van twee kanten. Wat is dan de bescherming van de rechtsorde? Natuurlijk zijn daaraan goede aspecten verbonden. Die rechtsorde heeft echter ook heel veel uiterst kwalijke en onaanvaardbare aspecten. Daarvan distantieer ik mij ook in grote mate. Dit geldt ook voor wat de heer Jacobse heeft gezegd. Deze rechtsorde is ook de mijne niet. Men moet buitengewoon voorzichtig zijn om de indruk te wekken, dat wij allen in deze Kamer vinden dat wat dit betreft alles prima in orde is in Nederland en dat verzet tegen deze zogenaamde rechtsorde niet moet. De Minister van Justitie heeft het woord 'raddraaiers' gebruikt. Het is bekend, dat ik dit woord best wil gebruiken, maar ik doe dat meestal voor heel andere mensen dan waarvoor de Regering dat woord gebruikt.

□

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb begrepen, dat de Kamer de onderzoeksopdracht krijgt die de WRR formuleert. Ik heb niet goed begrepen welke bouwstenen hiervoor van de zijde van de Regering zijn aangedragen voor die probleemstelling. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft gelukkig toegezegd dat daarbij mede de vraag aan de orde kan komen, in hoeverre groot geweld juist escalerend of de-escalerend werkt. Ik begrijp dat dit een zeer moeilijk vraagstuk is, maar dit soort gelegenheden lijken mij juist van belang om daarop wat dieper in te gaan.

De Minister van Binnenlandse Zaken heeft voorts een aantal lessen genoemd die hij uit het gebeuren heeft

De heer Van der Spek (PSP)

Wessel-Tuinstra

menen te moeten leren. Hij heeft onder andere betere bescherming en versterking genoemd.

Ik miste in die opsomming 'democratisering van het politiekorps'. Dit geeft naar mijn gevoelens namelijk de eigen verantwoordelijkheid van de individuele politiemans een zeker accent, waardoor het zelfvertrouwen wordt versterkt en waardoor hij wellicht andere methoden van die van het geweld eerder ter hand neemt. Dit is toch een methode die de laatste tijd door sommigen toch al met succes wordt toegepast.

Ik dank de Minister van Justitie voor zijn duidelijke beantwoording van onze vragen over arrestaties. Mijn fractie is absoluut geen voorstander van arrestaties met een massa karakter, omdat deze vaak een willekeurig karakter hebben, als men de mensen bij voorbeeld niet op heterdaad betrapt. Ik denk daarbij ook, wanneer dit wel het geval is, aan de frustratie van de individuele politiemans, die er vanuit gaat niet te kunnen arresteren op een bepaald moment waarop duidelijk zichtbaar voor iedereen de strafwet wordt overtreden. Mijn fractie zal zeker met belangstelling kijken naar de voorstellen die de Regering doet, om de arrestatiemogelijkheden op een of andere manier te verruimen.

Wat de schadevergoeding betreft vind ik de Minister van Justitie toch nog een beetje te passief. Er zijn vele reacties mogelijk en hoorbaar op de permissive society. De schadevergoeding betekent op zich zelf naar mijn mening niet een fantastische terugschakeling in het patroon van ons omgaan met jeugd. Het is echter naar mijn mening wel één van de weinige instrumenten waarmee wij een duidelijke grens kunnen trekken. Juist wanneer mensen zelf vernielingen hebben aangebracht, wanneer dit aantoonbaar en bewezen is, zouden ook wanneer zij niet zo rijk zijn, er toch mogelijkheden moeten worden geschapen om het onoorbare ergens voelbaar te maken. Een vorm van schadevergoeding zou dan toch voor de hand liggen.

Begrijp ik nu de heer Jacobse goed dat hij weer terug wil naar het ouderwetse model dat de burgemeester en de zijnen verantwoordelijk zijn voor hetgeen in Amsterdam gebeurt en dat wij als Tweede Kamer of Provinciale Staten ons afzijdig moeten houden, of wil hij juist de nadruk leggen op die gezamenlijke verantwoordelijkheid? Mijns inziens heeft hij in dezen een beetje met twee monden gesproken.

De heer **Jacobse** (VVD): Ik heb alleen gepleit voor duidelijke verantwoordelijkheden. Mijn ervaring is, wanneer die duidelijkheid ontbreekt, dat men nog wel eens de neiging heeft om vage termen als gezamenlijke verantwoordelijkheid te gebruiken. Primaire verantwoordelijkheid voor handhaving van de openbare orde berust naar mijn mening bij de burgemeester van de desbetreffende gemeente.

Mevrouw **Wessel-Tuinstra** (D'66): Dat meende ik al begrepen te hebben. Ik wijs dan de heer Jacobse erop dat zijn opvattingen binnen bij voorbeeld de misschien liberale partij de VVD al weer enigszins achterhaald zijn. Op het pamflet het Liberaal manifest wordt namelijk een gezamenlijke verantwoordelijkheid in dit soort zaken en het gezamenlijk, op iedere bestuurslaag opnieuw afleggen van verantwoording, wellicht over dezelfde gebeurtenissen, toegejuicht. Misschien kan de heer Jacobse dit nog eens nalezen.

De heer **Jacobse** (VVD): Er is nog altijd een verschil tussen primaire verantwoordelijkheid en het feit dat ook anderen erbij kunnen worden betrokken door verstandige mensen.

□

Minister **Wiegel**: Mijnheer de Voorzitter! De heer Jacobse heeft nog gevraagd of de Minister van Binnenlandse Zaken kan worden aangesproken op de omvang van in bepaalde situaties in te zetten politiepersoneel. Zoals de Kamer weet is het doen van een bijstandsaanvraag een zaak van de burgemeester. Hij bepaalt ook hoeveel manschappen hij wil hebben, welk karakter de bijstand moet hebben. In beginsel komt daarna de Commissaris van de Koningin aan bod. Hij moet afwegen het belang van de vragende en het belang van de verlenende gemeente. Als de Minister dan aan bod komt volgens de artikelen 44 en volgende van de Politiewet, vindt ook op dat niveau die afweging plaats. Indirect kan ik dus op een en ander worden aangesproken. De eerste die bepaalt hoe groot de inzet van het politiepersoneel is, is echter de burgemeester van Amsterdam. In de concrete situaties in Amsterdam – denk aan de Vondelstraat, 30 april jongstleden en de Prins Hendrikkade – zijn alle bijstandsaanvragen van de burgemeester gehonoreerd. Ik heb er met mijn ambtgenoten onmiddellijk mee ingestemd.

Het zal de Kamer niet verbazen dat ik het volstrekt eens ben met datgene

wat de geachte afgevaardigde de heer Jacobse heeft gezegd over de vrijheid van meningsuiting. Ik zet dezelfde vraagtekens, die hij heeft gezet, bij het verband tussen de woningnood en de rellen op de dertigste april in Amsterdam.

De geachte afgevaardigde de heer Nijhof heeft een motie over de Grootte Keyser ingediend. De Minister van Justitie zal hierover nader spreken.

De heer Nijhof vroeg hoe het staat met het bezien van de tactische en technische methoden die moeten worden gehanteerd in situaties, zoals die van 30 april 1980 in Amsterdam. Bij de evaluatie die binnenkort op een studieconferentie van start gaat, zullen wij met name de afweging van de methoden bezien.

De geachte afgevaardigde de heer Kosto heeft gezegd dat hij de indruk heeft dat de Minister van Binnenlandse Zaken geen raad weet met het brede beraad. Dit gaat wat ver. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid hebben wij gevraagd ons te adviseren over de wijze waarop een dergelijk beraad kan worden opgezet. Wij hebben hem gevraagd hoe de beste probleemstelling voor een en ander kan worden geformuleerd. De WRR is hiermee bezig.

De heer **Kosto** (PvdA): Hebt u dit gevraagd voor of na het debat in de Eerste Kamer?

Minister **Wiegel**: Erna. U weet dat het debat vrij snel na 30 april jongstleden is gehouden. In dat debat heeft mijn ambtsvoorganger de suggestie tot een breed beraad naar voren gebracht. Wij hebben gezegd dat deze het overwegen waard is. Ik heb toen ook vastgesteld dat van de kant van de fractie van de heer Kosto en van de kant van de fractie van de CPN is gezegd dat, als er beraad moet plaatsvinden, dit in de Kamer moet gebeuren. Uit de vraag hoe het beraad precies moet worden gevoerd, als het erop een bepaalde wijze moet komen, ben ik nog niet gekomen.

Ik wil de Kamer vragen of zij naast de discussie van vandaag, die in de verschillende facetten van het regeringsbeleid ook bij de begrotingsbehandeling aan de orde kan komen, een apart debat wil. Ik proefde uit de woorden van de heren Van Thijn en Bakker dat het voor hun niet nodig was. Als dit de mening van de Kamer is, hoor ik dit graag. Arbeid verrichten die tot niets leidt, acht ik zonde van ons aller tijd.

De heer **Kosto** (PvdA): U beloofde iets aan de Eerste Kamer, achteraf bezien misschien in de waan van de dag. Nu

Wiegel

mogen wij zeggen of wij dit lusten. Ik ben van mening dat u eerst uw beleid moet formuleren. U hebt een miljoen gulden gereserveerd en de WRR aan het werk gezet. Beraadt u zich nu maar in regeringskring over wat u wilt.

Minister Wiegel: De geachte afgevaardigde de heer Kosto vraagt mij wat reeds ettelijke keren is toegezegd. De heer Kosto is meestal een goede verstaander. Ik zeg wederom toe dat, als wij de probleemstelling van de WRR hebben, wij aan de hand hiervan een nader standpunt zullen bepalen over het wel of niet beginnen van zo'n breed beraad. Als wij van mening zijn dat het er moet komen, zullen wij bepalen hoe het moet verlopen. De Kamer zal dit horen; dan kunnen wij nader met elkaar hierover discussiëren.

De geachte afgevaardigde de heer Kosto heeft vervolgens bij het onderzoek dat de politiebonden verrichten, een bedrag van f 40.000 genoemd. Zijn dit de totale kosten?

De heer Kosto (PvdA): Voor zover mijn informatie strekt – u bent wellicht beter geïnformeerd – is dit het bedrag dat het WODC aan de bonden in rekening zal brengen voor de enquête. Mij is ook meegedeeld dat u op 6 mei jongstleden de welwillendheid zelf was; bijna niets was teveel om toe te zeggen. Dit bedrag lijkt mij dus een kruimel, zeker nu u f 1 miljoen van het brede beraad zult overhouden.

Minister Wiegel: De heer Kosto zal er gelukkig mee zijn en de politiebonden zullen nog meer hierover te spreken zijn dat ik nu toezeg dat, als het om een bedrag van f 40.000 gaat, dit door mijn departement zal worden betaald. De Minister van Financiën, een goedgehartig man, heeft mij voldoende ruimte in de politiebegroting voor 1981 gegeven. Ik zit zeer ruim in mijn slappe was, dus dit bedrag kan er nog wel af.

De geachte afgevaardigde heeft gewezen op de speciale problematiek in Amsterdam, die ik niet ontken. Vraagstukken als stadsvernieuwing, een toename van het aantal bewoners van de stad, komend van buiten onze grenzen, en dergelijke doen zich natuurlijk niet alleen voor in Amsterdam. Den Haag, Rotterdam en Utrecht kennen bepaald vergelijkbare vraagstukken. Het bestuurlijk overleg dat de Regering heeft met de lagere overheden over tal van problemen waarmee zij te kampen hebben, wordt ook steeds begeleid door een apart overleg met de vier grote steden. Het gaat mij toch iets te ver, te zeggen dat Amsterdam

aanmerkelijk meer in de problemen zou zitten dan een stad als Den Haag.

Wat het sterktebeleid ten aanzien van de politie betreft zoals ik dat in de afgelopen jaren heb gevoerd, beperk ik mij maar tot het jaar 1980. Voor de grote vier steden zat voor 1980 100 man in de normale planning. Daarnaast hebben wij voor de grote vier apart nog iets gedaan. Het aantal politiemensen dat ter beschikking is gekomen van de stad Amsterdam in de periode waarin ik Minister van Binnenlandse Zaken ben, overtreft ruimschoots de tijdelijke bijstand van de Koninklijke Marechaussee die Amsterdam is gegeven. Vandaar ook dat ik het beleid zoals ik dat heb gevoerd ten aanzien van het terugtrekken van de Koninklijke Marechaussee van mijzelf redelijk acht en dat ik niet bereid ben, daarop terug te komen.

De geachte afgevaardigde de heer Bremen heeft nog eens herinnerd aan de goede gang van zaken op 19 augustus jl. De Amsterdamse politie en de Amsterdamse burgemeester hebben toen – ik zeg dit met nadruk – een goed opgezette planning gemaakt voor de ontruiming van het desbetreffende pand aan de Prins Hendrikkade. De heer Bremen heeft gevraagd hoe het nu zal gaan met de uitdeling van het geld dat ter beschikking komt voor het man- en het materieel-beschermend materieel. Voor het eerste is f 1,3 mln. uitgetrokken. Wat de aanschaf ervan betreft waarbij het in totaal gaat om materieel voor 5.000 politiemensen, zijn wij begonnen, de politie van Amsterdam en van die korpsen die meestal aan Amsterdam bijstand verlenen hiervan te voorzien.

Dit is dus geregeld. Vóór het eind van dit jaar zal de voorziening van dit materieel geheel zijn geregeld. Ter zake van een verbetering van onder andere de voertuigen, waarover wij ook een advies van de bewapenings- en uitrustingscommissie hebben gekregen, kan ik mededelen dat ook deze zaak vóór het einde van dit jaar volledig zal zijn afgerond. Ik ben het overigens met de heer Bremen eens dat een en ander snel in beleidsdaden moet worden omgezet. Dit is zeker geschied.

De heer Van der Spek heeft gesproken over de passage in de brief over de gang van zaken op de Lijnbaansgracht, die ik op basis van de ambtsberichten met mijn collega van Justitie heb formuleerd. Hoe zou ik het anders moeten doen? Ik ben die avond niet op de Lijnbaansgracht geweest. Diegenen die mij ten aanzien van dat soort aanlegenheden ambtsberichten verschaffen, doen dat uiteraard – dat ver-

trouwen heb ik – volledig conform de waarheid en de werkelijkheid. Vandaar dat op basis van die berichten een en ander ook in de desbetreffende brief is neergeschreven.

De heer Van der Spek heeft in zijn eerste termijn ook nog gevraagd om een soort van vrijgeleide voor Kamerleden. Ik meende dat hij dit toch min of meer als grapje bedoelde. Immers, elk Kamerlid kon vrijelijk op de 30e april in Amsterdam rondlopen. Ik begrijp dat de heer Van der Spek er niet is geweest.

De heer Van der Spek (PSP): Dat kon niet!

Minister Wiegel: Als hij er geweest was, zou hij het hebben kunnen merken.

De heer Van der Spek (PSP): Er was een afgesloten gebied.

Minister Wiegel: Mijnheer de Voorzitter! De andere leden van deze volksvertegenwoordiging weten hoe de gang van zaken op de dertigste april was. Alle leden hebben keurig een uitnodiging gekregen.

Mijnheer de Voorzitter! Dan ten slotte de vraag over de buitenlandse inlichtingendiensten. Die diensten zijn niet betrokken bij deze gang van zaken.

□

Minister De Ruiter: Mijnheer de Voorzitter! Een belangrijk deel van de betoegen in tweede termijn, mijn aandeel betreffende, ging over de situatie in de Groote Keyser zowel naar de meer civiel-rechtelijke kant van de ontruiming op basis van een vonnis van de burgerlijke rechter als met betrekking tot de eventuele inbeslagneming van de daar op gezette tijden werkzame maar toch illegale zender. Ik wil eerst een opmerking maken over de motie van de heer Nijhof.

Ik wil erop wijzen dat het in het algemeen niet zo gewenst is dat deze Kamer een uitspraak doet over strafrechtelijk optreden in een individueel geval en dan nog wel over een deel van dat optreden, namelijk de inbeslagneming. Het blijkt uit de tekst van de motie, dat de heer Nijhof er een beetje mee heeft gezeten, want de eigenlijke uitspraak van de Kamer is zodanig ingekleed met waarborgen dat het beleid toch helemaal weer aan de kant van degenen komt te liggen die het beleid moeten voeren. Ik geloof dat de heer Nijhof vertrouwen heeft in de beleidslijnen, die wij voor de behandeling van strafzaken in dit verband hebben opgesteld. Zou hij het in dit con-

De Ruiter

crete geval daarbij niet kunnen laten, gezien mijn toezegging dat wij allen, die hij in zijn motie heeft genoemd, de grootste aandacht hebben voor dit inderdaad zeer ongewenste verschijnsel? Ik denk dat wij op die manier beter te werk gaan. Wij mogen toch niet de verantwoordelijkheid, die wij samen hebben, als het ware door de Kamer laten overnemen.

De heer **Nijhof** (DS'70): Deelt de Minister de bedoeling van de motie?

Minister **De Ruiter**: Mijnheer de Voorzitter! Als de bedoeling van de motie is te zeggen, dat het een ongewenste, niet juiste situatie is dat in een pand in Amsterdam een illegale zender optreedt, zeg ik dat wij ons beleid oprichten om aan die situatie een einde te maken. Dat zeg ik niet nu pas maar dat is steeds aandachtspunt van ons geweest en heeft steeds onderdeel van ons beleid uitgemaakt. Alleen denk ik dat de afwegingen, die telkens moeten plaatsvinden, daar moeten plaatsvinden waar zij thuishoren.

Bovendien bestaat er, weliswaar niet formeel juridisch – want het ene is strafrecht en het andere is tenuitvoerlegging van een civiel vonnis – maar wel feitelijk materieel, een nauw verband tussen de ontruiming en het optreden tegen die zender. Daarop heeft de heer Kosto terecht gewezen. Ik zal nu enkele feiten meedelen, waaruit zal blijken dat ik mij thans liever niet begeef in een afrondend oordeel, wat trouwens inzake de ontruiming ook niet aan de Minister van Justitie is voorbehouden.

Op 18 januari van dit jaar heeft de deurwaarder door het opmaken van een proces-verbaal de toen aanhangig gemaakte fase van ontruiming afgesloten. Hij zou krachtens zijn eigen bevoegdheid opnieuw ontruiming moeten entameren en daarvoor bijstand van de burgemeester en de politie moeten vragen, voor zover verwacht wordt dat de ontruiming niet zonder slag of stoot zal verlopen. De situatie is op dit moment dat de rechthebbenden ontruiming eisen, maar daaraan de voorwaarde verbinden dat de gemeente de schade, die eventueel wordt veroorzaakt door de ontruiming, zal betalen.

Op grond van die voorwaarde heeft de burgemeester gezegd, dat hij daar niet in kan treden. Men kan die voorwaarde niet stellen. Morgen dient voor de Amsterdamse president een kort geding tegen de gemeente, waarvan deze kwestie de inzet is. Ik wil mij natuurlijk nu in geen enkel opzicht uitla-

ten over dat geding, dat zo aanstaande is, maar ik denk dat deze feiten voor dit moment voldoende duidelijke taal spreken.

Ik ben het van harte eens met de heer Kosto – hij was het ook al met mij eens, maar ik signaleer het toch even – dat wij inderdaad niet de weg moeten opgaan van zo groot mogelijke groepen criminaliseren bij dit soort gebeurtenissen. Er zijn zeker gradaties, maar wij moeten echter niet proberen het criminele element weg te cijferen. Het is onze opgave, hoe moeilijk die ook is, de juiste onderscheidingen aan te brengen.

De heer Bremen heeft erop gewezen – hij had dit een beetje in mijn betoog gemist – dat er zeer storende lacunes in onze wetgeving zijn en dat dit feit een ondergrond kan betekenen voor allerlei acties die men op zich zelf afkeurt en die niet kunnen worden goedgepraat. Ik ben het daarmee helemaal eens. Het probleem is echter dat dit voor mij gemakkelijk is om te zeggen, omdat deze lacunes in de wetgeving veelal beleidsterreinen van andere departementen betreffen en dat ik daarom niet al te hard wil gaan roepen, dat er zulke geweldige lacunes zijn die ons in de problemen brengen. Meer principiële gesteld – ik geloof dat dit ook in de bijdrage van mevrouw Wessel naar voren kwam – zeg ik: Laten wij die zaken niet los van elkaar maken. Materieel recht en formeel recht gaan in de sfeer van de handhaving van de rechtsorde werkelijk hand in hand. Het een kan eenvoudig niet zonder het ander.

Mevrouw Wessel heeft gezegd dat men in verband met de schadevergoeding niet te passief moet zijn ten opzichte van degenen die in relverband schade hebben aangericht. Ik wil er absoluut niet passief in zijn en als zij de tekst van wat ik heb gezegd doorleest, zal zij dat ook niet vinden. Ik heb wel willen zeggen – dat was ook mijn zorg en de onvolkomenheid in mijn betoog – dat dit voor een individuele verdachte een nuttige werking kan hebben, maar moeilijk voldoening kan geven voor degene, aan wie een kolossaal grote schade is toegebracht en die langs deze weg niet gemakkelijk tot een integrale schadevergoeding zal komen. Dat was de reserve die ik inbouwde, omdat ik niet te grote woorden wilde gebruiken, waaraan men zich in de praktijk niet kan houden. Ik zeg nogmaals toe dat ik dit facet, dat een belangrijke rol kan spelen bij de behandeling van individuele strafzaken, aan de orde zal stellen bij degenen die met deze takken van rechtspleging zijn belast.

De beraadslaging wordt gesloten.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de brieven van de Ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie over de gebeurtenissen in Amsterdam op 30 april 1980 (16 213, nrs. 2 en 3) voor kennisgeving aan te nemen en over de motie-Nijhof te stemmen aanstaande dinsdag.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt van 16.41 uur tot 16.48 uur geschorst.

Aan de orde is de behandeling van het wetsontwerp **Instelling van het ambt van Nationale ombudsman en wijziging van een aantal wetten (Wet Nationale ombudsman) (14 178)**.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **Stoffelen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! In maart 1963 verscheen onder de titel 'Betere bescherming tegen de overheid. Ook Nederland een Ombudsman. 'het rapport van de in 1960 door de Wiardi Beckmanstichting ingestelde commissie-Langemeijer. In het Ten geleide schreef de toenmalige adjunct-directeur van de Wiardi Beckmanstichting J. J. Voogd – in een andere hoedanigheid thans aanwezig, zij het niet in de zaal – onder meer: 'Het curatorium heeft met instemming van het rapport kennisgenomen. Het verheugt zich er met name over, dat de commissie heeft besloten uitgewerkte voorstellen te doen tot de instelling van een commissaris-generaal voor Bezwaren, een instituut dat zekere gelijkens bezit met de Ombudsman. Aan de discussie over de wenselijkheid van een dergelijk instituut, die thans in ons land op gang schijnt te komen, wordt daardoor een belangrijke bijdrage geleverd.'

En zo is het maar net, mijnheer de Voorzitter! Het Rapport van de commissie-Langemeijer was het eerste van een aantal waarin gepleit werd voor de instelling van een ombudsman. De discussie die toen pas goed op gang kwam heeft nu eindelijk, meer dan zeventien jaar later, geleid tot de behandeling in de Kamer van het op 22 oktober 1976 onder verantwoordelijkheid van het kabinet-Den Uyl ingediende wetsontwerp. Het is op zich treurig dat het zo'n acht jaar parlementaire discussie vergde voor dit wetsontwerp, dat voor de bescherming van de rechten en belangen van burgers tegenover een steeds machtiger wordende overheid zo belangrijk is, werd

Stoffelen

ingediend. Nog treuriger is het dat het bijna vier jaar duurde voor nu eindelijk het wertsontwerp gereed was voor behandeling hier. Ik kom hier overigens later nog op terug.

Waarom, mijnheer de Voorzitter, wordt nu zoveel jaren al geschreven en gesproken over en gepleit voor de instelling van het ombudsman-instituut? Waarom, mijnheer de Voorzitter, zijn het vooral socialisten die pleiten voor die ombudsman, voor die belangrijke aanvulling op de rechtsbescherming van de burgers tegenover de overheid?

Ik zie dat de Minister van Binnenlandse Zaken wil interrumperen. Van mij mag hij zeggen, dat het niet alleen socialisten zijn geweest, maar óók liberalen .....

Minister Wiegels: U haalt het politiek gezien iets te ver naar uzelf toe.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Als u nog even wacht, zult u zien, dat de feiten redelijk correct worden weergegeven.

Mijnheer de Voorzitter! De commissie-Langemeijer schreef er na een beschrijving van de groei in breedte en diepte van de overheidstaken en bevoegdheden en van de kwantitatief en kwalitatief vergrote macht van uitvoeringsorganen dit over:

'De stelling dat deze ontwikkeling gevaren in zich bergt voor de rechtszekerheid en de gerechtigheid vraagt nauwelijks om adstructie. Ook een onkreukbaar en bekwaam ambtenarenkorps kan mistasten bij haar pogen uit te maken welke monniken gelijk zijn. Men moge de door talrijke juristen uitgesproken tegenstelling tussen rechtsstaat en welvaartsstaat waarderen zo men wil, dat velen in beide – overigens vage – begrippen tegengestelde inhouden zien, kan erop wijzen dat men de rechtszekerheid in de welvaartsstaat als problematisch ervaart.

Er is juist voor degenen die het socialisme zijn toegedaan alle aanleiding te zoeken in hoeverre de burger groter bescherming en meer zekerheid tegen een machtige overheid kan worden geboden. Juist in hun denken neemt immers de overheid bij de behartiging van de zorg voor het algemeen welzijn een centrale plaats in. Eén van de pijlers van het menselijk geluk is het bezit van zekerheden. Het socialisme in ons land heeft zich gedurende tientallen jaren beijverd de bestaanszekerheid voor ons gehele volk tot werkelijkheid te maken. Van maatschappelijke vooruitgang zou echter slechts zeer ten dele sprake zijn indien de inpoldering van de bestaansonzekerheid gepaard zou gaan met terreinverlies aan de kant

van rechtszekerheid en de gerechtigheid. Want ook de gerechtigheid is hier in het geding. Naar gangbare Nederlandse opvatting eist zij dat gelijke gevallen een gelijke behandeling ondervinden.'

Het nieuwe beginselprogramma van de PvdA geeft blijk van dezelfde bezorgdheid: 'Er bestaat een grote afstand tussen de burger en de overheid. Het overheidsapparaat wordt eerder ervaren als een onpersoonlijke macht tegenover de mensen dan als een vorm van dienstverlening waarover zij zelf iets te zeggen hebben'. De overheidsbureaucratie is omvangrijk en neemt nog steeds toe. Democratische controle op de invloed van de vierde macht, het ambtenarenapparaat, en de vijfde macht, de talloze adviesorganen, is problematisch.

De democratische controle van de overheid wordt daardoor bemoeilijkt. De vertegenwoordigende organen zijn onvoldoende toegerust om verantwoord tegenspel te bieden. Politieke partijen en andere politiek/maatschappelijke organisaties kunnen de problemen maar ten dele opvangen, ook al omdat er slechts weinig mensen actief meedoen.

Socialisten willen de bestaande machtsongelijkheid bijvoorbeeld op economisch gebied doorbreken. Het belangrijkste instrument voor ons allen is de overheid. Meer greep van de gemeenschap op de economische machtsvorming betekent versterking van het overheidsapparaat. Het gevolg kan echter zijn dat de afstand tussen burger en overheid groter wordt en dat van de democratisering in de praktijk maar weinig terecht komt.

Om al deze redenen vinden wij dat de overheid onderworpen moet blijven aan het recht en dat de burgers beschermd moeten worden tegen willekeur en machtsmisbruik van overheidsorganen, aldus het PvdA-beginselprogramma. Bescherming dus van de burgers tegenover een steeds machtiger wordende overheid waarvoor de burgerlijke of administratieve rechter of administratief beroep onvoldoende soelaas kunnen bieden. Anders gezegd: het bieden van een forum voor klachten over onjuist overheidsoptreden. Overigens moeten wij ter wille van de billijkheid van de beschrijving hier wel bij bedenken dat bureaucratie eigen is aan iedere grote organisatie, dus niet alleen een kenmerk is van de overheid. Dit neemt niet weg, dat in het kader van dit wetsontwerp onze zorg uitgaat naar de beëtgeling van de overheidsbureaucratie.

Wie de situatie met betrekking tot de ombudsman in andere landen bekijkt, ziet dat ook tal van andere doeleinden worden nagestreefd en kennelijk ook worden bereikt. Bij het debat over de nota inzake het ombudsmanvraagstuk is door collega Rietkerk en vele anderen duidelijk gesteld dat mede om die reden de invoering van het instituut ombudsman zo belangrijk is.

De commissie-Langemeijer noemt maar liefst negen nevendoelinden:

1. Ook alleen naar de vorm onjuist overheidsoptreden kan zó objectief onderzocht worden.

2. Aan burgers die in onzekerheid verkeren over de juistheid van een beslissing, de competentie van een orgaan en het bestaan van andere vormen van toetsing, kan zo de weg gewezen worden.

3. Er gaat een preventieve invloed uit op het doen en laten van overheidsorganen van de wetenschap steeds het voorwerp van openlijke kritiek te kunnen zijn.

4. De wetenschap dat de overheid te allen tijde onderworpen kan worden aan een onderzoek door een onafhankelijke instantie, werkt bevorderend op het vertrouwen in de overheid.

5. De controlemogelijkheden van het parlement worden belangrijk vergroot.

6. Overheidsorganen worden voor ongegronde kritiek behoed.

7. De invloed van personen of periodieken waarvan het streven gericht is op het door zulke kritiek ondermijnen van het vertrouwen in het functioneren van een bepaalde democratische samenleving, kan worden teruggedrongen.

8. Het inzicht van de Regering in het functioneren van de aan haar ondergeschikte administratieve organen wordt vergroot.

9. Onvolmaaktheden in de wetgeving treden spoediger aan het licht.

Een niet geringe opsomming!

Maar niet alleen in theorie, niet alleen ideologisch, niet alleen uit buitenlandse ervaringen blijkt de noodzaak tot instelling van het instituut van ombudsman, de wijze, door en door onkreukbare, van alles en iedereen onafhankelijke man of vrouw met helpers, die klachten over het optreden van de overheid onderzoekt en beoordeelt. Het blijkt onder meer ook uit de dagelijkse praktijk van de VARA-ombudsman, de Ombudsvrouw en de gemeentelijke Ombudsman van Rotterdam en uit de ervaringen van de plaatselijke, gewestelijke en landelijke ombudsteams van de PvdA.

Stoffelen

Wie de praktijk van het administratief recht en beroep en van de overige klachtenregeling kent, weet hoezeer behoefte is aan die volkomen onafhankelijke figuur die de bevoegdheid heeft ambtenaren, getuigen-deskundigen op te roepen, onder ede te horen en alle documenten te bekijken, om daarna te beoordelen of een overheid of overheidsdienst of -ambtenaar zich al dan niet onbehoorlijk heeft gedragen.

De VARA-ombudsman meldde in het verslag 1975/1976 dat jaarlijks aan zo'n 15.500 mensen hulp en informatie gegeven wordt. In één jaar werden 3170 klachten tegen de overheid behandeld waarvan 1463 over de werking van algemeen verbindende voorschriften, 761 over de uitvoering ervan en over overheidsgedragingen en 857 over gemeentelijke instanties. In het seizoen 1976/1977 kwamen ongeveer 4000 klachten binnen, waarvan er overigens slechts 500 tegen de centrale overheid waren gericht.

Om al deze redenen waren wij en zijn wij voor een ombudsman wiens belangrijke functie is burgers te helpen die in de raderen van de bureaucratie verstrikt zijn geraakt. Het is de taak van de ombudsman te beoordelen of de klachten van burgers over de overheid of een overheidsorgaan gerechtvaardigd zijn. Het moet iemand zijn die openstaat voor al hun problemen. Het moet niet iemand zijn die meer tijd moet besteden aan het schrijven van briefjes met verklaringen van niet ontvankelijkheid dan het doen van onderzoek. Het moet een ombudsman zijn wiens competentie zich dus in beginsel uitstrekt tot ieder overheidsoptreden, van alle overheden, inclusief leger en politie. Het moet ook een ombudsman zijn die onafhankelijk is van alles en iedereen, maar bovenal van de Kroon en van andere bestuursorganen waarvan het optreden door hem of haar beoordeeld moet worden. Het moet ook een ombudsman zijn, die een nationale ombudsman is en niet een centrale ombudsman of rijksombudsman. Niet iemand die behoort tot of de indruk wekt te behoren tot Haagse kringen. Iemand wiens gezag meer nog dient voort te komen uit zijn persoonlijkheid, zijn bekwaamheid, integriteit en wijsheid dan uit zijn functie.

Tegen deze achtergrond willen wij nu dit wetsontwerp beoordelen. Daarbij zal ik achtereenvolgens ingaan op de duur van voorbereiding van deze behandeling, op de vraag wanneer de ombudsman wel of niet een overheidsoptreden mag onderzoeken, oftewel

zijn competentie in het algemeen, op de competentie van de ombudsman met betrekking tot de lagere overheden, zijn competentie met betrekking tot leger, politie en rechterlijke macht, zijn wijze van benoeming, de vraag wie klachten kan indienen, het onderzoek van klachten naar discriminatie, het tijdstip van aanstelling, openbaarheid en voorlichting om daarna conclusies te trekken.

Allereerst, mijnheer de Voorzitter, wil ik enige opmerkingen maken over de gang van zaken rond dit wetsontwerp tot nu toe. Dat brengt mij tot kritische opmerkingen naast waardevolle opmerkingen.

Toen eindelijk in oktober 1976 het wetsontwerp werd ingediend, waren de reacties niet onverdeeld gunstig. De krantekoppen uit die tijd getuigen ervan. Naast 'Gezocht: een duizendpoot' en 'Met je zorgen naar de ombudsman', ook 'De commissaris van onderzoek: een wassen neus?', 'Het halve ei' en 'Zal Don Quichotte de ambtelijke molens eindelijk te lijf gaan?' en 'De Nederlandse ombudsman staat nu al in zijn hemd'.

Het voorlopig verslag van mei 1977 was kritisch. Wij merkten op dat het rijpingsproces na 1971, bij de behandeling van de nota inzake het ombudsmanvraagstuk wel langdurig maar weinig vruchtbaar was geweest. De competentie van de ombudsman was zeer beperkt: alleen centrale overheid, de toetsingsgronden eveneens beperkt en bovendien onduidelijk, de wijze van benoeming garandeert geen onafhankelijkheid, de geheimhouding rond de rapportage is onjuist, de naam in onverstandig en de hele regeling is heidens ingewikkeld, zo stelden wij.

Na het voorlopig verslag van mei 1977, duurde het twee jaar en acht maanden voor de memorie van antwoord kwam. Wij vinden dat onbegrijpelijk en onaanvaardbaar lang. De kabinetsformatie en het vereiste overleg zijn onvoldoende verklaringen voor die extreem lange duur. Gedurende de kabinetsformatie is er, zo nemen wij aan, door ambtenaren gewoon doorgewerkt. Onbegrijpelijk is helemaal dat het nemen van beleidsbeslissingen zoveel tijd vergde. Dat is op zich merkwaardig, gezien het feit dat het kennelijk wel mogelijk is, in enkele maanden beslissingen te nemen over gigantische bezuinigingsoperaties en forse looningrepen.

Bij dit onderwerp had de Kamer in 1971 onder andere door aanvaarding van de motie-Rietkerk en overigens bij de behandeling van de nota inzake het ombudsmanvraagstuk duidelijk aan-

gegeven, hoe het wetsontwerp er volgens de Kamer uit zou moeten zien. Wij verzoeken de bewindslieden daarom eens echt te verklaren, waarom de opstelling van de memorie van antwoord zolang op zich liet wachten.

Minister **Wiegel**: In een tijd, waarin nog geen nieuw kabinet is gevormd – de kabinetsformatie van 1977 heeft vrij lang geduurd – kunnen politieke knopen niet worden doorgehakt. Gezien het voorlopig verslag waren er veel politieke knopen!

De heer **Stoffelen** (PvdA): Ik begrijp best dat niet in december 1977 of januari 1978 een memorie van antwoord op tafel kon liggen. Het zou onbillijk zijn om te zeggen dat dit verlangd kon worden. Sindsdien zijn er echter twee jaren verlopen. Daarop slaat mijn vraag.

De memorie van antwoord op zich en later de nota naar aanleiding van het eindverslag brachten overigens wel vele verbeteringen. Dat verdient en krijgt onze lof. De toetsingsgronden zijn niet meer beperkt tot de vraag, of het overheidsoptreden behoorlijk is geweest, nu de ombudsman daarbij ook aan de rechtmatigheid en doelmatigheid mag toetsen. Er ligt nu een goed voorstel over de openbaarheid van de rapportage door de ombudsman, die niet de geheimhouding regelt, maar de openbaarheid.

De Wet openbaarheid van bestuur is van toepassing. De onbegrijpelijkheid van de regeling is iets minder geworden door een verbeterde terminologie. De naam van de ombudsman is nu in aansluiting op het spraakgebruik niet meer Commissaris van onderzoek maar ombudsman. Stuk voor stuk zijn dat duidelijke verbeteringen. Dit maakt ook dat ik mij nu grotendeels kan beperken tot opmerkingen over aspecten die volgens ons nu nog onjuist zijn, althans verduidelijkt moeten worden.

Allereerst betreft dat de competentie van de ombudsman in het algemeen. De ombudsman is bevoegd, zo luidt het voorstel nu, te oordelen over gedragingen van de centrale overheid, rijksambtenaren, rijksdiensten, ook de gedeconcentreerde, verder over het leger, de politie (rijks- en gemeentepolitie) en niet over de rechterlijke macht. Dit alles is op zich weliswaar beperkt, maar wel redelijk duidelijk. Moeilijker wordt het als wij kijken naar de competentieregeling voor de ombudsman in geval de overheidsgedraging onder andere getoetst wordt of zou kunnen worden in een administratiefrechtelijke voorziening, administratief beroep of door een andere rechterlijke instantie.

Stoffelen

De regeling neergelegd in de artikelen 15 en 17 over de gevallen waarin de ombudsman niet verplicht is te onderzoeken maar het wel mag en de gevallen waarin hij of zij helemaal niet bevoegd is een onderzoek in te stellen, is nog steeds razend ingewikkeld. De terminologische vergelijking in de nota naar aanleiding van het eindverslag is slechts te volgen voor juristen die redelijk goed op de hoogte zijn van het administratief recht en dan nog slechts nadat zij in volle concentratie de tekst op zijn minst twee keer gelezen hebben. Wat moeten wij dan denken van de burger die al absoluut niet weet wat administratief recht is of administratief beroep, laat staan weet wat 'elke bij of krachtens de wet specifiek voor de toetsing van besluiten of handelingen van administratieve organen ingestelde procedure' is.

Mijn eerste vraag is dan ook: Willen de bewindslieden proberen in één of twee minuten in normaal Nederlands simpel uit te leggen wat er nu in die artikelen 15 en 17 staat? Hoe zouden zij die regeling bij voorbeeld uitleggen aan de werkers die bij het wisselen van ploegen 's ochtends vroeg de fabriekspoort uitgaan? Heb ik overigens goed begrepen dat de regeling in hoofdlijnen hierop neerkomt, dat de ombudsman altijd bevoegd is, tenzij over de omstrede overheidsgedraging – het overheidsoptreden waarover geklaagd wordt – ingevolge een in de wet genoemde beroepsprocedure bij een administratieve rechter of bij de Kroon door die rechterlijk instantie of de Kroon uitspraak is gedaan. Anders gezegd, dat iemand zich altijd in alle andere gevallen met kans op succes tot de ombudsman kan wenden mits hij of zij er rekening mee houdt dat zolang die zelfde zaak in procedure is bij een rechterlijke instantie de ombudsman wacht tot die procedure is afgewikkeld.

Willen de bewindslieden aangeven of en in hoeverre deze simplificatie in strijd is met de voorgestelde artikelen 15 en 17?

Willen de bewindslieden nadere voorbeelden geven van gevallen waarin bij de wet specifiek voor de toetsing van besluiten of handelingen van administratieve organen een procedure ingesteld is en idem waarbij dit krachtens wet is gebeurd?

Dit brengt mij, mijnheer de Voorzitter tot het punt dat voor ons zoal niet het belangrijkste is bij deze behandeling, dan toch wel één van de drie belangrijkste: de competentie van de ombudsman ten aanzien van de lagere overheden.

Zo ongeveer sinds 1963 toen het rapport van de commissie-Langemeijer verscheen – ik denk in dit verband ook aan indrukwekkende redevoeringen van liberalen als Polak maar dan in tweërlei hoedanigheid – wordt in de PvdA en sedert het eind van de zestiger jaren door de PvdA-fractie gepleit voor de aanstelling van één ombudsman, één ombudsman voor alle overheden dus ook de lagere. In de schriftelijke voorbereiding is hier zoveel over geschreven dat ik nu volsta met nog eens alle argumenten voor en tegen op een rijtje te zetten.

Er zijn vooral zeven argumenten voor het bepalen of in beginsel bepalen dat de competentie van de ombudsman zich ook over de lagere overheden uitstrekt of dient uit te strekken. Ik noem ze nog eens, in willekeurige volgorde:

1. Het is voor het gezag en het feitelijk functioneren van het ombudsmaninstituut van grote betekenis dat de ombudsman er is voor iedereen die zich wil beklagen over een overheidsgedraging, welke overheid, welke dienst van de overheid dat ook moge zijn. Anders gezegd: het zou schadelijk zijn voor de ombudsman – fnuikend voor zijn gezag – als hij in meer dan de helft van alle klachten zou moeten berichten dat hij niet bevoegd is de klacht te onderzoeken.

2. De Tweede Kamer heeft op 16 februari 1971 met zeer grote meerderheid de motie-Rietkerk aangenomen ter gelegenheid van de behandeling van de nota over het ombudsmanvraagstuk. Die motie stelt onder meer: 'De Kamer,' overwegende verder dat de competentie van de ombudsman zich in beginsel ook tot het door de lagere openbare lichamen gevoerde bestuur moet kunnen uitstrekken, voor zover door dit bestuur geen aparte overeenkomstige voorzieningen zijn getroffen doch dat overwegingen van praktische aard ertoe kunnen nopen in eerste tijd met het onderzoeken en beoordelen van het bestuur van de centrale overheid te volstaan. Het ligt zeer voor de hand dat de Kamer enige consistentie betracht ten opzichte van haar stellingname in 1971.

3. Principeel moet opgemerkt worden dat als – om met de nota naar aanleiding van het eindverslag te spreken – de provinciale staten of de gemeenteraden beslissende invloed kunnen uitoefenen op benoeming en ontslag, de onafhankelijkheid van de provinciale respectievelijk lokale ombudsmannen in het gedrang zou kunnen komen. De bevoegdheid van deze ombudsmannen zou immers mede betrekking

hebben op bestuursraden van de provinciale staten en de gemeenteraden. Gemeenteraden en staten hebben anders dan het normale parlement een eigen bestuursbevoegdheid.

4. Het ombudsmaninstituut is te beschouwen als sluitstuk op het geheel van administratiefrechtelijke rechtsbescherming. De Wet Administratieve Rechtspraak Overheidsbeschikkingen geldt voor beschikkingen van lagere overheden. Het zou niet logisch zijn dan het sluitstuk van de rechtsbescherming van de burger niet te laten gelden van lagere overheden.

5. In nagenoeg alle landen waar het ombudsmaninstituut bestaat strekt de competentie van de ombudsman zich mede uit over de lagere overheden. Het valt niet in te zien waarom Nederland een afwijkende regeling zou moeten hebben.

6. In de praktijk blijkt dat de meeste contacten tussen burgers en overheid – en daarom ook de meeste conflicten – de verhouding burger met het gemeentebestuur of gemeentelijke overheid raken. Uit de ervaringen van de VARA-ombudsman blijkt dat bij voorbeeld in het seizoen 1976/1977 van de ± 4000 klachten er slechts 500 tegen de centrale overheid waren gericht.

Uit de sociobus-enquête blijkt onder meer dat van degenen die de laatste 12 maanden wel eens klachten hadden gehad over gemeentelijke diensten en bedrijven:

43% vond dat de behandeling van de zaak (aanvraag, brief, bezwaarschrift enz.) te lang duurde: 'ze hadden bij voorbeeld geen tijd voor me of ik werd door vage beloften aan het lijntje gehouden'.

22% vond: niet voldoende of onjuiste informatie gekregen te hebben.

22% vond: 'Mijn klachten en/of problemen werden niet serieus genomen; men was niet bereid om zich in mijn zaak te verdiepen'.

14% vond: door de betrokken ambtenaar geïntimideerd te zijn: 'Ik vond dat hij mij bang maakte/dreigde bij voorbeeld door te schelden, kortaf te zijn, te dreigen met moeilijke en formele procedures, door te moeilijk taalgebruik'.

12%: 'Mijn zaak (brief, aanvraag e.a.) werd afgewezen, er werd negatief gereageerd.

20% gaf andere oorzaken aan.

1% gaf geen antwoord.

Van al degenen die klachten hadden, heeft 40% iemand of een instelling om raad gevraagd. Van die 40% heeft weer 40% zich gewend tot een raadslid, een wethouder of een burgemeester. Ten slotte zegt 51% van de bevol-

Stoffelen

king van de ombudsman die mede voor lagere overheden functioneert, gebruik te zullen maken en 21% dat het er van af hangt. Dit laatste is logisch; natuurlijk hangt het ervan af. **Samenvat:** Het blijkt uit de praktijk dat er grote behoefte is aan een nationale ombudsman ook voor lagere overheden.

7. Met uitzondering van de allergrootste gemeente is het in de praktijk niet realiseerbaar voor gemeenten zelf een ombudsman te benoemen. Op dit moment heeft alleen Rotterdam een ombudsman en vanaf 1 september ook Den Haag.

Tegen al deze argumenten worden vooral vier argumenten ingebracht.

1. Het uitbreiden van de competentie van de nationale ombudsman tot de lagere overheden is centralistisch. Deze tegenwerping moet op een misverstand berusten. Een competentie van de nationale ombudsman tot de lagere overheden doet niets af of toe aan de bevoegdheden van de gemeenteraden en staten zelf overeenkomstige voorzieningen te treffen. En daarnaast is de ombudsman een nationale ombudsman en geen rijksombudsman. Bovendien heeft het oordeel van de ombudsman geen direct rechtsgevolg.

Als het iets regelen op rijksniveau – zodanig dat het geen enkele inperking betekent van bevoegdheden van lagere organen – centralistisch is, verrichten wij niets anders dan centralistische daden.

2. Een tweede tegenwerping is dat er in de praktijk geen behoefte aan is. Gemeenteraden hebben zelf al de nodige voorzieningen getroffen, aangepast aan de plaatselijke behoeften. Deze tegenwerping is strijdig met de keiharde feiten, omstandigheden en ervaringen in Nederland en trouwens ook in andere landen waar een ombudsman functioneert.

3. De nationale ombudsman zou overbelast raken als hij ook klachten tegen overheden zou moeten onderzoeken. Dit valt moeilijk te beoordelen. Waarschijnlijk is het niet omdat in alle landen waar een ombudsman functioneert, het aantal klachten over lagere overheden beperkt is tot enkele duizenden per jaar. Te verwachten valt verder dat de burgers, die hun klachten kunnen voorleggen aan gemeentelijke ombudslieden of overeenkomstige instellingen, dat veelal zullen kiezen boven het indienen van een klacht bij de nationale ombudsman. Immers, die plaatselijke voorzieningen zijn het dichtst bij de hand. Niettemin is het amendement, overeenkomstig

de motie-Rietkerk, beperkt tot de beginseluitspraak dat de competentie van de ombudsman zich dient uit te strekken tot de lagere overheden. Om praktische redenen zal de ombudsman zich voorlopig beperken tot de centrale overheid. Na een hopelijk korte periode van inwerken en ervaring opdoen kan dan bij algemene maatregel van bestuur de competentie uitgebreid worden.

4. Een nationale ombudsman staat te ver van de plaatselijke situatie af. Dit kan, maar hoeft niet. Het hangt van de organisatie van het apparaat van de ombudsman af. Een gedeconcentreerde opzet is zeer wel denkbaar. In sommige gevallen kan een iets grotere afstand tot het plaatselijk gebeuren of het gedrag dat beoordeeld wordt, eerder een voor- dan een nadeel zijn.

Ten slotte als toelichting op mijn amendement nog het volgende. Als een klacht eerst ingediend zou worden bij een gemeentelijke ombudsman en daarna bij de nationale, zal de nationale ombudsman zich, normaal gesproken, uiterst terughoudend opstellen bij zijn onderzoek, als hij al onderzoekt, wat natuurlijk van de toepassing van artikelen 15 of 17 afhangt.

Anders gezegd, de nationale ombudsman zal dus hoogstens marginaal toetsen, normaal gesproken. Denkbaar is echter (praktijkervaringen wijzen daarop) dat de gemeentelijke ombudsman of zelf doorverwijst, bij voorbeeld omdat de zaak rijksaspecten heeft, of dat juist het verschil in bevoegdheden een onderzoek door de nationale ombudsman wenselijk maakt.

Afsluitend wat de competentie van de ombudsman betreft enkele opmerkingen over ombudsman en politie, ombudsman en leger en ombudsman en rechterlijke macht. Allereerst de politie. Het zal duidelijk zijn dat wij ervoor zijn dat de competentie van de ombudsman ook de rijkspolitie en de gemeentepolitie betreft. Wij hebben er met instemming kennis van genomen dat een eventuele klachtenprocedure in het kader van de Politiewet voor de burger de weg niet afsnijdt naar de ombudsman. In de memorie van antwoord stellen de bewindslieden dat die politiewetprocedure wel te beschouwen is als een administratief-rechtelijke voorziening maar dat de ombudsman na de eindbeslissing kennis kan nemen van de klacht indien de klager daarom verzoekt.

Ik neem aan dat dit toch alleen geldt als en voorzover die administratief-rechtelijke voorziening niet leidt tot een rechterlijke uitspraak of uitspraak van de Kroon. Als dit wel het geval is,

zou de ombudsman volgens het wetsontwerp zelf niet bevoegd zijn. Enige nadere informatie wordt zeer op prijs gesteld.

En dan de competentie van de ombudsman met betrekking tot het leger. Uit onze algemene uitgangspunten vloeit voort dat wij ervoor zijn dat de competentie van de ombudsman ook het leger betreft.

Zeker in het leger waar (laat ik het eens vriendelijk zeggen) hiërarchische verhoudingen soms belemmerend werken voor het functioneren van de individuele militair en waar de zin van het werk niet altijd en zeker niet aan een ieder duidelijk is, kan een burger, een individuele werknemer in de knel komen. Het kan dan van groot belang zijn dat die werknemer buiten hiërarchische verhoudingen om zijn beklag kan doen bij de ombudsman. Een afzonderlijke ombudsman voor de krijgsmacht is niet nodig en niet wenselijk. Niettemin is het duidelijk dat het oordelen over klachten inzake specifiek militair aangelegenheden niet eenvoudig is. In dit verband wil ik toch volstaan met twee vragen.

Zijn de bewindslieden met de indieners van de Defensienota 1979 van mening dat een afzonderlijke substituu-ombudsman belast zou moeten worden met het onderzoek in krijgsmachtaangelegenheden? Zo ja, hoe verhoudt zich dit tot hun reserve ten aanzien over specialistische vaksubstituten, gezien de noodzaak dat al die substituten de nationale ombudsman moeten kunnen vervangen? Mag er formeel dat wel feitelijk een relatie bestaan tussen de ombudsman en de Inspecteur Generaal voor de Krijgsmacht, en zo ja, in hoeverre?

Ten slotte de competentie van de ombudsman met betrekking tot de rechterlijke macht. Uit de schriftelijke voorbereiding is al gebleken dat wij oorspronkelijk nogal wat twijfels hadden over het buiten de bevoegdheid tot oordelen van de ombudsman stellen van de rechterlijke macht.

In de verdere schriftelijke voorbereiding hebben de bewindslieden ons overtuigd. Niettemin vragen wij ons af of de procureur-generaal bij de Hoge Raad zonder meer in staat is, tot uitvoering van de voorstellen van de Regering te komen. Als thans al, zonder dat het overgrote deel van de bevolking die feitelijke mogelijkheid kende, klachten werden ingediend over het optreden van leden van de rechterlijke macht of van rechterlijke colleges, met hoeveel klachten moet dan niet gerekend worden bij in werking treden van de wet? Kan de procureur-generaal

Stoffelen

zonder nadere organisatorische voorzieningen tot uitvoering van de wettelijke regeling komen? Stellen de bewindslieden zich voor, ook voorlichting te doen geven over dit gedeelte van de wet, mocht deze door het parlement aanvaard worden en kracht van wet krijgen? Zo ja, hoe en door wie wordt die voorlichting dan gegeven?

Tot zover de competentie van de ombudsman. Vervolgens het tweede aspect van dit wetsontwerp dat verbeterd moet worden. Dat is dan de wenselijkheid, te bepalen dat een ieder een klacht moet kunnen indienen over onjuist, onbehoorlijk overheidsoptreden, dus niet alleen degene die belanghebbend is en rechtstreeks geraakt is door het gewraakte overheidsoptreden. Ook dit onderwerp is in de schriftelijke voorbereiding zo uitvoering aan de orde geweest, dat ik er nu kort over wil spreken. Als het wetsontwerp alleen zou beogen rechts- en belangenbescherming te bieden voor degene die meent onbehoorlijk door de overheid behandeld te zijn, zou de zaak misschien simpel zijn: dan alleen een bevoegdheid tot het indienen van klachten voor belanghebbenden.

De instelling van het instituut van de ombudsman heeft echter vele andere doeleinden, onder andere die tot verbetering van het functioneren van de overheid.

Ik wil nu eens praktisch worden. Wat zou bij voorbeeld de Minister van Justitie doen als hij, voor een overheidsloket staande, zou meemaken dat iemand die voor hem in de rij stond schandelijk hondsbrutaal afgebeekt en afgewezen zou worden door de ambtenaar achter het loket? Stel nu dat de uitgescholden burger òf omdat deze een angstige buitenlandse werknemer is òf een defaitistische pessimist die ieder vertrouwen in de overheid verloren heeft er niet voor voelt een klacht in te dienen? Dan weet ik zeker dat de Minister van Justitie, die ik ken als een wijs en rechtvaardig mens, voor die burger zou opkomen en zo nodig een klacht zou indienen bij de ombudsman. Zo ken ik hem en dat pleit voor hem. Laten wij dan ook niet moeilijk doen en bepalen dat de klacht, het verzoek te onderzoeken, door een ieder gedaan kan worden, zoals al door een brede kamermeerderheid in 1971 uitgesproken werd als wenselijkheid. Om deze redenen hebben wij dan ook het amendement van collega Nijpels mede ondergetekend. Ik neem aan dat hij daarop nog een uitvoerige toelichting zal geven.

En dan het derde aspect van dit onderwerp dat verbetering behoeft: de wijze van benoeming. Vanaf het begin van de discussie zijn wij voorstander geweest van benoeming en ontslag van de ombudsman door het parlement.

Ook hierover is in de schriftelijke voorbereiding zoveel gediscussieerd dat ik er nu kort over kan zijn. De taak van de ombudsman is, hoe dan ook, vanaf het begin de controle op het optreden van de rijksoverheid en de rijksambtenaren. Dat vereist dat de ombudsman volledig onafhankelijk is van de Kroon. Dat is veel belangrijker dan absolute onafhankelijkheid ten opzichte van de nationale volksvertegenwoordiging. Daarom ook hebben wij gevraagd wat nu de zin is van een bepaling dat de Kroon op voordracht van de Tweede Kamer de ombudsman benoemt. Of de Kroon volgt altijd die voordracht of niet. Als die voordracht altijd gevolgd wordt, kan de Tweede Kamer de ombudsman net zo goed zelf benoemen. Als de Kroon de voordracht niet altijd volgt, is er des te meer reden voor het parlement, de ombudsman zelf te willen benoemen. Alle andere argumenten veranderen niets aan deze logica. Daarom hebben wij graag de amendementen van collega Nijpels ondertekend die de benoeming door het parlement voorstellen.

Voor wij tot onze conclusie komen, wil ik enkele opmerkingen maken over het onderzoek van klachten over discriminatie, het tijdstip van in werking treden van de wet en benoeming van de ombudsman en de voorlichting.

Allereerst het onderzoek van klachten over discriminatie. Nog niet zo lang geleden, namelijk bij de behandeling van de begroting voor Justitie heeft collega Roethof indringend en beeldend gesproken over de discriminatie van minderheden. Hij heeft toen weer gepleit voor instelling van een onafhankelijk orgaan voor het onderzoek van klachten over discriminatie van minderheden.

De Minister van Justitie heeft toen bij die begrotingsbehandeling toegezegd dat dit alles onderzocht zou worden. 'Het denkbeeld om daarvoor een onafhankelijk orgaan in het leven te roepen moet daarbij zeker onder ogen worden gezien', aldus de Minister van Justitie. Ik vraag hem nu: Hoever is dat onderzoek? Wanneer komt dat onafhankelijke orgaan? Wij moeten ons wel realiseren dat de spanningen tussen etnische minderheden en de autochtone bevolking duidelijk toenemen. De spanningen dreigen hier en

daar al tot uitbarsting te komen. De discriminatie van minderheden lijkt fors toe te nemen. Een onafhankelijk onderzoek naar klachten over discriminatie lijkt meer dan ooit dringend noodzakelijk, wie ook gediscrimineerd mag hebben, overheid of niet. Overigens zal de ombudsman zolang dat onafhankelijke orgaan er niet is, maar ook daarna, klachten over discriminatie door de overheid uiteraard onderzoeken.

Over het tijdstip van invoering van het instituut schrijven bewindslieden dat naar verwachting invoering per 1 januari 1982 zou kunnen plaatsvinden. Een ambtelijke werkgroep is kennelijk inmiddels bezig met de voorbereiding van de invoering. Kan daar al iets meer over verteld worden? Men zou ook kunnen vragen of het wel verstandig is de zetel van de ombudsman in Den Haag te vestigen, aangezien de indruk zou kunnen worden gewekt dat de ombudsman toch behoort tot, onderdeel uitmaakt van de Haagse Kringen, het Haagse circuit of de departementale wereld? Willen de bewindslieden nog eens nader ingaan op het tijdstip en de wijze van invoering?

Tot die wijze van voorbereiding en van invoering behoort zeker het opzetten van een goede voorlichting; voorlichting allereerst over de opzet van de regeling, de bevoegdheden, de mogelijkheden en onmogelijkheden van de ombudsman. Hiervoor heb ik al gezegd dat het wetsontwerp ondanks tal van verbeteringen en verduidelijkingen nog steeds heidens ingewikkeld is. Heldere voorlichting daarover is zeker noodzakelijk – daarom heb ik de bewindslieden de unieke mogelijkheid gegeven enkele artikelen helder uiteen te zetten – al was het alleen al om te voorkomen dat de burgers te grote verwachtingen hebben van de mogelijkheden van de ombudsman.

Dat brengt mij ook tot de conclusie. Sinds jaar en dag blijkt hoe sterk de behoefte van erg veel mensen is aan hulp, informatie en bescherming tegenover de overheid. Dit blijkt in ieder geval erg duidelijk uit de ervaringen van de VARA-ombudsman die al zeer vele jaren voortreffelijk werk heeft verricht. Tal van mensen die verdwaald waren in de bureaucratische doolhof of de weg niet wisten te vinden naar instanties die hen konden helpen, als die instanties er al waren, konden met hun problemen terecht bij deze ombudsman.

Daarom is de behoefte groot niet alleen aan voorlichting, aan het wegwijs gemaakt worden, maar ook en vooral

Stoffelen

aan hulpverlening. Daarom is de VARA ombudsman actief op de terreinen van individuele hulpverlening, structurele hulpverlening, bevorderen van zelfwerkzaamheid, het bevorderen van zelforganisatie, informatie, aanvullen van leemte in de hulpverlening en research. Dat geeft al aan dat de nationale ombudsman maar voor een gedeelte in die behoeften kan voorzien.

Hij kan onderzoeken en een oordeel geven over het al dan niet behoorlijk zijn van een bepaald overheidsoptreden. Hij kan ook misstanden signaleren. Niet meer en niet minder. Dit betekent overigens ook dat de functie van zo'n VARA-ombudsman zijn grote betekenis blijft houden. Uit de praktijk blijkt evenzo dat bij voorbeeld in de periode 1975-1976 van alle klachten het voor 28% klachten betrof tegen particulieren, voor 13% klachten over de uitvoeringsorganen van de sociale verzekeringen, voor 25% klachten over de werking van algemeen verbindende regeling, voor 13% klachten over gedragingen van de centrale overheid en voor 15% klachten over gemeentelijke instanties. Van al die klachten zou de nationale ombudsman dus 13% kunnen behandelen en na aanvaarding van het amendement van mij en collega Nijpels en uitbreiding van de competentie tot de lagere overheden nog eens 15%.

Dat is niet niks, maar het is beperkt. Veel van de klachten zullen telefonisch of mondeling binnenkomen. De nationale ombudsman gaat alleen onderzoeken op basis van schriftelijke verzoeken. Wij bepleiten overigens wel dat de ombudsman dat vereiste van het schriftelijk verzoek zeer ruim opvat en in beginsel iedere schriftelijke aanduiding serieus neemt en behandelt. Te hoge verwachtingen kan men dus bepaald niet hebben van de nationale ombudsman. Dit alles neemt echter niet weg dat wij de spoedige invoering van het instituut van ombudsman buitengewoon belangrijk achten.

Sinds 1963 en nog sterker sinds 1968 pleiten wij voor instelling van het instituut van ombudsman ter bescherming van het recht en de belangen van de burger die vermalen dreigt te worden door de overheidsbureaucratie of die door die overheidsbureaucratie geschaad wordt of onbehoorlijk behandeld wordt. Die burgers moeten beschermd worden tegen willekeur en machtsmisbruik door de overheid. Bescherming van de mensen en instellingen tegenover een steeds machtiger wordende overheidsbureaucratie is nodig. De onafhankelijke, integere,

wijze en doortastende ombudsman kan daarbij een zeer belangrijke rol spelen.

In Zweden werd in 1713 de voorloper van de ombudsman benoemd en de ombudsman in 1809. Wij hopen dat Nederland nu zal volgen en in 1982 een nationale ombudsman zal hebben. Wij zullen daar graag aan meewerken.

□

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Het zal niemand verwonderen, dat de VVD-fractie vandaag met veel genoegen aan het debat over dit wetsontwerp deelneemt, niet vanwege de bijna tien jaar die het heeft moeten duren, voordat we aan de mondelinge behandeling toe zijn, maar wel over het feit, dat de in de motie-Rietkerk in 1971 door de Kamer aangegeven lijnen, voor een groot gedeelte in het wetsontwerp terecht zijn gekomen en dat, voor zover dat niet het geval is, de Kamer naar alle waarschijnlijkheid via een aantal amendementen het wetsontwerp alsnog zal bijschaven.

Het blijft overigens merkwaardig, dat pas negen jaar nadat de Tweede Kamer vrijwel unaniem de motie-Rietkerk had aangenomen, er zicht komt op de introductie van de ombudsman in ons land. Voor die vertraging wordt in de memorie van antwoord als voornaamste reden aangegeven dat het gaat om een buitengewoon ingewikkelde materie. Ik zal niet ontkennen, dat dit wetsontwerp nogal wat consequenties met zich mee brengt, maar twee jaar en acht maanden wachten op een memorie van antwoord, is toch wel wat lang voor een wetsontwerp, waarvan Regering en parlement bij tal van gelegenheden het grote belang hebben benadrukt. Die twee jaar en acht maanden zijn overigens nog niets bij de vijf jaar die het kabinet-Den Uyl nodig heeft gehad, om aan de motie-Rietkerk uitvoering te geven.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Kunt u die vijf jaar toelichten?

De heer **Nijpels** (VVD): Het lijkt mij nogal duidelijk. U kunt zich nog het moment herinneren dat de motie-Rietkerk ook door uw fractie werd aangevaard. Pas in 1976 heeft het kabinet-Den Uyl een wetsontwerp ingediend.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Kunt u ook aangeven, wanneer dit kabinet aantrad?

De heer **Nijpels** (VVD): Dit behoef ik u niet te vertellen. U weet dit veel beter dan ik, want toen zat u al in deze Kamer en ik nog niet.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Daarom weet ik ook dat vijf jaar te veel is.

De heer **Nijpels** (VVD): Ik heb zojuist de interessante discussie tussen u en de Minister van Binnenlandse Zaken over de kabinetsformaties aangehoord. Ik neem aan dat, toen het kabinet-Den Uyl aantrad, enkele fundamentele ideeën op het ministerie bestonden over de ombudsman. Ik ben van mening dat, gelet op de voortvarendheid waarmee uw fractie over dit onderwerp in het verleden heeft gesproken, door een kabinet waarin uw fractie een behoorlijke positie innam, meer haast had kunnen worden gemaakt met dit onderwerp.

Het was daarom verheugend dat de Minister van Binnenlandse Zaken de nota naar aanleiding van het eindverslag op zeer korte termijn aan de Kamer heeft doen toekomen, zodat het wetsontwerp, als de Eerste Kamer meewerkt, nog dit jaar in het Staatsblad kan prijken. Ik ben de Minister dankbaar voor de nu getoonde speed en ik hoop dat de Regering en de Kamer uiteindelijk tot een grote mate van overeenstemming over dit wetsontwerp kunnen komen, omdat de instelling van het instituut van de ombudsman, politiek zo'n breed mogelijk draagvlak dient te hebben.

Bij de behandeling van dit wetsontwerp ontcom ik niet aan een kleine historische terugblik. Wat in de geschiedenis van de ombudsman opvalt, is dat er eigenlijk al vanaf 1945 in ons land is gepraat over klachtenmogelijkheden voor burgers over overheidsop treden, maar dat geopperde ideeën buitengewoon snel in de onderste laden van bureaus verdwenen.

Het was een van de voorgangers van deze Minister, de heer Toxopeus, die uiteindelijk de stoot in de juiste richting heeft gegeven door in de jaren zestig het interdepartementaal ambtelijk overleg op gang te brengen over de rapporten van de commissies-Langemeijer en -Belinfante. Het kabinet-De Jong presenteerde in 1968 een nota over het ombudsman-vraagstuk en de besluitvorming over deze nota resulteerde in de motie-Rietkerk, waarin de grondslag werd gelegd voor de ombudsman, zoals die waarschijnlijk in 1982 zal gaan functioneren. In hoeverre het nu voorliggende wetsontwerp beantwoordt aan de verlangens neergelegd in de motie-Rietkerk, is een vraag die ik straks zal proberen te beantwoorden.

Eerst maak ik een paar opmerkingen over de wenselijkheid van een ombudsman. Er is wel eens geopperd dat

Nijpels

de wet-AROB de ombudsman minder noodzakelijk zou maken. Ik geloof dat uit zo'n opmerking gebrek aan inzicht in het wezenskenmerk van de ombudsman blijkt. De wet-AROB geeft op het hoogste niveau – ik doel op de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State – de mogelijkheid van een rechtmatigheidsstoetsing van de beschikking van een orgaan aan de in de wet opgesomde normen. Het zal natuurlijk wel zo kunnen zijn dat gedragingen rond zaken die aan de AROB-rechter zijn voorgelegd, naderhand ook bij de ombudsman terecht komen.

Ik meen zelfs dat wij er op moeten rekenen, dat die situatie zich vrij vaak zal gaan voordoen. Maar de beoordeling door de ombudsman zal een heel ander karakter dragen, daar artikel 27 van de wet de ombudsman verplicht bij zijn onderzoek de rechtsgronden van het administratief-rechterlijk oordeel in acht te nemen. Niettemin zal de verhouding tussen de wet-AROB en de ombudsman in de toekomst mogelijk nog voor interessante taferelen kunnen zorgen.

Ook is wel betoogd dat de Wet Openbaarheid van Bestuur de behoefte aan een ombudsman zou doen afnemen. Het kan wellicht zijn, dat door de wet Openbaarheid van Bestuur, overheidsgedragingen eerder aan het licht komen en via andere wegen gecorrigeerd worden, dan die van de ombudsman. Als dat zo is, zullen er wellicht enige klachten minder zijn, maar zullen er toch nog steeds genoeg klachten overblijven, die de instelling van de ombudsman rechtvaardigen.

Over de vraag of de ombudsman als een vorm van rechtsbescherming gezien moet worden, is in de wetenschappelijke wereld heel wat afgepraat. Van rechtsbescherming in de zin dat er een rechterlijk oordeel wordt uitgesproken, waaraan de burger iets kan ontnemen, is natuurlijk geen sprake. Maar toch – en dat blijkt ook uit de ervaringen in de landen die ons zijn voorgegaan – zal het oordeel van de ombudsman over overheidsgedragingen door het betrokken overheidsorgaan niet met goed fatsoen genegeerd kunnen worden.

Mocht overigens dat overheidsorgaan zelf niet corrigerend optreden, dan staan er altijd genoeg politici in de startblokken om het gedane onrecht te bestrijden. Hoewel wij dus formeel bij de ombudsman niet mogen praten over rechtsbescherming, durf ik materieel die term wel te gebruiken. Professor Crinice le Roy constateerde in zijn Openbare Les in 1969 al een opruk-

kend ambtenarenapparaat en sinds die tijd is de term 'de vierde macht' razendsnel ingeburgerd en wordt aan de harde waarheid van zijn stellingname door niemand meer getwijfeld. Burgers dreigen op allerlei fronten in de knel te raken in de raderen van de ambtelijke bureaucratie. Het is niet voor niets dat allerwegen is gezocht naar middelen om de burger uit de knellende omhelzing met het overheidsapparaat te bevrijden. De wenselijkheid van een doorzichtig overheids-optreden leidde tot de Wet Openbaarheid van Bestuur. De wenselijkheid van een betere rechtsbescherming tegen overheids-optreden, vond gestalte in de wet-AROB. Beide wetten hebben de burger weer een stukje terrein terugggegeven dat hij de afgelopen jaren op de overheid had verloren. Het onderhavige wetsontwerp vormt in de ogen van mijn fractie het derde product van de gedachtenvorming rond de verzwakte positie van de burger tegenover de overheid. De ombudsman kan in de VVD-visie beschouwd worden als het dak voor het bouwwerk van de rechtsbescherming van de Nederlandse burger.

Welke vorm dat dak uiteindelijk zal gaan krijgen, is nu nog niet te voorspellen, maar de ervaringen in de landen die ons zijn voorgegaan, spreken boekdelen. Het opereren van de ombudslieden in andere landen heeft, hoe verschillend zij dikwijls ook werken, aangetoond dat er in een wezenlijke behoefte wordt voorzien. Polak, de latere liberale Minister van Justitie in het kabinet-De Jong, heeft in de jaren '60 eens gezegd dat hoelang het ook mocht duren, een bepaalde vorm van ombudswerk in parlementaire democratieën niet is tegen te houden. Ik heb niet exact kunnen achterhalen waar hij deze stelling op baseerde, maar een feit is wel dat het ombudswerk in tal van landen om zich heen grijpt. Als in november het Internationale Ombudsmaninstituut in Israël bijeen komt, zullen daar nu tachtig ombudslieden aan deelnemen tegen veertig vier jaar geleden. Ik ben de Minister erkentelijk voor het feit dat hij de bijzondere Commissie attent heeft gemaakt op het verblijf van een der bestuursleden van het Instituut in Nederland, zodat de leden van de commissie nader van gedachten kunnen wisselen over ervaringen elders in de wereld. Ik zou aan deze opmerking gelijk de vraag willen verbinden, hoe de Regering verder denkt contact te onderhouden met deze internationale organisaties.

Sprekend over de ombudsman in andere landen, stel ik met genoegen vast dat de ombudsman in Nederland uiteindelijk een vorm gaat krijgen die veel op die van de Deense ombudsman lijkt. Bij de discussies in 1971 bleek duidelijk dat de Kamer bij voorbeeld niets voor het Engelse model voelde, waar onder andere klachten slechts via een parlementslid op tafel gebracht kunnen worden en waar de competentie nogal stringent afgebakend is. Kijkend naar andere landen valt eveneens op dat men in de Scandinavische landen al in de vorige eeuw met het ombudswerk is gestart. Zweden kende bij voorbeeld al vanaf 1809 een vorm van ombudswerk en Finland startte met haar ombudswerk in 1919.

Ook enige Westeuropese landen, zoals Engeland, Duitsland en Frankrijk, zijn ons voorgegaan maar hebben alle drie hun eigen vorm gekozen. Ik noem die drie landen even met opzet, omdat ik graag van de Minister nog eens een oordeel zou vernemen over het vraagstuk van het ombudswerk op Europees niveau. Want wat voor de ondoorzichtigheid van het ambtelijk gebeuren in de landen van de Europese Gemeenschap opgaat, geldt in versterkte mate voor de bureaucratie die wij bij de organen van de EG aantreffen. Ook daar zullen, naar ik aanneem, talloze gedragingen, om de terminologie van deze wet maar even aan te houden, voorkomen, waarover de burger of een rechtspersoon zich zou wensen te beklagen. Is de Minister bereid met zijn collega van Buitenlandse Zaken daarover van gedachten te wisselen, met als doel binnen de Europese Gemeenschap tot een of andere vorm van klachtenbehandeling te komen? Vanaf 1 januari 1981 bekleedt Nederland het voorzitterschap van de Raad van Ministers binnen de Gemeenschap en wellicht is dat het juiste moment om met een initiatief op dit terrein te komen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu toe aan de toetsing van het wetsontwerp aan de uitgangspunten van de motie-Rietkerk en aan de standpunten, zoals die vanaf 1971 door mijn fractie zijn ingenomen. Bij die toetsing concentreer ik me op een drietal hoofdzaken. Ik kan dat ook doen, omdat de huidige Minister het wetsontwerp tijdens de schriftelijke behandeling al op een groot aantal punten heeft gewijzigd en daardoor het mage-re wetsontwerp van zijn ambtsvoorganger aanzienlijk meer body heeft gegeven.

Nijpels

Er blijven nog drie punten over, waarop mijn fractie het wetsontwerp gaarne gewijzigd zou zien en ik doel daarbij op de benoeming van de ombudsman, de afbakening van de kring van personen, die een onderzoek kunnen vragen en de kwestie van de bevoegdheid ten aanzien van gedragingen van de lagere overheden. Na de uitgebreide schriftelijke discussie over de benoeming van de ombudsman, denk ik dat vandaag weinig nieuwe argumenten pro of contra op tafel zullen komen. Ik meen ook uit de nota naar aanleiding van het eindverslag geproefd te mogen hebben, dat de Regering weliswaar aan haar standpunt vasthoudt, maar dat een wijzigingsvoorstel niet op onoverkomelijke bezwaren zal stuiten. Daar zal niet vreemd aan zijn dat de Minister van Binnenlandse Zaken in een vroeg verleden, zij het in een andere functie, dit standpunt heeft gedeeld.

Aan de door de Kamer gewenste onafhankelijkheid wordt volgens mijn fractie het best tegemoet gekomen door de benoeming van de ombudsman niet door de Kroon te laten geschieden, ook niet als dat zou gebeuren via een voordracht van de Kamer. Vergelijking zoals de Regering heeft gedaan met de benoemingen voor de Hoge Raad en de Algemene Rekenkamer gaan niet op, omdat de ombudsman nu eenmaal een geheel nieuw en eigensoortig element in ons staatsbestel betekent, niet te vergelijken met welk orgaan dan ook. Juist in die eigensoortigheid schuilt een belangrijk argument voor benoeming door de Kamer. Ik benadruk daarbij – en daarmee deel ik het standpunt van de Regering – dat de benoeming van de ombudsman door de Tweede Kamer niet als een precedent gezien moet worden, waardoor in de toekomst ook andere functionarissen door de Kamer benoemd zouden moeten worden. Mijn fractie zou het onjuist vinden als dit novum in ons staatsrecht, dat deze benoeming door de Kamer immers is, door andere gevolgd zou worden.

In het schriftelijke commentaar dat de Minister op mijn amendementen, die voorkomen op stuk nr. 11, heeft gegeven, heb ik aanleiding gevonden om het onder XVI voorkomende gedeelte te laten vervallen. Bij nader inzien deel ik het bezwaar dat regeling van de vervanging van de ombudsman door een substituut-ombudsman via een algemene maatregel van bestuur een te zware procedure is. Het bezwaar tegen de eedsaflegging in handen van de Voorzitter van de Tweede Kamer, vind

ik minder hout snijden. Als de Kamer de ombudsman benoemt, dan lijkt het mij logisch dat de bevestiging in zijn ambt ook binnen die Kamer geschiedt. Het verheugt mij dat inmiddels vrijwel alle fracties het amendement hebben ondertekend. Dat maakt nog eens duidelijk dat de Kamer in grote eensgezindheid de ombudsman een zeer speciale positie toedenkt.

Ik kom tot het vraagstuk van de actio popularis of kort gezegd tot de vraag wie bij de ombudsman mag aankloppen. Er zijn door de Regering twee bezwaren ingebracht tegen een verruiming van de kring van hen, die de ombudsman om een onderzoek mogen vragen. Allereerst, zo stelt de Regering, zou de stroom van klachten aanzienlijk kunnen toenemen en daardoor de start van de ombudsman kunnen bemoeilijken. Ik acht dit argument weinig overtuigend, omdat de ervaringen in de andere landen op geen enkele wijze grond aan die vrees geven.

Het tweede argument tegen de actio popularis, namelijk dat de ombudsman verplicht is een onderzoek in te stellen bij een klacht van een derde, ook als de belanghebbende dat helemaal niet wil, vind ik wel de moeite van het bespreken waard. Ik zou mij namelijk best kunnen voorstellen dat in sommige gevallen het belang van het individu moet wijken voor het algemeen belang van een onderzoek naar een gedraging. Voor mij blijft echter de vraag of de ombudsman die afweging niet zou kunnen maken in het kader van artikel 15, lid 1, sub b. De heer Van den Broek is die mening kennelijk niet toegedaan, want hij heeft inmiddels een amendement ingediend dat een soort facultatieve uitvoering van de actio popularis inhoudt. De gedachte die achter het amendement van de heer Van den Broek schuilt, spreekt mijn fractie wel aan, maar ik ben nog niet goed in staat om te beoordelen of zijn bedoeling ook het best gerealiseerd kan worden door zijn amendement. Ik hoor daar graag de mening van de bewindslieden over, te meer daar in de nota naar aanleiding van het eindverslag ook zij dit bezwaar, dat aan de actio popularis kleeft, naar voren brengen.

Als laatste van de drie belangrijkste discussiepunten rond dit wetsontwerp, het vraagstuk van de werking van deze wet naar de lagere overheden. De motie-Rietkerk was op dit punt heel duidelijk. Letterlijk stond in die motie als zesde overweging: 'dat de competentie van de ombudsman zich in beginsel ook tot het door de lagere openbare lichamen gevoerde bestuur

moet kunnen uitstrekken, voor zover voor dit bestuur geen aparte overeenkomstige voorzieningen zijn getroffen, doch dat overwegingen van praktische aard ertoe kunnen nopen in de eerste tijd met het onderzoeken en beoordelen van het bestuur van de centrale overheid te volstaan'.

De vraag is dus of de omstandigheden sinds 1971 zo drastisch zijn gewijzigd, dat een herziening van dit oude standpunt van de Kamer nodig zou zijn. Wijziging zou bij voorbeeld gewenst kunnen zijn indien tal van gemeenten en provincies eigen ombudslieden hadden aangesteld, maar van dat alles is geen sprake. Behalve de gemeenten Rotterdam en Den Haag is er in het land weinig te bespeuren van een enthousiasme bij de lagere overheden voor een eigen ombudsman. Herziening van het oude standpunt van de Kamer wordt ook nogal eens bepleit met verwijzing naar de toegenomen hang naar decentralisatie. Een centrale – om hem maar even zo te noemen – ombudsman, zou een inbreuk betekenen op de autonomie van de lagere overheden. Dit punt heeft ook in onze fractie tot een interessante discussie geleid, maar uiteindelijk zijn wij, met uitzondering van twee leden, toch tot de conclusie gekomen dat het verhaal van de inbreuk op de autonomie van de lagere overheden niet opgaat. Daarom hebben wij het amendement van de heer Stoffelen mede-ondertekend. Die overtuiging heeft mijn fractie gebaseerd op een aantal argumenten, die ik in het kort de revue wil laten passeren.

In de eerste plaats is het nooit een vraag geweest of bij het regelen van de rechtsbescherming van de burger de centrale overheid daartoe maatregelen mag nemen, c.q. organen mag instellen die toezien op die rechtsbescherming. Bij de wet-AROB, waarin feitelijk wel sprake is van een vorm van inbreuk op de autonomie van de lagere overheden, heeft nauwelijks iemand ooit de vraag gesteld of het instellen van de Afdeling Rechtspraak vanuit het oogpunt van de decentralisatie, aanvaardbaar was.

In de tweede plaats is het zo dat de ombudsman geen beslissing herroept, maar slechts zijn oordeel kenbaar maakt aan het betrokken overheidsorgaan. Het staat dus dat overheidsorgaan volkomen vrij om wel of geen corrigerende maatregelen te nemen, al zullen verstandige bestuurders dat natuurlijk wel doen.

Ten derde zou ik willen benadrukken dat het in het belang van de burger is als er sprake is van een uniforme

Nijpels

rechtsbescherming. Het zou natuurlijk wat vreemd zijn als een burger in Rotterdam zich wel kan beklagen terwijl, om maar eens een aardig voorbeeld te noemen, een burger in Amsterdam die mogelijkheid niet zou hebben. In het verlengde van dit argument en daarmee het vierde bezwaar ligt de mogelijkheid die zou kunnen ontstaan, als de ombudsman in bij voorbeeld de ene provincie veel meer bevoegdheden zou hebben als in de andere provincie.

Als vijfde argument: het zou voor een groot aantal kleinere gemeenten en andere openbare lichamen, heel moeilijk kunnen worden zelf een zelfstandige ombudsman aan te stellen, waardoor de ondoorzichtigheid voor de burger alleen maar groter zou worden.

Als zesde argument zou ik dan nog eens willen benadrukken dat men in de andere landen die een ombudsman kennen na verloop van tijd, zij het op verschillende wijzen, ook tot vormen van ombudswerk ten aanzien van lagere overheden is overgegaan. Het is overigens ook niet zo dat het aspect van de autonomie van de lagere overheden in 1971 bij de behandeling van de nota niet aan de orde is geweest. Integendeel, bij de toenmalige debatten heeft de heer Rietkerk nog de degen gekruist met de minister van Binnenlandse Zaken, de heer Beernink, met als uiteindelijk resultaat dat mijn huidige fractievoorzitter vrijwel de hele Kamer achter zich kreeg.

De constructie van ons amendement laat het aan de Regering om te bepalen wanneer het ombudswerk ten aanzien van de lagere overheden kan gaan beginnen en ik geloof dat iedereen in deze Kamer het erover eens is, dat dit voorlopig nog niet het geval kan zijn. Overigens wijs ik erop, dat in de toelichting van het amendement nog eens heel nadrukkelijk de eigen bevoegdheid van de lagere overheden wordt genoemd, zoals dat trouwens ook bij de motie-Rietkerk het geval was.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Alle argumenten, die u noemt, gaan ervan uit, dat er voor de lagere overheden een ombudsfunctie moet kunnen worden verwezenlijkt. Dit gebeurt terecht. Echter, geen van de zes argumenten gaat in op het vraagstuk van de organisatie. Kunt u aangeven, of naar uw visie de ombudsfunctie beslist een puur centrale moet zijn, dan wel dat men zich richt op gedeconcentreerde ombudslieden? Wordt er eventueel gedacht

aan een stelsel van gedecentraliseerde ombudsfiguren? Daarmee wordt het feit niet aangetast, dat het gaat om controle op de centrale en de lagere bestuursorganen.

De heer **Nijpels** (VVD): De heer Stoffelen is uitgebreid op dit punt ingegaan. Het is jammer, dat u toen niet aanwezig was.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik heb hem wel kunnen horen.

De heer **Nijpels** (VVD): Ik verwijs wat deze zaken betreft naar het standpunt, zoals het in het verleden is verwoord in debatten over de nota inzake het ombudsmanvraagstuk. Duidelijk is gesteld dat, als men spreekt over het ombudswerk met betrekking tot lagere overheden, er primair moet worden gedacht aan deconcentratie van de ombudsman. De decentralisatie, waarop u doelt – men zou in het wetsontwerp kunnen opnemen dat het ombudswerk door de lagere overheden zelf moet worden geregeld – kan het gevaar met zich brengen dat een groot aantal verschillen in rechtsbescherming ontstaat.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Dat zou niet het geval behoeven te zijn als men een raamwet maakt, waarin een aantal gemeenschappelijke elementen wordt verwoord voor de afzonderlijke provinciale of lokale ombudslieden. Ik kies nog niet, maar uw argumentatie overtuigt mij niet.

De heer **Nijpels** (VVD): Die gedachte van een raamwet is ook in het verleden geopperd. Men zou een dergelijke wet, gelet op aspecten van rechtsbescherming, zo omvangrijk moeten maken dat er in feite geen sprake meer is van echte decentralisatie. De enige daad, die men aan de lagere overheid zou kunnen overlaten, zou het benoemen van de ombudsman kunnen zijn en ook daaraan zitten problemen vast. Ik geloof dat een dergelijke raamwet de zaken mooier zou laten schijnen dan zij in werkelijkheid zouden zijn. Er zou zeer veel in geregeld moeten worden.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik hecht eraan, dat de ombudsman dicht bij de burger staat. Dat aspect is voor zijn functie nu juist van groot belang. Ik zie niet gauw iemand in Appingedam naar de ombudsman in Den Haag schrijven met het gevoel, dat hij van daar uit direct wordt bediend. Ik denk dat hij veel eerder naar de regionale ombudsman in Groningen zal gaan omdat het om typisch aanvullende rechtsbescherming gaat.

De heer **Nijpels** (VVD): Die veronderstelling wordt gelogenstraf door de ervaringen, in andere landen opgedaan. Daar heeft men de ombudsman zeer snel weten te vinden. Verder denk ik dat het onmogelijk zal zijn om in iedere gemeente, ook in Appingedam, een eigen vorm van ombudswerk te realiseren. Wellicht zou er dan in Appingedam een brievenbus komen te staan en zou de post doorvloeien naar de provinciale ombudsman. Dat is geen echte decentralisatie, waarop bij voorbeeld de VNG heeft gedomd.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik pleit niet voor een ombudsman in iedere gemeente. De bezwaren daarvan onderken ik. Ik vraag mij af, of u een vorm van decentralisatie beslist uitsluit. Dat doet u kennelijk wel, gelet op uw amendement.

De heer **Nijpels** (VVD): Het ligt eraan, wat u onder decentralisatie verstaat. Als u dat begrip heel duidelijk weet in te vullen, is daarover te praten wat betreft het amendement van de heer Stoffelen en mij. Die invulling zal echter eerst moeten gebeuren. Ik denk dat het in de praktijk gewoon neerkomt op bepaalde vormen van deconcentratie.

De heer **Van den Broek** (CDA): U zegt, dat daarover te praten is, maar hoe zal nu de positie van bij voorbeeld de ombudslieden in Den Haag en Rotterdam zich verhouden tot die van de nationale ombudsman op het moment dat de laatste ook competent wordt voor lagere overheden?

De heer **Nijpels** (VVD): Ik denk dat de nationale ombudsman zich zal onthouden van een onderzoek in die kwesties die al door reeds functionerende ombudslieden zijn onderzocht. Zoals de heer Stoffelen al heeft betoogd, zal de nationale ombudsman in dergelijke situaties zeer wijs, terughoudendheid betrachten. Er moet echter geen misverstand over bestaan dat de te creëren nationale ombudsman echte bevoegdheden moet krijgen en dat de thans functionerende ombudslieden deze bevoegdheden niet krijgen. Dit laat, zoals ook staat in de toelichting bij het amendement, onverlet dat de lagere overheden de regionale ombudsman bevoegdheden kunnen geven, maar deze zullen dan nooit zo sterk zijn als op dit moment gebeurt via het thans aan de orde zijnde wetsontwerp.

De heer **Van den Broek** (CDA): En door de nationale ombudsman kan altijd over elke beslissing worden heen gewalst. Dus toch een zeer centralistische aanpak!

Nijpels

De heer **Nijpels** (VVD): Een centralistische aanpak in die zin, dat inderdaad de nationale ombudsman het stukje eenheid van rechtsbescherming zal dienen te bewaken en dat er geen enkel argument voor is aan te voeren waarom iemand in de gemeente Appingedam op een andere manier bejegend zou worden dan iemand in de gemeente Gulpen in Limburg.

Minister Wiegels: Maar hoe ziet de heer Nijpels de situatie die de geachte afgevaardigde de heer Van den Broek heeft genoemd, als een burger klaagt bij de ombudsman in Den Haag, een bestaand instituut, en de ombudsman een bepaalde uitspraak doet? Welke mogelijkheden zijn er dan wel of niet voor de nationale ombudsman?

De heer **Nijpels** (VVD): Als dit wetsontwerp wordt aangenomen en het kabinet, welk kabinet het dan ook moge zijn, besluit de ombudsman ook ten aanzien van lagere overheden bevoegdheden toe te kennen, zal er overleg moeten worden ingesteld met de gemeenten waar op dit moment het ombudswerk al wordt verricht. Niet voor niets hebben de heer Stoffelen en ik in ons amendement gesproken over een algemene maatregel van bestuur en met name over een algemene maatregel van bestuur op termijn.

Minister Wiegels: Maar als zou worden besloten dat de nationale ombudsman zich ook met de lagere overheden zou mogen bezighouden, en dit zou in de wet worden vastgelegd, komt daarvoor dan niet het bestaan van de regionale ombudslieden volstrekt op losse schroeven te staan?

De heer **Nijpels** (VVD): Niet volstrekt op losse schroeven; integendeel, want uit opmerkingen van de ombudsman te Rotterdam blijkt heel duidelijk dat hij het in hoge mate op prijs zou stellen als er een nationale ombudsman zou functioneren. De ombudsman te Rotterdam zou namelijk gaarne een groot aantal klachten, die weliswaar betrekking hebben op bepaalde gemeentelijke zaken, ter onderzoek doorzenden aan de nationale ombudsman. Hieruit blijkt dat de ombudsman te Rotterdam van mening is dat er veel behoefte bestaat aan een nationale ombudsman, ook ten aanzien van klachten over overheidsgedragingen in de lagere sfeer, omdat de bevoegdheden van de nationale ombudsman verder gaan.

De **Voorzitter:** Zouden wij de discussie over het amendement-Stoffelen niet kunnen voortzetten hetzij in een ter-

mijn van de heer Stoffelen, hetzij bij de artikelsgewijze behandeling?

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik vind dit een schitterende discussie, maar ik zal mij graag neerleggen bij uw wijsheid.

Ik zou mij kunnen voorstellen dat aanvaarding van het voorgestelde amendement de betrokken overheden alsnog tot nadere voorstellen zouden kunnen brengen, waardoor een nieuw overleg tussen Kamer en Regering over een te treffen algemene maatregel van bestuur noodzakelijk wordt, hetgeen wil zeggen: het amendement is een buitengewoon zware stok achter de deur!

Tot slot heb ik ten aanzien van de substituu-ombudsman nog een technische vraag. In artikel 10, lid 6 van het wetsontwerp wordt een aantal artikelen van overeenkomstige toepassing verklaard op de substituu-ombudsman. Waarom wordt bij die opsomming artikel 29 niet genoemd?

Dan kom ik nu tot mijn afronding. Bij de discussies rond de instelling van de Engelse Commissaris van Onderzoek werd door de Times de door de Engelse regering voorgestelde ombudsman betiteld als een 'ombudsmuis'. Het is te hopen dat de Nederlandse burger na de stemmingen over dit wetsontwerp kan vaststellen dat de Regering, Tweede Kamer en Eerste Kamer, het bouwsel van de Nederlandse rechtsbescherming van een stevig dak hebben voorzien.

De vergadering wordt van 18.00 uur tot 19.45 uur geschorst.

□

De heer **Van den Broek** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Met voldoening constateert de CDA-fractie dat de instelling van een nationale ombudsman (een betere benaming hebben ook wij niet kunnen aandragen) thans duidelijk in zicht komt. Zo'n kleine 20 jaar van meer en minder intensieve voorbereiding en studie is hieraan voorafgegaan en dat is rijkelijk lang. De commissies-Langemeyer en -Belinfante (van respectievelijk de Wiardi Beckmanstichting en Vereniging voor Administratief Recht) hielden zich er in het beging van de jaren '60 mee bezig; het kabinet-De Jong produceerde een discussienota (1968) en na behandeling daarvan door deze Kamer in 1971, bleef het geruime tijd stil rond de ombudsman. Na onder het vorige kabinet weer te zijn opgedoken zijn wij thans, naar wij hopen, de afronding genaderd.

De Scandinavische landen, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en ook lan-

den als Nieuw Zeeland zijn ons voorgaan met als nestor Zweden waar het instituut reeds in 1809 werd ingesteld. Zelfs met deze stimulerende voorbeelden voor ogen mogen en moeten wij ons kritisch de vraag stellen of het instituut ombudsman als klachteninstantie inzake gedragingen van de (centrale) overheid iets wezenlijks en waardevols zal toevoegen aan de belangen- en rechtsbescherming van de Nederlandse burger. Even belangrijk is of het instituut een beter en menselijker functioneren van de overheid kan bevorderen. Een betere belangen- en rechtsbescherming van de burger en een beter functioneren van de overheid, die beide doelstellingen moeten worden vervuld wil het de hoge kosten en velerlei moeiten lonen en geen valse verwachtingen oproepen met straks alle uitingen van frustratie bij de burgerij van dien.

Vooraf moet opgemerkt worden dat de sterk toegenomen taken en bevoegdheden van de overheid, verband houdende met de voortschrijdende ontwikkeling van nachtwakerstaat via welvaartsstaat naar verzorgingsstaat, en de daarmee gepaard gaande onstuimige groei van het gehele overheidsapparaat, de kans op vergroting van de afstand en de vervreemding tussen bestuurders en bestuurden heeft doen toenemen. Het gevoel van afhankelijkheid en machteloosheid dat daarvan bij de individuele burger het gevolg kan zijn laat zich lang niet altijd opheffen met behulp van de bestaande formele instrumenten als administratieve rechtspraak of administratief beroep, de civiele rechter of de commissies voor de verzoekschriften van Eerste en Tweede Kamer.

Immers, een onbehoorlijk overheids-optreden behoeft nog niet onrechtmatig of strafbaar te zijn om de burger toch tussen de tandraden van de administratie bekneld te zien raken. En naast de lijdelijke rechter is naar wij menen zeker plaats voor een instantie als de ombudsman die ook op eigen initiatief de vinger kan leggen op ongewenst optreden van de overheid waarvan tevens een preventieve werking kan uitgaan. Kortom, de CDA-fractie verwacht dat naast de bestaande wettelijke beroepsmogelijkheden en parlementaire controle een extra en verfijnde rechts- en belangenbescherming met behulp van het ombudsman-instituut kan worden gerealiseerd, in aanvulling op de bestaande rechts-gangen. Naast de taak van rechter is voor de ombudsman ook de functie van bemiddelaar weggelegd daar waar hij een succesvol appèl zal kun-

Van den Broek

nen doen op de gezamenlijke verantwoordelijkheid van bestuurder en bestuurde voor een rechtvaardig, doelmatig en doorzichtig functioneren van de democratie. De wetenschap bij overheid en burger dat een onafhankelijk vertrouwensman, ook ongevraagd, waakt tegen – zoals geformuleerd in het CDA-program – 'elke vorm van onderschikking van menselijke verantwoordelijkheden aan willekeur van de staatsmacht' zal, naar onze overtuiging, een gunstig effect hebben voor de positieve vrijheidsbeleving en het rechtszekerheidsgevoel van de Nederlandse burger.

Deze inleiding afsluitend concludeer ik derhalve: er is behoefte aan een nationale ombudsman, maar aan dit uitgangspunt dient terstond te worden toegevoegd dat het welslagen van dit instituut staat of valt met de onpartijdige positie en omvang en aard van bevoegdheden welke de wetgever aan de ombudsman te bieden heeft. Die invulling acht mijn fractie een verre van eenvoudige zaak.

Het is stellig een gemis dat het onderzoeksterrein van de ombudsman in de huidige regeringsvoorstellen beperkt blijft tot klachten over gedragingen van de centrale overheid, te meer nu uit een in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken in door de Rijksuniversiteit te Utrecht verrichte onderzoek een zekere behoefte aan de ombudsmanfunctie voor de lagere organen kan worden afgeleid.

Niettemin handhaaft mijn fractie haar eerder uitgesproken opvatting – (conform motie-Rietkerk 1971) – dat het de voorkeur verdient, eerst ervaring op te doen op het terrein van de centrale overheid. Zo niet, dan achten wij het risico levensgroot dat het instituut onder een onvoorzienbare stroom van klachten zal zijn bedolven alvorens het tot wasdom heeft kunnen komen. Herstel van de geloofwaardigheid van en het vertrouwen in de ombudsman zou nauwelijks meer mogelijk zijn. Overigens is opmerkelijk dat eerdergenoemd onderzoek van de Rijksuniversiteit te Utrecht als een van de voornaamste klachten registreert de lange duur van procedures. Reden te meer om uitbreiding van de competentie naar de lagere organen uiterst zorgvuldig voor te bereiden. Hieruit mag de Regering niet concluderen dat mijn fractie de ombudsman voor de lagere organen wenst te mummificeren. Mijn fractie is voorstandster van gerichte stappen ter voorbereiding van beslissingen inzake een ombudsman voor lagere organen.

Blijft wel de vraag of in de huidige regeringsvoorstellen een wettelijke voorziening moet worden geboden die de bedoelde uitbreiding van competentie prompt mogelijk maakt zodra voldoende ervaring met het nationale instituut is opgedaan. Mijn fractie meent van niet. Opname in deze wet impliceert een keuze voor het competent maken van de nationale ombudsman ook voor de lagere overheden en wel met handhaving van het eenhoofdig karakter van het instituut. Een dergelijke ingrijpende keuze loopt te zeer op de komende ervaringsfeiten vooruit. Die keuze is op dit moment niet actueel maar behoeft met name meer onderbouwing en advies van representanten van die lagere overheden zelf met name gelet op hun autonome bevoegdheden. Heeft de Regering nog concrete voornemens inzake het regelmatig betrekken van die lagere overheden bij de evaluatie van de ervaringen met de nationale ombudsman. Het komt ons voor dat daarmee stellig veel tijd kan worden gewonnen.

Intussen is de residentie ons op het lokale niveau voorgegaan. Per 1 september treedt te Den Haag mr. Ebbeling als gemeentelijke ombudsman in functie. Benoemd door de gemeenteraad – (wiens eigen gedragingen ook tot het onderzoeksterrein zullen behoren) – krijgt de Haagse ombudsman vrij ver gaande bevoegdheden, zoals het ter verantwoording kunnen roepen van alle ambtenaren, politiefunctionarissen daarbij inbegrepen. Zien de bewindslieden hier overlappingsen met het terrein van de nationale ombudsman als het gaat om klachten inzake het politieoptreden?

Hetgeen ook op lokaal niveau wordt ondernomen om het contact tussen burger en plaatselijke overheid te verbeteren en tot een beter functionerend gemeente apparaat te komen, verdient onze aandacht. Als zodanig is het Haagse initiatief van belang. Tegelijkertijd onderstreept dit initiatief de noodzaak van het in contact blijven met de lagere overheden voor een uitwisseling van ervaringen die straks kunnen leiden tot verantwoorde en evenwichtige besluitvorming over de ombudsmanfunctie, in eventueel aangepaste vorm ook voor de lagere publiekrechtelijke organen.

Op die ontwikkelingen wensen wij niet vooruit te lopen. Dus niet de instelling van de ombudsmanfunctie voor de lagere organen op zich ontmoet bij ons bezwaar, integendeel, maar het thans al vastleggen van de opzet en de inhoud ervan zonder voldoende vooroverleg in bij voorbeeld

het Interprovinciaal Overleg of met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Dat doet naar onze opvatting onvoldoende recht aan de positie van die lagere overheden.

Mijnheer de Voorzitter! Nu hebben zowel de heer Stoffelen als de heer Nijpels ter toelichting op een door hen ingediend amendement ook verwezen naar de motie-Rietkerk en daarmee hun amendement willen rechtvaardigen.

Aan mijn fractie kan – terecht – de navolgende vraag worden gesteld. Nu destijds de KVP, de ARP en de CHU die motie hebben ondersteund, staan wij dan niet met de opstelling die wij vandaag kiezen op gespannen voet met de door collega Stoffelen aangehaalde motie-Rietkerk? Ik meen dat dit niet het geval is. Integendeel, ik acht het door hem en de heer Nijpels ondertekende amendement met die motie-Rietkerk op gespannen voet te staan. In de zede overweging van de motie staat dat de competentie van de ombudsman zich in beginsel ook tot het door de lagere openbare lichamen gevoerde bestuur moet kunnen uitstrekken, 'voor zover voor dit bestuur geen aparte overeenkomstige voorzieningen zijn getroffen'. Het is mij opgevallen dat zowel de heer Stoffelen als de heer Nijpels die als genoemde zinsnede met buitengewoon hoge snelheid de revue hebben laten passeren. Wij vinden die passage nu juist cruciaal. Wij interpreteren dit namelijk als alternatief en niet als cumulatief. Met andere woorden: de lagere overheid regelt zelf. Als zij dat doet, is de nationale ombudsman niet bevoegd.

De heer **Nijpels** (VVD): U zult bij de interpretatie van de motie-Rietkerk toch rekening moeten houden met de interpretatie die de indiener daaraan zelf heeft gegeven. Met name heeft de heer Rietkerk zich destijds voor een interpretatie van die motie uitgesproken, zoals de heer Stoffelen en ik trachtten te verwoorden.

De heer **Van den Broek** (CDA): Collega Stoffelen....

De heer **Stoffelen** (PvdA): Als u antwoord geeft.....

De heer **Van den Broek** (CDA): Ik geef u bij voorbaat antwoord op de door u te stellen vraag....

De heer **Stoffelen** (PvdA): Dat is erg mooi, als u dan ook nog antwoord wilt geven na het aanhoren van de vraag....

Wij zullen het er toch over eens zijn – zelfs als u gelijk mocht hebben met uw interpretatie – dat de nationale ombudsman competent moet zijn ten

Van den Broek

aanzien van de gemeenten en provincies die geen overeenkomstige voorzieningen getroffen hebben? In uw gedachtengang is dat toch de minimale betekenis die je moet verbinden aan de motie? Anders heeft het geen enkele zin.

De heer **Van den Broek** (CDA): Er bestaat geen enkel verschil van mening over dat ook mijn fractie voor de lagere overheden pleit voor een ombudsmanfunctie. Wij verzetten ons op dit moment tegen de gedachte dat de invulling van de centraal benoemde ombudsman – een éénhoofdig karakter met ook een bevoegdheid voor de lagere organen – de invulling van die motie betekent.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Als u leest wat er staat en hoort wat er gezegd is door collega Rietkerk, Stermerdink en Goudsmit, zult u merken dat er geen twijfel over mogelijk is dat bedoeld is dat een ombudsman de nationale figuur is voor iedere klacht over overheidsoptreden. Zo was het volstrekt duidelijk. Op de dag van de stemming is een wijziging in de motie voorgesteld door de heer Bode. Deze wijziging is niet nader toegelicht. De essentie van de opstelling was echter dat iedereen zei – ook de KVP-fractie – dat er één ombudsman moet zijn voor alle overheden. Dat valt niet weg te praten met verhalen over invullingen.

De heer **Van den Broek** (CDA): Ik meen dit te moeten betwisten. Dit komt toch op gespannen voet te staan – de uitspraak van de heer Stoffelen – met die naar ons oordeel wezenlijke passage in de desbetreffende motie, luidende 'voor zover voor dit bestuur geen aparte overeenkomstige voorzieningen zijn getroffen'. Ik zie niet in dat – en ik verwacht dat eigenlijk ook niet van de VVD-fractie dat – zo'n sterk centralistische tendens als nu wordt vertaald door de heer Stoffelen bij de motie-Rietkerk heeft voorgestaan. Ik wil echter een en ander nog eens nalezen om te bezien of ik mij in de opstelling van de heer Rietkerk heb vergist.

De heer **Nijpels** (VVD): U vergist zich niet in de opstelling van de heer Rietkerk. De heer Rietkerk heeft destijds de degens gekruist met de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken, de heer Beernink, met betrekking tot de discussie over de autonomie. Hij heeft aan de hand van een aantal argumenten destijds geconcludeerd dat er geen sprake was van inbreuk op de autonomie. Ik heb in eerste termijn getracht ook een aantal argumenten te geven.

Met andere woorden: wij zijn van mening dat de bevoegdheid van de nationale ombudsman ten aanzien van de lagere overheden helemaal geen vorm is van centralisatie.

De heer **Van den Broek** (CDA): Mij ontgaat volstrekt hoe de heer Nijpels kan ontkennen dat, wanneer men op dit moment vooruitloopt op de wijze van benoeming, op taak en inhoud, op een organisatie in geconcentreerde of gedeconcentreerde vorm, gecentraliseerd of gedecentraliseerd, men dan sterk centralistisch bezig is. Ik erken dat het blijkbaar mogelijk is uit de discussie van toen, die intussen negen jaar oud is, wellicht tot verschillende interpretaties te komen. Ik meen echter nog steeds dat de letterlijke tekst van de motie daartoe kennelijk aanleiding geeft. Ik zeg u alleen: mijn fractie geeft er deze uitleg aan. Ik geef hierop nog de volgende toelichting.

Het amendement van de heren Stoffelen en Nijpels fixeert, zoals gezegd, de opzet en invulling van het ombudsmaninstituut ook voor de lagere overheden, namelijk de centraal benoemde ombudsman met een éénhoofdig karakter. Al ontnemt dit lagere overheden wellicht niet de bevoegdheid zelf ook een ombudsmanfunctie in te stellen (ik erken dat die mogelijkheid toch blijft bestaan) dit zal aan de bevoegdheid van de nationale ombudsman geen afbreuk kunnen doen in de opzet van dit amendement.

De burger behoeft zich dan niet tot zijn lokale of regionale ombudsman te wenden, zo die dan zijn ingesteld op dat niveau, maar kan zich toch tot de nationale ombudsman blijven richten. Sterker nog: ongeacht het bestaan van lokaal of regionaal ingestelde ombudslieden, de nationale ombudsman kan ook op eigen initiatief, althans in de gedachten van de heren Stoffelen en Nijpels, onderzoek doen naar gedragingen van de lagere organen. Is dat gedecentraliseerd denken? Wellicht willen de lagere overheden (ik sluit dit niet uit) zich na discussie en na kennis genomen te hebben van de ervaringen met de nationale ombudsman alsnog in dit systeem voegen, maar de vraag blijft of wij daarop al moeten vooruitlopen. Getuigt dit nu van respect voor de eigen taken en verantwoordelijkheid van de lagere overheden? Ik behoef eigenlijk het antwoord niet te geven. Ik zou gemakshalve kunnen verwijzen naar de brief van 22 augustus van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, die hierop een naar mijn mening ondubbelzinnig antwoord geeft.

De heer **Stoffelen** (PvdA): U geeft zelf toe dat onverlet blijft de bevoegdheid van gemeentebesturen overeenkomstige voorzieningen te treffen. Daarover zijn wij het dus eens. Tegelijkertijd echter constateert u dat uw opstelling mogelijk op enigszins gespannen voet staat met de kamerdiscussie die is gevoerd ter voorbereiding van dit wetsontwerp.

De heer **Van den Broek** (CDA): Dat hebt u mij niet horen zeggen. Ik heb getoetst of misschien mijn opstelling, die ik geef namens mijn fractie, op gespannen voet daarmee zou kunnen staan. U hebt mijn conclusie gehoord: ik kom tot de conclusie dat dit in geen deele het geval is. Ik zou de heer Stoffelen echter nog het volgende willen zeggen. Wat hij en de heer Nijpels de gemeenten voorhouden, is in feite een lege huls. Zij ontnemen de regionale en lokale overheden niet de bevoegdheid zelf tot instelling van een dergelijk instituut over te gaan, maar zij zeggen tegen de lokale overheden: let wel, zie de Wet nationale ombudsman, waarin een amendement-Stoffelen/Nijpels is verwerkt, een nationale ombudsman zal altijd een hogere competentie blijven behouden. Wanneer hij het nodig oordeelt, aldus het amendement, om op eigen initiatief het gedrag van lagere overheden aan een beoordeling te onderwerpen, zal hem wettelijk daartoe niets in de weg staan.

De heer **Nijpels** (VVD): U hebt mij in eerste termijn kunnen horen zeggen, dat het amendement wat onze fractie betreft een bijzonder zware stok achter de deur betekent. Dit houdt in dat elk kabinet de verantwoordelijkheid heeft om, op het moment waarop men van plan is deze wet in werking te doen treden voor de lagere overheden, deze afweging te maken. Ik kan mij bovendien voorstellen dat de gemeenten nu eindelijk zich eens zullen bezinnen over de ombudskwestie en tegen Regering of Kamer zullen zeggen dat zij alsnog met een regeling komen. Ik ben er echter van overtuigd dat, als er via dit amendement geen maatregelen in deze richting worden genomen, en er dus geen zware stok achter de deur staat, wij over 10 jaar, wanneer wij over de begroting van Binnenlandse Zaken discussiëren, zullen zeggen dat het zo jammer is dat wij in Nederland voor het ombudswerk van lagere overheden nog steeds geen voorziening hebben.

De heer **Van den Broek** (CDA): Ik vraag mij dan echter werkelijk in gemoede af, of de heren Stoffelen en Nijpels geen volstrekt verkeerd middel hante-

Van den Broek

ren voor een op zich zeer lofwaardig en door mij gesteund doel. Ik heb namelijk bij herhaling gezegd, dat ook mijn fractie vindt dat er een ombudsmaninstituut moet komen voor de lagere overheden. Ik wil echter niet, zeker niet op dit moment bij wet, daarop inhoudelijk vooruitlopen wat de gehele verdere invulling betreft, zoals de taak en de benoeming. Daarover bestaat dus geen verschil van mening.

Als de heer Nijpels een stok achter de deur wenst, waarvan ik niet afkerig ben, nodig ik hem uit een motie met hem als ondertekenaar, de heer Stoffelen als tweede ondertekenaar en ik graag als derde ondertekenaar en misschien de heer Brinkhorst als vierde in te dienen, waarin de Regering wordt uitgenodigd om met de instelling van ombudsmaninstellingen, ook voor de lagere organen, in dier voege ernst te maken, dat het interprovinciaal overleg en dat met de VNG in hoog tempo wordt gevoerd, alsook dat de ervaringen met de nationale ombudsman in dat overleg worden betrokken.

De heer **Nijpels** (VVD): Dat hebben wij nu juist in 1971 gedaan via de motie-Rietkerk. Het resultaat daarvan negen jaar later is, dat alleen de gemeenten Rotterdam en Den Haag beschikken over een ombudsman. In geen enkele andere gemeente is in dat opzicht een voorziening. Juist nu het moment is aangebroken dat wij de Wet nationale ombudsman in deze Kamer behandelen, lopen alle Nederlandse gemeenten te hoop met de boodschap dat zij het zo graag zelf hadden gedaan. Als men die boodschap serieus neemt, neem ik aan, dat binnen een half jaar na aanvaarding van het amendement-Stoffelen/Nijpels de VNG bij de Minister van Binnenlandse Zaken op de stoep staat met de mededeling: kijk eens, dit is onze regeling. Dan zijn wij in de Kamer weer op een nieuw punt van de politieke discussie aangeland. Immers, dan kunnen wij discussiëren over de algemene maatregel van bestuur die de Minister eventueel laat uitvaardigen.

De heer **Van den Broek** (CDA): Dan komt u met een amendement dat waarlijk getuigt van uw gedecentraliseerde denken.

De heer **Nijpels** (VVD): Wij komen dan natuurlijk niet met een amendement. De Regering zal aan de hand van haar afweging moeten komen met nieuwe voorstellen aan de Kamer om eventueel de Wet nationale ombudsman te wijzigen. Dat is de juiste weg die op dit

moment bewandeld moet worden na negen jaar wachten op ombudswerk bij lagere overheden.

De heer **Van den Broek** (CDA): De Regering zal daarmee stellig komen, in die zin dat de Regering er nu uiteraard geen behoefte aan heeft om die wet al in te vullen, waarna de Regering straks zelf wijzigingsvoorstellen moet doen.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Waarom het gaat, is dat de Kamer in 1971 al een keuze heeft gedaan met betrekking tot de aard van het ombudsmaninstituut. Die keuze is opnieuw in dezelfde zin aan de orde. De Kamer dient nu aan te geven wat zij kiest. In de schriftelijke voorbereiding is heel duidelijk gezegd, dat dit de keuze is waarom het gaat.

De heer **Van den Broek** (CDA): Voor zover.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Zeker.

Voor zover men wil dat er een ombudsmanfunctie vervuld wordt voor alle overheden is de keuze: of de nationale ombudsman doet dat in beginsel, maar om redenen van praktische aard wacht hij in de eerste tijd tot wat meer ervaring is opgedaan – in beginsel is het dus echt de nationale ombudsman – of men wil een vorm van *echt decentrale invulling*. Dat is dan een volstrekt andere keuze. Ik constateer op basis van de opstelling van de heer Van den Broek, die volstrekt respectabel is, dat hij of een andere keuze doet over de opzet van het instituut of dat hij dit open wil laten. Wij verschillen dan gewoonweg van mening. Bij stemming zal moeten blijken, of er een meerderheid is voor de opvatting, zoals de Kamer die in 1971 heeft uitgedrukt. Anders gezegd: de heer Van den Broek wil niet alleen nu, maar ook voor de langere duur, een ombudsman die in meer dan de helft van de gevallen moet zeggen: sorry, mevrouw, mijnheer, ik ben niet bevoegd. Dit betekent, dat van tevoren een werksituatie wordt geschapen die fnuikend is voor de positie van de ombudsman. Wat ik nog belangrijker vind dan het niet aantasten van bevoegdheden van gemeentebesturen, is het bieden van rechtsbescherming aan mensen die vastlopen in de bureaucratie. Als dat nodig is, moeten wij daarvoor alle voorzieningen treffen.

De heer **Van den Broek** (CDA): Met name tegen de laatste uitlating van de heer Stoffelen moet ik mij met kracht verzetten. Uiteindelijk kiest zijn amendement weliswaar voor het ook competent maken van de nationale ombudsman in zaken betreffende de lage

overheden, maar hij wil ook bij algemene maatregel van bestuur vaststellen wanneer dat operationeel kan worden gemaakt. Met andere woorden: op dit moment – en dat geldt in ieder geval voor de eerstkomende jaren – zal ook die burger die een klacht heeft over gedragingen van lagere overheden bot vangen bij de nationale ombudsman. Ik denk dus dat dit verwijt niet helemaal terecht is.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Die burger weet in elk geval dat het gebeurt, zodra het praktisch maar enigszins mogelijk is. Dat is de essentie.

De heer **Van den Broek** (CDA): Dat doet deze Regering toch zo wie zo.

De heer **Stoffelen** (PvdA): Nee, toevelig niet. Die wet dient hoe dan ook gewijzigd te worden als men uw pad vervolgt. Nu moet de Kamer een keuze doen over de opzet van het instituut, juist omdat de fracties van de heer Nijpels en mij in de voorbereiding hebben geprobeerd echte argumenten uit te wisselen. Wat ons betrof moest het onmiddellijk. Als de Regering aanneemelijk kan maken dat het praktisch problematisch kan worden, dan zijn wij bereid ons te houden aan de motie die indertijd is aangenomen, namelijk om even te wachten en het in te voeren zodra het maar even kan.

De heer **Van den Broek** (CDA): Ik hoop dat het niet verder uitdiepen van deze discussie mijnerzijds niet wordt gezien als een gebrek aan argumenten. Ten slotte wil ik nog één zakelijk argument toevoegen, dat de twijfel vergroot ten aanzien van de methodiek die de heren Stoffelen en Nijpels voorstellen. Wanneer men nu kiest voor een nationaal centraal benoemde ombudsman, ook voor de lagere overheden, kan dit op zijn best betekenen, wanneer men in een later stadium wenst te kiezen voor een vorm waarbij de ombudsman zo dicht mogelijk bij de betrokken overheden opereert, dat men tot een gedeconcentreerd systeem kan besluiten, en niet meer tot een gedecentraliseerd systeem. Men doet dan duidelijk een keus voor geconcentreerd en later eventueel gedeconcentreerd maken.

Dan stap ik even over naar het benoemingsrecht, waarvan wij vinden dat het in feite in handen moet liggen van de Tweede Kamer. Dit betekent dat er een centraal door de Tweede Kamer benoemde ombudsman komt. De substituut-ombudsmannen worden ook benoemd door de Tweede Kamer. Ik zie dus al een grote regionale en lokale paraplu van substituut-om-

Van den Broek

budsmannen, die dan allemaal moeten worden benoemd door de Tweede Kamer. Het is gewoon een praktisch gevolg, als men doordent in deze lijn. Zo zijn er nog een aantal argumenten te noemen, die mij op dit moment sterk doen twifelen over die keuze op dit moment, maar daarover hebben de heer Stoffelen en ik eigenlijk geen verschil van mening.

Staat u mij toe dat ik mijn betoog nu vervolg en enkele woorden wijd aan de benoeming. Ook die vormt een belangrijk geschilpunt, maar in dit geval niet tussen de fracties onderling maar tussen de Regering en de Kamer. De vraag is of de ombudsman moet worden benoemd door de Kroon of door de Tweede Kamer.

In de schriftelijke voorbereiding heeft ook mijn fractie een reeks van argumenten aangedragen die ons inziens pleiten voor benoeming door de Tweede Kamer. De Regering heeft zich in haar pleidooi voor benoeming door de Kroon evenmin onbetuigd gelaten. Beide, Kamer en Regering wekken de indruk dat eerstgeboorterecht van de nationale ombudsman vooral in eigen hand te willen houden uit vrees voor mogelijke 'vreemde invloeden'. Eigenlijk typisch een dispuut om voor te leggen aan de nationale ombudsman!

De CDA-fractie acht zich tot dusver niet overtuigd door de argumenten van de Regering ten gunste van benoeming door de Kroon. Voor ons blijft het kernpunt dat de benoemingsprocedure een maximum aan onafhankelijkheid voor de ombudsman moet waarborgen. Met die onafhankelijkheid staat of valt naar onze opvatting de geloofwaardigheid en daarmee de reële bestaansmogelijkheid van het instituut. Doorslaggevend daarbij is niet alleen of de ombudsman zich daadwerkelijk onafhankelijk van de administratie zal opstellen, maar evenzeer of bij de burgerij het vertrouwen in die onafhankelijkheid ook werkelijk levend zal zijn.

Welnu, het zijn klachten over de gedragingen van de centrale overheid die door de ombudsman dienen te worden onderzocht. De individuele burger die zich op enigerlei wijze slecht behandeld vindt door die centrale overheid, zou licht twijfels kunnen hebben over de onafhankelijkheid van het oordeel van een ombudsman die door een orgaan van diezelfde centrale overheid is benoemd. Benoeming door het parlement kent dit bezwaar niet. Immers de gedragingen van het parlement behoren niet tot het onderzoeksterrein van de ombuds-

man. Dat is dan waarschijnlijk een van de weinige argumenten pro benoeming door het parlement waarover nauwelijks verschillend kan worden gedacht. De andere argumenten ten gunste van de ene of van de andere benoemingsprocedure zijn veeleer gebaseerd op waardeoordelen, taxaties, en daarom nogal eens – wij erkennen dat – omkeerbaar.

Zo heeft de CDA-fractie zelf gewezen op het risico van politisering van de ombudsfunctie in het geval van benoeming door de Kamer. Anderzijds is zulks bij het door de Regering voorgestelde voordrachtsrecht van de Kamer evenmin denkbeeldig. Dan wijst de Regering met recht op de onafhankelijke positie van de leden van de Hoge Raad en de Algemene Rekenkamer, die door de Kroon worden benoemd. Daartegenover kan gesteld worden dat deze functionarissen voor het leven worden benoemd en de ombudsman voor een periode van 6 jaar, waarbij ik nog afzie van de eigensoortigheid van het instituut ombudsman. Voorts voert de Regering nog aan dat bij benoeming door de Tweede Kamer de rol van de Eerste Kamer geheel buiten beeld schuift, aangezien de Regering dan voor de benoeming niet ter verantwoording kan worden geroepen. Daartegenover kan gelden dat de invloed van de Eerste Kamer ook bij benoeming door de Kroon van weinig feitelijke betekenis is, gelet op het recht van voordracht dat het wetsontwerp aan de Tweede Kamer toekent en op het feit dat van deze voordracht door de Kroon niet wordt afgeweken. Dit zijn allemaal argumenten vóór en tegen en aldus altijd bruikbaar ter ondersteuning van een gekozen uitgangspunt.

Staatsrechtelijk is nog van belang een andere vraag, namelijk of de Tweede Kamer bij het opeisen van het onderhavige benoemingsrecht niet bevoegdheden aan zich trekt van de executieve. Het betreft hier immers de benoeming van een hoge ambtsdrager die niet binnen het parlement zal functioneren, zodat benoeming door de Kroon voor de hand lijkt te liggen. Ook hier bevestigt de uitzondering de regel, daar het gaat om benoeming van een functionaris die geroepen zal zijn, ook op eigen initiatief onderzoek te doen naar en te oordelen over mogelijk laakbare gedragingen van de centrale overheid. Om dan – het zij nog eens herhaald – de benoeming van die functionaris te doen plaatsvinden door de representant bij uitstek van diezelfde centrale overheid i.c. de Kroon, acht mijn fractie onjuist. Het

gaat ons derhalve meer om het niet doen benoemen door de Kroon dan om het naar het parlement toetrekken van een ambtelijke benoeming.

Dat de functie van ombudsman een geheel eigensoortige is wordt ook door de Regering duidelijk onderkend. Zo staat te lezen in de memorie van toelichting op het nog te behandelen wetsontwerp 16 057 over de grondwetsbepaling Ombudsman dat de controlerende taak van de ombudsman zich onderscheidt van de rechterlijke, politieke en financiële controle die door andere organen in ons staatsbestel worden verricht. Maakt die eigensoortigheid het de Regering dan ook niet gemakkelijker om afstand te doen van het benoemingsrecht van de Kroon? Van een precedent kan dan toch ook niet gemakkelijk sprake zijn? Als de regering naast vermelding van de eigensoortigheid tegelijkertijd wijst op een zekere gelijkenis van de ombudsmanfunctie met die van de door de Kamer ingestelde commissies voor de verzoekschriften, vraag ik mij af vanwaar dan toch nog die hardnekkige weerstand tegen benoeming door de Tweede Kamer komt. Al deze redenen hebben ons aanleiding ertoe gegeven, het amendement-Nijpels op dit punt te steunen.

Ten slotte zal duidelijk zijn dat de opmerkingen namens mijn fractie over de benoemingsprocedure na logische aanpassing ook bedoeld zijn voor de ontslagprocedure alsmede op benoeming en ontslag van de substituu-ombudsman, die immers taken van de ombudsman moet kunnen overnemen. Mijn fractie was nog niet overtuigd van de juistheid om de ambtstermijn van de substituu-ombudsman te koppelen aan de ambtstermijn van de ombudsman op wiens verzoek de substituu-ombudsman is benoemd.

Het is de bedoeling, het instituut ombudsman te doen functioneren als eenhoofdig orgaan. Hiermee zijn wij het eens. Dat een vertrouwensrelatie tussen de ombudsman en zijn substituten hiervoor noodzakelijk is, lijkt ons evenzeer juist. Ik wijs de heer Stoffelen in dit verband erop hoe het moet met de vertrouwensrelatie tussen de nationale ombudsman en de ik-weet-niet-hoeveel substituu-ombudslieden op lokaal en regionaal niveau.

Het komt ons echter overtrokken voor, de ambtstermijnen om deze reden aan elkaar te koppelen. Afgezien van het feit dat een zo vergaande afhankelijkheid, naar het ons voorkomt, nauwelijks in moderne arbeidsverhoudingen past – ik vraag mij af of hiervan andere voorbeelden zijn.....

Van den Broek

Minister **Wiegel**: Jazeker, die zijn er.

De heer **Van den Broek** (CDA): Die hoor ik dan straks wel van de Minister.

Minister **Wiegel**: Staatssecretarissen en ministers.

De heer **Van den Broek** (CDA): Een minister heeft één of hooguit twee staatssecretarissen.

Afgezien dus van het genoemde feit, zal deze onzekere rechtspositie het aantrekken van geschikte kandidaten niet bevorderen. Als de ombudsman tussentijds ontslag neemt, moet de substituut ook vertrekken?

Bovendien kan de continuïteit van de werkzaamheden in gevaar komen als een nieuw benoemde ombudsman direct de voorkeur geeft aan vervanging van zijn substituut of substituten. Is het tegen deze achtergrond niet redelijker en beter, de substituut voor bij voorbeeld vier jaar te benoemen? Dat geeft tenminste enige rechtszekerheid en het kan de nieuwe ombudsman ook in de gelegenheid stellen, ervaring met de substituut op te doen die, bij gebleken geschiktheid, toch *meer aanspraak heeft op continuering* van zijn functie dan een nieuw aan te trekken substituut. Ook op dit punt ligt er een amendement van mijn fractie. In dit verband vragen wij ons af waarom de ontslaggrond van artikel 4: 'ernstig nadeel toebrengen aan het in hem te stellen vertrouwen' niet van toepassing is ook op de substituut. Wij komen daarop bij de artikelsgewijze behandeling terug, mede in verband met het amendement Nijpels op stuk nr. 11, V.

Enige aandacht wijk ik besteden aan de actio popularis. Bij de schriftelijke voorbereiding heeft ook mijn fractie aandacht besteed aan de vraag welke categorie van personen een beroep op de ombudsman moet worden verleend. *Aanvankelijk sprak het wetsontwerp van 'belanghebbende'*, Weliswaar is bij nota van wijziging deze aanduiding vervallen maar ook in de huidige tekst blijft de kring van gerechtigden beperkt tot diegene die persoonlijk lijdend voorwerp van de aangevochten gedraging was.

Uitbreiding van dit recht tot elke willekeurige derde, die al dan niet toevallig kennis draagt van de omstreden gedraging, wijst de Regering af. Zij vreest hiervan een zodanige overstelpende stroom van onderzoeksaanvragen bij de ombudsman dat een adequaat functioneren daarmee in gevaar komt. Wij sluiten zulks niet uit maar het blijft een inschatting die slechts

door de praktijk kan worden hard gemaakt. In de nota naar aanleiding van het eindverslag verwijst de Regering naar *ervaringen met de 'vernietigings'-praktijk* en naar het optreden van belangengroepen. Enige nadere aanduiding ontbreekt.

Kan de Regering daarover iets concreter zijn? Beter hanteerbaar is het ook door de Regering genoemde bezwaar dat invoering van een dergelijke 'actio popularis' een onderzoek door de ombudsman kan impliceren zonder dat de direct getroffen daar prijs op stelt en zonder dat het algemeen belang daarom vraagt. Dat kan uiteraard nooit de bedoeling zijn.

Waar het echter om gaat is de vraag of de voorgestelde beperking van de beroepsmogelijkheid tot de kring van direct getroffen niet onrechte misstanden buiten beoordeling door de ombudsman houdt. *Indien de direct getroffen, om welke reden dan ook, van beklag afziet*, zal de ombudsman doorgaans van niets weten en dus niet toekomen aan de vraag of het algemeen belang hier zwaarder moet wegen dan het private belang van de getroffen.

Daarbij rijst de vraag of de ombudsman, indien een derde een klacht indient terwijl onderzoek door de direct betrokkene niet op prijs wordt gesteld en het algemeen belang een dergelijk onderzoek ook niet rechtvaardigt, de klacht niet ter zijde kan leggen op grond van het feit dat 'het verzoekschrift naar zijn oordeel geen genoegzame gronden bevat', zoals staat in artikel 15, lid 1, sub b. Kan de 'genoegzaamheid' van de feiten, of liever het ontbreken daarvan, ook gelegen zijn in het ontbreken van ieder algemeen belang?

Indien over de interpretatie van het zojuist geciteerde artikel twijfel kan bestaan – en mijn fractie heeft daarover twijfel – hoe beoordeelt de Regering dan het opnemen van de actio popularis met tegelijkertijd aanvulling met een bepaling die het instellen van onderzoek naar door derden ingediende klachten facultatief stelt? Dan is de ombudsman wel bevoegd tot onderzoek, maar niet verplicht. Is dat niet een redelijke invulling van de op zichzelf toch zinvolle actio popularis.

Onafhankelijkheid en onpartijdigheid, een lage toegangsdrempel, het zijn allemaal factoren die mede bepalend zijn voor de mate waarin het ombudsmaninstituut straks vertrouwen zal genieten. Niet minder belangrijk is *het kunnen beschikken over ruime toetsingscriteria en onderzoeksbevoegdheden op grond waarvan de*

ombudsman een oordeel kan afgeven waaraan de overheid, hoewel formeel niet gebonden, zich het nodige gelegen laat liggen.

Het staat er nogal laconiek in artikel 27: 'de ombudsman beoordeelt of het administratief orgaan zich in de door hem onderzochte aangelegenheid al dan niet behoorlijk heeft gedragen.'. Gaf de memorie van toelichting nog de indruk dat hiermee alleen een toetsing op de fatsoensnorm werd bedoeld, in de memorie van antwoord wordt daarnaast ondubbelzinnig gekozen voor de mogelijkheid van toetsing op rechtmatigheid, derhalve aan de wet en de algemene beginselen van behoorlijk bestuur, en evenzeer op doelmatigheid. Feitelijk wordt aan de ombudsman zelf overgelaten welke inhoud hij wil geven aan de behoorlijkheidsnorm van artikel 27. Men kan zich tegen de achtergrond van deze ruime bevoegdheid nog steeds afvragen waarom het beoordelingscriterium in het wetsontwerp niet uitdrukkelijker is omschreven. Want wat heet vandaag de dag nog 'behoorlijk'? Even afgezien van de afgrenzingsproblemen ten aanzien van bestaande rechtsgangen, dient dit ruime bevoegdhedenpakket positief te worden gewaardeerd.

De overheid, als machtigste partij stelt zich terecht kwetsbaar op. Bij doelmatigheidstoetsing gaat het om een beleidsbeoordeling waartoe de overheid zich bij voorrang geroepen voelt. En al is het op basis van subsidiariteit en al heeft het geen betrekking op het algemene regeringsbeleid, dat duidelijk van toetsing is uitgesloten, *het siert een overheid die een ombudsman een dergelijke bevoegdheid geeft.*

Maar, zoals gezegd, in het bijzonder de afgrenzing tussen de ombudsmanbevoegdheden en de bestaande wettelijke rechtsgangen is weinig eenvoudig maar essentieel voor handhaving van de rechtzekerheid en doelmatigheid. De ombudsman mag geen dubblure worden van bestaande voorzieningen wordt in de memorie van antwoord gesteld. Maar het zal niet eenvoudig zijn – de heer Stoffelen wees er al op – de burger aan de hand van deze wet duidelijk te maken waar de ombudsman verplicht is tot onderzoek, alleen maar bevoegd is dan wel onbevoegd is tot onderzoek. Mijn fractie heeft daarover bij de schriftelijke voorbereiding een aantal opmerkingen gemaakt en wij zijn de Regering erkentelijk dat deze bevoegdheidsafbakening aan een herschikking is onderworpen en met name in de artike-

Van den Broek

len 15 en 17 opnieuw is omschreven, en daarmee stellig is verbeterd, al is het ook mij nog niet allemaal even helder.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik wil de heer Van den Broek een vraag stellen over zijn amendement op artikel 15. Is het niet zo dat ook in zijn gedachten-gang toch in ieder geval een soort van onderzoek moet plaatsvinden op het moment dat hij zegt: de verplichting wordt vervangen door een bevoegdheid? Lost hij dan zoveel problemen op met zijn amendement?

De heer **Van den Broek** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Ik denk de problemen er in die zin mee op te heffen, dat, wanneer een klacht door een derde wordt ingediend en de ombudsman dus niet automatisch krachtens de wet verplicht wordt een onderzoek in te stellen daarnaar, maar alleen de bevoegdheid daartoe heeft, de ombudsman automatisch zal afwegen wat enerzijds het belang is bij een onderzoek, van degene, die werkelijk is getroffen maar op dat onderzoek geen prijs stelt en wat anderzijds het algemeen belang is bij het eventueel zelfs bij het tegen de zin van de direct getroffene instellen van een onderzoek.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ja, maar dan zal hij toch iets moeten onderzoeken. Ik denk aan een voorlopig onderzoek of een onderzoek dat op een bepaalde, korte termijn plaatsvindt. Hij gaat dan inhoudelijk op de materie in. Uw amendement geeft aan, dat hij dan bevoegd is, helemaal niets te doen. Ik vind het qua constructie een nogal moeilijke en wat geforceerde benadering.

De heer **Van den Broek** (CDA): De wijze, waarop wij over de ombudsman spreken, doet mij geen moment twifelen aan de instelling van de ombudsman. Wanneer hij een klacht krijgt van een derde en weet dat hij tot onderzoek niet verplicht is, begint hij op dat moment met het maken van een afweging. Naar mijn stellige overtuiging zal hij zich dan richten tot de direct getroffene en zal hij vragen waarom deze geen aanleiding ziet om die klacht in te dienen. Vervolgens zal hij dat spiegelen aan het algemeen belang, dat bij een onderzoek ook gemoeid kan zijn. Ik denk even aan het voorbeeld dat de heer Stoffelen heeft genoemd ten aanzien van de loketambtenaar. Er kunnen zich omstandigheden voordoen waarin de direct getroffene er belang bij heeft dat geen onderzoek wordt ingesteld. Men kan zelf verzinnen wat dat

allemaal kan zijn. Men wil bij voorbeeld niet in die procedure betrokken worden; men zegt: ik trek mij dat verder niet aan, het is op u wel beledigend overgekomen maar op mij veel minder, ik til er niet zo zwaar aan. Ik ben van mening dat de ombudsman die afweging moet kunnen maken. Zolang het andere artikel, dat ik zoëven heb genoemd, geen eenduidig uitsluitel geeft en dus elk onderzoek door derden automatisch ook tot een volledig onderzoek van de ombudsman zou moeten leiden, denk ik dat het recht op onderzoek daarmee te onbeperkt is.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik ben niet tegen enigerlei vorm van beperking. Ik vraag mij alleen af of uw middel daartoe erg deugdelijk is. Als u zegt, dat de direct getroffene geen bezwaar heeft of het liever niet wil, is het ook weer een kwestie wie de direct getroffene is. Het kan heel goed zijn – en dat is ook in de administratieve rechtsbescherming het geval – dat over de vraag wie belanghebbende, wie getroffene is zich jurisprudentie ontwikkelt. In ieder geval komt het erop neer – en dat is mijn punt – dat een inhoudelijke toetsing plaatsvindt door de ombudsman en dat dus de vraag van het onderzoek in die gedachten-gang door u niet wordt ontlopen.

De heer **Nijpels** (VVD): De discussie gaat in feite om de vraag, of artikel 15, lid 1, sub b de afweging impliceert, die de heer Van den Broek bedoelt. Hij heeft natuurlijk gelijk dat zijn afweging op zich zelf van groot belang kan zijn. De discussie gaat niet zozeer over de meningsverschillen als wel over de juridische vormgeving.

De heer **Van den Broek** (CDA): Misschien wil de heer Brinkhorst – ik heb de tekst niet bij mij – nog eens kijken naar de andere uitzonderingsgevallen, die zijn opgenoemd onder artikel 15, waarbij de ombudsman geen verplichting, maar een bevoegdheid heeft, uitsluitend om die afweging te kunnen maken.

Ik was in mijn betoog intussen al opgeschoven naar de artikelen 15 en 17, met dank aan de Regering voor het opnieuw omschrijven daarvan, zonder dat het mij allemaal even helder is. Ik sluit mij wat dat betreft een beetje aan bij de vraag, die de heer Stoffelen heeft gesteld om meer helderheid op dat punt.

Wij zouden dan ook nu deze uiterst technische discussie inzake de artikelen 15 en 17 hier niet willen herhalen – wij hebben haar ampel in de schriftelijke stukken gevoerd – niet zozeer ter wille van de tijd, maar omdat het naar

onze mening een onderdeel betreft, waarvan de praktijk de (on)werkbaarheid mede zal moeten aantonen. Ook op dit punt zal van de ombudsman veel tact en wijsheid worden gevraagd om enerzijds het vertrouwen in de bestaande rechtsgangen niet aan te tasten en anderzijds aanvullende rechtsbescherming te bevorderen daar waar de bestaande formele kaders te kort schieten. Naast onafhankelijkheid, toegankelijkheid en ruime toetsingsbevoegdheden zullen ook de royale onderzoeksbevoegdheden, bij voorbeeld de verschijningsplicht voor getuigen en het onder ede kunnen horen aan het gezag van de ombudsman kunnen bijdragen. Het is waar, de ombudsman neemt geen beslissingen, hij geeft een oordeel, al dan niet aangevuld met een aanbeveling tot het nemen van maatregelen.

Zijn bevoegdheden echter te zamen met hetgeen voorzien is met betrekking tot openbaarmaking en rapportage – ook aan het parlement – van zijn bevindingen, zullen naar onze stellige verwachtingen hun positieve uitwerking op het overheidsapparaat niet missen. Het is voorts te waarderen dat deze wetgeving tevens is aangegrepen om het toezicht nader te regelen op het optreden van leden van rechterlijke en administratieve college's zonder dat daarmee hun onafhankelijke positie in gevaar wordt gebracht.

Ter afsluiting nog dit; veel van wat tijdens deze behandeling over nut en noodzaak van de ombudsmanfunctie is gezegd zou door het ambtenarenapparaat licht kunnen worden opgevat als een onfatsoenlijk lange motie van wantrouwen aan hun adres. Anderzijds lijkt die vrees ongegrond, wanneer wij met erkentelijkheid constateren, welke dergelijke inspanning en motivatie er in de voorbereiding van dit wetsontwerp zijn gelegd.

Het heeft wel wat lang geduurd, maar dat is altijd de schuld van de bewindslieden! Zij willen dat wel goedmaken door ons heden een realistisch tijdschema te presenteren waaruit blijkt, op welke termijn de Nederlandse burger de instelling van de nationale ombudsman voor de centrale overheid tegemoet kan zien.

□

De heer **Verbrugh** (GVP): Mijnheer de Voorzitter! De voorbereidingstijd van dit wetsontwerp is lang geweest, maar uit de hele schriftelijke voorbereiding blijkt wel dat alles niet zonder reden is geweest. Wat wij nu behandelen is niet meer het oude wetsontwerp, maar het nader gewijzigd ontwerp van wet.

Verbrugh

Mijns inziens geeft de tijd die dit kost wel aan dat de regeling van het nieuwe instituut ombudsman een rijpingsproces heeft moeten doormaken. Op basis van de nu voorliggende regeling kan het instituut ombudsman op eigen benen staan, maar zal het niet nog een proces van jaren zijn, voordat echt gesproken kan worden van een volwassen instituut? Uit de discussie blijkt dat nog van uit de praktijk zal moeten blijken, wat er precies moet gebeuren.

Alvorens dit wetsontwerp op een aantal centrale punten te beoordelen, zou ik toch eerst nog iets willen zeggen over de naam. Erkend moet worden dat de naam 'nationale ombudsman' voor de burger wel duidelijk en herkenbaar zal zijn. Toch is daar niet alles mee gezegd. Het blijft mijns inziens een Nederlandse luiheid om, wanneer men nieuwigheden vanuit het buitenland hier wil invoeren, tevens een vreemde term over te nemen. Men kan aan de geschiedenis van de Nederlandse taal precies aflezen, welk land in welke periode ons ten voorbeeld heeft gestrekt. Twee eeuwen geleden was het Frankrijk, later Duitsland, na de Tweede Wereldoorlog was het vooral Amerika. Verwacht men nu een deel van de wijsheid uit het noorden? In andere landen is men zo gek niet. Zo noemt men in Frankrijk het met de ombudsman vergelijkbare instituut de 'mediateur' en in Frans-Canada de 'procureur' en in Duitsland ten slotte de 'Bürgerbeauftragte'. Reiken we onszelf nu eigenlijk geen brevet van taalkundig onvermogen uit als we bij de invoering van een nieuw instituut er niet in slagen daar een goed Nederlands woord voor te vinden? Graag ontvang ik hierop een reactie.

Minister **Wiegel**: Heeft u een suggestie?

De heer **Verbrugh** (GVP): Die heb ik, maar wie ben ik? In de stukken kan men echter bepaalde namen terugvinden, zoals de Nationale onderzoeksman of -vrouw. Welnu dat is een suggestie.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou nu willen ingaan op de regeling zelf. De eerste belangrijke vraag is wie het recht krijgt om de ombudsman ter verzoeken een onderzoek in te stellen. Ik geloof, dat de Regering met de nu voorgestelde regeling op dit punt een goede keuze heeft gedaan. De nationale ombudsman kan zeker tot een mooi instituut uitgroeien, maar het moet wél werkbaar blijven. Die werkbaarheid loopt gevaar indien men ieder het recht geeft, de ombudsman te verzoeken een

onderzoek in te stellen. De ombudsman heeft het nu zelf in de hand te bewijzen dat de voorgestelde regeling op dit punt een goede is. Immers, als daar in de toekomst aanleiding voor zou zijn zal hij gebruik maken van artikel 16, nl. van de bevoegdheid om uit eigen beweging een onderzoek in te stellen. Waarom kan men de ontwikkeling hiervan niet eerst afwachten en zou het amendement-Nijpels nu al moeten worden aangenomen?

Een volgend belangrijk punt is de bevoegdheidsbeperking van de ombudsman tot handelingen van de centrale overheid. Ik blijf staan achter de door mijn fractie reeds gemaakte opmerkingen over een eventuele uitbreiding van de competentie tot het terrein van de lagere overheden. Een dergelijke uitbreiding wijst mijn fractie voorshands af. Een vergelijking met de wet-AROB, die ook is uitgebreid tot de lagere overheden gaat niet op, omdat de wet-AROB bedoeld is, de rechtmatigheid van overheidshandelen te verzekeren. Daarvoor draagt de wetgever inderdaad een eerste verantwoordelijkheid. De ombudsman zal zich echter moeten bezig houden met het feitelijke gedrag van de overheid en zal daarbij toetsen aan fatsoensvormen, zonder aan die toetsing sancties te kunnen verbinden.

Voorlopig gaat mijn fractie ervan uit dat in ons gedecentraliseerde staatsbestel met name provinciale overheid ook op dit punt een eigen verantwoordelijkheid kan dragen. Hoewel ook daar uiteraard een toetsing aan bestuurlijke normen noodzakelijk kan zijn, zou mijn fractie in eerste instantie een dergelijke verantwoordelijkheid aan de provinciale overheden en aan een zeer grote gemeente zelf willen overlaten. Andere gemeenten kunnen provincie gewijze of gezamenlijk een vorm zoeken. Als de nationale ombudsman er eenmaal is, zal het voorbeeld stimulerend kunnen werken. Ik denk primair aan de provinciale ombudsman; naar mijn gevoel is de stok achter de deur, het amendement-Stoffelen, niet nodig.

Mijn fractie wil de gedachte van uitbreiding van het terrein van de ombudsman tot de lagere overheden niet per se afwijzen, maar meent dat in ieder geval moet worden afgewacht tot meer duidelijkheid en inzicht is verkregen in de werking van de ombudsman op nationaal niveau.

Een volgend centraal punt is het benoemingsrecht. Hoewel de ondertekening van het amendement-Nijpels indrukwekkend is, ben ik van de argumenten, die daarop betrekking heb-

ben, niet onder de indruk. Ook op dit punt zou mijn fractie de stellingname van de Regering willen bijvallen. Voor de beantwoording van de vraag wie het benoemingsrecht moet krijgen, is de uitspraak op blz. 19 van de memorie van antwoord van belang, waar gesteld wordt dat het niet goed mogelijk is om het ombudsman-instituut onder te brengen bij een van de drie 'machten', bedoeld in de driedeling van de trias politica.

Er is dan ook geen onmiddellijke zelfsprekendheid om het benoemingsrecht te leggen bij de Kroon of bij de Tweede Kamer. Te recht heeft de Regering dan ook gekeken naar de manier waarop bij voorbeeld de leden van de Algemene Rekenkamer worden benoemd. De argumenten die de Regering heeft aangevoerd tegen een benoeming door de Tweede Kamer behoeven niet meer herhaald te worden. Mijn fractie acht ze overtuigend.

De onafhankelijkheid van de ombudsman wordt niet bedreigd door het feit dat de Kroon hem benoemt. Aan bij voorbeeld de leden van de Hoge Raad en van de Algemene Rekenkamer moet immers eveneens de eis van strikte onafhankelijkheid worden gesteld. Niettemin wordt niet verlangd, dat deze personen niet door de Kroon zullen worden benoemd. Ook al is de functie van de ombudsman in ons land volsterkt eigensoortig, de vergelijkbaarheid met de genoemde hoge organen ligt in de onafhankelijkheid.

Is het soms zo, dat de voorstanders voor benoeming door de Tweede Kamer niet zozeer het oog hebben op de onafhankelijkheid van de ombudsman, maar op versterking van de positie van de Tweede Kamer? Nu hoeft dit laatste op zich zelf geen bezwaar te zijn maar dan wel op een terrein waar het Parlement een eigen verantwoordelijkheid en taak heeft. Dit is mijns inziens niet het geval ten aanzien van bestuurshandelingen zoals de benoeming van functionarissen in overheidssdienst, anders dan rechtstreeks ten behoeve van het parlement zelf. Een ombudsman is immers niet een bijzonder soort griffier. Men kan ook zeggen: een griffier is niet een bijzonder soort ombudsman. Als men het zo geformuleerd wil hebben, wil ik dat ook best doen.

De bewindslieden wezen er trouwens terecht op dat het benoemen door de Tweede Kamer van een hoge ambtsdrager die niet binnen het parlement zal functioneren, een uniek verschijnsel zou zijn in ons staatsbestel.

Verbrugh

Ik heb vervolgens enkele opmerkingen en vragen over de toetsingscriteria, die gehanteerd zullen worden door de ombudsman. Er is op dit punt al veel verduidelijking gekomen door de nadrukkelijke erkenning van de Regering dat de ombudsman ook mag toetsen aan de hand van criteria als rechtmatigheid en doelmatigheid. Op deze terreinen bestaat al een hele jurisprudentie en veel administratiefrechtelijke literatuur, zodat iedereen wel ongeveer weet wat met rechtmatigheids- en doelmatigheidstoetsing wordt bedoeld. Maar het werk van de ombudsman gaat verder. Het extra van zijn functie is er vooral in gelegen dat hij ook aan fatsoensnormen mag toetsen. Het heeft mij een beetje verbaasd dat er zo weinig aandacht is besteed aan de vraag wat er onder deze fatsoensnormen nu precies moet worden verstaan. Het mag in deze tijd nog minsten opvallend heten dat iedereen onmiddellijk schijnt te weten wat met zulke normen wordt bedoeld. Dat ligt op andere juridische terreinen wel anders. Op het gebied van het strafrecht bij voorbeeld is er zo langzamerhand niemand meer die een antwoord durft te geven op de vraag hoe je moet toetsen aan de hand van de norm 'eerbaarheid'. Op blz. 23 memorie van antwoord staat dat aan de ombudsman zelf moet worden overgelaten welke inhoud hij wil geven aan de fatsoens- of behoorlijkeheidsnormen van art. 27 van het wetsontwerp. Is de Regering het met mij eens dat daarmee aan de ombudsman wel zeer veel zeggenschap wordt gegeven? Ten aanzien van het bestuurlijk handelen van onze rijksambtenaren kan hij zich gaan ontpoppen als een nationale fatsoenrakker. In Gorkum is daarvoor reeds een zeer bewaarde kandidaat misschien beschikbaar.

Is het eigenlijk niet merkwaardig dat de ombudsman het gedrag van ambtenaren moet gaan beoordelen aan de hand van normen, die op dit moment door die ambtenaren zelf eigenlijk niet gekend worden? Is dat wel helemaal eerlijk tegenover de ambtenaren? Natuurlijk weet een ambtenaar ook wel dat hij niet onbeschoft moet optreden en dat hij een burger niet van het kastje naar de muur mag sturen, maar er zullen talloze grensgevallen zijn. Het lijkt me ook geen goede zaak als de ombudsman gaat uitgroeien tot een soort boeman voor de ambtenaren.

In dit verband zou ik erop willen wijzen dat de ombudsman noodgedwongen vooral één kant van het gedrag van ambtenaren zal willen bewaken.

Hij zal immers vooral moeten letten op het bejegeningaspect, op het niveau van dienstverlening en op de wijze van omgang met de burger. Maar moet daar niet tegenover staan dat de overheid dan ook de plicht heeft om ervoor te zorgen dat de arbeidssituatie van de ambtenaar zodanig is dat hij ook inderdaad voldoende tijd en ruimte krijgt om op een enigszins behoorlijke wijze met de burger om te gaan. Men mag van een overwerkte ambtenaar, bij voorbeeld een loketambtenaar in een sterk verouderde behuizing niet het onmogelijke verlangen. Het moet dan ook mogelijk zijn dat de ombudsman bij voorbeeld oordeelt: ambtenaar Jansen heeft zich inderdaad weinig correct gedragen, maar dat is hem eigenlijk ook niet zo kwalijk te nemen wanneer men let op de situatie waarin hij moet werken. Ook bij het beoordelen van bij voorbeeld het gedrag van een politieambtenaar zal de ombudsman toch in rekening moeten kunnen brengen dat een gebrek aan mankracht bij de politie vaak zal doorwerken in het gedrag van de politieambtenaar. Ik zou het op prijs stellen als de Regering in haar antwoord op dit punt nog eens zou willen ingaan.

Vervolgens zou ik enkele opmerkingen willen maken over de substituut-ombudsman. Mijn fractie heeft weinig bewondering voor de regeling die inhoudt dat de positie van de substituut-ombudsman zo nauw verbonden is met de persoon van de ombudsman. Het lijkt een beetje op de situatie die in het Amerikaanse openbaar bestuur ontstaat na de intrede van een nieuwe president. Als een substituut-ombudsman wordt benoemd zal toch het belangrijkste beoordelingscriterium zijn of hij capabel is. Als hij op basis van die beoordeling eenmaal is benoemd kan toch ook een nieuwe ombudsman dat moeilijk weer ter discussie stellen. Wat zal dan een reden kunnen zijn voor een nieuwe ombudsman om een bepaalde substituut-ombudsman niet weer te benoemen? Men zou bij voorbeeld kunnen denken aan incompatibilité d'humeur, maar dat moet dan toch beperkt blijven tot een bijzonder geval. Op dit punt heeft de Regering de ombudsman mijns inziens een beetje teveel paternalistische trekken gegeven.

Ik zou ook nog willen vragen hoever een ombudsman kan gaan bij het uitspreken van zijn oordeel over een bepaald ambtelijke gedrag. Op blz. 30 van de memorie van antwoord lees ik dat ook uitgesproken kan worden dat een bepaalde bejegening naar het oordeel van de ombudsman aanleiding

zou kunnen zijn voor het treffen van organisatorische maatregelen of het opleggen van een disciplinaire straf. Mag ik hieruit opmaken dat de ombudsman niet alleen een normatieve beoordeling zal kunnen geven van een bepaalde gedragswijze, maar dat hij verder mag gaan en ook suggesties mag doen ten aanzien van de sancties die op dat gedrag zouden moeten volgen? Ik denk dat dit in de praktijk toch wel een belangrijk punt zal zijn.

Mijn laatste vraag betreft de snelheid van werken van de ombudsman. Bij zijn arbeid is de ombudsman natuurlijk in zeer sterke mate afhankelijk van de bereidwilligheid van het openbaar bestuur om ter zake inlichtingen te verstrekken. In het voorlopig verslag heeft mijn fractie voorgesteld om hier met mijnen te werken. De Regering heeft dat evenwel afgewezen. Toch voorzie ik in de toekomst wat dit betreft wel enige problemen. Indien men de jaarverslagen van de commissie voor de verzoekschriften van deze Kamer van de laatste jaren eens doorloopt, dan komt men voortdurend de klacht tegen dat het zo lang duurt voordat de gevraagde inlichtingen zijn verstrekt. Men kan hier een zekere vergelijking maken met de werking van de wet-AROB. Ook daar is één van de problemen dat het vaak zo lang duurt voordat een uitspraak beschikbaar kan zijn. Ik denk dat in nog sterkere mate voor de ombudsman zal gelden dat voorkomen moet worden dat er een lange periode komt te liggen tussen het moment van indienen van een klacht en de uitspraak daarover. Ik zou graag van de Regering willen horen op welke wijze zij denkt te voorkomen dat de voortdurende klacht van de commissie voor de verzoekschriften van deze Kamer ook niet de standaardklacht van de ombudsman zal wezen.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): In 1980 is het dan zover. Deze Kamer spreekt zich uit over een wetsontwerp inzake de ombudsman. In Zweden bestaat het instituut al vele jaren. In Denemarken sedert 1955; in Noorwegen sinds 1962 en in Groot-Britannië kent men sinds 1967 'the Parliamentary Commissioner for administration'. Kortom, velen gingen ons voor. En weinigen volgden zo langzaam als Nederland. Dit schrijf ik bepaald niet alleen toe aan deze bewindslieden. Dit is veel meer een structureel verschijnsel.

Ik heb in deze Kamer al vaker betoogd, dat ons wetgevingsproces dermate traag werkt, dat bepaalde problemen nimmer voortvarend en efficiënt

Brinkhorst

kunnen worden aangepakt. Het is nu niet het moment om daarop uitgebreid in te gaan. Dit wetsontwerp kon echter niet anders dan mij tot deze opmerkingen inspireren. Deze opmerkingen zijn niet nieuw; zij zijn door vele sprekers voor mij ook al gemaakt. De lange duur van voorbereiding van dit wetsontwerp, in het bijzonder de lange periode, waarin de memorie van antwoord werd voorbereid (bijna drie jaar), is moeilijk alleen te wijten aan de gecompliceerdheid van de materie. De materie is zeker niet eenvoudig, maar toch moeten ook kwesties als het stellen van prioriteiten daaraan ten grondslag hebben gelegen. In dat verband noem ik de opmerking, die de Ministers in de nota naar aanleiding van het eindverslag maken, nl.:

'De lange duur heeft te maken met het feit dat het hier een wetsontwerp betreft in het kader van de rechts- en de belangenbescherming van de burger.' Men zou kunnen afvragen of die redenering niet veel eerder moet worden omgekeerd: Juist omdat het om de rechtsbescherming van de burger gaat, zou er haast moeten zijn om deze regeling tot stand te brengen. De rechten die elke burger bezit, waarop hij theoretisch gesproken aanspraak kan maken, groeien gestaag, maar ook zijn plichten vermenigvuldigen zich.

Ik betoog nauwelijks iets nieuws, wanneer ik stel, dat het zicht op die rechten, de wijze waarop daarvan gebruik kan worden gemaakt, de wegen die daartoe bewandeld moeten worden, steeds moeilijker voor de burger zijn te bevatten. De vervreemding van de mens in onze verzorgingsstaat is een thema dat in het kader van dit wetsontwerp toch ook enige aandacht vraagt, meer aandacht dan het naar zijn aard al zou verdienen. In die verzorgingsstaat immers heeft de overheid behalve veel macht, veel rechten en bevoegdheden ook een geweldig ingewikkelde structuur gekregen. Aan de bestaande taken als openbare orde, defensie, e.d. is een ontelbare hoeveelheid van taken toegevoegd met een snelheid en een automatisme dat nauwelijks voorzien was aan het begin van deze eeuw.

Nog steeds vraagt iedereen om die taakuitbreiding; Den Haag moet er wat aan doen! Wij in deze Kamer zijn daar mede schuldig aan. Mijn stelling is, dat er met deze taakuitbreiding geen gelijktijdige structuur aanpassing van de overheidsorganisatie heeft plaatsgevonden en dat wat er aan reorganisatie heeft plaatsgevonden weinig meer is dan oude wijn in nieuwe zakken.

Wellicht gaan wij onder aanvoering van de Commissie Hoofdstructuur Rijksdienst betere tijden tegemoet, maar ik pleit ervoor dat toch vooral het politieke besef doordringt van de noodzaak tot reorganisatie van ons openbaar bestuur. Het zichtbaar maken van machtsstructuren, maar wellicht ook van onmachtsstructuren is één van de opgaven die de fractie van D'66 zich ook altijd gesteld heeft. Wij zien dan ook de ombudsman in dit kader een rol spelen en wij zien ook waarom het zoveel tijd en moeite kost voordat zo'n instituut van de grond komt, want het doorbreken van bestuurlijke en ambtelijke anonimiteit wekt altijd verzet.

Mijnheer de Voorzitter! Nu de overheid haar taak effectueert met zo'n diversiteit aan instrumenten, circulaire, kaderwetten, nota's, kernbeslissingen, moet ook het instrumentarium van de individuele burger worden vergroot. In Nederland werd als laatste verijning op dat persoonlijke instrumentarium de Wet AROB ingevoerd en wij gaan nu, zij het in een wat andere opzet, een stapje verder met de ombudsman en wellicht is dit ook nog niet het eindpunt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zie voor deze ombudsmanfunctie een belangrijke taak weggelegd en wel op vier terreinen. Ik vraag de Ministers of zij het eens kunnen zijn met deze uitsplitsing in vier elementen, want zij gaat iets verder dan tot dusverre in de schriftelijke gedachtenwisseling naar voren is gekomen.

1. De noodzaak dat de anonimiteit van de overheid wordt doorbroken door de machtsstructuur en ook de concrete uitoefening van die macht zichtbaar te maken.

2. Het gunstig beïnvloeden van de overheidsorganisatie door het aan de kaak stellen van concrete bestuurspraktijken. Ik verwees er al even naar met mijn opmerking over de Commissie Hoofdstructuur Rijksdienst.

3. Het verbeteren van de rechtsbescherming van het individu – het centrale punt – met als bijkomend effect het nog meer wegwijzen van die burger in onze gecompliceerde verzorgingsstaat.

4. Door die ombudsmanfunctie kan er in zekere zin een terugkoppelingseffect ontstaan tussen de maatschappij en de wetgever in die zin dat door de concrete uitwerking die wetgeving op talloze gebieden heeft in de maatschappij signalen kunnen worden opgevangen wat de effecten, ook in sociologische zin op de burger zijn geweest. Ik denk, dat de functie van de

ombudsman op dat terrein toch bepaald niet kan worden verwaarloosd.

Mijnheer de Voorzitter! De ombudsman zal zeker ook de discussie doen oplaaien over slagvaardigheid en effectiviteit van de overheid versus rechtsbescherming en democratische controle, zoals dat voorheen talloze malen wanneer de administratieve rechtsspraak aan de orde was in deze Kamer het geval is geweest. Dat deze nuttige discussie echter de instelling van het instituut niet mag vertragen, is gelukkig de algemene opvatting in deze Kamer.

Na deze algemene inleidende opmerkingen wil ik nu nog wat nader ingaan op een aantal specifieke merites van het wetsontwerp.

Wij zijn het eens met de gekozen naamgeving. Wij hebben niet de inventiviteit kunnen opbrengen van de heer Verbrugh die een nieuwe titel heeft bedacht. Wij vinden het verstandig dat de Regering heeft ingezien dat het spraakgebruik in Nederland sterker dan de leer zou zijn geweest. Het woord 'ombudsman' is daarvoor te veel in Nederland ingeburgerd.

Belangrijker echter is de gekozen opzet, zij het dat deze tot stand is gekomen na forse ingrepen.....

De heer **Verbrugh** (GPV): Een bijkomende moeilijkheid is dat deze naam niet precies aangeeft – ook in de Scandinavische taal – wat voor functionaris wordt bedoeld. Die ombudsman was oorspronkelijk een soort gouverneur. De rijksombudsman in Groenland is gewoon de Deense gouverneur. Later is een soort evolutie van de taak van de ombudsman opgetreden. Het oude woord is echter uit den verleden Nederland terecht gekomen.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Ik ben aanmerkelijk minder op de hoogte van Scandinavische talen dan de heer Verbrugh, dat is mij in de Kamer al vaak opgevallen. Doordat het om een uniek verschijnsel gaat – zoals in de nota naar aanleiding van het eindverslag staat – worden wij in Nederland in staat gesteld, daaraan een geheel eigen inhoud te geven. Als u nu niet te vaak spreekt over het verleden daarvan – anders burgert dat element weer in – kunnen wij ons concentreren op de ontwikkeling die wij in Nederland voorstaan. *Voorlopig vind ik de term 'onderzoekman' of 'onderzoekvrouw' niet ideaal.*

Ik zei dat de vraag van de verdere ontwikkeling belangrijker is. De onafhankelijkheid is essentieel en staat ook centraal. Het gaat om iemand met een onafhankelijke positie, waartoe een ie-

Brinkhorst

der zich kan wenden – ik kom dadelijk op de vraag over de *actio popularis* – met zijn klacht, zonder dat door een parlementaire schakel, zoals in het geval van de Parliamentary Commissioner, een barrière wordt opgeroepen. Hij moet ook over ruime bevoegdheden beschikken. Zijn die bevoegdheden ruim genoeg? Wij zetten hier wat kanttekeningen bij, maar ik kom hierop nog terug.

Wij hechten sterk aan de onafhankelijkheid ten opzichte van de administratie. Het ziet ernaar uit dat de opstellers van dit ontwerp die visie delen, zonder echter de voor de hand liggende conclusie te trekken dat dit gevolgen moet hebben voor de wijze waarop hij wordt benoemd. Ik wil hierover enkele opmerkingen maken. Sinds mijn collega's van de PvdA en het CDA in het voorlopige verslag de suggestie deden dat toch zeker de Tweede Kamer de ombudsman moet benoemen – de VVD liep daar destijds niet zo warm voor en suggereerde toen nog de Verenigde Vergadering en heeft nu pas gemeend bij monde van de heer Nijpels het voortouw te moeten nemen – is het één van de hangende kwesties geweest waarin de meerderheid van de Kamer van mening verschildt met de Regering.

Ook mijn fractie is een warm voorstander van een benoeming door de Kamer en wel om twee redenen. Het gaat in de eerste plaats om de onafhankelijkheid van de ombudsman die vooral moet gelden ten opzichte van de administratie in verband met zijn ontplooiingsmogelijkheden. Het gaat in eerste instantie om de toetsing van het gedrag van de administratie. In de tweede plaats gaat het om de beeldvorming. Die beeldvorming naar de burgers toe is wezenlijk anders, wanneer in 1982 bekend wordt gemaakt dat minister X of het parlement de ombudsman benoemt. Beide aspecten zie ik graag nader door de Regering besproken. Ik vind dat ze onvoldoende de aandacht hebben gehad.

De argumentatie van de Regering laat zich samenvatten in een tweetal elementen. Het is praktisch een formele benoeming. Ik verwijs naar de memorie van antwoord, bladzijde 6. Voorts is het niet passend in de sfeer van het dualisme van Kamer en Kroon. Bovendien bestaat het risico dat de benoeming door de Tweede Kamer als precedent kan worden beschouwd voor de wijze van benoeming van andere functies. Ik verwijs naar de nota naar aanleiding van het eindverslag, blz. 7. Beide argumenten snijden wei-

nig hout. Allereerst heft de voordracht-functie van de Kamer niet het gemis op dat de beeldvorming tegenover de bevolking doet ontstaan. Vervolgens deel ik de angst voor parlementaire invloed op het benoemingsbeleid allerm minst. Dat er vanuit de Kamer kritiek is op het benoemingsbeleid van deze Minister – ik denk aan recente benoemingen vlak voor het zomerreces – is op zich zelf geen argument om het parlement voortaan te laten benoemen. Daar blijf ik verder buiten.

Echter, een benoeming door het parlement betekent dat ook meer inhoud wordt gegeven aan het feit dat de ombudsman een uniek verschijnsel is; ik citeer nogmaals de nota naar aanleiding van het eindverslag. De Minister geeft trouwens op een andere plaats aan dat dit ook juist zijn visie op dit orgaan is. 'De ombudsman (ik citeer) zal een heel eigensoortig controlerend orgaan zijn en dit orgaan gaat een functie vervullen die valt buiten het klassieke patroon van de trias politica.' Welnu, toegeven dat het een orgaan sui generis moet zijn en vervolgens betogen dat het parlement zich bij de benoeming op het terrein van de in trias-politicatemen 'executieve' begeeft, is in strijd met elkaar. Die stelling is niet staande te houden.

Samenvattend, zie ik geen enkel argument waarom het amendement-Nijpels, dat ook mijn naam draagt, geen brede steun in het parlement zou krijgen. Ik hoop dat de Regering uiteindelijk bereid zal zijn deze brede wens uit de Kamer te honoreren.

Het tweede strijdpunt betreft de vraag hoe het staat met de competentie van de ombudsman ten aanzien van de lagere overheden. In beginsel beantwoorden wij die vraag positief, zoals indertijd in 1971 naar aanleiding van de nota-Polak/Beernink is gedaan. Ik plaats er echter enige kanttekeningen bij.

Ik concentreer mij in de eerste plaats op een aantal argumenten die de Regering noemt in de schriftelijke beradslaging. Hoofddargument om de competentie niet tot de lagere overheden uit te breiden, is het risico van de overbelasting. Dit is naar mijn gevoel een zeer reëel risico, een risico echter dat is gerelateerd aan de mate waarin de ombudsman kan delegeren en aan de faciliteiten die hij heeft om te delegeren. Het eerste is een juridisch probleem, het tweede een politiek, c.q. financieel probleem. Beide problemen behoren echter oplosbaar te zijn. De vraag is echter op welke wijze die ruimte en de organisatorische structuur worden geschapen. Ik heb met

belangstelling geluisterd naar de discussie tussen de heer Van den Broek enerzijds en de heren Nijpels en Stoffelen anderzijds.

Zoals de nota heeft aangegeven, zijn er in beginsel twee vormen denkbaar, een nationale ombudsman, eventueel in een gedeconcentreerde opzet functionerend, en ombudsmannen benoemd door lagere publiekrechtelijke lichamen. Ik heb hierin nog geen eindconclusie bereikt, want er zijn heel duidelijke voordelen aan het laatste verbonden.

Als men vindt (en mijn fractie is die mening toegedaan) dat de oudsman vooral moet functioneren als vertrouwensfiguur en zo dicht mogelijk moet staan bij de burger in de samenleving, dan is er veel voor te zeggen er ook voor te zorgen dat de fysieke functionering en de plaatsbepaling van die ombudsman niet te ver van de burger afstaan. Het zou kunnen zijn dat een groot Haags kantoor van 8 verdiepingen, waarop staat 'De centrale nationale ombudsman', evenzeer vervreemdingseffecten in de samenleving oproept als de bestaande andere Haagse kantoren. Het omgekeerde is echter precies de bedoeling, namelijk om de burger dichter bij de ombudsman te brengen.

Daarnaast bestaat natuurlijk het gevaar dat de ombudsman te dicht op de burger zit door afhankelijkheid van benoeming door bijvoorbeeld provinciale staten of gemeenteraden. Ik zie zeker niet een ombudsman in Ulvenhout of Appingedam (zonder dat ik iets ten nadele van deze schone gemeenten wil zeggen) op eenzelfde goede wijze functioneren als wanneer hij zich op een wat grotere afstand bevindt. Er is dus zeker sprake van nadelige elementen. ten.

Ik zit dus met het probleem dat onze wens om de lagere overheden onder de competentie van de ombudsman te brengen zich moeilijk verhoudt tot de wens te grote, centrale instellingen te vermijden, opdat een niet te grote afstand tot de burgers wordt geschapen. Het amendement-Stoffelen/Nijpels komt qua oriëntatie zeker overeen met datgene wat wij beogen, maar de organisatorische consequenties, alsmede een aantal elementen die door de heer Van den Broek zijn genoemd, doen ons toch aarzelen ons in dit stadium daarvoor te spreken. Ik zou de Regering concreet willen vragen op de verschillende aspecten van de organisatorische uitvoering van deze ombudsstructuur in te gaan, met name uitgaande van de verplichting dat er een structuur moet komen waarin ook

de lagere publiekrechtelijke lichamen aan controle door de ombudsman worden onderworpen. Niet zozeer omdat dit in strijd zou zijn met de autonomiegedachte (ik geloof dat dit argument niet houdbaar is) maar wel omdat voor ons wezenlijk is dat de ombudsman zo dicht mogelijk bij de burgers moet staan, aarzelen wij ons te verbinden aan de nationale, centrale ombudsman, zoals geschetst in de betogen van de heren Stoffelen en Nijpels. Bien étonné de se trouver ensemble!

Ik raak nu even de toetsingsnorm. Dit is een van de moeilijkste aspecten van het wetsontwerp. Dat betreft artikel 27. Daaraan zal ik nu voorbijgaan. Ik geloof dat zowel de discussie in de memorie van antwoord als de nieuwe formulering van artikel 27, lid 2, bepaald een belangrijke verbetering betekenen.

Ik wil nog wel een vraag stellen over de effecten van de uitspraken van de ombudsman. Dit heeft met name betrekking op artikel 28. Ik vraag concreet aan de Regering, of zij van mening is, dat met het instrumentarium dat via artikel 28 ter beschikking staat voldoende garanties bestaan inzake de doorwerking van de uitspraken van de ombudsman. Anders dan in andere landen zijn er geen concrete sanctiemogelijkheden. Die zijn bewust niet opgenomen in het wetsontwerp. Ik wil toch graag een voorlopig oordeel horen over de wijze waarop volgens de Regering er toch sprake kan zijn van een doorwerking. Is het alleen maar de publiekmaking en het feit dat ook sprake is van politieke druk, wanneer de overheid daaraan geen gevolg geeft of moet ik daarachter nog andere elementen waarnemen?

Ik wil nog iets zeggen over de actio popularis en de vraag, of via artikel 13 het begrip 'een ieder' daarin tot stand moet worden gebracht. Het is belangrijk om onderscheid te maken tussen de personele jurisdictie- en de zakelijke jurisdictie-aspecten. Gezien de personele jurisdictie-aspecten, zoals in artikel 13 tot uitdrukking komend, komt mij de conclusie als wenselijk voor om het amendement-Nijpels c.s. te aanvaarden. De argumenten hiertegen komen erop neer, dat het aantal klachten te groot is. Een van die argumenten is ook, dat er een verplicht onderzoek is, ook als belanghebbenden dat niet hebben gevraagd. Toch snijden die onvoldoende hout tegenover het argument dat het gaat om een aanvullende rechtsbescherming, ook op de normale rechtsgangen. Daarbij worden na-

tuurlijk grenzen van personele aard aangegeven. Ik noem het begrip 'be-langhebbende' in de Wet Arob. Daarin is een beperking aangebracht ter wille van de formele rechtsgang van de administratieve rechtspraak. Dat betreft artikel 7 van Arob. Ook gaat het hierbij om een parallel met andere landen. In andere landen waar de ombudsman bestaat, is ook in duidelijk sterke mate sprake van een actio popularis. Ik heb het dus nog steeds over de personele jurisdictie.

Men zal begrijpen, dat het voor mij als Europeaan een aantrekkelijk argument is, dat ik deze procedure een zekere parallelie vind hebben met die van de Europese mensenrechtenconventie. In artikel 25 daarvan staat: de competentie bij de Europese Commissie voor kennisneming met betrekking tot klachten over grondrechten kan worden ingesteld door iedere natuurlijke persoon, iedere organisatie of iedere groep van particulieren die beweert het slachtoffer te zijn van een schending, (...) enzovoorts. Met andere woorden: daarin is een materieel element gelegen. De gedachte dat het 'een ieder' mogelijk is, wordt daarin echter ook aangegeven. Daarin is ook een duidelijke parallelie gelegen wat de soort van functie betreft die hier aan de ombudsman wordt gegeven.

Van verschillende zijden zijn vragen gesteld over de zakelijke jurisdictie. Ook ik moet heel eerlijk zeggen, dat de wijze waarop artikel 15 is geconcipieerd niet het toonbeeld van helderheid is. Met artikel 17 heb ik niet zo veel problemen. Ik meen dat dit ongeveer overeenkomt met de wijze waarop de Europese mensenrechtenconventie de competentie afbakt.

In artikel 15 vind ik echter een aantal ongelijksoortige zaken geregeld. Dat betreft kwesties die eigenlijk meer te maken hebben met de ontvankelijkheidsvraag. Ik noem lid 1a, b en c. Die bakenen in materiële zin de vraag af, of een bepaalde klacht gegrond is, bij voorbeeld als die anoniem is gesteld, dus wanneer er geen naamgeving is verricht. Ook al staat het begrip 'kennelijke ongegrondheid' niet met zoveel woorden in artikel 15, ik meen toch dat artikel 1b ontleend is aan de mensenrechtenconventie. Dit is dus een ontvankelijkheidsvraag. Die perkt dus in, ook als men de actio popularis in de personele zin aanvaardt.

De bepalingen d en e spreken zich uit over de bevoegdheid om een onderzoek in te stellen. Bij voorbeeld als de zaak *sub judice* is, onthoudt de ombudsman zich. Het door de heer Van den Broek voorgestelde amendement

heeft hierop betrekking. Daarbij gaat het om de vraag, wanneer een actie wordt ingesteld door een ander dan degene die rechtstreeks is getroffen. Ik parafreer nu even.

Is er voor de Regering geen aanleiding om artikel 15 te splitsen in twee elementen, namelijk de vraag van niet-ontvankelijkheid, gekoppeld aan de actio popularis in de gevallen 1a, b en c, en de vraag van de vervanging van een verplichting door een bevoegdheid in de andere gevallen? Ik heb hierover nog geen amendement gemaakt, omdat ik eerst het oordeel van de Regering wil horen. Het lijkt mij dat hierdoor een wat duidelijker constructie ontstaat.

Misschien wil de Minister van Justitie in zijn antwoord hierop ingaan. Dan zou de betekenis van het amendement-Van den Broek waarschijnlijk ook duidelijker worden. Het oogmerk daarvan lijkt mij duidelijk. Hij wil het begrip 'actio popularis' aanvaarden in de personele sfeer en een zekere beperking aanbrengen waar het de materiële competentie betreft. Ik vraag mij dan alleen af waar dit element dan moet worden ondergebracht en of men in die omstandigheid niet kan volstaan met te stellen, dat in artikel 15, lid 1b in feite zijn probleem voldoende is gedekt als men het als een ontvankelijkheidselement zou willen concipiëren.

Samenvattend, mijnheer de Voorzitter, hopen wij dat de uitvoering die wordt gegeven aan de Wet nationale ombudsman zo ruimhartig mogelijk zal zijn, zowel wat zijn competentie als financiële armslag betreft. Anders vrezen wij dat het niet meer zal zijn dan een vijfgeblad voor een steeds verder bureaucratiserend overheidsapparaat.

□

De heer **Abma** (SGP): Mijnheer de Voorzitter! Na de vele jaren overzomerde en overwinterde gedachtenwisseling over de parlementaire ombudsman, gaandeweg gepromoveerd tot commissaris van onderzoek en ten langen leste tot proportie van nationale ombudsman teruggebracht, zijn nog vele punten overgebleven, waarover met enig waas van algemene beschouwingen iets gezegd mag worden. Ik wilde nog iets zeggen over ten eerste de benaming en de benoeming en ten tweede over competenties en experimenten.

Met de naam zijn wij bijna terug op AF. Van ons had dat best gemogen. Parlementair ombudsman niet in de zin van functionaris als exponent, instrument of wat ook van het parle-

Abma

ment, maar als onafhankelijke figuur, benoemd door het parlement. Alle gereken met de Rekenkamerbemanning en beraad met de Hoge Raad ten spijt, wat parallelle benoemingsprocedures zou wettigen, betreft het hier een ambtsdrager van eigen allure, een functionaris sui generis. Het gaat ten slotte heel duidelijk om een beschermer van de burgers tegen onbehoorlijk of onfatsoenlijk optreden van de overheid.

Als het woord 'rakker' niet zo gedevalueerd was – de heer Verbrugh sprak hierover ook al – dan zou men kunnen spreken van een fatsoensrakker of, over de ombudsman en zijn substituten, van de schout en zijn rakers. Met deze restauratie van overoude titels zouden wij van het importprekariat 'ombudsman' af zijn. Daarin gaat toch al, tegen de oorspronkelijke betekenis in, het woorddeel 'man' een eigen Hollands leventje leiden. Willen wij correct te werk gaan, dan zouden wij moeten spreken van een ombudsmanman en, aansluitend bij emancipatorische uitbreiding, van ombudsmanvrouw. Dit zou stellig de burgers en burgeressen niet animeren zich tot betrokkene te wenden. Wat de toekomst van de ambtsnaam betreft wil ik nog een kleine opmerking maken. Ik ben de overweging tegengekomen dat het niet slechts gaat om een Zweedse naam, maar ook om een typisch Zweedse figuur, die zich bij ons, gelijkhebbiger als wij zijn van huis-uit, nog niet vlot gewild zal maken. De eerste ombudsman zou een zendeling moeten zijn om ons volk compromis-minded te stemmen, vooral omdat de nieuwe fatsoensman het van zijn morele gezag moet hebben, zonder dat zijn uitspraken in vele gevallen concreet effect zullen sorteren. Daarom klonk in commentaren door dat wij ons van de ombudsman niet al te veel moeten voorstellen.

Wij willen, zoals reeds is opgemerkt, een door het parlement benoemde man. De bestrijder van de bureaucratie is van regeringskant bezien een typische figuur die tegenover staat, zoals ook het parlement dit is. Zij staan op één lijn en daarom is het logisch dat het parlement hem benoemd. Het parlement had en houdt overigens, via de commissie voor de verzoekschriften, een soortgelijke bemoeienis met mensen die tussen de administratieve wielen geraakten. Juist door benoeming vanwege het parlement worden de beste voorwaarden geschapen voor coördinatie en correspondentie.

Het pleit van de Regering om de benoeming aan zich zelf, de Kroon, te houden, komt mij enigszins zonderling voor. Memorie van antwoord en nota naar aanleiding van het eindverslag betogen dat door het vrijwel steeds volgen van de voordracht door nummer één van de voordracht aan te wijzen, de Kamer de facto het recht van benoeming heeft. Wanneer het debat gonst om een wassen neus, vraag ik mij af waarom het benoemingsrecht niet resoluut wordt geplaatst waar het behoort. Van behoorlijkheidsnormen gesproken!

Als de Regering echter ooit afwijkt van de eerstgenoemde kandidaat op de voordracht, rijst prompt de verdenking dat een te lastige achterpotkijker niet op die post welkom is voor de Regering. De bewindslieden hebben gezegd dat de Kamer in zo'n geval kan interpellieren. Allicht komen bij zo'n interpellatie persoonlijke positieve en negatieve kwaliteiten op katheders en regeringstafel. Dit is geen gelukkig begin.

Wanneer de Kamer met krappe, bij voorbeeld regeringsmeerderheid tegenover een oppositionele minderheid een benoeming doet, is de ombudsman van stonde aan gepolitiseerd en gepolariseerd. Dit is juist. Wanneer hij echter met een dergelijke stemverhouding op de voordracht figureert, is de situatie geheel dezelfde. Dit kan dus niet als argument dienen.

Wij hebben gepleit voor een gekwalificeerde meerderheid voor de benoeming. Dit kan niet, het is ongebruikelijk, wat een monstrem is en dit moet in de Grondwet staan, aldus de Regering. Het zij zo. Ik meen dat bij wijze van overeenkomst of zich kristalliserend gewoonterecht zo'n meerderheid nodig is om de benoemde niet direct een zware hypotheek van partij- of coalitievennoot op de schouders te leggen.

Ik hoor alleen al het koor querulanten, die stellig hun weg naar de nationale ombudsman zullen vinden: natuurlijk krijgen wij nul op het rekest bij deze man; hij is immers benoemd door die en die partijen. Dit zal ongetwijfeld de reactie van teleurgestelden zijn.

De gekwalificeerde meerderheid zal er onzes inziens komen, wie ten slotte ook rechtens benoemt.

Het is psychologisch zeer juist dat de Regering vasthoudt aan een man, een mens, een persoon, om de rechtstrijd te voeren. Wanneer weer een instituut, een veelhoofdige lichaam, ontstaat, gaat juist teloor wat de ombudsman specifiek en verhoopt tot een nuttige factor in ons bestel maakt.

Zoals gebleken is, gaat ons de naam nog niet vlot over de tong. Beduidt 'nationaal' dat de man uitsluitend op nationaal niveau opereert en voorts dat hij niet regionaal en lokaal optreedt? De benoemingsprocedure willen wij dus anders.

Ik kom tot de uittredingsregel voor de 65-jarige leeftijd. Mij ontgaat enigszins waarom niet kan worden bepaald dat de ombudsman wordt benoemd voor zes jaar of voor zo veel jaren als die hem scheiden van de 65-jarige leeftijd. Daarop komt het toch immers neer?

Het tweede punt betreft het experiment en de competentie. In de stukken stoeiden deelnemers aan de gedachtenwisseling over de term 'experimenteel'. Ik heb begrepen dat niet het 'ombudsman-schap' als zodanig als experiment wordt opgevoerd, maar dat zijn competenties en taken met enig aftasten en proberen gestalte moeten krijgen. De ombudsman wordt de 'Lückenbüßer', de gatenvuller in een wereld waarin al heel wat rechtsbescherming, van verschillend allooi en met diverse actieradiussen floreert. De eerste ombudsman als figuur moet in feite de eerste mandataris maken.

In de memorie staan bijzonder boeiende bladzijden over taken-grenzen, normen, inhouden etc. Het gaat om de 'fatsoensnorm', niet om datgene wat fatsoen is maar om datgene wat fatsoen in dezen zou moeten zijn. Dat moet natuurlijk ook nog worden 'gevuld', 'ingevuld' en 'opgevuld'. 'Fatsoensnorm', ja, 'behoorlijkheidsnorm'. Het betoog krijgt soms het karakter van de ontboezeming: 'Ik kan het niet allemaal even exact verwoorden, maar u begrijpt wel wat wordt bedoeld en waarheen wij willen; geen doelmatigheids- of rechtmatigheidsstoetsingen, en toch in zekere zin weer wel.'

Kortom, het waren zeer subtiel en lenige uiteenzettingen, bij wijze van positiebepaling. Voor mij was het soms kaleidoscopische lectuur, of een houtschoolschets voor de aan te trekken functionaris, om als begaafd kunstenaar een standbeeld voor eeuwen te realiseren waaraan toekomstige opvolgers zich zullen kunnen conformeren. Overigens leeft bij mij de gedachte dat de wereldsituatie een fase intreedt waarvoor wij niet meer in eeuwen behoeven en behoren te denken. Ik denk ook aan een discussie die wij morgen zullen houden. De subtiel uiteenzettingen verdienen dat de toekomstige ombudsman die beschouwingen geruime tijd onder zijn hoofdkussen laat verblijven. Wij stemmen in met de stelling dat geen dubbel werk

behoort te gebeuren en dat niet van doublures sprake mag zijn. Inderdaad kan men geen scheiding maken tussen deze affaires en van weer andere aanleggelegenheden. Immers, bepaalde processen van besluitvorming en van beleid kunnen volgens de regels onaanvechtbaar verlopen maar wel op de één of andere onbehoorlijke of onfatsoenlijke wijze. Ook het andere patroon komt voor, namelijk dat op onberispelijke wijze een zaak verkeerd wordt afgewikkeld. Zo doorgaande, kunnen wij talloze mogelijkheden bedenken: gebak voor casuïsten.

Er zal veel tact en vindingrijkheid nodig zijn, een loffelijk imago te geven aan het ambt. Met de eerste waarner staat of valt zo niet alles, dan toch heel veel. Er liggen echter kansen en uitdagingen omdat men telkens mensen tegenkomt die verongelucken in het drukke verkeer waaraan overheden, instanties en andere lichamen als voertuigen deelnemen en individuen als schichtige voetgangers. Als het ambt goed werkt, kan er veel ten goede keren. De man moet een grote kenner zijn van alle recht en rechten en ongeveer de wijsheid zelf. 'Salomo's wijsheid', zegt men wel eens, en dan wordt er nog wel eens aan toegevoegd – misschien mag ik het zeggen, met permissie van de Minister van Justitie – 'Jobs geduld'.

Verder kunnen wij van alle soms waardevolle en bekwame functionarissen, die onder controle komen van de ombudsman, niet eisen dat zij volmaakt en onberispelijk optreden. Ook zij zijn mensen met zwakheden, gebreken en humeuren. De ombudsman kan en mag niet op alle slakken zout leggen. Bovendien worden zaken afgewikkeld en uitspraken gedaan na veel wikken en wegen, waarbij de verantwoordelijke personen alle pro's en contra's onder ogen hebben gezien. Het is vervolgens onaanvaardbaar dat ongeacht enige andere dosering van die pro's en contra's bij de ombudsman alles weer op de helling moet. Er zijn immers talloze ponteneurs in Nederland, heb ik de indruk. De ombudsman zal als kundige pontonnier diverse bruggen moeten bouwen om kloven van grieven, misverstanden, frustraties en dergelijke te overspannen.

In beperking toont zich de meester. Dat zult u ook wel eens van de sprekers in de Kamer denken, mijnheer de Voorzitter. Wanneer wij de ombudsman over de kop willen jagen, moeten wij hem allerwegen voor alles laten opdraaien. Geleidelijke uitbouw aan de hand van verkregen ervaring zal,

dunkt mij, betere resultaten garanderen. Bovendien forceert een totale opdracht, zij het op termijn, een antwoord op de vraag of de aan te trekken substituten ofwel een regio voor hun rekening krijgen dan wel een sector van de hele koek. Ik zie nog allerminst dat nu reeds moet worden beslist dat de lagere overheden geen eigen ombudsmanvoorziening mogen creëren. Voorlopig kan men toch niet het werk in volle omvang realiseren. Laten wij dan naderhand beslissen aan de hand van bevindingen.

Een vermaarde religieuze auteur tekent ons twee figuren, Patiëntie en Passie. Patiëntie ziet er tevreden en gelukkig uit, terwijl Passie knorrig en ontevreden kijkt, precies zoals soms tegenwoordigers kijken van politieke partijen die eveneens alles ineens willen hebben. De ombudsman moet nagenoeg de wijsheid zelf zijn, heb ik reeds gezegd. Welnu, ik zie de wijsheid dikwijls in gezelschap van de Patiëntia maar nimmer gezamenlijk met Passie.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

Aan de orde is de behandeling van de ontwerpen van (rijks)wet:

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van bepalingen inzake de verdediging (15 467, R 1114);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet van de bepalingen inzake adeldom en ridderorden (15 883, R 1129);

Verklaring dat er grond bestaat een voorstel in overweging te nemen tot verandering in de Grondwet, strekkende tot opnemng van een bepaling betreffende de instelling van een of meer algemene, onafhankelijke organen voor het onderzoek van klachten betreffende overheidsgedragingen (16 057).

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal zowel het woord voeren over de grondwetsartikelen ten aanzien van adeldom en ridderorden als over die ten aanzien van verdediging en de organen inzake onderzoek van overheidsgedragingen.

Doel van de huidige grondwetsherziening is te komen tot een beknopte en eenvoudige Grondwet. Het is van

uit die optiek dat de VVD-fractie zich een oordeel heeft gevormd over de grondwetsartikelen inzake de adeldom en de ridderorden. Tijdens de schriftelijke voorbereiding is daarbij gebleken dat de Regering en mijn fractie in principe op dezelfde manier tegen met name het adeldomsartikel aankijken, maar dat alleen de uitkomst verschillend is.

De Regering acht namelijk een wettelijke basis voor de adeldomsverlening op zijn plaats. Wij delen dat standpunt, maar achten een wet daartoe een betere basis dan de combinatie grondwetsartikel-kabinetsbesluit van 21 november 1953. Ik kan ook niet zeggen, dat er bij de schriftelijke voorbereiding door de bewindslieden argumenten zijn aangevoerd vóór de handhaving van het grondwetsartikel. Mijn fractie is daarover niet verbaasd, omdat er nauwelijks argumenten zijn aan te voeren, die handhaving van het artikel noodzakelijk maken. Het was ook niet voor niets dat de staatscommissie heeft voorgesteld ter zake geen bepaling op te nemen, maar wel een wettelijke regeling te ontwerpen.

Ik stond er dan ook wat vreemd van te kijken, dat de Regering zich in de memorie van antwoord min of meer beroept op de staatscommissie, maar uiteindelijk niet het advies van de staatscommissie overneemt. De staatscommissie was overigens ook niet zelf op het idee gekomen, maar trok de lijn die in de proeve lag besloten gewoon door. In zijn advies van mei 1967 noemt de Hoge Raad van Adel twee argumenten voor het handhaven van het grondwetsartikel. In de eerste plaats, zo stelt de raad, is het verlenen van adeldom een normaal aspect van de koninklijke waardigheid en zou schraping uit de Grondwet alleen maar bijdragen tot vermindering van het koninklijk aanzien. Dit argument gaat om diverse redenen niet op. Ten eerste geldt voor het verlenen van adeldom de normale ministeriële verantwoordelijkheid en heeft dat nauwelijks iets te maken met de koninklijke waardigheid.

Ten tweede zal door geen sterveling in Nederland schraping als een vermindering van het koninklijk aanzien worden beschouwd en ten derde is door het kabinetsbesluit van 1953 alleen nog maar sprake van adeldomsverlening door inlijving en erkenning en wenst de Regering eventueel alleen nog maar aan leden van het Koninklijk Huis adeldom te verlenen.

Het tweede argument dat door de Hoge Raad van Adel wordt aangevoerd heeft betrekking op de wenselijk-

Nijpels

ke afbakening van de bevoegdheden van de constitutionele Koning. Dat die afbakening dient plaats te vinden, ben ik graag met de raad eens, maar de juiste plaats daarvoor is in een wet en niet in een beknopte, herziene Grondwet.

De nu bestaande praktijk ten aanzien van inlijving en opneming stuiten bij mijn fractie op geen bezwaar en wat ons betreft zal een te maken wetsontwerp daarin ook geen verandering hoeven aan te brengen. Het zou wenselijk zijn de Hoge Raad van Adel bij de voorbereiding van een dergelijk wetsontwerp te betrekken. Ik neem aan, mijnheer de Voorzitter, dat ik op deze wijze voldoende heb uiteengezet, wat mijn fractie tot het indienen van de amendementen, die voorkomen op stuk nr. 11 heeft bewogen.

Ik kom nu tot de behandeling van het wetsontwerp ten aanzien van de organen, die een onderzoek kunnen instellen naar overheidsgedragingen.

De behandeling van het wetsontwerp nationale ombudsman heeft inmiddels genoegzaam duidelijk gemaakt hoe de Kamer denkt over de vormgeving van dit – om in de terminologie van het voorgestelde grondwetsartikel te spreken – algemeen onafhankelijk orgaan voor het onderzoek naar klachten betreffende overheidsgedragingen. Omdat bij die discussie de voornaamste argumenten die rond het vraagstuk van de ombudsman spelen al uitvoerig in eerste termijn op tafel zijn gebracht, kan ik nu kort zijn.

Over de wenselijkheid van de voorgestelde grondwetsbepaling bestaat bij mijn fractie geen twijfel. Zoals in 1971 bij de behandeling van de Nota inzake het ombudsmanvraagstuk al door onze toenmalige woordvoerder, de heer Rietkerk, verwoord, zou het gewenst zijn bij een herziening van de Grondwet ook een bepaling ter zake op te nemen. Zoals ik ook al in het voorlopig verslag namens mijn fractie heb betoogd, hadden wij bezwaren tegen het facultatieve karakter van artikel 5.2.9, oude tekst.

De nota van wijzigingen betekent een aanzienlijke verbetering omdat de bepaling nu iets dwingerder is geredigeerd. Overigens is mij bij die stringente bepaling iets toch nog niet duidelijk.

In de memorie van antwoord stelt de Regering in antwoord op opmerkingen van mijn fractie, dat de gewijzigde bepaling, lagere overheden niet verplicht over te gaan tot de instelling van ombudsorganen. Als die bepaling ten aanzien van lagere overheden op die

wijze moet worden uitgelegd, dan geldt die verplichting evenmin voor klachtenbehandeling bij centrale organen en is het nieuwe artikel 5.2.9, lid 1, toch vrijblijvender als wordt gesuggereerd. Het kan zijn dat ik de zaak niet helemaal goed begrijp, maar dat zal de Minister mij dan straks wel duidelijk maken.

Het amendement, wat ik te zamen met een groot aantal andere fracties heb ingediend, behoeft na de discussie over de benoeming van de ombudsman bij het gewone wetsontwerp, geen nadere toelichting. Wel merk ik uitdrukkelijk op dat het voorgestelde amendement het wetsontwerp Nationale ombudsman niet via een grondwetsartikel dichtspijkt. Met andere woorden, de wetgever houdt, behoudens bij de centrale overheid, de mogelijkheid de toekomstige wet Nationale ombudsman in welke vorm dan ook aan te passen. Het zou onverstandig zijn in dezen een grondwettelijke belemmering op te werpen.

De opmerkingen die door de PPR-fractie zijn gemaakt over de plaats van het grondwetsartikel in het hoofdstuk Wetgeving en Bestuur, hebben mijn fractie aan het denken gezet. De gedachte om de ombudsman – ik noem hem gemakshalve maar even zo – een plaats te geven in het hoofdstuk Organen, vind ik de moeite van een nadere discussie waard. Zou de Regering op deze kwestie nog eens nader kunnen ingaan?

Opneming van een grondwetsartikel inzake onderzoek naar klachten over gedragingen van overheden in de Grondwet, geeft aan hoeveel waarde Regering en parlement hechten aan het ombudswerk. Het is te hopen dat die waarde die de wetgever aldus aan een dergelijk instituut toedenkt, door de praktijk bewaarheid zal worden.

Bij de geplande behandeling van het wetsontwerp, dat betrekking heeft op het grondwetsartikel inzake de verdediging – deze behandeling zou enkele maanden geleden plaatsvinden – wilde ik geen opmerkingen maken buiten de door ons in het voorlopig en eindverslag aangeroerde punten. Inmiddels hebben ons enkele schriftelijke reacties bereikt, die mij noodzaken, nader op deze zaak in te gaan. Die reacties treft men aan in een artikel, dat is verschenen in de periodieken van de drie verenigingen van officieren. De meningen zijn daarin treffend verwoord en daarom meende ik, er goed aan te doen, het artikel ondershands aan de Minister van Binnenlandse Zaken te doen toekomen.

De kern van het bezwaar van de verenigingen tegen het voorstel van de Regering, is dat het artikel over het opgezegd over de krijgsmacht vervalt, en dat daardoor ongewenste situaties zouden kunnen ontstaan, met name wanneer onder buitengewone omstandigheden de militaire autoriteiten speciale bevoegdheden worden toegedacht. Zoals in het voorlopig verslag ook door mijn fractie naar voren is gebracht, wensen wij geen enkel misverstand te laten bestaan over de taak van de Staten-Generaal ten aanzien van 's lands verdediging. Dit neemt niet weg, dat er met betrekking tot het defensieapparaat bijzondere regels gelden, die voor andere onderdelen van het overheidsapparaat niet geheel opgaan.

Over het gezag in bijzondere situaties mag geen enkel misverstand bestaan en wat dit betreft schuilt er een kern van waarheid in de vrees van de officiersverenigingen. Daarom zou ik van de Regering graag een uitvoerige reactie vernemen op de in 'vakkringen' gesignaleerde leemten in het grondwetsartikel. Zoals ik al opmerkte, acht de VVD het een goede zaak dat het nieuwe grondwetsartikel geen misverstanden laat bestaan over de gelijkwaardige, zij het eigensoortige positie van de krijgsmacht ten opzichte van andere onderdelen van het overheidsapparaat. Op grond van diezelfde gedachte juicht mijn fractie het toe dat de Regering de niet-militaire hulpverlening door de krijgsmacht, uitdrukkelijk in de nieuwe Grondwet opgenomen wenst te zien. Dit nieuwe artikel onderstrept nog eens dat de krijgsmacht ook in andere situaties dan bij oorlog de samenleving van nut kan zijn. Het meest wezenlijke in de discussie over dit grondwetsartikel, is voor mijn fractie het punt van het al dan niet limitatieve karakter van artikel 5.2.4., lid 2.

De Regering betoogt in de memorie van toelichting dat haars inziens de nu bestaande vredestaak van de Bescherming Bevolking niet onder het nu van kracht zijnde grondwetsartikel valt; met andere woorden: een gedeelte van de huidige taak van de Bescherming Bevolking is buiten de Grondwet om geregeld kunnen worden. Het is voor mij de vraag of de vredestaak van de BB los te maken is van haar taken in oorlogstijd of dat er in feite sprake is van een éénsoortige taak, die op verschillende momenten wordt uitgeoefend.

Als de Regering met haar standpunt, dat de vredestaak van de BB nu in feite buiten de Grondwet om is geregeld, gelijk zou hebben, versterkt dit mijn

Nijpels

fractie alleen maar in haar standpunt dat aan de burger op te leggen persoonlijke verplichtingen hun grondslag dienen te vinden in de Grondwet. De bewindslieden omzeilen in het voorlopig verslag gedeeltelijk de principiële vraag door in dit kader op te merken dat er geen concrete beleidsvoornemens bestaan om te komen tot andere verplichtingen, zoals bij voorbeeld de sociale dienstplicht, dan die nu bestaan met betrekking tot de verdediging. Het feit of de Regering wel of niet concrete beleidsvoornemens heeft, doet echter niet ter zake. Het gaat om de vraag of de Grondwet dat wel of niet mogelijk maakt en mijn fractie ziet daarvoor buiten de militaire en civiele verdediging eigenlijk geen aanleiding.

Dat was ook het idee dat ten grondslag lag aan het amendement dat voorkomt op stuk nr. 14. Wij realiseren ons heel goed, dat hierdoor een grondwettelijke belemmering wordt opgeworpen voor het opleggen van persoonlijke diensten en verplichtingen anders dan voor de militaire en civiele verdediging. Nader overleg met deskundigen op dit terrein heeft ons echter duidelijk gemaakt, dat een grondwettelijke barrière wel erg zwaar is, zeker als men bedenkt dat, indien ons amendement wordt aangenomen, persoonlijke verplichtingen alleen maar bij wet en dus via een meerderheid in de Kamer geregeld kunnen worden. Ik doel dan op ons amendement op stuk nr. 15. Dat zou overigens kunnen inhouden dat een kleine meerderheid in de Kamer bij voorbeeld de burgers een sociale dienstplicht zou kunnen opleggen. Bij dergelijke diep in het persoonlijke leven ingrijpende regelingen zouden wij liever een beperkte meerderheid zien, waardoor zo'n maatregel toch geacht moet worden een veel bredere basis te hebben dan bij een meerderheid van de helft plus een.

Uit reacties van andere fracties is al vóór de mondelinge behandeling gebleken, dat noch ons amendement op stuk nr. 14, waarmee een grondwettelijke barrière wordt opgeworpen, noch een eventueel te formuleren amendement waarin een twee derden meerderheid voor een wettelijke regeling wordt geëist op een meerderheid kan rekenen. De realiteit gebiedt mij dus te zeggen, dat het amendement op stuk nr. 14 geen schijn van kans maakt. Daarom trek ik het bij dezen in.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement-Nijpels c.s. (15 467, R 1114, nr. 14) is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Nijpels** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! ....

De heer **De Vries** (PvdA): Het zelfde geldt voor amendement nr. 15. Dat kan de heer Nijpels meteen ook intrekken.

De heer **Nijpels** (VVD): De heer De Vries moet nog even wachten. Ik wijzig de toelichting op amendement nr. 15 in die zin, dat het zinsdeel tussen de eerste twee komma's komt te vervallen.

In de nota naar aanleiding van het eindverslag wordt door de Regering gesteld, dat bij het opleggen van persoonlijke verplichtingen in ieder geval een aantal internationale verdragen in acht moeten worden genomen. Ik ben dat graag met de Regering eens, maar dat zegt nog niets over de vorm waarin die verplichtingen kunnen worden opgelegd. Mijn fractie, en ik neem aan de hele Tweede Kamer, kiest dan voor het opleggen van verplichtingen via een wet. Om iedere twijfel daarover in ieder geval uit te sluiten, hebben wij over die wenselijkheid een amendement ingediend dat voorkomt op stuk nr. 15.

□

De heer **Brinkhorst** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Mijn eerste bijdrage betreft wetsontwerp 15 883, inzake adeldom en ridderorden. Dat betreft enkele curieuze artikelen, de artikelen 5.2.12 en 5.2.13 in hoofdstuk 5, Wetgeving en bestuur. Vooral het zo sobere artikel 5.2.12, 'Adeldom wordt verleend bij Koninklijk besluit', is voor mij aanleiding een paar opmerkingen te maken.

Hoe moeten wij opvatten dat bij de herziening in 1980 in de Grondwet een bepaling wordt opgenomen waarin de Koning wordt gemachtigd adeldom te verlenen? In de praktijk is gebleken, dat het verlenen van adeldom nauwelijks meer voorkomt. Uit de schriftelijke beraadslaging komt vast te staan, dat de Regering deze lijn in de toekomst wil doortrekken. Wel wil nog op gezette tijden een Nederlandse familie haar adelijke titel erkend of ingelijfd zien wanneer zij voorheen tot de buitenlandse adel behoorde. Dat blijkt echter slechts in zeer schaarse gevallen te worden toegestaan.

Zie ik nu goed dat de redenering van de bewindsman als volgt is? Doordat het praktische belang gering is, is een wettelijke regeling overbodig, dus handhaven wij de status quo, namelijk een grondwetsbepaling en het Koninklijk besluit van 21 november 1953, want verheffing in de adelstand dient wel een grondwettelijke basis te hebben. Er wordt nergens gesproken over

de wenselijkheid van een grondwetsbepaling als zodanig ter regeling van deze materie, noch over de nadelen daarvan. Wij willen die nadelen nu niet breed uitmeten, maar het zal duidelijk zijn dat wij een bepaling over adeldom in de Grondwet best zouden kunnen missen.

Het is onzes inziens een anachronisme in deze tijd en duidelijk een overblijfsel van een maatschappij, die op andere grondslagen (op andere standen) gebaseerd was dan de huidige. Wanneer wij nu onze Grondwet anno 1980 willen aanpassen en stroomlijnen, is er voldoende reden, artikel 5.2.12 te schrappen. Wij hebben tot ons genoegen vastgesteld, dat te linkerzijde – men zou kunnen zeggen het historische links en het moderne rechts – hierover eensluidend wordt gedacht. Wij zouden er intussen geen bezwaar tegen hebben, als een wettelijke regeling zou worden ontworpen. Wij zien echter niet in, waarom wat betreft het inlijven en het erkennen niet met een algemene maatregel van bestuur zou kunnen worden volstaan.

Ik wil de Minister nog vragen naar zijn opinie over de opmerking van mijn collega Van der Burg in Trouw en wellicht ook van zijn hand in het voorlopig verslag bij dit wetsontwerp, namelijk dat het huidige systeem de zgn. democratisering van de adel uitsluit, omdat men niet meer vanwege verdiensten in de adelstand kan worden verheven. Is de Minister het met die uitlating eens? De Minister stelde in de memorie van antwoord, dat dit sinds lang niet meer aan de orde is geweest, doch sprak geen oordeel over de democratisering van de adel uit. Naar onze opvatting is het begrip democratisering van de adel een contradictio in terminis. Ik stel deze vraag niet toevallig. Naar mijn overtuiging kan dit een onuitgesproken motivering zijn om die bepaling eventueel in de Grondwet te handhaven. Van een werkelijke motivering is in de schriftelijke beraadslaging tijdens de Minister geen sprake. Hij zegt geen behoefte aan een wet te hebben en handhaaft daarom liever de grondwetsbepalingen. Onze redenering is een omgekeerde. Wij hebben totaal geen behoefte aan de handhaving van een grondwetsbepaling. Eventueel kan dit in een wetje of in een algemene maatregel van bestuur.

Wij zijn meer aangetrokken door de gedachte van het amendement van de heer Nijpels cum suis. Misschien komen wij toch op een wat verdergaand standpunt uit. In eerste instantie wil ik nog van de kant van de Regering vernemen, wat nu precies de argumenta-

Brinkhorst

tie ervoor is, deze grondwettelijke bepaling anno 1980 te handhaven. Ten slotte zijn zijn geestverwanten en de mijne afkomstig uit de periode van de Jacobijnen, waarin de grondslagen van het liberalisme probeerden een einde te maken aan de standenmaatschappij. Misschien kunnen wij elkaar op dat punt althans twee eeuwen later vinden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom aan wetsontwerp 16 057. Wij hebben zojuist uitvoerig over de ombudsman gesproken. Parallel daaraan kunnen wij dan het wetsontwerp inzake onafhankelijke organen voor het onderzoek van klachten betreffende overheidsgedragingen bespreken. Ik acht dit een gelukkige samenloop. Ik ben de Regering er erkentelijk voor, dat wij in de gelegenheid zijn gesteld, deze beide onderwerpen in zo'n grote harmonie te bespreken. Wij waarderen het dat de Regering met dit voorstel is gekomen. Wij hebben dat tijdens de schriftelijke beraadslaging al laten blijken. Zeker zijn wij tevreden over de formulering, zoals deze thans bij nota van wijzigingen is voorgesteld, nu wij onze twijfels over de oorspronkelijke tekst reeds naarvoren hadden gebracht. Het zal niet verbazen, dat wij op het tweede lid kritiek hebben, die samenhangt met onze wens om de ombudsman door de Kamer te laten benoemen. Daarom hebben wij het amendement-Nijpels, dat beoogt het tweede lid aan te passen, mede onderkend.

Vervolgens kom ik aan het wetsontwerp betreffende de defensie (15467). Wij missen uiteraard node de nieuw benoemde Minister van Defensie in ons midden. Ik had eigenlijk gehoopt dat hij op de eerste dag van zijn optreden in de gelegenheid was geweest, met de Kamer van gedachten te wisselen. Dat zou een aangename gedachtenwisseling zijn geweest, aangezien het immers gaat om een wetsontwerp, dat een brede steun in deze Kamer zal vinden. Ik neem aan dat de Minister van Binnenlandse Zaken de taken van zijn nieuwe tijdelijke collega overneemt.

Minister **Wiegel**: Hoezo tijdelijke collega?

De heer **Brinkhorst** (D'66): Alles is tijdelijk in deze wereld, maar ik had toch duidelijk begrepen dat deze Minister van Defensie....

Minister **Wiegel**: Hij is net zo tijdelijk als ik op dit moment.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Dat hoop ik natuurlijk zeer! Ik had begrepen dat de eerdere stoel van de Minister van Defensie nog vrijgehouden wordt. Misschien dat hij daarom nog iets tijdelijker is! Misschien is de stoel van de Minister van Binnenlandse Zaken als fractievoorzitter ook vrijgehouden!

In wetsontwerp 15467 met betrekking tot de defensie wordt melding gemaakt van een specifieke overheidsfunctie die wezenlijk is voor het voortbestaan van de staat en die, zoals de memorie van toelichting op blz. 4 terecht stelt, diep ingrijpt in het maatschappelijk leven. Mijn fractie kan zich vinden in het uitgangspunt dat de verdediging weliswaar een nationale verantwoordelijkheid is, maar dat een nationaal defensiebeleid een volstrekte onmogelijkheid is geworden in het licht van de internationale dimensie die het begrip 'veiligheid' heeft gekregen. Dat geldt wel heel in het bijzonder voor Nederland gezien zijn geografische positie en zijn verdragsverantwoordelijkheden. Meer in het algemeen gesproken is echter de aard van de bewapening en het niveau waarop dat zich thans bevindt in Europa en in de gehele wereld van dien aard dat de soevereiniteit van het defensiebeleid sterk is begrensd. Een en ander neemt niet weg dat er zulk een beleid blijft waarover verantwoording dient te worden afgelegd. Het verdwijnen van de term 'krijgsmacht' uit de Grondwet ontmoet bij ons geen bezwaren. Wij geloven nu niet dat de Nederlandse krijgsmacht zo sterk de behoefte gevoelt, zich anders op te stellen. Wij achten het haar positie duidelijk, nl. een instrument ondergeschikt en verantwoordigd aan het politieke gezag. Ik denk dat wij in deze Kamer ook eensgezind zijn in de wens dat dit altijd zo zal blijven, maar het is goed, het nog eens heel duidelijk te verklaren, dit eens te meer, omdat het noemen van 's Konings oppergezag over de krijgsmacht in art. 68.1 is komen te vervallen. Dit was toch de bepaling die expliciet de politieke leiding van de Regering over de krijgsmacht tot uitdrukking bracht. Oorlogsvoering is naar haar aard een politieke daad, een voortzetting van de politiek van de staat met andere middelen om de bekende formule-Von Clausewitz aan te halen.

Mijnheer de Voorzitter! Het mag u bevreemden dat ik zo uitvoerig bij dit punt stilsta, maar ik meen dat bij een Grondwetsherziening deze overweging niet mag ontbreken. Overigens blijkt uit het feit dat het vraagstuk van

de politieke controle op het defensiebeleid regelmatig op de agenda van deze Kamer prijkt wel dat wij die politieke dimensie in brede zin delen. Wij zullen genoeg historisch besef hebben om te weten dat dit een voortdurend punt van aandacht blijft in onze democratie.

Het lijkt mijn fractie een juist besluit dat er geen inhoudelijke omschrijving is gegeven aan het te voeren defensiebeleid. Voor de duur van de nieuwe Grondwet is dat toch niet goed te overzien. Ik deel op dit punt niet de opvatting van degenen die menen dat de huidige formulering onvoldoende de doelstellingen van de defensie verwoorden. Het lijkt ons verder een verbetering om de civiele verdediging in de Grondwet op te nemen op een wijze zoals dat nu door middel van de eerste nota van wijziging is voorgesteld.

Ik wil nog een enkele opmerking maken over het begrip 'burgerlijke dienstplicht c.q. andere verplichtingen'. Wij ervaren het als een omissie dat er geen Grondwettelijke basis wordt gegeven voor de reeds bestaande burgerlijke dienstplicht. In de memorie van antwoord stelt de Minister vooral dat de huidige plichten als art. 37 van de Wet bescherming bevolking en art. 1.6 der Bevoegdhedenwet onder de nieuwe Grondwet hun gelding zouden mogen behouden. Ook uit de discussie van de Staatscommissie meent hij op te mogen maken dat een Grondwettelijke basis niet nodig is voor deze taken, noch voor een zgn. sociale dienstplicht. Trouwens, zo wordt gesteld 'andere voorbeelden van burgerlijke dienstplicht zijn ons niet bekend'.

Mijnheer de Voorzitter! Mijns inziens is deze redenering niet sluitend. Het feit dat bestaande taken bij wet geregeld zijn, zonder naar veler mening een Grondwettelijke basis nodig te hebben en dat men nu direct geen andere taken voor ogen heeft, impliceert niet dat als er in de toekomst andere plichten gewenst geacht worden, hetgeen blijkens de memorie van antwoord niet uitgesloten wordt, dit ook zonder Grondwettelijke basis kan geschieden. Heb ik de motivering van de Minister goed begrepen, dan berust zij op een analogie-redenering die mij onjuist voorkomt, omdat het hier een materie betreft die toch in de persoonlijke vrijheid ingrijpt. Meer hout snijdende overwegingen vind ik in de nota naar aanleiding van het eindverslag waar verwezen wordt naar de verschillende verdragsbepalingen.

Deze overwegingen deden mij aarzelen ter zake van het indienen van een amendement. Nu ik toch over amendementen spreek, moet mij van het hart dat ik de twee voorstellen onder de nummers 14 en 15, oorspronkelijk door de heer Nijpels ingediend, allermerkwaardigst vond. Hij heeft inmiddels één amendement, nummer 14, ingetrokken en dat maakt de zaken iets duidelijker. Mijn fundamentele bezwaar tegen de amendementen is dat men òf zulke bezwaren heeft tegen het begrip 'andere verplichtingen' dat de Grondwet daartegen waarborgen dient te scheppen òf dat men het wel acceptabel vindt. Beide elementen kan men echter niet tegelijkertijd verdedigen. Ik ben het wel eens met de strekking van het tweede amendement-Nijpels. De toelichting en de beweegredenen van de indiener zie ik met belangstelling tegemoet, alvorens ik een definitief oordeel geef.

Ik wil een opmerking maken over het begrip 'internationale verplichtingen'. Ik ben de Minister erkentelijk voor zijn nadere wijziging van de bepaling inzake internationale taken in de richting die door mijn fractie in het voorlopig verslag is gesuggereerd. Intussen blijft er verschil van mening ontstaan over de wenselijkheid van een ruime interpretatie van de tekst, terwijl wij het erover eens zijn dat de formulering 'het vervullen van internationale taken' zich tot een ruime interpretatie leent. Voor alle duidelijkheid: wij vonden het begrip 'internationale verplichtingen' te beperkt, maar vinden de interpretatie van het begrip 'internationale taken' te weinig afgebakend. Ik vraag de Regering uit te spreken dat deze bepaling bij de voorbereiding van wetgeving restrictief wordt uitgelegd.

Twee zinnen uit de nota naar aanleiding van het eindverslag inspireerden mij tot het maken van deze opmerkingen. Het gaat om de zin 'dat het begrip VN-politietaken niet voldoende eenduidig is en afgezien daarvan kunnen zich ook nog andere taken voordoen', pagina 3 van de nota. Waaraan denkt de Minister dan? Voorts gaat het om de zin 'dat dienstplichtigen hun normale dienstplicht dikwijls gedeeltelijk buitenslands vervullen'. Een bezoek aan het Unifil-detachement in Libanon zal de Minister duidelijk maken dat hier niet van normale dienstplicht gesproken kan worden, hoe ik ook achter de aanwezigheid in Libanon sta.

Ik wil nog een opmerking maken over de betrokkenheid van het parlement bij dit soort kwesties. Is de Regering het eens met de stelling dat zulke

internationale taken niet zonder raadpleging van het parlement kunnen worden aangevat?

Ik kom tot de kwestie rondom de gewetensbezwaren. Wij hebben onze instemming al betuigd met het artikel 5.2.5 dat een aparte bepaling inzake de vrijstelling van militaire dienst wegens ernstige gewetensbezwaren in de Grondwet vastlegt. Het lijkt ons juist dat dit verworven en geaccepteerde recht een plaats krijgt in de Grondwet.

Nog niet ter sprake is gekomen de recente discussie over het mogen weigeren van kernwapentaken, de zogenaamde atoompacifisten. Aan de Minister van Defensie zijn daarover door mijn collega's Waltmans en Knol vragen gesteld. De heren Couprie en De Kwaadsteniet hebben om een notitie gevraagd, die onder stuk nr. 15 800, nr. 39, ons heeft bereikt. Ik citeer:

'Elke militair mag weigeren aan kernbewapening mee te werken'. Zo luidt de uitspraak van een kapitein van de Koninklijke Luchtmacht, de heer Stelling. Hij baseert zich daarbij op een aantal overwegingen. Onder meer zou het gebruik van kernwapens gericht zijn op vernietiging van de staat. Ik citeer: 'die keuze nu is onbestaanbaar, is ongrondwettig, derhalve is inzet van kernwapens ongrondwettig'. Het citaat is ontleend aan Trouw van 29 februari 1980.

Dit is een kwestie om even bij stil te staan, zeker in het licht van kerkelijke bewegingen tegen het gebruik van kernwapens, die toch in Nederland enige aanhang kennen. Ik wil graag wat aanvullingen geven op de notitie die de Minister van Defensie de Kamer heeft toegestuurd. In de notitie wordt gewezen op de spanning tussen het humanitaire oorlogsrecht als onderdeel van het volkenrecht en het onder artikel 51 van het Handvest van de V.N. erkende recht van zelfverdediging als een belangrijke handicap voor het bereiken van verdragsrechtelijke duidelijkheid op dit punt.

Deze discussie kan gevoerd worden op basis van juridische argumenten; wij Nederlanders doen dat graag. In het voetspoor van Grotius en Van Vollenhoven menen wij de wereld tot één grote rechtsgemeenschap te kunnen omvormen. Intussen echter is het onze taak als politici om aan te geven op welke wijze, zonder afdwingbaarheid van internationale besluiten, toch een positieve werking daarvan kan uitgaan. Kan dat in dit geval? De erkenning dat het gebruik van kernwapens in strijd is met het humanitaire oorlogsrecht, zal er wel nooit komen. Als zij er komt, kan zij niet worden nage-

leefd door de mogendheden die deze wapens bezitten. Het feit dat de militaire strategie is gebaseerd op afschrikking door de dreiging kernwapens te gebruiken, impliceert dat men de bereidheid heeft deze wapens te gebruiken. Dit is dus een paradox: de bereidheid een eventueel erkend internationaal recht te schenden om het niet te schenden. Ik vraag toch nog het oordeel van de Regering over deze benaderingswijze, met name over twee vragen. De eerste vraag betreft de individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid, zoals vastgesteld in het handvest van het Internationaal Militair Tribunaal van Neurenberg. De tweede vraag betreft het beroep op het individuele geweten, zoals het in bepaalde confessionele kringen met name leeft. Beide vragen blijven nog onbeantwoord in de notitie van de Minister, maar het zijn, lijkt mij, toch belangrijke kwesties. In het eerste geval kan het gaan om een voornemen een bevel niet op te volgen, hetzij omdat het per definitie een oorlogsmisdrijf zou zijn, hetzij (in een andere optiek) omdat het per definitie een ernstige schending, c.q. ondermijning van de militaire strategie zou betekenen. Het lijkt mij stof voor veel discussie. In het tweede geval zou het een grond voor algehele dienstweigering moeten zijn in het kader van art. 5.2.5. Ik zou graag de mening van de Minister over deze vraagpunten willen vernemen.

□

De heer **Verbrugh** (GPV): Mijnheer de Voorzitter! In deze fase van de beaardslaging zal ik mij beperken tot het wetsontwerp inzake de verdediging.

Bij het algemene streven naar versoering van de Grondwet is ook in het hoofdstuk 'Van de Defensie' heel wat gesnoeid. Naarmate de oorlogvoering dieper ingrijpend wordt voor het leven van de onderdanen en naarmate de militaire bondgenootschappen een grotere rol gaan spelen, wordt de grondwettelijke regeling van de militaire zaken meer beperkt, zodat wetgever en Regering meer de vrije hand krijgen.

Wat overbleef na het snoeien is een erg kaal takje. Ik vind het bij voorbeeld jammer dat een bepaling als artikel 194, eerste lid, niet is gehandhaafd. Deze bepaling dat alle Nederlanders verplicht zijn mee te werken aan de handhaving van de onafhankelijkheid en de verdediging van het grondgebied is slechts ten dele als een beginselverklaring aan te merken. Maar al zit er een element van intentie in dit artikel, is dat dan al een reden om het te schrappen? Het gaat hier om

Verbrugh

een zo fundamentele zaak dat die best expliciet mag worden uitgesproken in de Grondwet.

Bovendien kan het artikel wel dege-lijk reële betekenis hebben. Men is het er over eens dat artikel 194 niet alleen gaat over het rechtstreeks deelnemen aan de militaire dienst, maar ook wijdere strekking heeft. Dan kan het artikel helpen om in een periode van internationale spanning instanties ervan te weerhouden om bij voorbeeld door levering van materialen aan een potentiële vijand de verdediging van de onafhankelijkheid tegen te werken. Want dan is volgens de Grondwet ieder verplicht mee te werken aan de onafhankelijkheid en verdediging van het land. Als de wetgever zou moeten beslissen over zulke gevallen, vindt hij steun in dit artikel.

Naast de algemene plicht voor de verdediging die niet per se een militair karakter behoeft te hebben, is er uiteraard verder de verdediging van het grondgebied met militaire middelen. Dat is een speciale taak, omdat de overheid de enige macht op het grondgebied van het Rijk is die legaal militaire machtsmiddelen mag hanteren. Daarom is het gebruik van de onpersoonlijke lijdende vorm in het voorgestelde artikel 5.2.4 mijns inziens niet terecht. Waarom wordt niet duidelijk uitgesproken dat het de Regering is die deze bevoegdheid tot oplegging van militaire plichten heeft? Zowel in de huidige Grondwet als in het voorstel van de Staatscommissie is dit wel duidelijk te lezen.

Ook de bepaling dat de Koning het oppergezag over de krijgsmacht voert, was niet geheel zonder zin, omdat de Koning speciaal in tijden van internationale spanning de nationale eenheid symboliseert. Acht de Regering het in dit verband niet veelzeggend dat de Koning bij zijn inhuldiging zwerft dat hij de onafhankelijkheid van het grondgebied van de staat met al zijn vermogen zal handhaven en verdedigen? Noch ministers, noch kamerleden leggen een eed met die inhoud af. Daarom is dit een eed die betekenis heeft zowel voor de Koning als voor het volk. Het volk mag zijn Koning ook aan deze eed houden. Daarom is het logisch dat het kan zien dat de Koning voorgaat in de verdediging van de onafhankelijkheid van het grondgebied. De nu voorgestelde bepaling schiet in dit opzicht te kort.

Een groot bezwaar tegen de voorgestelde bepaling betreft het afwijken van het voorstel van de Staatscommissie op het punt van de internationale

verplichtingen of taken. Volgens de Staatscommissie moesten dit zijn internationale verplichtingen ter zake van de verdediging van het Koninkrijk. Volgens de thans voorgestelde formulering over internationale taken die vervuld moeten worden, is echter de ruimste interpretatie mogelijk. De Grondwet zou zich niet verzetten tegen een dienstplichtwet die een aantal burgers zou verplichten orde en wet op bij voorbeeld de Nieuwe Hebriden te gaan regelen. De situatie zoals die zich in 1950 in Korea ontwikkelde, had verplichte uitzending van dienstplichtigen naar Korea met zich kunnen brengen als hiervoor een eenvoudige meerderheid in de Kamer was te vinden die bij voorbeeld om politieke redenen het kabinet niet wilde afvallen. De ontwikkeling in Libanon maakt dat dit argument wel eens reëel kan zijn als de Minister er niet in slaagt voldoende vrijwilligers te krijgen.

Nu schrijft de Regering wel, dat zij door een nieuwe goede regeling bij wet de dienstplichtigen de nodige waarborgen wil geven. Dat is natuurlijk iets wat ik toejuich, maar waarom moeten die waarborgen nu geheel gedeconstitutionaliseerd worden? Zo daalt de $\frac{2}{3}$ -waarborg naar een 51%-waarborg. De grondrechten worden toch ook niet gedeconstitutionaliseerd; waarom dan de rechten die de burger heeft door de bevoegdheidsgrenzen van de overheid met betrekking tot het opleggen van de diepgrijpende plicht van de dienstplicht wel?

Het belang van een nauwkeurig behandelen van deze zaak wil ik nog nader toelichten. Ik meen dat als het gaat om de militaire verdediging van het Koninkrijk en om verplichtingen die daar rechtstreeks uit voortvloeien, dus mede om onze door de Grondwet gewaarborgde vrijheid, het inderdaad binnen de bevoegdheid van de overheid valt de dienstplicht op te leggen, met uitzondering van de gewetensbezwaarden. Maar als het gaat om bepaalde tegenstellingen in de politieke verhoudingen ergens in de wereld, tegenstellingen die vaak min of meer ideologisch geladen zijn, heeft elke Nederlander de vrijheid daar een bepaalde mening over te hebben. Als dan zo'n tegenstelling in een gewapend conflict overgaat en onze Regering kiest daarbij partij, dan zou zij de vrijheid van meningsuiting aantasten als zij burgers kan verplichten, bij dit conflict met militair geweld partij te kiezen. De Grondwet moet waarborgen dat dit niet kan gebeuren.

Ik meen dat dit een zaak is die van zo principieel belang is, dat zij constituti-

oneel moet worden vastgelegd. Ook de mening dat men zich in zulke gevallen maar op de gewetensbezwaren moet beroepen, lijkt mij onjuist, want bij de gewetensbezwaren tegen militaire dienstverrichting gaat het om factoren die bij de mens een rol spelen die dieper liggen dan bij het gemiddelde politieke oordeel. Toch wordt ook de vrijheid van politiek oordeel in onze samenleving erkend. Ik geloof daarom dat het voorstel van de Staatscommissie in beginsel juist was, doordat dit impliciet een constitutionele waarborg gaf tegen de aantasting van de vrijheid van politieke oordeelvorming en meningsuiting door verplichte dienstneming in den vreemde, voor zaken die niet rechtstreeks met onze onafhankelijkheid samenhangen.

□

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik zal spreken over wetsontwerp 16057. Anderen van mijn fractie zullen bij de andere aan de orde zijnde grondwetswijzigingen het woord voeren. Het is een vrij unieke situatie dat op één en dezelfde dag in deze Kamer een in ons staatsbestel nieuw onderwerp aan de orde is bij een tweetal wetsontwerpen, zeker als één daarvan een voorstel is om een nieuwe bepaling in de Grondwet aan te brengen. Wij zijn blij met deze samenhang in de procedure.

Bij het voorafgaande agendapunt is zowel van de zijde van mijn fractie als van de zijde van de VVD, bij monde van de heren Stoffelen en Nijpels, om het sterkst geijverd de verwekking van het ombudsmaninstituut voor hun rekening dan wel die van hun partij te nemen. Men zou hier kunnen spreken van een omgekeerde vaderschapsactie. Ten aanzien van de nu aan de orde zijnde grondwetsbepaling is een dergelijke actie, wat mijn fractie betreft, niet nodig. Ik wil dan ook mijn waardering uiten voor de voortvarendheid waarmee de Regering met dit wetsontwerp is gekomen.

Uit het voorlopig verslag is in voldoende mate gebleken welke opstelling mijn fractie ten opzichte van de oorspronkelijke versie van dit wetsontwerp heeft gekozen. Waar wij ten sterkste toejuichen dat in de Grondwet een artikel over het ombudsmaninstituut wordt opgenomen, waren wij niet erg gelukkig met de facultatieve strekking van de voorgestelde bepaling. De Regering heeft begrepen hoe de opvatting van de Kamer over dit aspect van de onderhavige zaak is en is aan deze opvatting tegemoet gekomen. Hiervoor onze erkentelijkheid.

Buurmeijer

Door mijn fractie en andere is in de schriftelijke procedure als tweede punt van kritiek naar voren gebracht de wijze van benoeming. De Regering is aan deze opvatting van de Kamer niet tegemoet gekomen. Uit interventies van een aantal fracties bij de behandeling van het wetsontwerp over de nationale ombudsman, het vorige agendapunt, is gebleken dat meer fracties door de Regering op dit punt niet zijn overtuigd.

Gelet op de uitvoerige wijze waarop in dit debat de argumenten voor een benoeming door de Tweede Kamer der Staten-Generaal naar voren zijn gebracht, heb ik nu bij dit punt geen aanleiding opnieuw een uitgebreide argumentatie te geven over de door ons voorgestane wijze van benoeming. Gelet op de stellingname van mijn fractie bij de behandeling van dat wetsontwerp zal het nu geen verwondering oproepen, dat wij het initiatief van collega Nijpels om leiding te geven aan de oppositie tegen de Regering, gaarne ondersteund hebben door onze handtekening te plaatsen onder het door hem ingediende amendement.

De heer **Nijpels** (VVD): Het is toch wel merkwaardig dat de heer Buurmeijer meent enige oppositie tegen de Regering te moeten concluderen bij een onderwerp waarover zoveel eenstemmigheid bestaat. Als hij de sfeer had geproefd van het debat over het wetsontwerp over de nationale ombudsman, had hij kunnen merken dat over de benoeming van de ombudsman door de Kamer een zeer grote eensgezindheid bestaat.

De heer **Buurmeijer** (PvdA): Ik hoor de heer Nijpels nog niet zeggen dat de Regering tot dezelfde gedachte is gekomen. Misschien weet hij wat de Regering in tweede termijn over dat wetsontwerp zal zeggen.

De heer **Nijpels** (VVD): Het gaat alleen maar om uw formulering. U doet alsof er een geweldige oppositie bestaat tegenover de Regering. Wij discussiëren nu zoals het de Kamer en de Regering betaamt.

□

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Het voorstel om de bepaling inzake ridderorden in de Grondwet zo te doen luiden, dat deze ridderorden voortaan voorwerp van initiatief-wetgeving uit de Kamer kunnen zijn, stuit bij onze fractie op geen bezwaar. Hetzelfde geldt voor het voorstel om het verbod tot het aannemen

van vreemde ridderorden uit de Grondwet te schrappen. Wat dit laatste betreft zou ik overigens graag vernemen of het de bedoeling van de Regering is ter zake van het aannemen van buitenlandse onderscheidingen in de gewone wetgeving tot nadere regeling te komen. Het is immers niet ondenkbaar dat het bestaande verbod op het aannemen van buitenlandse onderscheidingen zonder verlof, zekere ongewenste ontwikkelingen bij het verwerven van onderscheidingen, bij voorbeeld door deze tegen betaling beschikbaar te stellen, heeft voorkomen.

In het verlengde van de schrapping van het bestaande artikel 76 uit de Grondwet zal te zijner tijd ook een bepaling ter zake uit het Wetboek van Strafrecht dienen te worden gewijzigd. Wij zouden ons kunnen voorstellen dat de Regering bij zo'n gelegenheid een dergelijk voorstel doet. Mag ik hierop een reactie van de Regering vernemen?

Tijdens de schriftelijke voorbereiding van dit debat heeft de Regering mijn fractie er niet van kunnen overtuigen, dat hetgeen met betrekking tot de bepalingen inzake adeldom in de Grondwet werd voorgesteld wel het meest gewenst is. Daarbij doel ik niet op het schrappen van het verbod op het aannemen van vreemde adeldom. Het feit dat het verlenen van vreemde adeldom aan Nederlanders praktisch niet pleegt voor te komen, maakt een dergelijk verbod in de Grondwet van weinig betekenis.

Mijns inziens dient men zich echter ook hierbij af te vragen of het bestaande verbod op de aanneming van vreemde adeldom niet, evenals in het geval van de ridderorden mogelijk is, ongewenste ontwikkelingen heeft weten te voorkomen. Evenals de paus als soevereine vorst tot voor kort adellijke titels placht te verlenen, bij voorkeur aan anderen dan de 407 inwoners van de Vaticaanse staat, is het denkbaar dat ergens op deze aardbol een soeverein bij voorbeeld uit financiële overwegingen tot het aanbieden van adellijke titels komt.

De heer **Van den Broek** (CDA): Doet de paus het ook uit financiële overwegingen?

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Neen, ik legde de klemtoon goed.

Ook al wordt vandaag aan het bezit van adeldom geen staatsrechtelijke betekenis toegekend, het is een schaars en kennelijk voor velen nog begerenswaardig goed. Op dit punt verneem ik graag de opvatting van de Regering.

Het voorstel dat nu aan ons is voorgelegd, luidt dat adeldom wordt verleend bij Koninklijk besluit. Materieel betekent dit geen wijziging. De uit 1814 daterende grondwetsbepaling inzake de verlening van adeldom blijft hiermee ook inhoudelijk bestaan. Toch is er met betrekking tot de adel in Nederland sinds 1814 veel veranderd. Bij de totstandkoming van het Koninkrijk kreeg de adel een staatsrechtelijke functie, onder andere tot uiting komende in de samenstelling van provinciale staten. Men kan niet zeggen dat Willem I eerst als soeverein en hierna als koning in zijn adelsbeleid ondoordacht te werk ging. In 1813 waren er nog maar weinig adellijke families in de Nederlanden. Zonder twijfel om het traditionele verzet vanuit regentenkringen tegen het Huis van Oranje milder te maken, bood de soeverein deze regentenfamilies de gelegenheid, in de adelstand te worden verheven. Vele regentenfamilies hebben zich hiertoe laten verleiden, hoewel niet alle zich lieten inpalmen.

De aparte staatsrechtelijke positie voor de adel heeft het in het Koninkrijk slechts uitgehouden gedurende ruim 30 jaar. Een dergelijke adel paste weinig in een gebied dat eeuwen lang een republiek was en na de Franse Revolutie, waarin de discussie over de vraag of beslissingen per afzonderlijke stand dan wel gezamenlijk dienden te worden genomen, duidelijk ten gunste van de laatste wijze was beslist. In 1848 werden de adel in Nederland de staatsrechtelijke voordelen ontnomen. In dat jaar werd in Parijs de monarchie vervangen door de republiek, brak in Berlijn een revolutie uit en waren er relletjes in Amsterdam en Den Haag. Ons land kreeg een nieuwe Grondwet en een werkelijke volksvertegenwoordiging, waaraan de Regering verantwoordelijk schuldig was. De verlening van adeldom bleef, maar zonder staatsrechtelijke voorrechten als een middel om verdienstelijke Nederlanders te onderscheiden.

Het voorstel van Thorbecke in 1851, de Hoge Raad van Adel op te heffen, stuitte echter op zoveel bezwaren bij de Koning dat hiervan werd afgezien. Het laatste lijkt mij het vermelden waard, omdat vandaag, 130 jaar later, de functie van dit college opnieuw kritisch kan worden gezien.

Sinds 1903 is ook de functie van adelsverlening met het oog op persoonlijke verdienste tot een einde gekomen. Adelsverlening beperkt zich sinds 1953 tot erkenning als behorende tot de oude adel van voor 1795 en

Van Ooijen

tot inlijving bij de Nederlandse adel in voorkomende gevallen. Verheffing in de adelstand wordt slechts bevorderd ten behoeve van personen die tot het Koninklijk Huis behoren of gaan behoren.

Mijn fractie heeft er geen behoefte aan, de adel nieuw leven in te blazen. Ik zeg dit, omdat pleidooien hiervoor worden gehoord, zij het buiten dit huis. Men spreekt dan van democratiseren van de adel. De heer Brinkhorst heeft al erop gewezen dat dit pas gelukt, wanneer iedereen een titel krijgt.

Dat het pleidooi, verdienstelijke Nederlanders in de adelstand te verheffen, soms uit adellijke kringen wordt vernomen, verwondert mij niet. Het toevoegen van nieuwe leden aan de adelstand actualiseert immers de verdiensten van de voorouders van de huidige adellijke tijdgenoten en hiermee hun aanzien nu. Toch is voor verhoging van dit aanzien in het algemeen geen reden, al ontken ik geenszins dat velen die tot de adel behoren, ook vandaag zeer verdienstelijke medeburgers zijn.

Er is echter mijns inziens geen gegaandeerd causaal verband tussen het behoren tot de erfelijke adel en uitzonderlijke verdiensten voor de gemeenschap, evenmin overigens als dit bestaat voor het omgekeerde.

Mijn fractie beschouwt het bestaan van adel als een zaak uit het verleden, waaraan de huidige samenleving als zodanig geen behoefte heeft. Wij hebben er uiteraard geen bezwaar tegen dat iemand de naam draagt van zijn voorouders, ook niet als in die naam de maatschappelijke functie van die voorouders tot uitdrukking wordt gebracht. Op één punt dien ik in dit verband nog nader in te gaan.

Wij moeten het feit onder ogen zien dat men in ons land heeft gekozen voor het handhaven van het erfelijke koningschap. Dit feit noopt gevolgelijk tot het aanvaarden van een Koninklijk Huis. Het bestaan van dat huis brengt met zich mee de behoefte aan een wettelijke grond voor het toekennen van namen en titels aan degenen die tot het Koninklijk Huis behoren dan wel gaan behoren. Wij zien dat als een gevolg van het bestaan van het erfelijke koningschap, zoals de grondwetgever dat heeft aanvaard.

Mijn fractie heeft daarom reeds in het voorlopig verslag uiting gegeven aan de wens, het feitelijk adelsbeleid te wijzigen en te beperken tot het verlenen van namen en titels aan leden van het Koninklijk Huis, dat – zoals bekend, volgens mijn fractie – slechts een zeer beperkt aantal personen zou dienen te omvatten.

Het adelsbeleid, zoals dat door de Regering wordt voorgestaan, houdt in dat verheffing in de adelstand verder achterwege blijft. Wel blijft opname in de adel mogelijk via de weg van erkenning, namelijk indien kan worden aangetoond dat betrokkene behoort tot een geslacht van vóór 1795, of tot een regentenfamilie van vóór 1795. Men vraagt zich af wat er toch de reden van kan zijn dat iemand na twee eeuwen wel kan of wil bewijzen wat voordien kennelijk niet het geval was. Bovendien is het via de weg van inlijving bij de Nederlandse adel mogelijk dat tot Nederlander genaturaliseerde vreemdelingen hier een titel verkrijgen.

Sinds het besluit van de Ministeraad van 1953 hebben acht geslachten – waarbij het gaat om meer mensen dan om acht – zich via inlijving bij de Nederlandse adel gevoegd, terwijl een even groot aantal die kans niet heeft gekregen omdat het verzoek is afgewezen. Sommigen van de laatste categorie zijn in beroep. Bij degenen die wel de eer te beurt viel, bevonden zich ook personen, afkomstig uit een land – bij voorbeeld Hongarije of Rusland – waar de adel zelfs is afgeschaft.

Wij vinden het vreemd dat, waar voor Nederlanders de verheffing in de adelstand op goede gronden is beëindigd, voor vreemdelingen die zich in ons land vestigen en die worden genaturaliseerd toetreding tot de adel open blijft. Wij hebben een voorstel ingediend met het doel, de bepaling en omtrent het adeldom in de Grondwet zo te wijzigen dat voortaan de verlening nog uitsluitend zal geschieden bij de wet.

Wat mijn fractie betreft, zal het duidelijk zijn dat wij daarmee beogen dat de indiening van een wetsvoorstel tot verlening van een titel beperkt zal blijven tot een geval waarin het een lid van het Koninklijk Huis betreft. In een dergelijk geval is immers vaak een wet nodig voor toestemming ten behoeve van een huwelijk of – hetgeen wellicht ook nog het geval kan zijn – ten behoeve van een naturalisatie. Deze kunnen dan mooi worden gekoppeld.

Aan toevoeging van personen aan de adel via de weg van erkenning of van inlijving heeft mijn fractie geen behoefte. Dit zouden wij dan ook willen beëindigen. De opvatting van de Regering dat, naast de bepalingen omtrent de verlening van adeldom in de Grondwet, geen aparte wet op de adelstand is vereist, spreekt ons aan.

De heer **Van der Burg** (CDA): Kan een toekomstig lid van het Koninklijk Huis die een titel heeft uit een ander land in gevolge een inlijvingsbesluit deze titel niet behouden?

De heer **Van Ooijen** (PvdA): Dit is naar mijn gevoelen zeer wel mogelijk. Dit kan dan toch ook in de wet worden opgenomen? Alleen heet dit dan in mijn opvatting gewoon 'verlening'.

De heer **Van der Burg** (CDA): Dat is dan inlijving.

De heer **Van Ooijen** (PvdA): U begrijpt mij verkeerd. Ik richt mij niet tegen een dergelijke situatie. Ik richt mij uitsluitend tegen het verschijnsel dat zich voordoet, namelijk dat individuele personen die zich er eerst op beroepen dat zij zich in Nederland zo thuis voelen en die om die reden gelijk willen worden gesteld met een Nederlander, daarna onmiddellijk zich erop beroepen dat zij eigenlijk toch geen Nederlander zijn omdat zij uit een vreemd land afkomstig zijn en wel van een bepaald adellijk geslacht. Dat is het probleem dat ik hier aan de orde wil stellen.

De redenering van de Regering dat geen apart wetsvoorstel nodig is, spreekt ons dus aan. Zover was ik gebleven. Indien het toch de bedoeling is, adeldom niet meer te verlenen dan in het geval van het Koninklijk Huis, zien wij niet in dat een nieuwe wetgeving nodig is.

Al eerder heb ik opgemerkt, onder andere in het voorlopig verslag, ook vraagtekens te zetten bij de taken en de functie van de Hoge Raad van Adel. Het heeft mijn fractie getroffen dat, hoewel het besluit van de soevereine vorst van 24 juni 1814, waarop de Hoge Raad van Adel is gebaseerd, dit niet uitsluit, de Hoge Raad van Adel sinds 1866 uitsluitend is samengesteld uit leden, die tot de adel behoren, nietgeenstaande het feit dat aan de Hoge Raad van Adel ook taken zijn toebedeeld, die niet liggen op het terrein van het adelsrecht, zoals het adviseren met betrekking tot gemeentewapens, emblemen van oorlogsschepen, vlaggen, niet-adellijke geslachtsnamen en voorlichting op genealogisch en heraldisch gebied.

Mijn fractie vraagt zich af of het geen tijd wordt, de functie van dit college te herzien. Wij zouden ons kunnen voorstellen dat taken, die niet liggen op het terrein van het adelsrecht in strikte zin, zouden worden overgedragen aan bestaande departementale afdelingen. Maar minstens zou onzez inziens toch moeten worden overgegaan tot het breken met het gebruik van nu ruim een eeuw, dat deze taken uitsluitend worden opgedragen aan leden van de adel.

De heer **De Vries** (PvdA): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil een enkele opmerking maken over wetsontwerp 15 467. Dit wetsontwerp is door ons in het voorlopig verslag nogal stevig afgeklopt. Wij hadden, schreven wij, met teleurstelling en onbehagen kennis genomen van de voorstellen van de Regering. Ik heb er behoefte aan, thans in het openbaar te verklaren dat tijdens de loop van de behandeling van het ontwerp die 'teleurstelling en onbehagen' bij ons zijn verdwenen, zelfs zijn omgeslagen in bewondering voor de conciesheid, accuratesse en zelfbeperking waarvan de tekst blijkt geven.

Het is niet alleen daarom dat ik het spreekgestoelte heb bestegen, hoewel ik over de teksten zoals die uiteindelijk in de laatste nota van wijzigingen ons zijn geworden verder niets heb te zeggen. Ik wil ook een enkel woord spreken over de amendementen, die zijn ingediend, aannemende dat het uw bedoeling is, mijnheer de Voorzitter, dit alles in één behandeling mee te nemen.

De **Voorzitter**: Het is mijn bedoeling niet, maar ik heb er geen bezwaar tegen.

De heer **De Vries** (PvdA): Dank u zeer.

Mijnheer de Voorzitter! De amendementen van de heer Nijpels hebben niet alleen bij de heer Brinkhorst maar ook bij mij enige verbazing gewekt. Het lijkt mij juist, dat zij in de loop der tijd deels weer zijn ingetrokken. Er zit weinig consistentie in de gedachten-gang, die ik in de amendementen bespeur. De heer Nijpels ving aan met mee te delen dat hij vindt dat andere verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten niet kunnen worden opgelegd. Vervolgens voegt hij in zijn tweede amendement daaraan toe, dat alle verplichtingen die reeds zijn opgelegd gehandhaafd kunnen worden, al dan niet gewijzigd, maar dat er niets meer bij mag komen. Zijn laatste amendement – en dat ligt nog steeds ter tafel – zegt dat als wederom verplichtingen tot het verrichten van persoonlijke diensten zullen worden opgelegd het niet anders zal kunnen dan volgens regels, bij de wet te stellen.

De heer **Nijpels** (VVD): Ten aanzien van de opmerking die u maakte over het nu ingetrokken amendement op stuk nr. 14 moet u zich natuurlijk wel realiseren dat, als een van de laatste toevoegingen er niet had gestaan, de nu bestaande plichten in feite ongrondwettelijk zouden zijn geweest.

Het was een pure wetstechnische noodzaak om in ieder geval die uitzonderingsbepalingen in die amendementen op te nemen. Als ik echter zie, dat ik geen meerderheid haal, ben ik realistisch genoeg om te beseffen dat ik daaraan geen kostbare tijd moet besteden. Het neemt niet weg dat de consistente gedachtenlijn er nog steeds in zit, namelijk: in principe het liefst via een grondwetsartikel geen andere persoonlijke verplichtingen dan die ten behoeve van militaire en civiele verdediging.

De heer **De Vries** (PvdA): Ik was alleen maar aan het uitleggen, dat ik heb begrepen wat de gedachten-gang van de heer Nijpels is geweest. Eerst wilde hij er helemaal niets bij, vervolgens wilde hij laten bestaan dat wat er was, zelfs met de mogelijkheid om dat nog te veranderen en daarna dient hij een tekst in, waarin staat dat de wet weer regels kan stellen, waarbij persoonlijke diensten kunnen worden opgelegd. Dat is nogal een ontwikkeling, zij het dat wij naar mijn smaak nog niet aan het einde van die ontwikkeling zouden moeten zijn.

Ik vraag mij af, of het noodzakelijk is dat wij in de Grondwet een open deur, zoals door de heer Nijpels voorgesteld, zouden opnemen. Naar mijn smaak is er niets in het land en in ons staatsrecht, dat zich ertegen zou verzetten dat de wetgevende macht in de toekomst bij de wet andere verplichtingen aan burgers zou opleggen. Daarvoor heb ik geen grondwettelijke bepaling nodig.

De heer **Nijpels** (VVD): Dat staat ook niet in mijn amendement. Daarin staat alleen maar, dat, als er persoonlijke verplichtingen worden opgelegd, dit dan bij wet dient te geschieden. Daarover wensen wij geen enkele onduidelijkheid te laten bestaan, zeker in de relatie met de antwoorden die de Regering heeft gegeven in de memorie van antwoord en in de nota naar aanleiding van het eindverslag.

De heer **De Vries** (PvdA): De heer Nijpels onderbreekt mij ontijdig, want de tweede opmerking die ik hierover wilde maken, was dat het mij constitutioneel onwaarschijnlijk lijkt, dat men in ons land aan de burgers verplichtingen kan opleggen zonder dat die verplichtingen op een wet zijn gebaseerd. Naar twee kanten bestaat er naar mijn mening geen behoefte aan het amendement van de heer Nijpels.

Overigens vraag ik mij ook af of, als er zo'n bepaling in de Grondwet zou moeten worden opgenomen, het dan

werkelijk de goede plek is om dat te doen in een artikel dat zeer specifiek handelt over defensieverplichtingen. Ik heb er in de schriftelijke stukken op gewezen, dat naar mijn smaak een vermenging van verschillende taken, zij het dan dat ik dat op dat ogenblik ten onrechte aannam, in de Grondwet alleen maar verwarring kan wekken. Als de gedachten van de heer Nijpels bij voorbeeld uitgaan naar maatschappelijke dienstplicht of sociale dienstplicht, gedachten die in sommige kringen wel eens worden geopperd, moet die dan op een lijn worden gesteld met de verplichtingen die in het kader van de militaire dienst worden opgelegd?

Het amendement van de heer Verbrugh heeft naar mijn mening zeer ingrijpende consequenties. De heer Verbrugh zou in artikel 5.2.4 willen invoegen de woorden 'ter zake'. Hij zou willen dat voor het vervullen van internationale taken ter zake van de verdediging van het Koninkrijk verplichtingen kunnen worden opgelegd, daarmee de ruimte die de Regering heeft gezocht en van de Kamer ook had gekregen voor internationale taken in het algemeen enorm beperkend. Niet alle taken die wij verrichten op internationaal gebied, waarbij ik noem VN-taken, hebben te maken met de militaire verdediging van het Koninkrijk.

Ik geloof dat het onjuist zou zijn, nu in de Grondwet deze beperking aan te brengen zonder dat er een voorziening staat voor de internationale taken, die niet ter zake van de verdediging van het Koninkrijk gelden. Overigens geloof ik dat de problemen die de heer Verbrugh vrees, kunnen worden opgevangen in de wet. Artikel 5.2.4 schrijft immers voor dat er regels zullen worden gesteld omtrent het vervullen van internationale taken. De heer Verbrugh zal bij die gelegenheid ook alle ruimte vinden om beperkende bepalingen voor bepaalde taken aan de Kamer voor te stellen.

Ik wil een korte opmerking maken in verband met een aantal opmerkingen die ons zijn geworden van de zijde van officiersverenigingen, zij het dat ik niet zal proberen de gedachten-gangen die in de stukken aan ons zijn voorgelegd te analyseren. Ik kan deze namelijk niet volgen. De officiersverenigingen hebben bezwaar gemaakt tegen het feit dat het oppergezag van de Koning over de krijgsmacht niet meer met zoveel woorden in de Grondwet valt terug te vinden. Zij hebben daaraan grote hoeveelheden tekst gewijd, echter niet op een zodanige wijze, dat ik begrip dat het noodzakelijk of gewenst

De Vries

zou zijn dat deze regelingen betreffen de het oppergezag in de Grondwet behouden blijven. Men probeert dit te baseren op het bijzondere karakter van de krijgsmacht, waarbij men naar mijn smaak niet veel verder komt dan aan te geven dat de krijgsmacht in onze samenleving een specifieke functie vervult. Dat kan van meer diensten van de overheid worden gezegd en ik meen dat daarop niet kan worden gebaseerd, dat er een apart artikel over het oppergezag in de Grondwet zou moeten worden opgenomen.

Voorts hebben de officieren gepleit voor de benoeming van militaire officieren door de Koning. Ik begrijp dat daaraan elementen van prestige vast zitten. Het is natuurlijk zeer bijzonder wanneer voor de benoeming van een officier de handtekeningen van een Minister of een Staatssecretaris en van de Koning persoonlijk noodzakelijk zijn. Ik heb echter wel eens van die stapels benoemingsbesluiten op departementen zien liggen en geloof toch dat men te veel waarde toekent aan de wijze, waarop zij moeten worden afgedaan. Veel bijzondere betekenis heeft dit niet en de betekenis, die men hierin wil leggen, kan slechts tot verkeerde voorstellingen leiden over de wijze, waarop de krijgsmacht in onze democratische samenleving heeft te functioneren.

Kortom, ik meen dat het wetsontwerp de Regering tot eer strekt en dat de voorgelegde amendementen geen aanbeveling verdienen. Ik hoop ten slotte dat de Regering mij niet van deze zienswijze zal afbrengen.

□

De heer **Van den Broek** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Graag maak ik enkele opmerkingen over wetsontwerp nr. 16 057.

Van meet af aan heeft mijn fractie de gedachte van de Regering gesteund om aan het instituut van ombudsman een grondwettelijke basis te geven. Formeel bestaat aan een dergelijke bepaling in de Grondwet geen behoefte maar het laat duidelijk zien welk gewicht aan deze instelling moet worden toegekend naast de reeds bestaande wettelijke mogelijkheden van rechts- en belangenbescherming, waartussen de ombudsman zo'n eigensoortige plaats gaat innemen.

Vanwege dit grote belang is de CDA-fractie de Regering erkentelijk voor de nota van wijziging, waarbij de instelling van de ombudsmanfunctie thans niet langer als mogelijkheid maar als meer dwingende regel is geformuleerd. Daarmee wordt onder-

streept dat aan de zin van de ombudsmanfunctie door de grondwetgever niet wordt getwijfeld, hetgeen uiteraard niet vooruit grijpt op de taakafbakening, bevoegdheden en werkwijze van het instituut.

De Regering heeft wél gemeend de wijze van benoeming van de nationale ombudsman reeds vast te moeten leggen. Achteraf, gelet op de behandeling van wetsontwerp 14 178, rijst de vraag of dit noodzakelijk was. Niet alleen omdat de voorkeur van een kamermeerderheid uitgaat naar benoeming door het parlement in plaats van benoeming door de Kroon, maar veeleer omdat grondwettelijke regeling van de benoemingsprocedure voor deze ombudsman alleen al uit een oogpunt van systematiek de vraag naar een benoemingsregeling uitlokt voor de ombudsman op lokaal en regionaal niveau. En aan beantwoording van laatstgenoemde vraag is mijn fractie, zoals uiteengezet bij de behandeling van wetsontwerp nr. 14 178, nog niet toe omdat daarvoor eerst meer duidelijkheid moet worden verkregen, óók wat betreft de verlangens en inzichten van de lagere overheden zélf.

Tot op heden bestaan er bij lagere overheden bezwaren tegen het bevoegd verklaren van de nationale ombudsman óók voor klachten tegen de lagere organen. De wijze van benoeming van de nationale ombudsman door het parlement zal, naar mag worden aangenomen, die bezwaren niet doen verminderen. Het tegendeel ligt méér voor de hand. Resteert, nogmaals achteraf, de vraag of een grondwettelijke benoemingsregeling niet kon worden gemist, te meer nu het artikel de eis van onafhankelijkheid afzonderlijk vermeldt. Daarbij kan ook worden overwogen dat zowel voor benoeming door de Kroon als voor benoeming door het parlement zinnige argumenten te geven zijn en de juistheid en houdbaarheid van de thans gemaakte keuze alleen door de praktijk kan worden getoetst. Vastlegging in de Grondwet maakt een eventuele toekomstige correctie nodeloos gecompliceerd. Hoe staat de Regering hier tegenover?

Tegen dezelfde achtergrond van het respect voor de eigen positie van de lagere overheden neemt mijn fractie met erkentelijkheid nota van de regeringsopvatting dat de huidige wets tekst er niet toe dwingt, dat de wetgever regels stelt voor de instelling van een ombudsman voor de lagere organen zodat de mogelijkheid in beginsel blijft bestaan, dat instelling van het ombudsman-instituut aan lagere orga-

nen zelf wordt overgelaten. Een en ander heeft de indiening van het amendement-Stoffelen bij de behandeling van wetsontwerp nr. 14 178 niettemin niet kunnen tegenhouden.

5. Tenslotte een terminologische afsluiting. De CDA-fractie houdt voorkeur voor de aanduiding 'centrale overheid' boven 'rijksoverheid'. Beide zijn nieuw in de Grondwet maar 'centrale overheid' komt reeds voor in de beweegreden van wetsontwerp 14 178 en in de Wet AROB. Dat verklaart de indiening van het desbetreffende amendement door mijn fractie.

□

De heer **Van der Burg** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Vandaag spreekt de Kamer voor het eerst sinds de Grondwet 1848, waarin de adel als stand werd afgeschaft, over het adelsbeleid in Nederland. Kamervragen van de leden G. Nooteboom (D'66) en D. van Ooijen (PvdA) daargelaten. Over het gevoerde adelsbeleid is slechts zelden in deze Kamer door de Regering verantwoording afgelegd. Vond men het te onbelangrijk? Het CDA vindt dat ieder grondwetsartikel een doorwrocht en serieus debat rechtvaardigt. Deze Minister van Binnenlandse Zaken kan uiteraard niet verantwoordelijk gesteld worden voor het gehele beleid sedert 1848. Uitgangspunt voor dit debat is voor het CDA wetsontwerp 15 883 (R 1129).

Het CDA stemt in met de opname van de adelom in de Grondwet. Een Koninkrijk zonder adelom is onbestaanbaar. Terecht meent de Regering zoals uit de memorie van antwoord blijkt, dat de leden van het Koninklijk Huis, met uitzondering van de echtgenoot van H.K.H. prinses Margriet, tot de Nederlandse adel behoren. De kinderen uit dit huwelijk zijn begiftigd met de titel van prins. Deze titel is persoonlijk. Eventuele kleinkinderen van prinses Margriet heten slechts Van Vollenhoven. Het CDA stemt met deze bijzondere situatie in.

Het CDA kan er niet mee instemmen dat adelom wordt verleend bij Koninklijk besluit. Naar de mening van het CDA behoort adelom verleend te worden volgens regelen bij de wet te stellen. Zo geschiedt immers ook bij de instelling van ridderorden. Vandaar dat het CDA een amendement heeft ingediend om dit zeker te stellen. In de handelwijze van de Regering zou alles bij het oude blijven. Ik meen dat dit onjuist is.

Het CDA stelt zich de hoofdlijnen van een wettelijke regeling als volgt voor.

Van der Burg

Erkenning in de Nederlandse adel blijft mogelijk voor leden van Nederlandse geslachten, waarvan een tak tot de Nederlandse adel behoort heeft of reeds behoort. Dit beleid wordt ook door de Regering in de memorie van antwoord als zodanig uiteengezet, zodat hier geen verschil van mening bestaat tussen de Regering en het CDA. Het CDA tekent hierbij aan dat verheffingen in de Nederlandse adel, zoals die onder Koning Willem I, II en III en Koningin Wilhelmina zijn geschied, moeten 'verbeterd' kunnen worden tot erkenningen, indien daartoe aanleiding bestaat. Dit is denkbaar omdat de voortgeschreden exploitatie van de archieven daartoe het bewijs kan opleveren. Naar het oordeel van het CDA heeft een geslacht dat slaagt in het bewijs van afstamming van inheemse adel van vóór 1795 daarop ook recht. Wat is het oordeel van de Minister over deze kwestie?

Verheffing in de Nederlandse adel dient slechts mogelijk te blijven voor (toekomstige) leden van het Koninklijk Huis. Sedert 1953 is dit ook feitelijk het geval. Het CDA acht het onjuist dat dit toen slechts op basis van een kabinetsbesluit is gebeurd. De juridische basis behoort een wet te zijn, die de verheffingen in voorgaande zin beperkt. Hiermede is dan het 'recht' op verheffing zoals dat gold tot 1953 ook juridisch afgeschaft. In 1939 is voor het laatst op deze 'rechtsgrond' een verheffing tot stand gekomen van een Haarlems regentengeslacht. Deze 'rechtsgrond' heeft met name in het verleden onbillijk gewerkt voor Nederlandse katholieken, die na 1580 niet meer in de stedelijke vroedschap zitting konden hebben. Dit geldt ook voor andere kerken dan de toenmaals heersende kerken.

Inlijving in de Nederlandse adel dient slechts mogelijk te zijn voor Nederlanders afkomstig uit landen, die op het moment van indiening van het verzoek van inlijving nog adeldom kennen. Het CDA acht inlijving van personen uit bij voorbeeld het Oostblok, waar de adel reeds lang is afgeschaft, onjuist. Het recht om ingelijfd te worden verjaart niet, zoals blijkt uit de meest recente inlijving van Von Hertzberg (1980). In de visie van het CDA zal ook inlijving in de toekomst tot de uitzonderingen gaan behoren.

Mijnheer de Voorzitter! Ontadeling moet ook in een toekomstige wet geregeld worden. In de 19e eeuw heeft ontadeling een enkele keer plaats gevonden. Een Nederlands staatsburger, die dat wil, moet weten, welke weg hij daartoe kan bewandelen!

Het standpunt dat bij adoptie de adellijke titel niet overgaat op het adoptief kind acht het CDA niet juist. Dit standpunt laat teveel het biologisch vaderschap prevaleren boven het juridische, zie Koninklijk besluit van 9 augustus 1975, nr. 31. Een adoptief kind gaat behoren tot het geslacht, dat hem aanneemt met heel de daarbij behorende status. Ook door adoptie kan men dus van adel worden. Wat vindt de Regering van deze redenering?

Ook na naamswijziging blijft de betrokkene naar het oordeel van het CDA tot de Nederlandse adel behoren. Naamswijziging is geen verkapte juridische weg voor ontadeling. Wat is het oordeel van de Regering hierover?

Mijnheer de Voorzitter! Het Nederlandse adelsbeleid behoort uit de meer dan 125-jarige schaduw te komen van het Koninklijk prerogatief. Dit betekent naar ons inzicht: regeling van deze materie in een duidelijke wet. Een wet die de criteria voor erkenning, verheffing en inlijving in de Nederlandse adel vastlegt, zodat de burger weet hoe de vork in de steel zit. Te lang is het adelsbeleid een zaak van enkele deskundigen geweest omdat de politiek slechts een geringe belangstelling voor deze grondwettelijke rommelzolder aan de dag legde. Openheid en openbaarheid dient nu nagestreefd te worden. Een wettelijke regeling is daartoe een begin! Het CDA heeft hiermede in hoofdlijnen deze regeling aangegeven.

De Hoge Raad van Adel is het adviescollege van de Regering op het gebied van het adelsbeleid. De adviezen ter zake van de Raad vallen onder de Wet Openbaarheid van Bestuur. Het jaarlijkse verslag, dat de Regering op verzoek van het CDA heeft toegezegd, is voor de Kamer een aanleiding om over het gevoerde beleid met de Minister van Binnenlandse Zaken van gedachten te wisselen. Het CDA acht dit een positief punt.

De toezegging van de Regering dat voor een toekomstige vacature in de Raad ook aan niet-adellijke leden wordt gedacht, begroet het CDA met vreugde. De Hoge Raad van Adel functioneert al jaren met een niet-adellijke secretaris! Het Nederland's Adelsboek is een particuliere uitgave, waarin de état présent van de Nederlandse adel is terug te vinden. Daarenboven vindt men in de oudere jaargangen van deze reeks ook de stamreeksen van de Nederlandse adellijke geslachten vermeld. De Hoge Raad van Adel heeft onder meer tot taak de filiatierregisters bij te houden. Bestaat er op enigerlei

wijze een samenwerking tussen de uitgever van het Nederland's Adelsboek en de Hoge Raad van Adel? Wordt door de leden van de Nederlandse adel voldoende de hand gehouden aan de verplichting afschriften van akten van de burgerlijke stand aan de Hoge Raad van Adel te doen toekomen?

Kan de Minister mededelen in welk stadium van voorbereiding de voorstellen van wijziging van de Koninklijke besluiten van 13 februari 1815 (Stb. 15), 26 januari 1822 (Stb. 1) en de op grondslag hiervan tot stand gekomen besluiten en dat van 26 februari 1960 (Stb. 83), zoals gewijzigd bij besluit van 28 september 1972 (Stb. 507) zich bevinden? In antwoord op vragen van het lid dezer Kamer G. Nootboom (zitting 1976-1977, Aanhangsel van de Handelingen, nr. 480) sprak de voorganger van deze Minister over 'een gevorderd stadium van voorbereiding'. Het CDA is voorstander van een sober gebruik van titulatuur (adresseer- en aanspreekvormen). Deelt de Regering deze opvatting ook ten aanzien van de Nederlandse adellijke titulatuur?

De huidige voorzitter van de Hoge Raad van Adel, jhr. mr. C. C. van Valkenburg, heeft in het gedenkschrift: De Hoge Raad van Adel, Geschiedenis en werkzaamheden, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1966, een artikel geschreven getiteld: 'adelsbeleid sedert 1813'. Ik citeer daaruit, mijnheer de Voorzitter, de laatste alinea: 'De onderbreking van dit verheffingsbeleid' (bedoeld is: sedert het Kabinetsbesluit van 1953), 'gepaard gaande met het uitsterven van de bestaande families, maakt dat de kring van geslachten die het voorrecht hebben tot de Nederlandse adel te behoren – staatsrechtelijke of andere voorrechten heeft de adel sedert meer dan een eeuw terecht niet meer – steeds kleiner wordt. In de nabij gelegen monarchieën België en Engeland vindt nog jaarlijks nobilisatie plaats van belangrijke figuren. Tot dit democratiseren van de adel is het in Nederland de laatste decennia niet meer of nog niet gekomen.'

Dergelijke ideeën over de democratisering van de Nederlandse adel zijn ook reeds door zijn voorganger jhr. mr. A. Beelaerts van Blokland in De Telegraaf van 24 januari 1963 geuit. Ook in het maandblad voor de Nederlandse Johanniterorde, april 1958, is dit geschied onder de kop: 'Verjonging van de adel: een levensbelang voor de adel; een volksbelang en een belang voor ons Vorstenhuis'. Een merkwaardige titel, mijnheer de Voorzitter.

Van der Burg

Mijnheer de Voorzitter! Het CDA verlangt van de regering thans een duidelijke uitspraak over het adelsbeleid dat gevoerd gaat worden tot de inwerking-treding van de nieuwe grondwet. Het CDA accepteert onder de reeds vermelde voorwaarden de erkenning, die dusdoende nog slechts een beperkte rol speelt. Verheffing met uitzondering van (toekomstige) leden van het Koninklijk Huis behoort achterwege te blijven.

Inlijving is slechts mogelijk van genaturaliseerde Nederlanders afkomstig uit landen, die op het moment van het verzoek om inlijving nog adeldom kennen.

In het kader van de openbaarheid verzoekt het CDA de Minister te bevorderen dat de bibliotheek en het archief van de Hoge Raad van Adel makkelijk geraadpleegd kunnen worden en verzoeken van burgers om inlichtingen op redelijke termijn beantwoord worden. Sedert ik voor het CDA woordvoerder ben inzake adeldom en ridderorden hebben mij hieromtrent klachten van diverse zijden bereikt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik rond thans dit onderdeel af. Drees Sr., Donker en Beel hebben in 1953 besloten, niet meer verder te gaan met een toen reeds tot anachronisme geworden verheffingsbeleid. Helaas is dit geschied op een ondeugdelijke juridische grondslag. Misschien vonden deze ministers de zaak te onbelangrijk om goed te regelen. Nu in 1980 heeft de Kamer de plicht de adeldom in de Grondwet duidelijk te regelen. Van deze Minister verwacht het CDA daartoe loyale medewerking.

Mijnheer de Voorzitter! Het CDA stemt in met de bepaling in de Grondwet aangaande de ridderorden. Instelling bij wet wordt door mijn fractie juist geacht. Na meer dan 15 jaar van voorbereiding zal dan hopelijk uiteindelijk op korte termijn de vernieuwing van het decoratiebeleid tot stand komen. In de ogen van het CDA heeft het wel erg lang geduurd.

Bij de twee onderscheidingen, die ons land voor de burgers kent, de Nederlandse Leeuw en de Orde van Oranje Nassau, zal dan de laagste klasse 'ridder' worden. Naar het oordeel van het CDA mag de afschaffing van de zogenaamde medailles niet betekenen dat in absolute zin het aantal onderscheidingen vermindert. In tegendeel, dit moet minstens gelijk blijven. Deelt de Minister deze opvatting van het CDA? Reeds in het voorlopig verslag heeft het CDA gewezen op het feit dat bepaalde onderdelen van de Nederlandse samenleving heel sterk de

indruk hebben vaak buiten de prijzen, in dit geval opgevat als onderscheiding, te vallen.

Een evenwichtig decoratiebeleid brengt met zich mede dat de jaarlijks te verdelen onderscheidingen over alle lagen van de Nederlandse bevolking eerlijk worden verdeeld. Het CDA heeft op dit punt een open oor voor de klachten uit het bedrijfsleven dat zich in dit opzicht achtergesteld voelt bij bijvoorbeeld de ambtenaren. Waar een achterstand is opgelopen in onze maatschappij dient een inhaalmanoeuvre plaats te vinden. Is de Minister bereid ten behoeve van het bedrijfsleven deze inhaalvraag te honoreren?

Aan de achterstand kan ten grondslag liggen een feitelijke onbekendheid met de weg, die begaan moet worden. Vele Nederlandse staatsburgers kennen de weg niet, die leidt naar een onderscheiding van een medeburger. Is de Minister van Binnenlandse Zaken bereid via een circulaire aan de burgemeesters te verzoeken om via de afdeling Voorlichting van hun gemeenten aan de burger informatie te verstrekken over de weg die bij een voordracht van een medeburger voor een Koninklijke onderscheiding gevolgd moet worden?

Het CDA meent dat daaraan grote behoefte bestaat. Bij het verlenen van een onderscheiding moet niet alleen gekeken worden naar het vervullen van ambt, beroep of ondernemerschap in onze samenleving maar ook naar de onbezoldigde nevenactiviteiten op kerkelijk, sociaal en maatschappelijk gebied. Naar het oordeel van het CDA kan alleen al de vrijwillige maatschappelijke dienstverlening, door een burger jarenlang belangeloos ten behoeve van onze maatschappij verricht, leiden tot een koninklijke onderscheiding nog afgezien van de vervulling van eigen werkkring. Het CDA bepleit afschaffing van elk automatisme bij het verlenen van een koninklijke onderscheiding. Kan de Minister met deze gedachte instemmen?

Een enkele maal, mijnheer de Voorzitter, wordt een onderscheiding postuum verleend. Dit kan een troost betekenen voor de nabestaanden van bijvoorbeeld een politiemann, brandweerman of andere hulpverlener die met gevaar voor eigen leven een medeburger heeft gered. Het CDA zou willen dat deze mogelijkheid van maatschappelijke waardering voor een moedige daad, die ten slotte met de dood bekocht wordt, wat meer aandacht krijgt en daadwerkelijk leidt tot meer posthume toekenningen van koninklijke onderscheidingen.

Mijnheer de Voorzitter! In de memoerie van antwoord heeft de Regering de suggestie van het CDA afgewezen om een nieuwe ridderorde in te stellen voor personen werkzaam in het bedrijfsleven en de land- en tuinbouw. Bij het eindverslag is het CDA op deze materie teruggekomen. De overwegingen van de Regering om geen nieuwe ridderorden in te stellen, zijn niet erg steekhoudend.

De heer **Brinkhorst** (D'66): Vindt u niet dat de dienstensector ook een achterstand heeft?

De heer **Van der Burg** (CDA): De dienstensector, de culturele sector, enzovoorts.

Ik wil de Minister uitnodigen die overwegingen nog eens aan de Kamer mede te delen. Nederland is hard toe aan een nieuw decoratiebeleid. Het CDA zal dit beleid toetsen aan de norm van een ruime en rechtvaardige verspreiding over alle lagen van de Nederlandse samenleving.

De algemene beraadslaging wordt geschorst.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, het verslag van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

Sluiting 23.02 uur.

Lijst van ingekomen stukken, met de door de Voorzitter ter zake gedane voorstellen

1° vier Koninklijke boodschappen, ten geleide van de volgende wetsontwerpen:

Naturalisatie van Al-Hilli, Saad en 19 anderen (16 285);

Wijziging van hoofdstuk X (Departement van Defensie) van de begroting van uitgaven van het Rijk voor het jaar 1978 (verzamelontwerp; tweede wijzigingsvoorstel) (16 286);

Wijziging van hoofdstuk VII (Departement van Binnenlandse Zaken) van de begroting van uitgaven van het Rijk voor het jaar 1979 (verzamelontwerp; tweede wijzigingsvoorstel) (16 295);

Wijziging van de Wet op de rechterlijke organisatie en de Wet op de Raad van State (16 298).

Deze Koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken, zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2° een brief van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij zich in haar vergadering van 26 augustus 1980 heeft verenigd met het haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstel van wet, gedrukt onder nummer 13 618.

De Voorzitter stel voor, deze brief voor kennisgeving aan te nemen;

3°. de volgende brieven:

Een van de Staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen, over de toepassing van artikel 61 van de Gemeentewet op het terrein van het onderwijs (15 800-VIII, nr. 135);

een, van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, met een publikatie van het onderzoek, het ontwikkelingswerk en de kennisoverdracht op het gebied van de volkshuisvesting (15 800-XI, nr. 60).

De Voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

4°. de volgende brieven:

een, van de Minister van Buitenlandse Zaken, over een overeenkomst met de Republiek Venezuela tot het vermijden van dubbele belasting met betrekking tot zee- en luchtvervoer (vertrouwelijk);

twee, van de Minister van Justitie, t.w.:

een, met de gegevens 1979 over het doen afluisteren van telefoongesprekken ten behoeve van de strafvordering (vertrouwelijk);

een, ten geleide van een staat van toevoegingen aan de begroting 1980 van onbesteed gebleven begrotingsbedragen 1979 (als bedoeld in artikel 12 van de Comptabiliteitswet 1976);

een, van de Minister van Financiën, ten geleide van het jaarverslag 1979 van het Nederlands Centraal Instituut voor Giraal Effectenverkeer B.V.;

een, van de Ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, met het jaarverslag 1979 Wet selectieve investeringsregeling;

een, van de Minister van Economische Zaken, met de Enquête Bedrijfs-terreinen 1980;

een, van de Minister van Landbouw en Visserij, met het LAC-interimrapport methylbromide;

een, van de Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, met een interimrapportage van de Commissie Structuur Honorering Medische Specialisten.

De Voorzitter stelt voor, deze brieven niet te doen drukken en ze voor kennisgeving aan te nemen; de bijgevoegde stukken liggen op de griffie ter inzage;

5°. de volgende brieven:

een, van de Minister-President, Minister van Algemene Zaken, over de verplaatsing van de ambassade in Israël (16 300);

acht, van de Minister van Buitenlandse Zaken, t.w.:

een, met de tekst van een aanvullend protocol met de Bondsrepubliek Duitsland, inzake aangelegenheden op belastinggebied (16 288);

een, met de tekst van een gemeenschappelijke verklaring van intentie voor het voeren van een Europese onderzoekactie op het gebied van de maricultuur (16 289);

een, met de tekst van het verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijke leefmilieu in Europa (16 290);

een, met de tekst van een notawisseling met de Volksrepubliek China inzake binnenkomst en verblijf van luchtvaartverteenwoordigers (16 291);

een, met de tekst van een overeenkomst inzake het fonds voor de bestrijding van rivierblindheid (16 292);

een, met de tekst van een briefwisseling met België, inzake het loodswezen en het gemeenschappelijk toezicht (16 293);

een, met de tekst van een overeenkomst met de Republiek Zambia, inzake technische samenwerking (16 294);

een, met de tekst van een overeenkomst met de Republiek Venezuela tot het vermijden van dubbele belasting met betrekking tot zee- en luchtvervoer (16 299, R 1155);

twee, van de Minister van Binnenlandse Zaken, t.w.:

een, met een overzicht van de voorgestelde of in eerste lezing aanvaarde artikelen voor de herziene Grondwet (stand per 8 augustus 1980) (13 871, nr. 9);

een, inzake het rapport Werkgroep Vertrouwelijkheid van personeelsgegevens (15 800-VII, nr. 44);

een, van de Minister van Justitie, met betrekking tot de behandeling van wetsontwerp Uitbreiding rechtsbescherming en rechtsbijstand vreemdelingen (13 974, 15 649, nr. 9);

een, inzake de IMF-vergaderingen van 24 en 25 april 1980 (15 721, R 1127, nr. 8);

een, van de Minister van Defensie, over de overdracht van straalvliegtuigen aan Turkije (15 800-X, nr. 40);

een, van de Staatssecretaris van Defensie, met het rapport van de Commissie Toekomst Bronbeek (15 800-X, nr. 41);

drie, van de Minister van Verkeer en Waterstaat, t.w.:

twee, met betrekking tot het SVV en MPP (14 390, 15 885, nrs. 204 en 205);

een, ten geleide van de Nota De Zeescheepvaart onder Nederlandse vlag (16 296);

een, van de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, met het uitvoeringsplan Spreiding Rijksdiensten (12 831, nr. 41);

twee, van de Minister van Economische Zaken, ten geleide van deel 3 van de Nota Energiebeleid (Brandstofinzet centrales) en het eindrapport Zwaarwater en gasgekoelde reactoren in Nederland (15 802, nrs. 11 en 13);

een, van de Staatssecretaris van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, inzake de tarieven van medische specialisten (15 540, nr. 31).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

6°. de volgende adressen:

een, van A. A. F. G. Beerens te Tilburg, met betrekking tot zijn omzetbelasting;

een, van mevr. P. M. Cobet-Heerschap te Hilversum, met betrekking tot haar belasting;

Deze adressen zijn gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

7°. een open brief van de Stichting Vrouw-Kerk-2/3 Wereld, inzake het Nederlands beleid met betrekking tot de politieke gevangenen in Argentinië.

Deze brief ligt op de griffie ter inzage;

8°. de volgende brieven e.a.:

een, van de voorzitter van de Raad van Kerken Hengelo (O.), over de problematiek rondom de Syrisch-Orthodoxe Christenen aldaar;

een, van de directeur van de Stichting Centraal Administratie Kantoor AWBZ, met het jaarverslag 1979;

een, van het bestuur van de Vereniging van Zuiderzeegemeenten, over de werkomstandigheden van de rijks-politie te water;

een, van de directeur van de Stichtingweg, over provinciale opcenten motorrijtuigenbelasting;

een, van de voorzitter referendum Nederland, met een pamflet, met betrekking tot buitenlandse arbeidskrachten;

een, van het bestuur van het Limburgse Groene Kruis, over de Nota Basisgezondheidsdiensten;

een, van Ph. van Velzen te IJmuiden, over de Leegstandswet;

een, van het bestuur van de Raad voor Onroerende Zaken, over de Leegstandswet.

Deze brieven e.a. liggen op de griffie ter inzage; voor zoveel nodig is kopie gezonden aan de betrokken commissies.

Noot 1 (zie blz. 5876)

Rapport van de Commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven

De Commissie voor het onderzoek van de geloofsbrieven met bijbehorende stukken heeft de eer het volgende te rapporteren.

In handen van de Commissie zijn gesteld, behalve de geloofsbrief van de heer G. A. Q. Niessen de volgende missives van de voorzitter van het Centraal Stembureau voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal;

een, dd. 26 augustus 1980 ten geleide van een afschrift van zijn besluit van die datum, waarbij in de vacature ontstaan door het ontslag nemen van de heer J. P. Pronk wordt benoemd verklaard tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal de heer G. A. Q. Niessen te Raamsdonk;

een, dd. 27 augustus 1980 houdende mededeling dat de heer G. A. Q. Niessen hem heeft bericht, dat hij zijn benoeming aanneemt.

Volgens het in handen van de Commissie gestelde besluit van de voorzitter van het Centraal Stembureau van 26 augustus 1980 is de heer G. A. Q. Niessen benoemd verklaard tot lid van de Kamer met inachtneming van de volgorde, vastgesteld overeenkomstig artikel N 19 van de Kieswet. Deze rangschikking is opgenomen in het besluit van het Centraal Stembureau, voorkomende in het bijvoegsel van de Nederlandse Staatscourant van 31 mei 1977. Hieruit is gebleken, dat de heer G. A. Q. Niessen terecht benoemd is verklaard.

Uit het feit dat hij reeds eerder lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal is geweest blijkt dat de heer G. A. Q. Niessen de vereiste leeftijd heeft bereikt.

Uit de bij de geloofsbrief gevoegde stukken blijkt voorts, dat hij geen betrekkingen bekleedt, welke onverenigbaar zijn met het lidmaatschap der Kamer, terwijl aan de Commissie ten aanzien van hem niet van enige omstandigheid is gebleken, welke zijn Nederlanderschap in twijfel zou moeten doen trekken, noch van enige andere omstandigheid, ten gevolge waarvan hij op grond van artikel 94 van de Grondwet van de verkiesbaarheid ontzet zou zijn.

De Commissie heeft derhalve de eer voor te stellen als lid der Kamer toe te laten de heer G. A. Q. Niessen, nadat hij de voorgeschreven eden (verklaring en beloften) zal hebben afgelegd.

Noot 2 (zie blz. 5939)

De vragen van de leden Meijer en Langedijk-de Jong luiden:

1

Deelt de Staatssecretaris de mening, weergegeven in de t.v.-uitzending van 'Brandpunt' op 12 augustus, dat de uitkeringen in het kader van de Algemene Bijstandswet aan koopkracht hebben ingeboet, dat wil zeggen reëel bij de algemene ontwikkeling van lonen en prijzen zijn achtergebleven?

2

Wil de Staatssecretaris aangeven, hoe in de periode van 1 juli 1974 (invoering van het Besluit landelijke normering) tot 1 juli 1977 en vervolgens van 1 juli 1977 tot 1 juli 1980 de reële ontwikkeling (dat wil zeggen de jaarlijkse inkomensstijging gecorrigeerd door de prijsstijging) van de ABW-uitkering, het minimumloon en het modale inkomen is geweest?

3

Deelt de Staatssecretaris de conclusie, getrokken in de bovenvermelde 'Brandpunt'-uitzending, dat in de sfeer van de incidentele uitkering in de Algemene Bijstandswet tussen 1976 en 1979 rond f 325 miljoen is bespaard?

4

Is er gegronde reden voor het standpunt van de besturen van de 4 grote gemeenten, weergegeven in een brief van de Minister-President op 25 juli jl., dat 'door allerlei maatregelen welke in de laatste jaren zijn getroffen de rek volledig uit de sociale minima is verdwenen'?

Is het waar, wat in de 'Brandpunt'-uitzending werd geconstateerd, dat de koppeling van de algemene bijstandsuitkering aan het wettelijk minimumloon nog slechts in theorie bestaat?

5

Indien de Staatssecretaris de conclusie deelt, dat als gevolg van de invoering van het Besluit landelijke norme-

ring, de all-in-norm en het Besluit landelijke draagkrachtcriteria, alsmede via circulaires sluipende bezuinigingen zijn opgetreden, is het dan in het licht van de moeilijke positie van de groepen met de laagste inkomens wellicht gewenst het beleid ten aanzien van incidentele uitkeringen via de Algemene Bijstandswet te verruimen?